

T.C.
KONYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE YEREL VE SÖZLÜ TARİH
ETKİNLİKLERİNİN PROGRAMLANMASI

EMRULLAH ÖZER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. GÜNGÖR KARAUĞUZ

Konya-2012

T. C.
KONYA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı Emrullah ÖZER

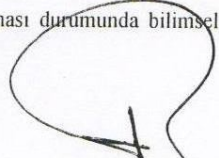
Numarası 085214032002

Ana Bilim/Bilim Dalı İlköğretim Anabilim Dalı/ Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı Sosyal Bilgiler Dersinde Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Emrullah ÖZER

T.C.
KONYA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

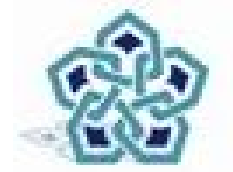
Öğrencinin	Adı Soyadı	Emrullah ÖZER
	Numarası	085214032002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç.Dr. Güngör KARAUĞUZ
	Tezin Adı	Sosyal Bilgiler Dersinde Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ‘*Sosyal Bilgiler Dersinde Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması*’ başlıklı bu çalışma 27/02/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı	Adı Soyadı	İmza
Doç. Dr.	Güngör KARAUĞUZ	
Doç. Dr.	Cemal GÜVEN	
Yrd. Doç. Dr.	Bülent TARMAN	

T. C.
KONYA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emrullah ÖZER	
	Numarası	085214032002	
	Ana Bilim/Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç.Dr. Güngör KARAUĞUZ	
	Tezin Adı	Sosyal Bilgiler Dersinde Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması	

ÖZET

İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinde öğrenmenin somuttan soyuta, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa olması gerektiği ilkesi, öğrencilerin tarihe götürülmesi değil de, tarihin öğrencilere getirilmesi önerisini karşımıza çıkartmaktadır.

Bu noktada öğrencilerin kendilerinden uzak zamanlarda ve mekânlarda yaşayan insanların başlarından geçen ve kendileri için hiçbir şey ifade etmeyen olaylar şeklindeki tarih algılarını silerek, kendilerini tarihin içinde hissetmelerini, tarihi kendileri gibi sıradan insanların yaşantıları olarak algılamalarını sağlamak gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu olarak yerel ve sözlü tarih ön plana çıkmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinde yapılacak sınıf-içi ve sınıf-dışı etkinliklerin programlanması amacıyla yapılan bu çalışmanın, birinci bölümünde araştırmanın konusuna, amacına, önemine ve araştırmanın yöntemine ver verilmiştir. İkinci bölümünde yerel ve sözlü tarih kavramsal boyutlarıyla ele alınarak Dünyada ve Türkiye’de ki tarihi sürecine değinilmiştir. III. Bölümünde Sosyal Bilgiler dersi programı incelenmiş, yerel ve sözlü tarihin Sosyal Bilgiler öğretimindeki yeri ve önemi ele alınmıştır. IV. Bölümde ise Sosyal Bilgiler dersi (4–7. sınıf) yerel ve sözlü tarih etkinlikleri derlenerek programlanması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Tarih, Sözlü Tarih, Etkinlik Programlama

T. C.
KONYA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emrullah ÖZER
	Numarası	085214032002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı/ Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç.Dr. Güngör KARAUĞUZ
	Tezin İngilizce Adı	Scheduling Local And Oral History Activities in Social Studies

SUMMARY

At primary school, social studies learning should be from concrete to abstract, from near to far, from known to unknown, from easy to complicate, which students aren't gone to history, history are come to students.

At this point social studies erases student of perception about history is people lived long time ago far away from them and history doesn't point out anything for students at this connection students supposed that they feel in the history and like themselves ordinary people of life are history. To provide this students are brought together local and oral history.

While social studies is being studied about local and oral history, this study which is maden on the purpose of making activities in and out of class. First section survey of topic, aim and significint are mentioned. Second section, local and oral history with conceptional format are mentioned moreover this section local and oral history are mentioned about importance of Turkey and World. Third section social studies of program is mentioned basic approach and construction, local and oral history is mentioned importance and point teaching social studies. Fourth section, social studies local and oral history of subject connected with activities are programmed.

Key Words: Local History, Oral History, Aktivite Programing

ÖNSÖZ

Günümüz eğitiminde yeni öğretim / öğrenim yöntem ve tekniklerin bilinmesine karşın, ülkemizde Sosyal Bilgiler dersinin işlenişinde genellikle öğretmen ve ders kitabı merkezli yöntemlerin kullanıldığı hepimiz tarafından bilinmektedir. Oysa çağımızın gerektirdiği eğitim anlayışı öğrencilerin öğretme ve öğrenme sürecinin her aşamasına aktif olarak katılımını sağlaması, yaparak ve yaşayarak öğrenmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Dolayısıyla öğrenciler geleneksel yöntemle işlenen derslerde edilgen ve pasif bir duruma düşürülmektedir. Bunun sonucunda öğrenciler Sosyal Bilgiler disiplininin kazandırmayı hedeflediği bilgi edinme, bilgiyi yeniden işleme, edinilen bilgiler üzerinde düşünme, karar verme gibi üst düzey düşünme, tutum ve becerilerini kazanamamaktadırlar. Bu sorunların çözümü için öğrencilere keşfederek öğrenme fırsatlarının sunulması gerekmektedir.

İşte bu tür üst düzey becerileri sadece okul duvarları içerisinde oluşturulan ortamlarda kazandırmak çok kolay görünmemektedir. Şüphesiz; öğrenme, sadece okullarda ve ders kitabına bağlı olarak gerçekleşmez. Okul dışındaki dünya özellikle müzeler, tarihsel mekânlar ve tarihin canlı tanıkları Sosyal Bilgiler dersleri için bir laboratuvar görevi görmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinde tarih konularının yerel ve sözlü tarihle ilişkilendirerek sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerinin programlamasını ele aldığımız bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkürlerimi de buradan sunmak isterim. Özellikle bu konuyu çalışmam için beni yüreklendiren ve bilim insanı olarak her zaman örnek alacağım danışman hocam Doç. Dr. Güngör KARAUĞUZ' a, deneyimleri ile desteklerini benden esirgemeyen Doç. Dr. Cemal GÜVEN hocama ve Yrd. Doç. Dr. Bülent TARMAN hocama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca desteğini yüreğimde hissettiğim Mucur Anadolu Sağlık Meslek Lisesi Müdürü Mesut KALAYOĞLU'na, bana sonsuz sabır gösteren ve tezim süresince beni cesaretlendiren sevgili eşim Zeliha ÖZER'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

İçindekiler

Bilimsel Etik Sayfası	ii
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	iii
Özet	iv
Summary.....	v
Önsöz	vi
Giriş	1

Birinci Bölüm

1.1. Araştırmanın Konusu	3
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Varsayımlar (Sayıltılar).....	4
1.4. Sınırlılıklar	5
1.5. Yöntem	5
1.6. Tanımlar	6

İkinci Bölüm

2.1. Yerel Tarih	7
2.1.1. Yerel Tarihin Tanımı	7
2.1.2. Yerel Tarihin Konusu.....	8
2.1.3. Yerel Tarihin Çalışma Alanı.....	10
2.1.4. Yerel Tarihle Ulusal Tarih Arasındaki İlişki	13
2.1.5. Yerel Tarihin Doğuşu ve Gelişimi	14
2.1.6. Türkiye’de Yerel Tarih	21
2.1.7. Türkiye’de Yerle Tarihin Önündeki Engeller	26
2.1.8. Yerel Tarihin Kaynakları	34
2.2. Sözlü Tarih.....	36
2.2.1. Sözlü Tarihin Tanımı	36
2.2.1.1. Sözlü Gelenek.....	37
2.2.2. Sözlü Tarihin Konusu	39
2.2.3. Sözlü Tarihin Doğuşu ve Gelişimi	41
2.2.4. Türkiye’de Sözlü Tarih	54

2.2.5. Sözlü Tarihe Yönelik Eleştiriler.....	61

Üçüncü Bölüm

3. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yerel ve Sözlü Tarih.....	64
3.1. Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı.....	64
3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim İlkeleri	66
3.2.1. Somuttan Soyuta İlkesi	66
3.2.2. Bilinenden Bilinmeyene İlkesi	66
3.2.3. Yakından Uzağa İlkesi.....	67
3.2.4. Açıklık İlkesi	67
3.2.5. Hazır Bulunuşluk İlkesi	67
3.2.6. Öğrenciye Görelik İlkesi.....	67
3.2.7. Aktivite İlkesi	68
3.2.8. Hayata Yakınlık İlkesi	68
3.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Vizyonu	68
3.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Temel Yaklaşımı.....	69
3.4.1. Yapılandırmacılık (Constructivism)	70
3.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Yapısı.....	71
3.5.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Alanları	73
3.5.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Üniteler.....	74
3.5.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazanımlar	74
3.5.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler	74
3.5.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler	76
3.5.6. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kavramlar	78
3.5.7. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Atatürkçülük konuları.....	80
3.5.8. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında İlişkilendirmeler	81
3.5.9. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Etkinlikler.....	81
3.5.10. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirme	83
3.6. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yerel Tarih	84
3.6.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yerel Tarihin Yeri ve Önemi.....	84
3.6.1.1. Yerel Tarih Öğretiminde Sınıf-içi Etkinliklerin önemi	90

3.6.1.2. Yerel Tarih Öğretiminde Sınıf-dışı Etkinliklerin Önemi	92
3.6.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sınıf-dışı Etkinliklerin önemi.....	94
3.6.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze ile Eğitim faaliyetleri.....	96

Dördüncü Bölüm

4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması.....	102
4.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi Dördüncü Sınıf Etkinliklerinin Programlanması.....	102
4.1.1.1 Aile Büyükleriyle Görüşme (Sözlü Tarih)	103
4.1.1.2. Tarih Yazıyorum	104
4.1.1.2.1. Aile Tarihi Çalışması.....	105
4.1.1.2.2. Aile Tarihim	106
4.1.1.2.3. Onlarda Çocuktuk	107
4.1.1.2.3.1. Öğrenci Çalışma Kâğıdı.....	108
4.1.2. Sosyal Bilgiler Dersi Beşinci Sınıf Etkinliklerinin Programlanması.....	109
4.1.2.1. Müze ile Eğitim.....	110
4.1.2.2. Yaşadığımız Yeri Tanıyoruz	112
4.1.2.2.1. Doğal Varlıklar, Tarihi Eser, Tarihi Nesnelere Tespit Formu	113
4.1.2.2.2. Tarihi ve Doğal Değerlerimizin Hangi İlimizde Olduğunu Bulalım... 114	
4.1.2.2.3. Bir Gezi Yapalım	115
4.1.2.2.4. Anıtkabir Gezisi Öğrenci Çalışma Kâğıdı.....	116
4.1.2.2.5. Kültürel Zenginliklerimiz.....	117
4.1.2.2.6. Öğrenci Çalışma Kâğıdı	118
4.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi Altıncı Sınıf Etkinliklerinin Programlanması.....	119
4.1.3.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Görsel Materyallerin Kullanımı	120
4.1.3.1.1. Yüzyıllar Boyunca Yerleşme	121
4.1.3.1.2. Öğrenci Çalışma Kâğıdı	122
4.1.3.1.3. Çatal Höyükte Yaşam	125
4.1.3.1.4. Öğrenci Çalışma Kâğıdı	126
4.1.3.1.5. Çatalhöyük.....	128
4.1.3.1.6. Anadolu'da İz Bırakanlar	133
4.1.3.2.4. Uygarlıkları Eşleştirelim	139

4.1.3.2.5. Hititler.....	140
4.1.3.2.5.1 Öğrenci Çalışma Kâğıdı	141
4.1.3.2.5.2. Filmlerin Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar.....	142
4.1.3.2.6. Geçmişin İzleri.....	143
4.1.3.2.6.1. Öğrenci Çalışma Kâğıdı.....	144
4.1.3.2.6.2. Sözlü Tarih Öğrenci Çalışma Kâğıdı	147
4.1.3.2.7. Geçmişin İzleri.....	148
4.1.3.2.7.1. Öğrenci Çalışma Kâğıdı.....	149
4.1.3.2.7.1.1. Öğretmen Bilgi Notu: Kilimin Tarihçesi	151
4.1.4. Sosyal Bilgiler Dersi Yedinci Sınıf Etkinliklerinin Programlanması	153
4.1.4.1 Tarihi Mekânlarda Tarih Konularının Öğretimi.....	154
4.1.4.2. Selçuklu Kervansarayları	155
4.1.3.2.1. Sultan Han'da Bir Gün	156
4.1.3.2.1.1. Selçuklu Kervansarayları Öğrenci Çalışma Kâğıdı.....	159
4.1.3.2.2. Medresenin Sırrı.....	164
4.1.3.2.2.1. Cacabey Medresesi Öğrenci Çalışma Kâğıdı.....	165

Beşinci Bölüm

Sonuç ve Tartışmalar	168
Ekler.....	174
Ek-1 Sözlü Tarih Değerlendirme Formu	175
Ek-2 Öğrencilerin Öz Değerlendirme Formu.....	176
Ek-3 Gezi Planı	177
Kaynakça ve Kısaltmalar.....	178
Öz Geçmiş.....	188

GİRİŞ

Yakın zamana kadar tarih, geçmişte olup bitenleri, toplumların geçirdikleri dönemleri yer ve zaman belirterek anlatan; geçmişte yaşanan olaylar arasında nedensel ilişkiler kurmaya çalışarak bu ilişkileri belge ve kalıntılara dayandırarak sistematik bir şekilde inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmıştır.

Yirminci yüzyıl başlarına kadar egemen olan geleneksel tarih anlayışı büyük ölçüde siyasi tarihe odaklanmış ve bu anlayış insanı ve iradesini yok saydığından, devletler ve savaşlar dışındaki her şeyi görmezden gelmiştir. İşte tarifini yaptığımız geleneksel tarih anlayışı, günümüz tarih eğitiminde de uygulandığından olaylar ve olgular anlaşılmasın birer manzumeler yığına dönüşmüştür. Oysa modern tarih anlayışında yakından-uzağa özelden-genele kişiden-topluma doğru bir gidiş vardır. Çünkü kişi kendisini anlamadan ailesini, ailesini anlamadan çevresini, çevresini anlamadan ülkesini, ülkesini anlamadan da dünyayı anlayamaz.

Görünmezi görünür kılmak, geçmişteki çeşitli ilişkileri gün ışığına kavuşturmak, belki de yaşanmışlıklara biraz insani bir boyut kazandırmak için geçmişe başvurmak, başka türlü bir tarih yaklaşımını gerektirmektedir. Yerel ve sözlü tarih, geleneksel tarih yaklaşımının görmediklerini göstermeye çalışmaktadır. Tarihin popülerleşmesine imkân sağlayan bu tür gelişmeler yerel tarihi, yazanla ve okuyanla kurduğu kolay ilişki yerelin tanımını, sınırlarını ve ona bakış açısını da değiştirmiştir.

Artık günümüz tarih yazıcılarının büyük bir kısmı, geçmişi anlamaya yönelik çalışmaların geleneksel tarih yazımı yöntemleri, klasik kurumsal analizler ya da yazılı belgelerin çözümlenmesi yoluyla yapılamayacağını farkındadırlar. Eğer tarihçiler, belgelerin karışık dilleri içinde kaybolacaklarına, o dönemin köylülerini, esnaflarını, işçilerini kısaca sıradan insanları araştırsalardı, geçmişin çeşitliliği bugüne daha iyi taşınabilirdi. Kuşkusuz gündelik hayatın bu şekilde yapılmış betimlemesi de tüm ayrıntılara ulaşmamızı sağlamayacaktır. Ancak bu tür girişimler, geçmişin derinliklerine ulaşmada önemli bir çabadır. Lucien Febvre, bu çabayı şu şekilde dile getirmiştir:

Kuşkusuz tarih yazılı belgelerle yapılır. Ama yazılı belgeler yoksa onlarsız da yapılabilir ve yapılmalıdır. Balı alınacak her zamanki çiçeklerin yokluğunda, tarihinin zengin

buluşları içinde ne varsa hepsi kullanılarak yapılmalıdır. Sözlerle de tarih yapılabilir, resimlerle de. Tarla biçimleri ve yaban otlarıyla da, ay tutulmasıyla da, çatı kiremitleriyle de. Jeologların uzmanca taş kanıtlarıyla da, kimyacıların kılıçların madeni üzerine yaptığı araştırmalarla da. Bir sözcükle; insandan kalma olan, insana bağlı olan, insana yarayan, insanın dile getirdiği ve onun varlığını, uğraşlarını zevklerini ve yaşam biçimlerini anlatan ne varsa, bunların hepsiyle tarih yapılabilir.¹

Febvre'nin sözleriyle ifadesini bulan yerel ve sözlü tarih, çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır. Çalışmamın birinci bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi ve araştırma yöntem ve tekniklerine değinilmiştir. İkinci bölümünde yerel ve sözlü tarih kavramsal boyutlarıyla ele alınmıştır. Üçüncü bölümünde Sosyal Bilgiler programı tanıtılmış, yeni Sosyal Bilgiler programında yerel ve sözlü tarihin önemine değinilmiştir. Çalışmamın son bölümünde ise ilköğretim (4–7). sınıf Sosyal Bilgiler dersinde tarih konuları yerel ve sözlü tarihle ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmeden sonra yerel ve sözlü tarihle ilgili konularının işlenişinde sınıf-içinde ve sınıf-dışında yapılacak etkinlikler derlenerek programlanması yapılmıştır.

---

¹ Febvre, Danacıoğlu, 2001, 173.

I. BÖLÜM

1.1. Araştırmanın Konusu:

Daha önce yapılan birçok araştırmada yerel ve sözlü tarihin teorik açıklaması yapılarak, günümüz tarih eğitimindeki önemi vurgulanmıştır. Yapılan bu çalışmalarda öğrenciler deney ve kontrol gruplarına ayrılarak tarih konuları işlenmiş, yerel ve sözlü tarih metoduyla işlenen derslerin öğrenci başarısına olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna rağmen ilköğretimde yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin planlanması ve programlanması alanında bir çalışma yapılmamış, bu iş Sosyal Bilgiler öğretmeninin maharetine bırakılmıştır.

Bu alanda yapılacak çalışmalara katkıda bulunabilmek ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerine sınıf-içi ve sınıf-dışı etkinlikleri uygulamada kolaylık sağlaması açısından etkinlikler derlenerek programlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Sosyal Bilgiler dersinde tarih konularının öğretimi özel bir önem taşımaktadır. Çünkü bu dönemdeki çocuklar somut düşünceye sahiptirler. Soyut birçok kavramı içinde barındıran tarih, bu dönemdeki çocuklar için sıkıcı ve anlamsız konular bütünü olarak gelmektedir.

Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında yenilediği Sosyal Bilgiler (4–7) dersinin müfredatında yerel ve sözlü tarih öğretiminin derslerde kullanılmasına önem verilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, öğretmenin okulun bulunduğu çevreye göre etkinlikler hazırlamasını, millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanarak, öğrencilerin tarihsel duyarlılığını geliştirmesini ve inceleme gezilerine önem vermesini istemektedir.

Birçok öğretmen yeni öğretim programlarının altyapısını oluşturan temel kavramlar hakkında teorik bilgiye sahip olmasına rağmen bu teorik bilgiyi pratiğe nasıl aktarılacağı noktasında sıkıntılar yaşamaktadırlar. Sosyal Bilgiler programında konularla ilişkili olarak birçok etkinlik örnekleri verilmesine rağmen bu etkinlikler programlanmadığı için istenilen fayda sağlanamamaktadır. Buna en iyi örnek olarak müze gezileri verilebilir. Müze gezileri neredeyse her okulumuzda yapılmaktadır. Ancak, yeterli planlama ve programlamanın yapılamaması yüzünden daha çok öğrencilerin bakıp geçtikleri ya da öylece gezdikleri bir

etkinliğin ötesine geçememektedir. Pek çok öğrenci müzeye götürülmektedir. Ancak çocuklar müzedeki vitrinler önünden bakarak geçmekte ve en fazla öğretmenin bu konudaki bilgisi ve çabası oranında sözel açıklamalarıyla yetinmektedir. Bu müze gezilerinin dışında daha vahim olan bir konu vardır ki; o da çevredeki tarihi alan veya mekânlara yapılan gezilerdir. Tarihi alan ve mekânlara yapılan geziler ise tamamen piknik havasında ve fotoğraf çektirmenin ötesine geçememektedir. Oysa yapılan bu etkinlikler eğitsel amaçlı geziler olmalıdır. Öğrencilerin doğal ve tarihî çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirmeleri sağlanmalıdır. Bunu sağlamanın tek yolu da iyi bir planlama ve programlamadan geçmektedir.

İşte öğrencilerin tarih ile kendi hayatları arasında bir ilişki kurabilmelerini sağlayabilecek yöntem yerel ve sözlü tarihtir. Amerika ve Avrupa'da uygulanan bu yöntem, tarihi yerlere ziyaret veya tarihin canlı bir tanığından derste yararlanmayı öngörmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin, kitaplardaki tarih bilgisinin nasıl oluştuğuna ilişkin bir fikir kazanmasını sağlayabilecek olan yerel ve sözlü tarihin, onlara teoriksel zamanın içinde yer aldıklarını, dolayısıyla tarihle ilk elden ilişkili olduklarını da fark ettirmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu nedenle yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanması başta Sosyal Bilgiler öğretmeni olmak üzere eğitim programcılarına, ders kitabı hazırlayanlara ve üniversitelerdeki Sosyal Bilgiler alanında araştırma yapanlara faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.3. Varsayımlar (Sayıtlar):

Bu araştırma aşağıda verilen üç ana varsayımdan yola çıkarak hazırlanmıştır.

1. Kaynak olarak kabul edilen kitap, dergi, makale ve tez çalışmaları doğru, geçerli ve güvenilirlerdir.

2. Sosyal Bilgilerde yerel ve sözlü tarih öğretimi, Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına ulaşmasında etkili bir öğedir.

3. Yerel ve sözlü tarih öğretiminin Sosyal Bilgiler dersinde verimli bir şekilde uygulanması, bu konunun öneminin ve öğretimdeki yerinin iyi kavranmasına bağlıdır.

1.4. Sınırlılıklar:

1. Yapılan araştırma ilköğretim Sosyal Bilgiler 4–7. sınıf müfredatı ile sınırlıdır.
2. Araştırma doküman inceleme ve literatür taraması ile sınırlıdır.
3. Araştırma, literatür taraması sonucu derlenen etkinliklerin programlanması ile sınırlıdır.

1.5. Yöntem:

1. Araştırmamıza Yerel ve Sözlü Tarih konusunda daha önce yapılmış çalışmalarını tarayarak, bu konuda kim, ne zaman, neyi araştırdı, hangi bulgulara ulaştı? Bu konuda araştırılmayan noktalar nelerdir? Sorularına cevap bulmak için literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması yöntemiyle veri toplama ve toplanan verinin önemini tartışılması, toplanan verilerin problemle ilişkisinin kurulması ve bilginin sınıflandırılması aşamalarında kullanılmıştır.

2. Araştırmanın geçerliliğini artırmak için yazılı ve görsel materyallerden yararlanma yöntemi olan doküman inceleme yöntemi de kullanılmıştır.

1.6. Tanımlar:

Yerel Tarih: Geniş manada bir ülkenin; dar manada bir beldenin veya bölgenin kendine özgü niteliklerinin tarihsel açıdan incelenmesidir.

Aile Tarihi: Toplumun en küçük ekonomik, yasal ve toplumsal birimi olarak aile, aile tipleri, belli bir yer ve zamanda aile ilişkilerinin tarihsel açıdan incelenmesidir.

Sosyal Tarih: Belirli bir toplumun sosyal hayatı ile ilgili değişim, dönüşüm veya gelişimini, sosyal boyutu olan kavram ve değerlerin zamanla hangi alanlarda ve hangi maksatlarla kullanıldığını inceleyen bir bilim dalıdır.

Sözlü Tarih: Yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatıları aracılığıyla tarihi yazma ve sıradan insanları, gündelik yaşamı ve özneliği tarihin araştırma alanına dâhil etme dürtüsüyle şekillenen ve ses kaydetme teknolojilerinin gelişmesiyle de desteklenen disiplinler arası bir çalışma alanı ve araştırma yöntemidir.

Sözlü Gelenek: Sözlü gelenek, kuşaklar boyunca aktarılıp bir toplumun bütün üyelerinin kolektif olarak oluşturduğu maddi ve manevi faaliyetlerin bütünüdür.

Sosyal Bilgiler Öğretimi: İlk, orta ve yüksek öğretim Sosyal Bilgiler dersine yönelik öğretim programı, yöntemleri, etkinlikleri, materyalleri, ölçme ve değerlendirme süreçlerini kapsayan çalışma disiplini.

Geleneksel Yöntem: Öğretmenin sınıfta sözel anlatımla ders işleyerek etkin olduğu, öğretim programını yetiştirebilmek için katı bir sınıf yönetimi ve disiplin uyguladığı, öğrencilerin edilgin alıcı oldukları ve amaçlanan nitelikleri kazanıp kazanmadıklarının önemli olmadığı öğretim biçimidir.

Yapılandırıcı Öğrenme: Yapılandırıcı öğrenme, var olanlarla yeni olan öğrenmeler arasında bağ kurma ve her yeni bilgiyi var olanlarla bütünleştirme sürecidir. Kısaca yeni bilgilerin önceden yapılanmış bilgilerin üzerine bina edilmesidir.

Etkinlik (Aktivite): Hedef davranışlara ulaşma amacıyla öğrenme öğretme sürecini zenginleştiren ve öğrenmelerin kalıcılığını artıran sınıf içi-dışı faaliyetlerdir.

Görüşme: Önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir.

Beceri: Öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir.

Kazanım: Öğrenme süreci içerisinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde öğrencide görülmesi beklenen bilgi, beceri ve tutumlardır.

Öz Değerlendirme: Belli bir konuda bireyin kendi kendisini değerlendirmesine öz değerlendirme denilir.

Tutum: Bireylerin belli bir kişiyi, grubu, kurumu veya bir düşünceyi kabul ya da reddetme şeklinde gözlenen, duygusal bir hazır oluşluk hali veya eğilimdir.

II. BÖLÜM

2.1. YEREL TARİH

2.1.1. Yerel Tarihin Tanımı:

*Yanı başımızdaki tarih*², *yöre tarihi*, *bölgesel tarih*³ (*local history*), *mikro tarih*⁴ gibi çeşitli adlarla karşımıza çıkan yerel tarih, bir ülkenin, bir bölgenin veya yörenin sahip olduğu kendine özgü niteliklerinin, geçmişten günümüze tarihi gelişimini ve bu gelişim sonucu o yerde oluşan *tarihi izlere*⁵ denir.

Yerel tarih genel tarihle kıyaslandığında sınırları belirli bir alanı ifade eder. Bizim kasabamızda, mahallemizde, sokağımızda hatta evimizde yaşanan olayları anlatır. Yerel tarihi yaşayabilir, hissedebilir ve ona dokunabiliriz.

Calkin'de yukarıdaki tanımı destekleyici olarak yerel tarihi şöyle tanımlamaktadır; *Ülkenin tümü veya büyük bölümlerinin ele alındığı tarihin tam karşısı yerel tarihtir. Adından da anlaşılacağı üzere yerel tarih sınırlı alanlarla ilgilenir. Yerel tarih yerel olanın hikâyesidir.*⁶

Calkin'in bu sözü ışığında bütün tarihler bir dereceye kadar yerel nitelik taşır. Mesela İzmir tarihi Türkiye tarihine göre, Türkiye tarihi Avrupa tarihine göre yerel olarak algılanırken, Avrupa tarihide Dünya tarihine göre yerel kalacaktır.⁷

İşte yerel tarih kavramı çoğu kez *belli insanların belli bir zamanda ve yerdeki bilinen hikâyesini*⁸ veya yanibaşımızdaki tarihi ifade etse de, yerel tarih sadece mikro tarih ile ilgilenmez, ulusal tarihin global ve evrensel ölçekte yaşanan olay ve olgularının sonuçlarının değerlendirilmesine de katkı sağlar. İnsanlığın yaşadığı tarihsel serüvenin en yakın noktasından başlayarak izlenmesi gerektiği düşüncesi, yerel tarihi inceleme ve öğrenme isteğinin bir açıklamasıdır.

² Danacıoğlu 2009, 5.

³ Hoskins 1984, 1.

⁴ Tekeli 2000, 55.

⁵ Örtün 2008, 16.

⁶ Calkin 1942, 53; Akçalı 2007, 38.

⁷ Aslan 2000, 195.

⁸ Hoskins 1984, 5.

Yerel tarihi, insan ve zamanın bir siyasal iktidar merkezinin taşrasında bir mekânda bulunduğu bir alan, sosyal tarih araştırmalarının bir parçası olarak da tanımlayabiliriz. Başka bir anlamda yerel tarih, ulusal tarih içinden *tarihin molozları*⁹ olarak bir kenara atılmış olanlara eğilmek demektir.

2.1.2. Yerel Tarihin Konusu:

Geçmişte kurulmuş ve yıkılmış olan devletler, devletlerarasındaki ilişkiler, savaşlar ve anlaşmalar, bu devletlerin yöneticileri, askerler, komutanlar tarihin merkezi konularını oluşturmuştur. Tarih bize liderlerin, komutanların, kralların, kısaca *büyük adamların*¹⁰ yaşam öyküleri ya da onların başrolü oynadığı kahramanların tarihi olarak sunulmuştur. Oysa açıktır ki geçmiş, tüm bunlardan fazla ve belki de çok daha ilginç öykülerle doludur. İşte *yerel tarih*, bu *fazla ve ilginç* öykülerin ortaya çıkarılması ile ilgilenir.

Tarihi sadece siyasal, kurumsal olayların mecrası olarak düşünürsek, insanı, kendimizi, kendi geçmişinizi görme imkânlarımız iyice zorlaşır. Son yıllarda bütün dünyada rağbet gören *gündelik yaşam tarihçiliği*¹¹ ve insanların bu tarihsel akışa kattıkları anlamların, yorumların tarih kurgusunda öne çıkışı bugün yerel ve sözlü tarih çalışmalarının önemini temellendirmede bilgi ve yaklaşım kaynaklarıdır.

Dolayısıyla ulusal veya uluslararası siyasi, askeri ve diplomatik gelişmeler insanlık tarihinin bir parçası olduğu gibi sıradan insanın faaliyetleri de aynı şekilde insanlık tarihinin bir parçasıdır. Tarihin sadece şahsiyetlerin yön verdiği siyasi ve askeri tarih olmadığı; bunların ötesinde ve derinliğinde *toplumsal*¹², *kültürel*¹³, *iktisadi*¹⁴ olayların, değişimlerin, gelişimlerin ya da yıkımların yattığı tezi; yerel tarihin temel yaklaşımıdır.¹⁵

Merkezinde insan olan yerel tarih, değişimleri ve bu değişimlerin insan üzerindeki etkilerini de incelemektedir. Bu bağlamda yerel tarih yaşadığımız çevredeki ailemizin,

⁹ Danacıoğlu 2009, 6–7.

¹⁰ Danacıoğlu 2009, 2.

¹¹ İlyasoğlu 2001, 39.

¹² Tosh 1996, 95.

¹³ Kelley 2000, 64.

¹⁴ Thompson 1999, 65–70.

¹⁵ Işık 2008, 292.

mahallemizin, köyümüzün ve şehrimizin de tarihidir.¹⁶ Sadece günümüzde yok olmuş insanların ve mekânların değil; aynı zamanda halen var olanların tarihini de içerir.

Tarih sürekli olarak etrafımızda serpilmektedir¹⁷; şimdi olan bir şey kesintisiz bir şekilde geçmişe uzanan bir sürecin parçasıdır ve geçmiş olarak bildiğimiz şeyden yola çıkarak tahminler üretmek geleceği şekillendirmemize yardımcı olmaktadır.

İşte bir kasabayı ya da kenti tıpkı bir *tarihsel belge*¹⁸ gibi okumak yerel tarihle mümkündür. Geçmişin izleri binaların mimarisinde ve eski işlevlerinde, sokak adlarında, köprülerde, anıtlarda, dükkân, kahve ve lokanta adlarında, kasabanın ya da kentin gelişim çizgisinde, özel konutların ve kamu binalarının yerleşim düzeninde mevcuttur.¹⁹

Yerel tarih *'bireylerin seyrettikleri bir film değil, kendilerinin de aktörü olduğu sürekli bir oyun'*²⁰ olarak tarihçilerin ilgisini çekmektedir. Yerel tarih sayesinde toplumun gündelik olayları, heyecan verici birer tarihsel kayda dönüşür. Bu heyecan verici keşif süreci de yerel tarihçinin kendi kimliğini anlamasına yardımcı olur.²¹ Bunun sonucunda kişinin ailesine, arkadaşlarına ve çevresine bağlılığı artar.

Yerel tarih çalışmaları, belli bir yerleşim biriminde bir arada yaşayan insanların ortak geçmişlerini ve anılarını ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu tanımıyla ortak geçmişlerini yine ortak çabalarıyla araştıran, öyküleyen ve sergileyen insanların, bir kente veya şehre aidiyet duygularının gelişmesi, bir arada yaşama kültürü ve bilinci oluşturmaları, tarih bilincinin yanı sıra, örgütlenme kültürü açısından da önemli görünmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse; bir devletin, bir bölgenin, bir şehrin veya diğer yerel alanların ya da o yerdeki insanların tarihi yerel tarihin konusunu oluşturur.

---

¹⁶ Özbalkan&İrik 2003, 62–63.

¹⁷ Counce 2008, 98.

¹⁸ Stradling 2003, 138.

¹⁹ Işık 2008, 293.

²⁰ Aslan 2000, 202.

²¹ Litchman&French 1978, 181.

2.1.3. Yerel Tarihin Çalışma Alanı:

Yerel tarihin çalışma alanı kabaca, yerleşim temelli birimlerin tarihinin tüm yönleridir. Toplumun maddi kültürünü oluşturan tüm bileşenler yerel ölçekte olabildiğince ayrıntılarıyla araştırılır, belgelenir, öykülenir ve sergilenir. Bu anlamıyla yerel tarih, tek başına geçmişin öykülendirilmesinden daha fazla bir şeye tekabül eder. Her şeyden önce yerel tarihin araştırma alanını, yerleşim temelinde tanımlanması ve *gündelik yaşamı*²² paylaşım günlerini aynı coğrafyada, aynı kentin sokaklarında geçiren insanların ortak geçmişleri oluşturur.

Bir devletin, bir bölgenin bir kentin ya da bir ailenin tarihi yazılacaksa o zaman işe, yani başımızdaki tarihle başlamamız gerekmektedir. Yani başımızdaki tarihle ilgilenmek, içinde bulunduğumuz çok değişik durumlarla nasıl baş edeceğimiz konusunda düşünme olanağı verir. Geçmiş yıllarda, bir ailede, örgütte, kentte ya da toplulukta neler olduğunu ortaya çıkarmak, sıradan insanların da kendi hayatlarında karşılaştıkları değişimleri anlamalarına yardımcı olur. Belirli bir süre içinde koşulların nasıl bir evrim geçirdiğini incelemek bakış açısı ve aydınlık getirir.

Yerel tarih araştırmalarında mekân vazgeçilmez bir konudur. Mekânı oluşturan öğeler ve o mekânın zaman içerisindeki gelişimi yaşanan geçmişin parçalarıdır. Bir başka deyişle, bu öğeler kentin belleğidir. Kentler, yapılar ve o yapılarla bir bütün oluşturan sokaklar, meydanlar gibi öğelerden oluşur. Yapılar, yaşamın mekâna yansıyan somut belgeleridir. O coğrafyada yaşayan toplulukların yaşam biçimleri, gelenekleri, alışkanlıkları, ilişkileri, tasarımları, içinde yaşadıkları mekânların analiziyle açığa çıkmaktadır.

Kentlerin belleğini oluşturan en önemli öğe ise mezarlıklardır. Tarihi mezar taşları yerel tarih, yerleşim tarihi, sanat tarihi ve sosyal tarih araştırmaları için önemli veriler taşır.²³ En eski mezar taşının tespiti yerleşim yerlerinin kuruluşunun belirlenmesinde en önemli tarihi kaynaklardandır. Mezar taşlarının üzerindeki unvanlardan (vali, müderris, kadı, esnaf v.b.) o yerleşim yerinin yönetim tarihi ve yöneticileri hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Bundan başka mezar taşlarındaki lakap ve sıfatlardan kişilerin mesleğini, okuryazarlığını, medeni durumunu öğrenebiliriz. Osmanlı dönemi mezar taşlarında kişilerin memleketleri bir soyadı gibi

²² Tekeli 2000c, 42.

²³ Bu konuda örnek olması açısından; Şimsir 2011 makalesine bakılabilir.

kullanıldığından yerleşim yerinin aldığı göç hareketi de izlenebilir. Ayrıca mezar taşlarından ölümlerin yığıldığı zaman aralıkları da istatistiksel olarak çıkarılarak veba, kolera gibi salgınların etkileri saptanabilir. Bir kentin tarihinde bu kadar önemli bir yere sahip olan *öteki kent/ölüler kenti*²⁴ ne yazık ki iskân politikaları ve kentleşme çalışmalarında yok olup gitmektedir.

Yerel tarih araştırmalarında aile tarihleri de çok önemlidir. Çünkü çoğu insan yerel tarihle ilgilenmeye kendi aile tarihini merak etmekle başlar. Kim olduğumuz, nereden geldiğimiz, kısacası köklerimiz çoğumuz için merak, bazılarımız içinde bir araştırma konusudur.²⁵ Kişinin kendi geçmişi, kendi topluluğu ve ailesinin geçmişi o kişi üzerinde daha önemli bir etkiye sahiptir. Bu geçmişi öğrenmek, kişinin belleğini güçlendirebileceği gibi, yaşamı üzerindeki etkileri anlamakta kendisine yardımcı olur.

Aile ve sülalelerin yaşadıkları mahalleler, konaklar, kendine özgü mimaride yapılmış evler kentin mekânsal dokusunu oluşturan yapılardır.²⁶ Bu çerçevede aile tarihleri, kentlerin mekânsal yerleşim dokusuna ilişkin ipuçları vermektedir. Örneğin Osmanlı toplumsal dokusuna ilişkin temel unsurlar ve bu dokunun bugünkü kent dokusundaki izleri, aile ve sülale tarihçelerinde saklıdır. Ayrıca aile tarihleri, toplumsal tabakalaşma ve sosyal sınıfları anlamada çok önemli bir role sahiptir.²⁷ Bu nedenle Daniel Bertaux ve Paul Thompson gibi bilim adamları da yaptıkları yerel tarih araştırmalarında, bireylerin sınıfsal konumlarındaki değişimleri anlamak için işe aileleri izleyerek başlamışlardır.

Ben ‘çevremi, ait olduğum yeri, ait olduğum topluluğu daha iyi anlamak istiyorum’²⁸ diyen insan yerel tarihe ilgi duyar, şartlar elverirse de belki yazmaya başlar. Yerel tarihle ilgilenenlerin amacı, kişilerin yaşadıkları ve geldikleri yere aidiyetlerini derinleştirmek veya pekiştirmektir. Bu aidiyet duygusu katılımı ve sorumluluk duygusuyla oluşur. İnsan kendisini bir yerden sorumlu hissediyorsa kendisini oraya ait hissediyor demektir.

---

²⁴ Danacıoğlu 2009, 34.

²⁵ Danacıoğlu 2009, 8.

²⁶ Durakbaşı 2001, 158.

²⁷ Thompson 1999, 2.

²⁸ Neumann 2001, 108.

Yerelin tarihi yazıldığında tarih yaşantının bir parçası haline gelir.²⁹ Yerel öğelerin, değerlerin, nesnelerin, kişilerin ve ilişkilerin farkına varılır. Kısacası yerel, yazılmak ve anlatılmak suretiyle bilimin nesnesi haline gelir.

Fotoğraflar, yerel tarih çalışmalarında en önemli görsel malzemelerinden biridir. Tarihsel fotoğraflar bize uzaklardan, uzun zaman önce sonlanmış hayatlardan, değişmiş coğrafyalardan günümüze görüntüler taşır. Fotoğraflar; kentlerin, kasabaların ve buradaki hayatların geçen zamanda nasıl bir fiziksel değişime uğradığının en açık göstergesidir. Bir fotoğrafa baktığımız zaman oradaki ayrıntılar, bize pek çok konuda bilgi verebilir.³⁰ Bu nedenle fotoğrafları *resimli bellek*³¹ olarak tanımlayabiliriz. Ancak bellek zamana direnmiş anıları saklarken, fotoğraf ise hayattan koparılmış bir anı sunar. Bu yüzden fotoğrafın kim tarafından, hangi amaçla çekildiği gibi konular da bu noktada önem taşımaktadır. Fotoğrafın önemli bir yerel tarih malzemesi olduğu kuşkusuzdur; fakat unutulmaması gereken bir başka gerçek şudur: Fotoğraf, hiçbir zaman geri dönülemeyecek bir ana mal olmuştur. Bir anın gerçekliğini gösterir; ancak o anın öncesi ve sonrası belirsizdir.

Bugün için tarih yazma anlayışının öncülerinden olan Benedetto Croce '*gerçek tarih bugünün tarihidir*' diyerek tarihin fonksiyonunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. R.G. Collingwood '*olaylar ne kadar geçmişe bağlanmış görünürse görünsün, tarih, gerçekte bu olayların içinde oynadığı bugünün ihtiyaçlarına ve bugünkü duruma dayanır*'³² diyerek tarihi bugüne getirmiştir.

İçinde yaşadığımız toplumun ve ekonominin şekillenmesinde her birey bir rol oynamaktadır.³³ Eğer geçmişteki benzerlerimizi görmezden gelirse, toplumun eskiden nasıl işlediğini tam olarak anlayamayız. Genel tarihin aksine yerel tarih gündelik yaşamı inceler. Gündelik yaşam çoğunlukla, çeşitli grupların ve toplulukların bir parçası olarak yerel sınırlar içerisinde yaşanır. Beslenme, giyinme, barınma, eğlenme vb. faaliyetler bir bütünlük içinde o toplumun *maddi kültürünü*³⁴ oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında İnkalarda, Azteklerde,

²⁹ Tekeli 2001d, 188.

³⁰ Eyrice 2005, 8.

³¹ Danacıoğlu 2009, 97.

³² Yalçın 2004, 19.

³³ Counce 2008, 8.

³⁴ Lefebvre 1968, 28.

eski Yunan'da ve Roma'da gündelik yaşamı en ufak detaylar, davranışlar, sözler, giysilerin belirlediği görülür.³⁵ Heredotos (İ.Ö. 495–420), Xenophon (İ.Ö.430–355), Strabon (İ.Ö. 64-İ.S. 21), gibi Grek yazarlar eserlerinde gündelik yaşamı ele almışlardır. Bu açıdan ele alındığında bu yazarlara yerel tarihçi gözüyle de bakılabilir.

2.1.4. Yerel Tarihle Ulusal Tarih Arasındaki İlişki:

Yerel ve ulusal tarih arasındaki ayırım coğrafi ve semantik ayırmadan daha fazlasını içerir. Coğrafyacılar yerel terimini genellikle küresel teriminin zıddı anlamında kullanırlar. Tarihçiler ise yerel ya da bölgesel terimini, tarihin geleneksel formlarında egemen olan ulusal veya uluslar arası etkilerden farklı olma anlamında kullanmayı yeğlerler. Böylece yerel ya da bölgesel tarih, tarihçilerce tekil ulustan çoğulcu bölgeye bir kaçış, ulusal anlatımın tek biçimliliğinden bölgesel anlatım zenginliğine doğru bir yöneliş olarak yorumlanır.³⁶

Yerel tarihle ulusal tarih arasındaki ilişkiyi Plymouth '*ağaca bakarak ormanı görmek*³⁷ biçiminde açıklamıştır. Başka bir deyişle tek tek yerel olgulardan yola çıkarak genel yargılara ulaşmaktır. İşte yerel örneklerin genel tarihin daha anlaşılır hale gelmesine katkılarından dolayı, bazı tarihçiler yerel tarihi, genel tarihi aydınlatan *sadık referanslar*³⁸, genel ve ulusal tarih için anlamlı örneklerle dolu bir depo ya da cephanelik olarak nitelendirmişlerdir.

Yerel tarih ile genel tarih birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Bu nedenle insanlığın yaşadığı tarihsel maceranın da en yakın noktadan başlayarak açılması gerektiği düşüncesi özellikle tarihe yönelik ilgiyi artırmanın en etkili yollarından bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Tarihin gelişimi küçük ünitelerden büyük ünitelere doğru olmuştur. Küçük üniteler bir araya geldiklerinde büyük üniteleri oluştururlar. Tıpkı hücrelerin bir araya gelerek organizmayı, organizmalarında varlıkları meydana getirmeleri gibi.³⁹ Böylece genel tarih yazılırken yerel örneklerle açıklanırsa, tarih daha açık ve kavranabilir olur.

³⁵ Tekeli 2000c, 46.

³⁶ Aslan 2000, 195

³⁷ Aslan 2000, 201.

³⁸ Aslan 2000, 202.

³⁹ Aslan 2000, 202.

2.1.5.Yerel Tarihin Doğuşu ve Gelişimi

Tarih artık günümüzde, sırf geçmiş tecrübeler üzerinde yapılan bir bilgi egzersizi olarak değil, insanın harekete geçerek yeni eserler ortaya koyması ve toplumda ani veya yavaş değişimler meydana getirmesi olarak algılanmaktadır. Tarih, sırf geçmişin bilgisinden ibaret olmayıp, geçmişten hareketle tasarlanan geleceğin inşasının bugün gerçekleştirilen eylemlerden oluştuğunun şuuruna varma meselesidir.⁴⁰ Son dönemlerde tarihçiler arasında yayılan '*yazılarak yapılan ve yaşanarak yazılan*'⁴¹ tarih anlayışı düşüncesi yerel tarihin lokomotifi olmuştur.

Yerel tarih ulusal tarihin gölgesinde kalmış, tarihin molozları⁴² arasına itilmiş olay ve olguları da ortaya çıkarma şansını tarihçilere sunmaktadır. Yerel tarih sadece bilinmeyi değil bilinene de farklı bakış açısı⁴³ geliştirme bakımından faydalıdır. Antik çağda – o zamanlar adına yerel tarih denmese de- eski Yunan medeniyetinde tarih yazıcılığı yerele dayanmakta idi. Birçok şehir devletlerinde yunan kentlerinin mitoloji ve kültürleri, ışığında kendi şehirlerini anlatmışlardır.

Benzer biçimde Ortaçağ Avrupa'sında da tarihçiler, soylu ailelerin öykülerinden yola çıkarak malikânelerin, kent ve şehirlerin tarihini yazmışlardır.⁴⁴ Avrupa'da tarihin yerel ölçekli olarak araştırılması ve yazımı 16. yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Avrupa da yerel tarih yazımını Danacıoğlu iki dinamiğe bağlamaktadır. Birincisi kendi tarihinin yazılmasını isteyecek bir aristokrasinin, bir dini gücün ve hatta kent meclisleri aracılığı ile örgütlenmiş bir burjuvazinin varlığıdır. İkinci etken ise dünyayı keşfetmeye, tanımlamaya, sınıflandırmaya yani bilmeye yönelik derin tutkudur. Bu görme, tanımlama ve kentlerin topografik yapılarını çıkarma arzusu 16. ve 17. yüzyıldaki çalışmalara damgasını vurmuştur.

19. yüzyılın pozitivist bilimsellik furysı içinde tarih, bir bilim dalı olma kaygısıyla kimyanın, fiziğin, biyolojinin laboratuvar malzemesiyle, astronominin teleskopla kurduğu ilişkinin benzerini belge ve arşiv ile kurarak rüştünü ispat etmeye çalışırken, arşivin, tarihin

⁴⁰ Yalçın 2004, 21.

⁴¹ Yedi yıldız 1991, 8.

⁴² Danacıoğlu 2009, 7.

⁴³ Litchman, French 1978, 168.

⁴⁴ Danacıoğlu 2009, 3.

yegâne hammaddesini oluşturduğu düşüncesi de tarihçinin hayatla ve hayatın içindeki izlerle bağlarını koparmıştır.⁴⁵ 19.yüzyılın sonlarına kadar devam eden bu siyasi merkezli tarih anlayışı, 20. yüzyılda tarihçiler tarafından büyük eleştiriye uğramıştır.⁴⁶ Böylece bu dönemin tarih anlayışında siyasi olayların hemen yanında toplumsal olaylar da yer bulmaya başlamıştır.

Tarih araştırmalarında resmi arşiv belgelerine tek başına bağlı olmaksızın toplumsal kesimlerin tümünün ele alınıp incelenmesi yaklaşımı, iki büyük toplumsal araştırma geleneğinin katkısı sonucunda gelişebilmiştir.

Bunlardan ilki Marksist düşünce ekolüdür. Bu ekolün izleyicileri toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilere ve ekonomik üretim sürecinin kültürel ve tarihsel alandaki belirleyiciliğini vurgulamışlardır. Böylece köylülük ve emekçi kesimini temel alan geniş kapsamlı ekonomik ve siyasi tarih araştırmalarına yol açmıştır.

İkinci ekol Auguste Comte'un başlattığı ve Emile Durkheim'in geliştirdiği Toplum Bilimi disiplindir. Bu ekolün izleyicileri toplumsal davranışlar, aile yapısı, demografik hareketler gibi toplumun bütününe belirleyici olguların istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmesine önem vermişlerdir. Durkheim'in ekolünden etkilenen tarihçiler Anneles⁴⁷ tarih ekolünü kurmuşlardır. Bu ekoller sayesinde tarih bilimi de antropoloji, sosyoloji, coğrafya gibi disiplinlerin⁴⁸ bulgularından yararlanmaya başlamıştır.

Anneles ekolünün temsilcilerinin etkisiyle toplumsal tarih kurumsallaşarak, iktisadi tarih, sosyal tarih, din tarihi, bilim tarihi, kadının tarihi, sanatın tarihi, entelektüel tarih, popüler kültür tarihi, diplomatik tarih, Avrupa tarihi gibi ayrışmalar söz konusu olmuştur.⁴⁹

---

⁴⁵ Danacıoğlu 2009, 30.

⁴⁶ Danacıoğlu 2009, 2.

⁴⁷ *Annales Okulu* ismini tarih bilimine toplum bilimleri yöntemlerini uygulaması ile duyurmuştur. Bloch ve Febvre tarafından sosyoloji, ekonomi, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi çeşitli toplum bilimleri ile işbirliğini sağlayacak bir tarih bilimi yaklaşımı geliştirmek üzere 1929 yılında Strasbourg Üniversitesi'nde ders verdikleri bir dönemde kuruldu. Önceliklerinden biri, 19. yüzyıl tarihçilerinin birçoğu üzerinde etkili olan, siyaset, diplomasi ve savaşlar tarihi üzerine yoğunlaşan anlayışın aksine, olayların gerisinde uzun erimli tarihsel yapıların araştırılmasıydı.

⁴⁸ Eyrice 2005, 3.

⁴⁹ Özbaran 1997, 33.

Sözünü ettiğimiz bu toplumsal yaklaşımlar sonucunda halk kitleleri, yerel nüfus ve yüz yıllardır hep göz ardı edilmiş olan köylülük giderek tarihin bilinçli öznesi olarak ele alınır olmuştur. Böylelikle de toplumsal tarih denen araştırma alanının temelleri atılmıştır.

Yerel tarih ve toplumsal tarih kelimeleri çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu iki tarihçilik anlayışının ortak yönü, merkezlerinde sıradan insanların yer almasıdır. Ayrıca her ikisi de belli bir coğrafi bölgede yaşayan insanların değişimlerinin tarihiyle ilgilenmektedir. Yerel tarih çalışması yapılırken, olayların sosyal yönleri üzerinde durulması, yerel tarihin siyasi tarihi tamamen dışladığı anlamına gelmez.

Counce, yerel tarihçilikle toplumsal tarihçilik arasındaki ayrımı, ilkinin amatörlerin egemenliğinde giderek popülerleşen bir alan olmasından dolayı meslekten tarihçilerin yerel tarih veya yerel tarihçi ifadesini kullanmaktan imtina etmeleriyle açıklar.⁵⁰ Yerel tarih ve toplumsal tarih kavramları birbirini tamamlayan ifadeler olmasına rağmen akademik tarihçiler araştırma konularını tanımlarken yerel tarih yerine topluluk tarihi, kendilerini de sosyal tarihçi olarak nitelendirmeleri yerel tarihçiliğin geç gelişmesine de neden olmuştur.

Yerel tarihçilik de toplumsal tarihe paralel olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında ivme kazanmıştır. 1950'lerden başlayarak yoğun bir ilgi uyandıran yerel tarihe ilişkin incelemelerin özellikle İngiltere'de oldukça köklü bir tarihsel geçmişi vardır. Günümüz İngiltere'sinde uygulandığı biçimiyle yerel tarih, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla dek geçen süreçte daha eski tarih yazıcılığı geleneklerinin kaynaştırılması sonucu biçimlenmiştir.⁵¹

İngiltere'de yerel tarih araştırmalarının ilk örneklerine 16. ve 17. yüzyıllarda rastlıyoruz. Bu yüzyıllarda yolculuğa çıkan bir dizi seyyah belli başlı binalardan kentler arası mesafelere, şatolara, pazar yerlerine, yerel tüccarlara, çiftliklere, yiyeceklere, ormanlara, nehirlere, köprülere kadar uzanan geniş bir alanda kalem oynatmışlardır.⁵²

İngiltere'de yerel tarihin kurumsallaşması açısından esas önemli çalışmalar kontluk tarihleridir. 16. yüzyıl sonlarında beliren yerel tarihçilik soylu ailelerin, şatoların tarihlerini içermekteydi. Bu çalışmalar kontluklar, kentler, kasabalar ve kiliseler hakkında son derece

⁵⁰ Counce 2008,

⁵¹ Aslan 2000, 196.

⁵² Danacıoğlu 2009, 4.

ayrıntılı tarihsel ve topoğrafik bilgiler sunmaktadır.⁵³ Ailelerinin atalarını, hanedan armalarını, mezarlıkları, diğer fiziksel yapıları, arkeolojik kalıntıları, önemli ulusal olayların anlamlarını da içerecek şekilde yazılan kontluk tarihleri, yerel tarihçiler tarafından daha sonra yapılacak çalışmalar için esas olabilecek standartların çoğunu ortaya koymaları bakımından oldukça önemlidir.

17. ve 18. yüzyıllarda yerel tarih yazımını besleyen diğer kaynak kent tarihleri olmuştur. Kent tarihi çalışmalarında Londra dikkati üzerine çekmiştir. York ve Norwich gibi tarihi önemi olan birçok İngiliz kenti, tarihlerinin yazılması için 18. yüzyıla kadar beklemek zorunda kalmıştır. Bir kısmı 19. yüzyılı beklerken bir kısmı da hakkında yazılacak yeterli bir tarihi hala beklemektedir. Eski tarihçilerin seçtiği kentlerin çoğu piskoposların yaşadığı bölgelerdir ve dinsel etkiler tarihe göre ağır basmaktadır. Fakat az ya da çok değerli dokümanlar ve arkeolojik materyaller ortaya koymaktadırlar.⁵⁴ Bu çalışmalar İngiliz yerel tarihinin alanını büyük oranda genişletmesine rağmen, kent tarihleri de kontluk tarihleri gibi temel bazı eksiklikleri içermektedir. Tarihi yapılandıran bakış açıları çok dardı ve anlaşılmayan malzemeler derlenmekteydi.

Yerel tarihçi için kaydedilecek malzemelerin artmasıyla, tarihi yapılandıran kavramlar da geçen her on yıl genişlemiştir. Örneğin, ekonomik ve sosyal tarih 19. yüzyılda yerel tarihçinin yaptıklarını ikiye katlamıştır. Yerel tarihçi de ulusal tarihçi gibi kendi çapında çalışma sahasını daraltmaya zorlanmıştır. Büyük kontluk tarihlerinin zamanı geçmiş, belli bir bölgedeki belli bir cemaatin tarihini anlatan, *Parish*⁵⁵ dönemi başlamıştır. *Parish*'lerle birlikte yerel tarih çalışmalarında önemi ve değeri büyük olmasının yanında en küçük sahaya ulaşılmıştır.

19. yüzyılda hızlı kentleşme ve göç olgusu ile birlikte, eski yerleşimlerin önemini kaybetmesi sonucu nüfus yapısında meydana gelen değişimler yeni toplum biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁵⁶ Buna bağlı olarak yerel ve bölgesel nitelikli tarih yazımında kullanılacak kaynakların da değişim göstermesiyle Avrupa yerel tarih çalışmalarında yeni bir

---

⁵³ Aslan 2000, 196.

⁵⁴ Akçalı 2007, 42.

⁵⁵ Danacıoğlu 2009, 3.

⁵⁶ Aslan 2000, 197.

aşamaya geçmiştir. İngiltere ve Fransa'da burjuvalar, din adamları ve öğretmenlerin kurdukları dernekler sadece Pasifik Adaları, Hindistan ve Levant kıyılarını değil kendi tarihlerini de araştırmaya başlamışlardır.⁵⁷

19. yüzyıl ortalarından sonra ise İngiliz halkının eski kurum ve kökenlerinin açıklanmasını içeren yeni tartışmalarla *Devrim Çağı*⁵⁸ denilen bir olgunlaşma dönemi ortaya çıkmıştır. Bu yeni dönemde kentleşme ve imparatorluk olgularının tesiriyle yalnızca İngiliz kent ve kasabalarının kökleri değil malikâne veya diğer toplumlardaki özgürlük hukuk ve siyasal katılım gibi konularla da ilgilenilmiştir.

İngiliz tarihinin araştırılmasına duyulan bu büyük aşk, Viktorya döneminde yerel tarih, arkeoloji, kraliyet tarihi, mimarlık tarihiyle ilgili pek çok kurum ve enstitünün kurulmasını sağlamıştır. Bu kurumların en önemlisi 1899'da kurulan VCH'dir.⁵⁹ VCH (Viktoria Country History), İngiltere'nin tüm yerleşim yerlerinin teker teker tarihlerinin yazılması amacıyla kurulmuştur. Kuruluşunun yüzüncü yılında 200. cildini tamamlamış olan VCH projesi yerel tarihle ilgili en kapsamlı çalışmadır.

Yirminci yüzyılda genel tarihçiliğin ön plana çıkmasıyla gözden düşen yerel tarihçilik amatörlere bırakılmıştır. İngiltere'de yerel tarih 20. yüzyıla biraz daha sistematize olmuş biçimde devredilirken Fransa ve Amerika'da yerel tarih amatör ve sivil bir üslup sürdürmüştür. Bu dönemde yerel tarihle ilgilenen amatörler yüzlerce sayfadan oluşan analiz ve yorumdan uzak yazılar yazmışlardır.⁶⁰ ABD'de yerel tarih koleksiyonlarının toplanması ve yerel tarih yazımındaki büyük patlama Amerikan Devrimi'nin 100. yıl kutlamalarıyla beraber 1876'da gerçekleşmiş ve 1880 gibi erken bir tarihte de tarihçiler ulusal ve genel tarihe odaklanarak yerel tarihi amatörlere bırakılacak ikincil bir araştırma alanı olarak görmeye başlamışlardır. Burada önemli olan nokta tarihçilerin Amerikan topluluklarının tarihini yazma konusundaki isteksizlikleri değil, fakat eğer yerel tarih yazılacaksa bunun o cemaatten çıkacak, konuyla alakalı vatandaşlar veya amatörlerce yapılması gerektiği yönündeki tercihleridir.⁶¹

⁵⁷ Danacıoğlu 2009, 4.

⁵⁸ Aslan 2000, 197.

⁵⁹ Danacıoğlu 2009, 4-5

⁶⁰ Litchman&French 1978, 168.

⁶¹ Akçalı 2007, 44.

Birleşik Devletler tarihçileri uzun süre yerel tarihi vatanseverlerin alanı olarak algılamışlar ve kendi kent veya ülkelerini ve tarihsel kalıtlarını tarihsel konularla ilgisiz olsa da ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. 1930'lara kadar amatörlerin hâkim olduğu yerel tarihçilik yeni yaklaşımlarla bir canlanma yaşamış ve profesyonel tarihçilerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Özellikle Doods'un *'Industrial Revolution in North Wales'* i (1933) ve Hoskins'in klasik eseri *'The Making of The English Landscape'* si (1955) yerel tarihin yüzünü ve eğilimini⁶² değiştiren iki önemli eserdir.

İngiltere'de yerel tarihin akademik anlamda ele alınması 1948 yılında Leicester Üniversitesi bünyesinde *'İngiliz yerel tarih'* bölümünün kurulması ile olmuştur. Leicester Okulu üyeleri her toplumun bir yaşam tarihi olduğunu ve bu tarihin toplumdaki kişi ve grupların beklentilerini, hayallerini, çabalarını başarı ve başarısızlıklarını yansıttığını savunurlar. Finberg uluslara göre daha küçük toplumların yani yerel toplumların uğruna çalışılmayı hak eden bir tarihe sahip oldukları görüşünü savunur. Bu nedenle de Leicester okuluna göre yerel tarihin konusu yer ve zaman açısından ulusal tarihin konusuyla aynı değildir.⁶³ Finberg ve Hoskins yerel toplulukların doğuşu, gelişimi, yükseliş ve düşüşlerini araştırmayı yerel tarih incelemelerinin amaç ve konusu olarak göstermişlerdir. Yerel Tarih Bölümünün ilk iki başkanı Finberg ve Hoskins üniversitenin yayınları arasına bazı monografileri ekleyerek geniş kitlelere ulaşmalarını sağlamış ve yerel tarihin akademik seviyede ilgi görmesini sağlayan öncüleridir.⁶⁴ Yerel tarihe ilginin artmasını gösteren diğer gelişmeler ise, 1948 yılında *'Kamu Hizmetleri Sosyal Konseyi'*nce finanse edilen *'Yerel Tarih'* konferanslarının düzenlenmesi ve *Ameateur Historian*⁶⁵ dergisinin çıkarılmasıdır. 1950'lerden sonra da yerel tarih İngiliz okullarında tarih öğretim programlarının en önemli alanlarından birisi olmaya başlamıştır.

Kısaca özetleyecek olursak yerel tarihin Avrupa'da gelişme sürecini üç çizgide toplayabiliriz.⁶⁶

1) *Uluslara göre daha küçük toplulukları inceleyen yerel tarih.*

⁶² Aslan 2000, 197.

⁶³ Litchman&French 1978, 169.

⁶⁴ Aslan 2000, 198.

⁶⁵ Bu dergi bir süre sonra Local Historian adını almıştır.

⁶⁶ Akçalı 2007, 45.

Leicester Okulu üyeleri bu çizgiyi takip etmişlerdir. Bunlar her toplumun bir yaşam tarihi olduğunu ve bu tarihin toplumdaki kişi ve grupların beklentilerini, hayallerini, çabalarını başarı ve başarısızlıklarını yansıttığını savunmuşlardır.

2) *Ulus devletler gibi daha geniş yargılara ulaşmak için hipotezleri test etmek amacıyla yapılan yerel tarih.*

Fransız tarihçiler bu çizgiyi takip etmişlerdir. 1950'lerin nüfus eğilimlerinin tarihsel çalışmalarıyla uğraşan Fransız tarihçiler ilgilerini belirli kent ve köylere yöneltmişlerdir. Onlara göre yerel tarih; bir olayı inceleyerek ulusun tümünde ne olduğuyla ilgili yargılara ulaşma yoludur. Amerika Birleşik Devletlerin de bu çizgiyi izleyen tarihçiler ise yerel tarihin olay inceleme yöntemini; devletler, bölgeler ve bütün ulus hakkındaki hipotezleri test etmek amacıyla benimsemişlerdir.

3) *Toplumların büyüme ve genişleme süreçlerini anlamaya yönelik yerel tarih.*

Bu çizgiyi takip edenler ise yerel tarihi, toplumun oluşum ve gelişimiyle ilgili genel teorileri test etme amaçlı bir laboratuvar olarak kullanmışlar ve diğer benzer yerler hakkında çıkarımlar yapmışlardır. Bu tipteki yerel tarih şehirlerle ilgili çalışmalarda daha belirgindir ve *"the new urban history"*⁶⁷ yani yeni kent tarihinin önemli bir bölümünü oluşturur.

Aynı gibi görünen bu üç çizgi uygulama alanında birleşmiş ve Avrupa da yerele olan ilginin artmasında ön ayak olmuştur.

II. dünya savaşından sonra özellikle 1960 sonrasında yerel tarihte büyük değişimler görülmüştür. Bu değişimler sonunda yerel tarih, mekânlar veya örgütlenmeler tarihi olmaktan çok, insan temelli hale gelmiştir. Böylece yerel tarih, toprak sahipleri veya bir kentin ileri gelenlerini konu alan tarih yerine, esnafın, işçilerin, köylülerin, kadınların, çocukların da mevcut olduğu bir tarihe, şehrin anıtsal yapıları kadar varoşların ve kırsal bölgelerin de ele alındığı bir tarihe dönüşmüştür.⁶⁸

Genel tarihlerin hükmedici, soğuk ve mesafeli tutumuna karşı yerel tarihler daha insani, sıcak, bizden olan ve mütevazı görünümüleri ile insanları kendilerine cezp etmişlerdir. Genel tarihler kendilerini yenilerken ve genişletirken yerel tarihler de hızla çoğalmıştır. Buna bağlı olarak tarih eğitimi almış birçok araştırmacı son zamanlarda yerel alanlara yönelmişlerdir.

⁶⁷ Litchman& French 1978, 169.

⁶⁸ Danacıoğlu 2009, 5.

Kolay okunan ve okuyucuyu bildiği, tanıdığı yüzlerle buluşturan yerel tarih çalışmaları sınırlı kaynaklarını genişletme yoluna gitmiş ve sözlü geleneğin imkânlarından yararlanmıştır.⁶⁹

Bugüne bakıldığında ise artık yerel tarih sözlü tarihle beraber öğrencilerin tarihle tanışmalarının en doğru yollarından biri olarak eğitim programlarında⁷⁰ yer almaktadır. Amerika ve İngiltere’de birçok kütüphane ve üniversiteler sözlü tarih koleksiyonlarını da içeren kent arşivleri kurmuşlardır. Bugün yerel tarihin araştırılması, maddi kalıntıların korunması ve geleceğe iletilmesi konusunda Batı’da oldukça kapsamlı bir sivil inisiyatif gelişmiştir.

2.1.6. Türkiye’de Yerel Tarih

Türkiye’de yerelin tarihine duyulan ilginin bu alanda yazılmaya ve yayın yapılmaya başlanacak derecede artışı 1870’lere dayanır.⁷¹ Büyük kentlerde modernleşmenin etkisiyle vilayet matbaalarının kurulması, vilayet salnamelerinin yayımlanmaya başlanması, belediyelerin kurulması sonucu Osmanlı Türkiye’sinde kent tarihçiliğinin⁷² başladığını söyleyebiliriz.

19. yüzyıl ulusalcı akımlar ve göçlerin yanı sıra, ekonomik, idari ve zihinsel dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Dünya ekonomisine dâhil olma süreciyle ticari merkezler yer değiştirmiş, liman kentlerinin yıldızı parlamış, Avrupa pazarına yönelik üretim yapma durumu kırsal kesimin de yapısında değişiklikler oluşturmuştur. Yeni şehircilik anlayışı ile şehirler yeni görünümüne kavuşmuştur. Kentlere yönelik göç olgusu, kentlerde zengin ve yoksulların yaşam alanlarının ayrılması gibi kavramlar baş göstermiştir.⁷³ Tüm bu değişimler de kent tarihçiliğine yönelik ilgiyi etkilemiştir.

19. yüzyıl ortalarından 1950’ye kadar kentsel araştırmaların gelişimini araştıran Tekeli, bu uzun süreci üç döneme ayırmıştır.⁷⁴ Tanzimat’tan (1839) II. Meşrutiyet’e (1908) kadar olan dönemi birinci, II. Meşrutiyet’ten Harf Devrimine (1928) kadar olan dönemi ikinci, Harf Devriminden 1950’lere dek uzanan dönemi ise üçüncü dönem olarak adlandırmıştır.

⁶⁹ Aslan 2000, 199.

⁷⁰ Demircioğlu 2010, 117.

⁷¹ Akçalı 2007, 47.

⁷² Danacıoğlu 2009, 13.

⁷³ Akçalı 2007, 48.

⁷⁴ Tekeli 1986a, 239.

Birinci dönemde, İsmail Beliş Efendi'nin *Tarih-i Bursa* (1871), Lami Çelebi'nin *Şehrengiz-i Bursa* (1871), Şakir Şevket'in *Trabzon Tarihi* (1873), Lütfi'nin *Şam Tarihi* (1883) örnek gösterilebilir.⁷⁵ XX. yüzyılın başlarında seyyahların sayıca artmaya başlaması ve kent rehberlerine duyulan gereksinim, Mustafa Ziya'nın *Rehnumay-ı Bağdat* (1896), Mustafa Suad'ın *Haritalı İstanbul Rehberi Yahut İstanbul Tarihçesi* (1898), *Musavver Rehber-i Seyyahin Bursa ve Civarı* (1903), Abdülkadir'in *Bursa Tarihi Kılavuzu* (1911) gibi eserlerin ilk örneklerini oluşturdukları kent rehberlerinin⁷⁶ yayımlanmasını doğurmuştur.

İkinci dönemde kentlerle ilgili bilimsel çalışmalarda yapılmaya çalışılmış, kentlere ilişkin ilk istatistik veriler toplanmaya başlamıştır. Tarih alanında bir önceki dönem yazılmaya başlanan kent tarihi ve rehberlerin ise sayıları artmaya devam etmiştir. Bunlar arasında Celal Esat Arseven'in *Eski Galata ve Binaları* (1913), Halit Ethem'in *Kayseri Şehri* (1918), Mehmet Ziya'nın *İstanbul ve Boğaziçi* (1920–1928), Ernest Mamburi'nin *İstanbul Rehberi Seyyahin* (1925), İsmail Hakkı Uzunçarsılı'nın *Karesi Vilayeti Tarihçesi* (1925), Raif Nezih'in *İzmir'in Tarihi* (1926), Rıdvan Nafiz ve İsmail Hakkı Uzunçarsılı'nın *Sivas Şehri* (1928) eserleri sayılabilir.⁷⁷ İkinci Meşrutiyetten Harf Devrimine kadar olan bu iki dönemde altmıştan fazla eser verilmiştir. Bu eserler her ne kadar yüzeysel betimlemelerin ötesine geçemeseler de yerel tarihin Türkiye'deki gelişim süreci açısından önemlidir.

Üçüncü dönemde kent tarihleri biçiminde hazırlanan çalışmaların sayısında özellikle cumhuriyete geçişle bir artış gözlenmiştir. Bunda Halkevlerinin önemli bir rolü vardır. Yayımladıkları dergilerde faaliyet gösterdikleri bölge ve yerleşim yerlerinin tarihine ilişkin yazıların yer alması ve kitapların basılması önemli bir gelişmedir.⁷⁸ Halkevleri Cumhuriyet ideolojisini kitlelere yaymak için 1932 yılında kurulmuştur. Kapatıldığı tarih olan 1951 yılına kadar kurulan Halkevi ve Halk odalarının sayısı 4780 olması coğrafi anlamda ulaştığı yaygınlığını da anlatmaktadır.⁷⁹ Halkevi dergileri 1930-1950 döneminin yerel bazda nasıl yaşandığını, yerelin gündeminin ne olduğunu, Cumhuriyet ideolojisinin yerel bazda biçimlenişini ve nüfuz etme kanallarını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

⁷⁵ Aslan 2000, 199.

⁷⁶ Tekeli 1986a, 247.

⁷⁷ Tekeli 1986a, 252.

⁷⁸ Danacıoğlu 2009, 13.

⁷⁹ Danacıoğlu 2009, 55.

Halkevlerinin yayımlamış olduğu pek çok bölge ve kent tarihi çalışması içinde Çağatay Uluçay'ın *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*⁸⁰ İbrahim Gökçen'in *16. ve 17. asır sicillerine göre Saruhanda Yörük ve Türkmenler*⁸¹ adlı eserleri en fazla dikkati çeken eserler⁸² olmuştur.

Harf Devrimi'nden sonra 1955 yılına gelinceye dek, Türkiye'de bölge ya da kent tarihleri düzeyinde yapılan incelemelerin yaklaşık olarak 300 civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁸³ Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyasına (1729-1955) göre, bunların büyük bir bölümü İstanbul (40), İzmir (29), Bursa (17), Konya (14), Ankara (10) gibi kentlere ilişkin yayınlardan oluşmaktadır. Bu tarih içerisinde yörenin Milli Mücadele içerisindeki rolüne ve Atatürk'ün ziyaretlerine özel önem verilmiştir. Belli bir kurumsal temele dayanmayan bu tür tarihler daha çok salname geleneğiyle bir benzerlik göstermektedir. Cumhuriyet sonrası bölge ya da kent tarihi yazımı konusunda sayıca önemli bir birikim olmasına rağmen, aralarında bir kaçtane akademik çalışma dışında bunlarda Osmanlı tarihçiliğindeki örnekleri gibi daha çok betimlemeler olma özelliğini aşp, toplumsal tarih niteliğine kavuşamamıştır.⁸⁴

Türkiye de tarihçiler Akademik düzeyde daha çok XV-XVII. Yüzyıllar üzerine tapu tahrir defterleri ve şeriye sicilleri üzerine yapılan çalışmalar ele almışlardır. Yapılan bu çalışmalarda bölgenin yer adları, sosyal zümreleri, etnik yapısı, nüfusu, vergileri, üretim durumu ve vakıflara ilişkin istatistiksel bilgilerle sosyal tarihe ışık tutmuşlardır. Ömer Lütfi Barkan ve Halil İnalcık gibi tarihçilerin başlattıkları, Nejat Göyünç'ün Mardin örneğiyle geliştirdiği, Zeki Arıkan'ın Hamit Sancağı, Feridun Emecen'in Manisa üzerine yaptığı araştırmalar Osmanlı'nın Merkezi yönetiminin yanında taşra boyutuna da dikkati çekmiştir.⁸⁵ Bu tür çalışmalar çok önemli olmasının yanında Avrupa'daki örnekleriyle kıyaslandığında toplumsal tarihin ne kadarına ulaşabildikleri, gerek kent gerekse kırsal kesimin tarihini ne derece ışık tuttıkları sorusunu akla getirmektedir.⁸⁶

---

⁸⁰ Uluçay 1944, 38.

⁸¹ Gökçen 1946

⁸² Aslan 2000, 201.

⁸³ Aslan 2000, 200.

⁸⁴ Tekeli 1998, 47.

⁸⁵ Aslan 2000, 201.

⁸⁶ Özbaran 1992

Türkiye’de yukarıda değindiğimiz bir kaç başarılı örnek dışında yerel tarihçiliğin geliştiğini söylemek pek mümkün değildir. Türkiye’deki yerel tarih çalışmaları amatör veya bireysel çalışmalarla biçimlenmiş, kalıcı sivil yapılanmalara dönüşmemiştir. Ancak 1990’lı yıllardan itibaren yerel kültürlerin, dokuların, tarihsel izlerin korunmasına ve araştırılmasına yönelik sivil toplum örgütlerin ortaya çıkmasıyla bu alanda çok sayıda araştırmalar yapılmış ve projeler geliştirilmiştir. Buna en güzel örnek Tarih Vakfı’nın 1999 yılında başlattığı ‘*Yerel Tarih Grupları Projesi*’dir.⁸⁷ Bu projeye, birbiriyle ilişkisiz olan yerel gurupların deneyimlerini, projelerini paylaşabildikleri ortak bir zemin oluşturarak guruplar arası iletişim ve bilgilenme ağının sağlanması amaçlanmıştır.

Rockefeller Vakfı’nın da mali olarak desteklediği bu proje 1999’dan 2001 yılı sonuna kadar olan üç yıllık dönemde 10 kentteki yerel tarih grubu, buldukları kentlerde tarih alanında etkin birer sivil girişim olarak gönüllülük çerçevesinde çeşitli projeler etrafında çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Kent, sivil girişim ve yerel tarih ekseninde şekillenen bu projeler Tarih Vakfı’nın da koordinasyonu ile 2001 yılı sonunda ‘*Yerel Tarih Konferansı*’⁸⁸ adı altında toplantı düzenlenmiştir. Konferansa 23 yerel tarih grubu, sivil girişim temsilcileri, tarih öğretmenleri, yerel tarih alanında çalışan öğretim üyeleri ve araştırmacılardan oluşan 80 kişilik bir grup katılmış ve bu konuda görüşlerini sunmuşlardır. Tarih Vakfı’nın bu çalışmaları akademik düzeyde de yoğun bir ilgi uyandırmış, yerel tarihin değeri ve önemi son yıllarda birçok araştırma ve tez konusu olmuştur.

Toplumun nicelikçe geniş ancak hakkında bilgimizin oldukça kısıtlı olduğu bu kesimlerin tarihin öznesi haline gelebilmesi için daha çok bilginin üretilmesi gerekmektedir. Bunun için de tarihin diğer disiplinlerin (sosyoloji, antropoloji, etnoloji, folklor, demografi... vb.) ürettiği bilgilere başvurması kaçınılmaz olmuştur. Belgenin yanında bu disiplinlerin verili çalışmaları toplum tarihi çalışmalarını genişletmiş ve yerel alanların genel tarihin tanımlanmış sınırlarının dışında daha renkli görünüm almasını sağlamıştır. Gelişen iletişim ve refahın sağladığı imkânlarla paralel olarak insanların kendi çevrelerine merakını artırmıştır. Yaşanan hızlı değişimin yaşadıkları ortamı hızla aşındırması insanların içgüdülerinin dürtüsüyle,

---

⁸⁷ Çelebi 2001, 4.

⁸⁸ İlyasoğlu 2001, V.

geçmişlerinden derin izler taşıyan bu çevrenin korunması veya korunamıyorsa tarihinin yazılması gündeme gelmiştir.⁸⁹

Ancak varlığını sürdürmeye devam eden siyasi tarih ile ayrıntılı alanı içinde toplum tarihinin genel konularının kendilerine yabancılaştığını hisseden birçok tarihe meraklı insan kendilerine yakın duran yerel alanlara amatör bir ruhla yaklaşmışlardır. Buna bağlı olarak da genel tarih tezlerine meydan okuyan mütevazı yerel tarihler, çoğunluğu meslekten tarihçi olmayanlarca kaleme alınmıştır.

Bu durum ilgili-ilgisiz birçok araştırmacının tarih çalışmalarına yönelmesine de yol açmıştır. Tarih alanında kalem oynatan birçok amatör tarihçinin ilgilerine paralel olarak yanı başımızdaki tarihin ne olduğu ve bunun tarih olup olmadığı tartışması başlamıştır.⁹⁰

2.1.7. Türkiye’de Yerel Tarihin Önündeki Engeller

Türkiye’de resmi, gayri resmi, akademik, amatör ya da uzman versiyonlarını her zaman görmeye alışık olduğumuz tarih yazıcılığı en sorunlu alanlardan birisi olmuştur. Türkiye’de tarih yazıcılığı *tabularla dolu dokunulmaz, kutsal bir alan*⁹¹ olarak görülmüş, her ideoloji kendini haklı çıkarmanın aracı olarak tarihi kullanmış, en doğru tarihi de kendisinin yazdığını iddia etmiştir. Böylece devletin sahiplendiği resmi tarih yaklaşımının karşısına çıkan siyasal düşünce, kendi alternatif tarihlerini yapma mücadelesine girmişlerdir. Ancak bu alternatif tarih yazımları, karşı çıktıkları tarihçilikten farklı bir tarih bilinci inşa edememişlerdir.⁹²

Ülkemizde kent tarihi veya bölgesel tarih diyebileceğimiz araştırmalarda yöntem, kaynak, yer ve zamana bağlı sorunlar göze çarpmaktadır. Avrupa ülkelerinde 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren yerel tarihçilikten söz edilirken Türkiye’de yerel tarihçiliğin gelişmemesinin nedenleri arasında ilk sırada metot meselesi vardır.

Tarihte metot hakikati mazide araştırmanın yolu veya yollarıdır. Günümüzde tarih metodolojisi uygulanırken, artık bilgi üretimi ile yetinilmemekte, üretilen bilgi, fikir ve görüş

⁸⁹ Kyvig& Marty 2000, 110–111.

⁹⁰ Tosh 1997, 197–201

⁹¹ Turan 2011, 1.

⁹² Gökdemir 2001, 206.

üretiminde de kullanılmaktadır.⁹³ Her tarihçi, yeteneği, bilgisi kültürü bakımından olduğu gibi fikir yapısı yönünden de tarih metodolojisi kullanmak durumundadır.

Ancak yerel tarihçilik veya bölgesel tarihçiliğin kendine ait özgün bir analizi ve metodu yoktur.⁹⁴ Yerel tarih metodolojisinin tam olgunlaşmadığı bu ortamda yerel tarihçiyim diye ortaya çıkan kişiler yaptıkları hatalarla tarihi çarpıtmaktadırlar.⁹⁵ Orijinal bir eser ancak tarihçinin sahip olduğu kabiliyetler ile onun metod bilgisinin sentezi sonucunda ortaya çıkabilir. Türü ne olursa olsun, bir araştırmancının ilmi karaktere sahip olması isteniyorsa, onun *tahlili* ve *terkipli* bir çalışma olması şarttır. Tarihi bir olayı, iyi çözümleyebilmek ve anlayabilmek için mutlaka o olayı mümkün olduğu kadar parçalara ayırmak ve her parçayı da ayrı ayrı tahlil etmek, basit ve iyi bilinen hususlardan hareketle düşünceyi safha safha ilerleterek genel ve karmaşık bilgiye yani bütüne ulaşmada terkibine dikkat etmek gereklidir.⁹⁶ Türkiye’de *tahlili* ve *terkibi* eser çok az verilmektedir. Eserlerin büyük çoğunluğu ya olayların hikâyesini anlatmakta veya belge yayınlama seviyesinde kalmaktadır. Hâlbuki tarihçinin görevi, teknik usullere göre vesikalar toplandıktan sonra başlamaktadır. Türkiye’de ise tarihçilerin görevi başlaması gereken yerde bitmektedir.⁹⁷

Yerel tarihi çalışan araştırmacılar için önündeki engellerden biriside kaynaklar konusudur. Bunları *kaynağa bağlı olan sorunlar* ve *kaynak bilgisine bağlı sorunlar* olarak iki başlığa ayırabiliriz.⁹⁸ Tarih araştırmalarında kaynak olarak arşivler en düzenli bilgiler vermesine karşın buradan yararlanmak isteyen araştırmacıları çeşitli sorunlar beklemektedir.⁹⁹ Ülkemizde Merkez, Yerel ve Kurum arşivlerin durumu pekte iyi değildir. Merkez arşivlerimizde araştırma hizmetlerinin yetersizliği, tasnif, katalog ve indeks çalışmalarının eksikliği, araştırma izninin alınmasındaki zorluklar, belge, fotokopi ve mikrofilm gibi isteklerin geç karşılanması veya hiç karşılanamaması, kurumlar arası bilgi ve belge akışının sağlanamaması gibi zorlukların olması araştırmacıların önünde engel teşkil etmektedir.

---

⁹³ Yalçın 2004, 17.

⁹⁴ Danacıoğlu 2009, 7.

⁹⁵ Karauğuz 2011, 16.

⁹⁶ Köymen 1991, 16.

⁹⁷ Yalçın 2004, 32.

⁹⁸ Martal 2000, 248.

⁹⁹ Danacıoğlu 2009, 51.

Yerel arşivlerimiz ise deprem yangın gibi doğal afetlerin yanında uzman olmayan kişilerin ayıklama ve imhaları nedeniyle telafisi mümkün olmayan kayıplara uğramıştır. 1990'lı yıllarda koruma içgüdüsüyle hareketle bu arşivlerin merkeze Milli Kütüphaneye taşınması¹⁰⁰ kararı yerel tarihçiler açısından sıkıntı oluşturduğu bir gerçektir.

Kurum arşivciliğimizin durumu ise daha vahimdir. Türkiye'de kurum arşivciliği ciddiye alınmamış, arşivlerin sağlıklı ortamda saklandığı ve sorumsuz kişilerin sorumluluğuna bırakıldığı, bu nedenle de çoğunun kaybolup gittiği üzücü bir gerçektir.¹⁰¹ Resmi kurumlar bile arşiv malzemelerini ödenek sıkıntısını bahane ederek SEKA'ya ve kâğıt fabrikasına satmakta hiç sakınca görmemişlerdir.¹⁰² Buna çarpıcı bir örnek verecek olursak, Konya Vilayet Arşivi 1980'lerin ortasında 74 kamyon dolusu dokümanı SEKA'ya göndermiştir.¹⁰³ Bu durum yerel tarihçinin en önemli kaynağının yok olmasına neden olmuştur.

Kaynak bilgisi olarak, Tahrir defterleri, Şeriyye sicilleri, Temettuat defterleri, Menzilnameler, Islahat layihaları, Anı ve Gezi notları gibi yazılı kaynaklar yerel tarih araştırmalarında oldukça önemli olmalarına rağmen bunlarla ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır.¹⁰⁴ Birincisi kaynak dili sorunudur. Tarihçilerin yakın dönemle ilgili araştırmalarında Osmanlıca'yı çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Bazı defterlerin okunması ve deşifre edilmesi ayrı bir uzmanlık gerektirmektedir. Osmanlıca bir unvanın, bir meslek adının, hicri bir tarihin miladi tarihe nasıl çevrileceği¹⁰⁵ yerel tarihçi için aşılması gereken en somut örneklerden sadece birisidir.

Ayrıca kaynak malzemelerin azlığı, çokluğu, türü vb. gibi özellikleri tartışılmaktadır. Bu noktada önemli olan kaynak aramak yerine var olan kaynaklara dikkatli ve farklı açılardan bakabilmektir.¹⁰⁶ Kaynak grupları, incelenen yer ve zamana göre değişkendir. Veriler bazı yerlere veya dönemlere bağlı azalabilir veya çoğalabilir. Bu konuda Thompson *bir tarihçinin ya çok eksik ve yetersiz belgeyi değerlendirebilecek hayal gücüne ve bilimsel beceriye sahip olması, ya da aşırı bol malzemedan sıyrılabilecek kesin ve pratik yollar bulma becerisi olması*

¹⁰⁰ Martal 2000, 251.

¹⁰¹ Martal 2000, 252.

¹⁰² Özbaran 1997, 35.

¹⁰³ Danacıoğlu 2001, 176.

¹⁰⁴ Martal 2000, 256.

¹⁰⁵ Danacıoğlu 2009, 49.

¹⁰⁶ Neumann 2001, 107.

*gerektiğini*¹⁰⁷ belirtir. Türkiye’de yerel tarih yazımının geri kalmasını kaynak eksikliği veya karmaşıklığına bağlayanlar için böyle bir bakış açısı geliştirmek faydalı olabilir.

Bunun yanında kaynak eleştiri ve analizinin iyi yapılması gereklidir. Bazı kaynak gruplarının başka belge veya kayıtlarla, özellikle de merkez ve taşra kayıtlarının birbiriyle karşılaştırılması büyük önem taşımaktadır.¹⁰⁸ Jan Vansina’nın da söylediği gibi *Tek bir kaynağa dönen herhangi bir kaynak ister sözlü ister yazılı olsun denetlenmesi gereken malzemedir, doğrulanması gerekmektedir.*¹⁰⁹

Yerel tarihçilerin en büyük problemlerinden birisi, ele aldığı dönemde yaşamasından dolayı *objektif* olamayacağı *ön yargısız* sonuçlara ulaşamayacağı görüşüdür. Tarihçi, geçmişin derinliklerine dalarken yanına birçok şey alır. Öncelikle kendi değerleri, görüşleri ve ideolojik bakış açısı gibi kişisel malzemelerini, bunların yanında epistemolojik ön yargılar ve varsayımlarını, son olarak da tarihçi kendisinden önce yazılmış çeşitli malzemeleri (kitaplar, makaleler vs) yanına alır.¹¹⁰ Tüm bu malzemelerle donanan tarihçi doğal olarak nesnellik sorunu üzerinde uzun uzadıya durmaz.

Kuşkusuz araştırma kişisel bir deneyimdir. Ancak içinde buldukları ortam ne kadar yalıtılmış görünürse görünsün herkes gibi tarihçiler de kendi toplumlarının kabullerinden ve değerlerinden etkilenirler. Tarih yorumunun bireysel değil toplumsal deneyimle şekillendiğini düşünmek daha aydınlatıcı olacaktır. Toplumsal değerler değiştikçe tarih yorumunun sürekli gözden geçirilip değişikliğe uğrayacağı açıktır.¹¹¹

Görüldüğü gibi yerel araştırmacıların nesnel olamama endişenin varlığını birçok tarihçi kabul etmekle birlikte, objektif olamama ve ön yargılı olma meseleleri sadece yerel tarihçiler için değil, her araştırmacı için geçerli olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Ernest Renan yüzyıl kadar önce *tarihi çarpıtmak bir ulus olmanın asli bir öznesidir*¹¹² diyerek farklı bir dönemi çalışan tarihçinin de geçmişteki bir şahsiyeti haklı çıkarma gayreti içinde hareket etme ihtimalinin her zaman var olduğunu göstermiştir. İşte bu tür mitolojileri yıkmak da yine

¹⁰⁷ Martal 2000, 252.

¹⁰⁸ Martal 2000, 256.

¹⁰⁹ Thompson 1999, 211.

¹¹⁰ Şahin 2009, 115.

¹¹¹ Tosh 1997, 129.

¹¹² Şahin 2009, 114.

tarihçinin işidir. Herhangi bir ulusun her zaman iyi olduğunu, haklı olduğunu, güzel olduğunu veya tam tersi kötü olduğunu öne sürmek tarihçilik değil *avukatlık*¹¹³ olur. O halde akademik seviyede bir tarihçilik anlayışına sahip bir araştırmacının, her türlü *sübjektifliğin* ve *ön yargının*¹¹⁴ üzerinde olması gerektiğini unutmamalıdır.

Ladurie, tarihçileri *yermantarı toplayıcıları* ve *paraşütçüler*¹¹⁵ olarak ikiye ayırmaktadır. İlk grup arşiv ve belge müptelası, araştırmalarında titiz, profesyonel araştırmacılar ve küçük şeyler hakkında büyük bir bilgi birikimine sahiptirler, genelleştirmelerden ve spekülatif hipotezlerden uzak durmaya çalışırlar. Paraşütçüler ise bir yüzyıldan diğerine hızla atlar ve yüzyıllar arasında cüretkâr biçimde dolaşırlar. Tarihsel peyzaja açılan pencereleri oldukça geniştir ve tarihin geniş panoramasını araştırırlar. Danacıoğlu'na göre Türkiye'de bahsedilen bu iki tür tarih yazıcılığı da mevcuttur.

Bunlardan birincisi arşiv malzemesi temelli çalışmalardır. Türkiye'de tarih ilminin arşiv belgesi hamallığı olduğunu zanneden, tahliline ve terkiğine gerek duyulmadan belgelerin ortaya koyduğu soruların dışında hiçbir soru sormayan vakanüvisler, *'belge olmadıkça yapılan her şey tarih için kaybolmuştur'* diyecek kadar ileri gitmektedirler. Belgelerin geçmişi aydınlatmada çok önemli bir kaynak olduğunu hiçbir tarihçi reddedemez. Burada tehlikeli olan belgeler içinde boğulmak, belgeyi peşinen kabullenilmiş yargıya dönüştürmektir. Bu konuda Carr *'tarihçi olguların ne aciz bir kölesi ne de zalim bir efendisidir. Tarihçiyle olguları arasındaki ilişki bir eşitlik, bir alışveriş ilişkisidir'*¹¹⁶ diyerek belgelerin her zaman kayıt tutanın zihninden kırılarak yansıdığını tarihçilere hatırlatmıştır. Sadece devlet arşivlerine bağlı kalınarak yapılan çalışmalar, diğer kaynaklar irdelenmediği takdirde devletin idari, ekonomik ve de taşra örgütlenmelerini yansıtır.¹¹⁷ Tarihsel olguların toplumsal yansımaları göz ardı edilmiş olur.

Türkiye'de ikinci kategoriye giren araştırmalar ise; Ladurie'nin *paraşütçüler* diye ifade ettiği araştırmacılardan oluşmaktadır. En eski dönemlerden günümüze kadar çeşitli konularda (Bölgenin tarihi, coğrafyası, ekonomisi, folklorik öğeleri, bölgede gerçekleşmiş savaşlar v.b.) yazılmış yerel tarih öyküleridir. Tarihe çok geniş bir panoramadan bakan bu tip araştırmacılar

¹¹³ Neumann 2001, 142.

¹¹⁴ Yalçın 2004, 19.

¹¹⁵ Danacıoğlu 2009, 12.

¹¹⁶ Martal 2001, 250.

¹¹⁷ Danacıoğlu 2009, 13.

her konunun uzmanı olmadığından, daha doğru bir ifade ile amatör olduklarından eserlerinde büyük hatalara düşmüşlerdir. Unutulmamalıdır ki Yerel tarihçilik, sadece bir bilgi ve ilgi alanı değil, aynı zamanda bir uzmanlık alanıdır. Yerel tarihçi, içinde yaşadığı coğrafyayı anlamlandırma ve bölgenin tarihini gelecek kuşaklara taşımada ‘*tarih etiğine sadık kalarak*’¹¹⁸ sahiplenmelidir.

Yerel tarihin önündeki bir diğer engel ise, bölgenin Türkleşme sürecine odaklanan milliyetçi yaklaşımlardır. Bu tür araştırma yapanlar, yereli kavramak yerine yerelin araştırmaya değer kabul edilmesini Türkleşmeye bağlı görmüşlerdir. Bu nedenledir ki gayrimüslim topluluklar 19. yüzyıldaki bağımsızlık hareketlerine dek tarih-dışı durağan bir biçimde kurgulanmıştır.¹¹⁹ Anadolu mozağını oluşturan bu grupların tarihe dahil edilmeleri de bağımsızlık hareketlerine dayalı olarak ayrılıkçı-milliyetçi akımlarla beraber ve bir misyon yüklenerek gerçekleştirilmiştir.¹²⁰ Özetle, bir yerleşim yerinde, bir sokakta, mahallede, kimi zaman bir evde, geçmişte nasıl bir yaşamın sürdüğünü anlamak, hiç değilse o yaşamlara karşı bir empati geliştirebilmek için, ulusal kompartımanlarda sürdürdüğümüz tarih yolculuğumuzun dışına çıkmak gerekir. Dolayısıyla, bir semt, kasaba ya da kent araştırmalarında gayrimüslimler sadece kilise kalıntılarından veya ticaretteki yerlerinden ibaretmiş gibi ele alınmamalıdır.¹²¹

Bu milliyetçi tarih yaklaşımını üniversitemizdeki lisans programında yer alan ders adlarında açıkça görmek mümkündür. Yapılan bir araştırmada ülkemizde on bir üniversitemizin tarih bölümlerinin lisans programlarında okutulan dersler ad, sayı ve saat olarak incelenmiştir. Bu programlarda 439 farklı ders adı içerisinde yer alan terimlerin kullanım sıklığı şöyledir; Türk 113, Türkiye 27, Osmanlı 83, Cumhuriyet 23, İslam 23 kez tekrarlanırken Dünya 21, Asya 5, Avrupa 24, İnsan 2 kez kullanılmaktadır.¹²² Bu programlarda İnsan ve İnsanlık Tarihi sadece iki ders olması milliyetçi bir tarih anlayışını yansıtmaktadır.

Ayrıca Türkiye’de araştırmaların devlet ve kurumlarına odaklanmış olması da yerel tarihçiliğin önündeki büyük engellerdendir. Osmanlı tarihi, devletin yönetimi, iktisat ve hukuk gibi mekanizmalarının anlaşılabilmesine yönelik olarak tasarlanır. Osmanlı bugünkü ulus

¹¹⁸ 22–27 Nisan Bölge Haber gazetesi 2009.

¹¹⁹ Danacıoğlu 2009, 17.

¹²⁰ Akçalı 2007, 52.

¹²¹ Danacıoğlu 2009, 17.

¹²² Demir 2000, 137–138.

devletin tarihteki yansıması gibi gösterilir. Böylece de ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan merkezde yer alan ulus-devlet anlayışı yerellikleri gölgelemektedir. Ulus-devlet olma sürecinde yaşanan bölgeyi milli bir yurda dönüştürme çabasıyla topraklar da bir bütünün parçası olarak algılanır ve yerele inilmesi heterojen bir görüntü yaratabileceği düşüncesiyle göz ardı edilir.¹²³ Türkiye’de bu durum 1900–1940 arası büyük oranda yaşanmıştır. Yeni bir milleti var edebilmek için geri kalan kimlikleri arka plana iterek ulusal kimliği vurgulama ihtiyacı, o dönemin otoriter yöntemlerindedir.

Türkiye’deki genel tarih yazıcılığına yönelik bu eleştiriler kendisini cumhuriyet tarihi yazıcılığı alanında da göstermektedir. Cumhuriyet tarihçilerimizin büyük çoğunluğuna göre; cumhuriyet tarihi dönemi üzerinden belli bir süre geçmediği için araştırılmaz tezini savunmaktadır. Ayrıca Osmanlıca bilgisi olmadan tarih yazılamayacağını iddia eden bu tarihçilerimizin müthiş bir belge fetişizminin¹²⁴ etkisi altında kalarak sosyal bilimlerin diğer alanlarını göz ardı etmişlerdir. Tarihçiden çok Osmanlıca tercümanı olarak karşımıza çıkan bu tarihçilerin, cumhuriyet tarihinden anladığı sadece 1919–1938 Türkiye’sidir. Pek çoğu Nutuk-Söylev eksenli araştırmaların sahipleri olan bu tarih yazıcıları 1938 sonrası Türkiye’sinin adeta tarihsizleştirilmesine hizmet ederek meydanı gazetecilere, siyaset bilimcilerine, sosyologlara, iktisatçılara ve şehir planlamacılarına bırakmışlardır.¹²⁵

Ayrıca *yer adları*,¹²⁶ *göç ve nüfus mübadeleleri*¹²⁷ gibi etkenler geçmişten kopukluk yaratacak ve toplumun aidiyet duygularına ve kendi tarihleriyle temas kurmalarına ket vuracak etkenler olarak yerlerini almışlardır. Zaten yerel tarihi yazdıran güdülerden en önemlisi de bu aidiyet duygusudur. İnsan ait olduğu yeri, çevreyi ve toplumu daha iyi anlamak isterse yerel tarihe ilgi duyar.

Türkiye’de bir yerleşim yerinin tarihini araştırmaya başladığınızda sizi karşılayan ilk sorun bu yerleşim yerinin adıdır. Araştırılan bu kent, kasaba, köy, mahalle ya da sokak geçmişte hangi adlarla anılmıştı? Sorusuna ülkemizde sağlıklı cevap vermek pek mümkün değildir. Çünkü 1940’lardan beri Türkiye’de yer adları sürekli olarak değiştirilmiştir. İçişleri

¹²³ Danacıoğlu 2009, 22.

¹²⁴ Danacıoğlu 2009, 12.

¹²⁵ Gökdemir 2001, 207.

¹²⁶ Eyrice 2005, 7.

¹²⁷ Danacıoğlu 2009, 18–19.

bakanlığına bağlı ad değiştirme komisyonları 1950–1970 tarihleri arasında 12 bin köyün ismini değiştirerek adeta bu yerleri geçmişlerinden kopartarak tarihsizleştirmiştir. Aslında Türkçe olmayan yer adlarının anlaşılması açısından değiştirilmesi amacıyla olan bu komisyon, etnik bir kimliğe işaret eden (Çerkez, Muradiye, Kürtuşağı) veya dini bir anlam taşıyan (Şıhlar, Tekkeönü) yer adlarını da değiştirdiler. Bu tarihsel kıyım Anadolu'nun en eski dillerinden dönüşerek var olmayı sürdürmüş bin yıllık adları, bir bölgedeki etnik kompozisyonu veya inanç dağılımını gösteren adları hatta bazı Türkçe oymak ve boy adlarını yok etmiştir.¹²⁸ Bunun yanında mahalle ve sokak adlarına girmeye hiç gerek yoktur. Çünkü her seçim sonrası yerel yöneticilerin politik malzeme olarak sokakların isimleri değiştirdiğini hepimiz bilmekteyiz.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen belirli bir donanıma ve yeteneğe sahip araştırmacı yerel tarihle gerçek bilgilere ulaşabilir. Ülkemizde yer adları konusunda yerel tarihe yardımcı olacak çalışmalardan bir kaçına örnek verecek olursak, İçişleri bakanlığının yayımladığı *Yeni Tabii Yer Adları* (1977), *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu* (1947), *Köylerimiz* (1968), 1963–1971 yılları arasında yayınlanan *Köy Envanter Etütleri*, Şemsettin Sami'nin *Kamusü'l Alam*'ı, Nuri Akbayır'ın *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü* gibi.¹²⁹

Anadolu'da yerel tarih araştırmacısının önündeki bir başka engelde göçlerdir. Türkiye'de yaşayan her insan topluluğunun öyküsü yaşadıkları toprakların öyküsüyle denk değildir. Çünkü Türkiye büyük göçlerin yaşandığı bir coğrafyadır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı topraklarında yaşayan Türkler, Rumlar, Ermeniler, Boşnaklar, Çerkezler ve diğerleri doğdukları toprakların çok uzaklarında hayatlar kurmak zorunda kalmışlardır. Toprakların küçülmesiyle 18. yüzyıl sonlarından itibaren Anadolu bir mülteci yurduna dönmüştür. Tatarlar, Türkler, Abhazlar, Çerkezler, Çeçen grupları, Balkanlardaki Türk ve Müslümanlar ve etnik açıdan farklı kökenlere sahip diğer gruplardan oluşan mülteciler Anadolu'ya akın etmişlerdir. 19. yüzyıl içinde sadece Müslümanlardan 3,5–4 milyon kişinin Anadolu'ya göç ettiği sanılmaktadır. Ardından Balkan Harbi'nde yaklaşık altı yüz bin kişi Anadolu'ya göç etmiştir.¹³⁰

¹²⁸ Danacıoğlu 2009, 35.

¹²⁹ Danacıoğlu 2009, 38.

¹³⁰ Danacıoğlu 2009, 18.

Ayrıca 1912–25 seneleri arası dönemde bölgenin tarihsel insan dokusunda çok büyük değişiklikler yaşanmıştır. Anadolu'daki Hıristiyan nüfusu küçük topluluklar halinde kalmıştır. 1923'te imzalanan Türkiye- Yunanistan arasındaki Mübadele Antlaşması da bu değişikliklere katkıda bulunmuştur. 1923–60 yılları arasında toplam 1.204.205 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.¹³¹ Bunun haricinde ülke içinde yaşanan toplumsal, ekonomik vb. olgulardan dolayı yaşanan göçler insanların mekânlarla olan bağlantısının kopmasına neden olmuştur.

Yerel tarih konuları ülke tarihinin ana yapıtaşlarını teşkil etmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu yüzden yerel tarih konularından yoksun bir ülke tarihi yetersiz ve sığ kalır. Yerel tarih konularını içeren ülke tarihi konularının, günümüzde ortaya çıkan birçok ekonomik, toplumsal veya siyasal sorunların geçmişe giden temellerinin ve nedenlerinin anlaşılmasında ve bu sorunlara ilişkin olarak akılcı ve gerçekçi çözüm önerileri hazırlanmasında sağlayacağı yapısal katkısı bulunmaktadır. Fakat ülkemizde bu bakış açısı doğrultusunda yerel tarih konuları ülke tarihi konuları içerisinde yok denecek kadar azdır.¹³² Avrupa Konseyi'nin tarih eğitimiyle ilgili değişik konferanslarında, yerel ve bölgesel tarihin önemi, yerel ve milli tarih ile Avrupa ve dünya tarihi arasında denge kurulması gerektiği dile getirilmiştir.

2.1.8. Yerel Tarihin Kaynakları:

Yerel tarih, yakın çevremizdeki tarihle ilgilendiği için, yaşadığımız çevrede bulunabilecek pek çok kaynak, yerel tarih ve onun öğretiminde kullanılabilir. Dolayısıyla belli bir tarihi geçmişe sahip hemen her kaynak, yerel tarih öğretiminde kullanılabilir. Yerel tarih öğretiminde kullanılacak bu kaynakları aşağıdaki şekliyle sınıflandırabiliriz;¹³³

Kitaplar ve Diğer Yazılı Kaynaklar: Yerel bibliyografya ve kataloglar, tezler, dergiler, yıllıklar, salnameler, istatistikler, seyahatnameler, rehberler, hatıralar, mektuplar, gazeteler ve nutuklar.

Arşivler: Basılı yazımlar, orijinal dokümanlar, arşiv depolarındaki kayıtlar, ailelerin ellerinde bulunan belgeler ve koleksiyonlar, resmi yazılar ve şirket arşivleri.

Arkeolojik Kalıntılar: Günlük yaşamda kullanılan (kap, kakak, çanak, çömlek, elbise, silah, para v.b) taşınabilir materyaller ve mezar taşları, lahitler gibi saha kalıntıları.

¹³¹ Danacıoğlu 2009, 19.

¹³² Işık 2008, 292.

¹³³ Danacıoğlu, 2009, Demircioğlu, 2010, Karauğuz, 2011

Haritalar: Modern haritalar, tarihsel haritalar, ilçe haritaları ve kırsal kesim haritaları

Jeolojik ve Coğrafi Unsurlar: Dağlar, ovalar, vadiler, ırmaklar, Kayalar, şekiller, kalıntılar, drenajlar, iklim, toprak ve bitkiler.

Binalar: Resmi veya özel bina grupları, okullar, evler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar ve dini yapılar.

Yollar, Kanallar, Demir Yolları: Tarihi yollar, su kanalları ve demir yolları.

İnsanlar: İşçiler, köylüler, yerel tüccarlar, doktorlar, öğretmenler v.b.

İsimler: Lakaplar, soyadları, yer adları (kasaba, köy, mezra, mahalle, meydan, cadde, sokak, bina v.b.)

Endüstri Kuruluşları: Fabrikalar, atölyeler v.b.

Resimler: Tablolar, portreler, minyatürler, gravürler, fotoğraflar v.b.

Diğer Görseller: Televizyon (Programlar, belgeseller), Bilgisayar (İnternet siteleri) v.b.

Bütün bu kaynakların kolayca ulaşılabilir olması, hem yerel tarih öğretiminin uygulanabilirliğini kolaylaştırmakta hem de öğrenmeyi günlük deneyimlerle bütünleştirmeye yardımcı olmaktadır.

2.2. SÖZLÜ TARİH

2.2.1.Sözlü Tarihin Tanımı:

Yerel tarihin en önemli araştırma yöntemlerinden¹³⁴ birisi olan sözlü tarihi tarihçiler, yazılı kaynakların yanında *alternatif*¹³⁵ bir araştırma ve tarih yazım yöntemi olarak tanımlamışlardır.

Sözlü tarihin hak ettiği yeri bulmasında en çok emeği olan Counce ise bu konuyu destekleyici olarak şöyle yorum yapmıştır: *Sözlü tarih daha çok bir malzeme toplama yöntemi, bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için, geçmişi anlamlandırma sürecine yapılan bir katkıdır.*¹³⁶

Bu yönüyle sözlü tarihi yaşayan kişilerin, kendi geçmişleriyle ilgili belleklerinin, toplumsal olayların, tanıdıkları kişilere dair anlatımlarının ve genel olarak anılarının, mülakat yoluyla *kayda geçirilmesi*¹³⁷ ve *analiz*¹³⁸ edilmesi olarak tanımlayabiliriz.

Beem'in sözlü tarih ve tarihçilik tanımı da şöyledir; *sözlü tarih, eğitilmiş tarihçilerin yardımıyla sözlü anıların, etik ve prosedürel standartlara uygun olarak, yazılmış olan tarihtir.*¹³⁹

Beem'in bu tanımında *eğitilmiş tarihçi* ifadesinin altının çizilmesi gerekir. Beem bu ifadeyle herkesin sözlü tarih yapamayacağını, bu tür çalışmaların *amatörlere*¹⁴⁰ bırakılmayacak kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Sözlü tarih insanlar etrafında kurulmuş bir tarih türüdür. Tarihin içine hayatı sokar, kapsamını genişletir. Kahramanlarını sadece liderler arasından değil çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından seçer.¹⁴¹ Sözlü tarih, insanı tarihin kabul edilmiş

---

¹³⁴ Akçalı 2007, 57.

¹³⁵ Counce 2008, 8.

¹³⁶ Counce 2008, 12.

¹³⁷ Somersan 1998, 381.

¹³⁸ Stradling 2003, 196.

¹³⁹ Beem 1994, 84.

¹⁴⁰ Karauğuz 2011, 16.

¹⁴¹ Sarı 2007, 42.

mitlerini ve tarih geleneğinin içinde yer alan baskın yargıları tartmak zorunda bırakır. Tarihin toplumsal anlamını kökten dönüştürmek için bir araç¹⁴² ve tarihin mikro¹⁴³ ayrıntılarına ulaşmamızda bir kılavuzdur.

Sonuçta sözlü tarihi, yazılı belgelere ek olarak yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatıları aracılığıyla tarihi yazma ve sıradan insanları, gündelik yaşamı ve özneliği tarihin araştırma alanına dâhil etme dürtüsüyle şekillenen ve ses kaydetme teknolojilerinin gelişmesiyle de desteklenen disiplinler arası bir çalışma alanı ve araştırma yöntemidir diye tanımlayabiliriz.

Sözlü tarih kavramının daha iyi anlaşılması için, sözlü tarihin bir alt kadrosu olan sözlü geleneğe de kısaca değinelim.

2.2.1.1. Sözlü Gelenek:

Sözlü gelenek, kuşaklar boyunca aktarılıp bir toplumun bütün üyelerinin ortak malı olan değerlerdir.¹⁴⁴ Pek çok ülkenin sözlü tarihinin gelişiminde olduğu gibi, yazının icadına kadar, tarihî birikim ve tecrübe, sözlü gelenek tarafından muhafaza edilip aktarılmıştır.

İnsanların günlük hayatlarındaki en sıradan olaylardan en olağan üstü olaylara kadar her türlü sosyal, siyasi, ekonomik ve insani hadiseler sözlü kültür ortamında yaşanmaktadır. Örneğin uzun süre devam etmiş, büyük acılara sebep olmuş, savaşlar ve göçler sonunda oluşan destanlar ve acıklı olaylar karşısında yakılan ağıtlar, sosyal ve siyasi olayları veya olayların kahramanlarını konu alan türküler bunlara en basit örneklerdir.¹⁴⁵

Bir kanıt olarak resmi belgeleri halkın sözlü geleneğinin siyasi muhakemesiyle dengeleyebilme amacıyla olan Fransız tarihçisi Michelet sözlü geleneği şöyle tanımlamaktadır:

“Sözlü gelenek diye tabir ettiğim şey orada burada insanların ağızlarında dolaşan, herkesin, köylülerin, kasaba halkının, yaşlı adamların, kadınların, hatta çocukların tekrar tekrar anlattığı, bir akşam köy kahvesine girdiğinizde duyabileceğiniz, yoldan geçen biriyle

¹⁴² Thompson 1999, 18.

¹⁴³ Danacıoğlu 2009, 140.

¹⁴⁴ Tosh 1996, 203.

¹⁴⁵ Ersoy 2004, 102–110.

yağmur, mevsim sonra yiyeceklerin pahalılığı sonra imparatorun zamanları ve sonra devrim günleri üzerine sohbet ederken öğrenebileceğiniz ulusal gelenektir."¹⁴⁶

Sözlü kaynaklar, tarihsel veri olarak iki ayrı kategori içinde toplanabilir. Birincisi sözlü tarih dediğimiz sözlü hayat hikâyeleridir; yani bir tarihçinin görüşme yaptığı kişilerin ilk elden anılarından oluşur. İkinci olarak da sözlü gelenek gelmektedir; geçmişteki kişilerle olaylar hakkında kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmış anlatı ve tasvirlerdir.¹⁴⁷

Sözlü gelenek, ileri düzeyde sanayileşmiş ülkelerde pratikte tükenmiş durumdadır, ancak esas olarak sözlü bir kültürün yerini okuryazarlığın henüz tam anlamıyla almadığı ülkelerde hâlâ canlıdır. Afrika tarihçileri 1950'lerden beri sözlü geleneği giderek artan bir güvenle incelemektedirler. Afrika toplumunda etnik kimlik, sosyal statü, siyasi otorite ve toprak mülkiyetine ilişkin iddialar sözlü geleneğe başvurularak doğrulanır. Batı toplumunda yazılı belgeye dökülerek resmileştirilmesi gereken her türlü şey, sözlü geleneğe dayalı toplumlarda gücünü ve geçerliliğini, yaşayanların hafızasında bulur. Tarihçiler ancak 1950'lerde sözlü geleneği dikkatlice inceleyip tarihsel içeriğini saptamaya ve sözlü ürünlerin derlenip yorumlanmasına ilişkin prosedürleri belirlemeye çalıştılar. Tarihçiler daha başından beri ellerini çabuk tutmaları gerektiğini biliyorlardı. Okuryazarlığın yayılması ve giderek daha çok sayıda genç erkeğin köyünden ayrılıp kentlere ya da sanayi bölgelerine gitmesiyle, sözlü geleneğin aktarıldığı zincirin son halkasına yaklaşılmakta olduğu açıldı ve saha çalışmasında yaşlılardan öğrenilenler kaydedilmezse gelenek yok olacaktı.¹⁴⁸ İnsan yığınlarını toplum yapan faktörlerden kültürler, değerler ve inançların aktarılması sözlü gelenekle mümkündür. İnsanlar bu değerleri kitaplardan öğrenmezler. Bu değerler ananelerimizin bizlere söylediği ninnilerde, anlattığı masallarda saklıdır.

Bu konuda Lessing; *'Unutmayın, basılmış kitap sayısı kadar basılmamış, yazılmamış kitap var. Şimdi bile, yazıya duyulan zorlayıcı saygı zamanında bile, tarih ve hatta toplumsal etik öyküler aracılığıyla anlatılıyor. Oysa insanlar yazı diliyle düşünmeye alıştığı için gözlerinin önündekini göremiyorlar. Ne yazık ki eğitim sistemimizin hemen hiçbir ürününün gücü bundan fazlasına yetmemektedir. Söz gelimi Afrika'nın gerçek tarihi siyahî masalcıların*

¹⁴⁶ Thompson 1999, 19.

¹⁴⁷ Tosh 1997, 190.

¹⁴⁸ Tosh 1997, 203.

ve bilgelerin, büyücü doktorların elindedir; bu beyaz adamdan ve onun yağmasından hala korunabilen sözlü tarihtir. Her yerde eğer görüşünüzü açık tutarsanız gerçeği yazılmamış şeylerde bulursunuz. Öyleyse basılmış sayfanın efendiniz olmasına asla izin vermeyin.¹⁴⁹ İfadesiyle sözlü geleneğin önemini tüm dünyaya ilan etmiştir.

2.2.2. Sözlü Tarihin Konusu:

Kişisel anılar çoğu insanın ilgisini çeker, ancak geleneksel tarihte malzeme olarak pek kullanılmaz. Ancak sözlü tarih, kaynak olarak bu tür kişisel anıların kullanımını üzerine kuruludur. Sözlü tarih, sıradan insanın¹⁵⁰ yani hepimizin yaşamını konu edinir. İnsanlar nasıl yaşar, nasıl çalışır, ne iş yapar, neler düşünür, neler hisseder? İşte sözlü tarih, gündelik yaşantımızla, yaptığımız işlerle, duygularımız, düşüncelerimiz, geleneklerimiz ve göreneklerimizle hepimizin öyküsünü anlatır. Bu yönüyle sözlü tarih hem konu hem de yöntem olarak geleneksel tarihten farklıdır. Bir tür *alternatif*¹⁵¹ tarihtir. Sözlü tarih yazılı belgelerde göremeyeceğimiz ayrıntıları, arşivlere girmeyen yaşam parçalarını bulabileceğimiz eşsiz bir kaynaktır.

Aslında sözlü tarih var olan tarih anlayışlarına alternatif olmaktan çok günümüzde daha geçerli kabul edilen yaklaşım sözlü tarihin, başka kaynaklarla da desteklenerek daha fazla tarih üretiminde yardımcı olabileceğidir. Kısaca sözlü tarih, tarihin daha iyi anlaşılması için yeni imkânlar sunmaktadır.

Fransız Annales Ekolü tarihçilerinden Braudel, sosyal bilimlerin bir kriz içinde olduğunu, bu krizin nedeni olarak bilgi birikiminde disiplinler arası işbirliği yapılmamasını göstermektedir.¹⁵² Her insanın hayat hikâyesinin tarihin bir parçası olduğu önermesinden hareket eden sözlü tarih, disiplinler arası işbirliğini daha da artıran yönü ile sosyoloji, antropoloji, etnoloji, folklor, psikoloji, sosyal psikoloji, coğrafya¹⁵³ gibi beşeri bilimlerin tüm imkânlarından yararlanmaktadır.

¹⁴⁹ Şahin 2009, 120.

¹⁵⁰ Turan 2011, 10.

¹⁵¹ Caunce 2008, 8.

¹⁵² Özçelik 2001, 59.

¹⁵³ Sarı 2007, 96.

Bu yönüyle sözlü tarih, her çeşit insanın hayat tecrübelerini tarihin hammaddesi olarak kullanılabiliriyorsa, tarihe yeni bir boyut katıyor demektir. Araştırmacının dünyası artık eski katalogların aşınmış kalın ciltlerinden ibaret değildir. Sözlü tarihçiler artık kendilerini birer yayıncı olarak düşünebilirler. Ne tür kayıtların gerekli olduğunu düşün, ara ve ortaya çıkar.¹⁵⁴ Bu yeni yaklaşımın en önemli etkisi, bilinen bir olayın görgü tanıklarının belleklerinden faydalanılarak farklı bir açıdan yeniden değerlendirilmesidir.

Sözlü tarih ile her türden insani ilişkilerin, ev içi hayatların, anne çocuk ilişkilerinin, küçük yerleşim yerlerindeki değişimlerin, anıların derlenmesiyle yazılı tarihin saptayamayacağı bilgilere ulaşılması sağlanır.¹⁵⁵ Tarihçi elinde sözlü tarihin getirdiği kanıtlar olmadan sıradan bir ailenin, aile içi, komşuları ve akrabalarıyla ilişkileri hakkında çok az şey öğrenilebilir.¹⁵⁶ Geleneksel tarih anlayışında yığın olarak görülmüş sıradan insanların tarihi yani sözlü tarih, bizleri daha demokratik ve katılımcı tarihe, devlet dışı sivil bir tarihe aşağıdakilerin sesini dolaysız bir şekilde duyabileceğimiz tarihe kavuşmamızı sağlar.

Sıradan günlük olarak gözükten olaylar, aslında büyük bir çoğunluğun yaşamını oluşturan olaylardır ve normalde bir tarihçinin ilgisini çekmesi gereken şey, sıra dışı olandan çok tipik olandır. Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi antikacıdan çok bir müzeci gibi olmalıdır. Antikacı genellikle nadir parçalar ararken, bir müzeci geçmişi tam ve doğru şekilde yansıtamayacakları için bu nadir parçaları istemeyecektir.¹⁵⁷

Gelecekte farklı bir toplumda yaşayacak olan insanlar şimdiki yaşamın çeşitliliğini sadece belgeler aracılığıyla anlayabilmeleri mümkün değildir. Sözlü kayıt olmadan, insan yaşantısının pek çok kesimi açıkça yok olur. Teknolojinin hızla geliştiği bu devirde sanayiler, arkalarında kullanışlarını fazlaca bilmediğimiz araçlar bırakarak yitebilir. Şiveler ve diller kaybolabilir; hatta topluluklar yerlerinden olup dağılır.¹⁵⁸ Kültürler, gelenekler, adetler, gündelik yaşamın ritüelleri unutulabilir. İşte bu hızlı değişim düzeyinin sonucunda yaşanmakta olan süreçlerin pek bilincinde olunmamış ve yitip gitmekte olan şeylerden çok az kayıt korunmuştur. Bu noktada sözlü tarihin önemi ortaya çıkmaktadır.

¹⁵⁴ Thompson 1999, 4.

¹⁵⁵ Danacıoğlu 2009, 138.

¹⁵⁶ Thompson 1999, 6.

¹⁵⁷ Caunce 2008, 26.

¹⁵⁸ Caunce 2008, 15-16.

2.2.3.Sözlü Tarihin Doğuşu ve Gelişimi

Sözlü tarih teriminin kullanımı yeni bir olgu olmasına rağmen sözlü tarih var olan ilk tarih türüdür. Yani tarih kadar eskiye dayanmaktadır.¹⁵⁹ Yazı öncesi toplumlarda sözlü tarihin kullanıldığına rastlanmaktadır. Örneğin Antik Yunan’da, gündelik hayatın detayları İlyada’nın ilk yazılı versiyonundan önceki altı yüzyıl boyunca sözlü olarak korunduğunu biliyoruz. Bu bilgi klasik dönem araştırmacıları ve arkeologları tarafından da doğrulanmaktadır.¹⁶⁰ Hatta durumu şöyle formüle etmekte mümkün: ‘Önce söz vardı.’ İnsanların bireysel anıları ile birlikte – kuşaktan kuşağa aktarılan- sözlü gelenek uzun yüzyıllar boyunca tarihçilerin yararlandığı temel malzemeydi. Bir adım daha atarsak, tarih yazımının doğuşu itibariyle, sözün kayda geçirilmesi olduğunu da ileri sürebiliriz.¹⁶¹

Yazının icadından sonrada sözlü kaynakların kullanılmasına devam edilmiştir. Günümüzde ilk tarihçiler olarak bilinen Herodot ve Thukydides’in yazdıklarının önemli bir kısmı da sözlü kaynaklara dayanmaktadır.¹⁶² Tarihin babası sıfatını kazanan Herodot Pers savaşları sonunda yapılan antlaşmalarda yer alan kişilerle görüşmeler yaparak bunları aktarmıştır.¹⁶³ Herodot’un çağdaşı Thukydides de Pelopenneses Savaşlarıyla ilgili eserini seyahat ederek, askerlerle ve savaşı yaşayan diğer insanlarla görüşerek hazırlamıştır.

Geleneksel tarihçilerin birçoğu sözlü kaynakları yazılı kaynakların olmadığı yerde kullanmayı tercih etmişlerdir. Oysa sözlü kaynaklardan olan tarihi şiirler, hikâyeler, efsaneler, mitler, destanlar, menkıbeler, fıkralar ve atasözleri¹⁶⁴ yer isimlerinin tespiti, düşünce ve sosyal hayatın anlaşılması, toplumdaki sevinç ve tepkilerin tespit edilmesi açısından diğer kaynakların veremediği bir takım bilgileri bize nakleder.

İlkçağdan sonra Ortaçağ tarih yazımına bakıldığında Yunan ve Roma tarih yazımının devam ettiğini görmekteyiz. İlkçağda olduğu gibi ortaçağda da rivayetçi yöntem değişmeden kalmıştır. Ortaçağ tarihçisi hâlâ olgular konusunda rivayetlere bağımlıdır. Kendisine ulaşmış olan rivayetlerin gelişmesini incelemek ya da onları oluşturucu öğelerine ayırmak için elinde

¹⁵⁹ Thompson 1999, 19.

¹⁶⁰ Thompson 1999, 23.

¹⁶¹ Danacıoğlu 2009, 36.

¹⁶² Sarı 2007, 31.

¹⁶³ Özçelik 2001, 33.

¹⁶⁴ Kütükoğlu 1995, 19-20.

sözlü tarihten başka hiçbir araç yoktu.¹⁶⁵ Görüldüğü üzere ortaçağda da sözlü tanıklıklar, tarihçinin ana malzemesi olmaya devam etmiştir.

Ortaçağın kapanışıyla, Avrupa düşüncesinin başlıca işlerinden biri tarihsel incelemenin yeniden yönlendirilmesi olmuştur. Rönesans'la birlikte yazılı kaynaklar, sözlü kaynakların yanı sıra kullanılmaya başlandı.¹⁶⁶ Rönesans'tan itibaren yazılı kaynaklar gitgide çoğalmışsa da, belge araştırması için değerli bir yardımcı olarak eski teknikler kullanımda kalmıştır. Tarih metodu olarak belge kullanımı matbaanın yaygınlaşması ve basılı eserlerin çoğalması ile önem kazanmıştır. Fransız ihtilali sonucunda özel arşivlerin açılması ile tarihçiler arşivlere yönelmişlerdir. Belge metodu XIX. yüzyılda yeni akademik tarih mesleğinin temeli olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶⁷ Böylece tarihe bir bilim olma özelliğinin kazandırılmasında nesnellik ve belgeye dayandırma temeli ön plana çıkmış, sözlü bulgularda önemini yitirmeye başlamıştır.

Bu durgunluk döneminden sonra Amerika'da 1929 ekonomik buhranı sonrasında işsiz kalan araştırmacılara ve gazetecilere bir iş imkânı yaratmak amacıyla bir projenin oluşturulmasıyla sözlü tarih yeniden gündeme gelmiştir.¹⁶⁸ *Federal Yazarlar Projesi* adı verilen bu proje kapsamında, yazarlar ve gazeteciler ülkenin tamamına yayılmış, eskiden köle olan siyahlar, işçiler ve çiftçilerle bir dizi olağanüstü görüşmeler yapmışlardır. Bu kaynakların birçoğu yayınlanmamasına rağmen W.T. Couch'un *These Are Our Lives* (İşte Hayatımız 1939) adıyla yayınlanan sıra dışı eseri, sözlü tarihin radikal potansiyelinin anlaşılmasında olumlu katkıları olmuştur. Couch, sosyolojinin temelde insanları soyutlamalar olarak ele almakla yetindiğini ya da olaylara ilişkin tarih çalışmalarından yararlanıldığında, bunları topluma uyum sağlayamama gibi belirli sorunların analizinde deneyim parçaları olarak ele aldığını ileri sürmektedir.¹⁶⁹

II. Dünya savaşı ile birlikte de cephede savaşan askerlerin taze belleklerindeki anıların yazarlar tarafından kaydedilmesinden oluşan mülakatlara, 1942 yılında araştırmacı Joseph Gould sözlü tarih adını koymuştur. Gould sözlü tarihin misyonunu da şöyle açıklıyordu; *'Tarihin krallar, kraliçeler, antlaşmalar, görüşmeler, büyük savaşlar ve Sezar, Napolyon,*

¹⁶⁵ Collingwood 1996, 85.

¹⁶⁶ Akçalı 2007, 60.

¹⁶⁷ Tunçay 1993, 2.

¹⁶⁸ Danacıoğlu 2009, 135.

¹⁶⁹ Thompson 1999, 51.

*Pontius Pilate, Kolomb gibi mühim zevattan oluştuğunu sanıyoruz, ama bu sadece yüzeysel tarihtir ve büyük ölçüde yanlıştır. Sözlü tarihle, tarihi aşağılara indirecek, yukarılarda inşa edilen tarih yerine kısa gömleklilerin yani halkın işleri, aşkları, üzüntüleri, yaşam deneyimleri hakkında söylediklerini, bu merasimsiz tarihi koyacağız.*¹⁷⁰ Gould'un bu sözleriyle ifadesini bulan sözlü tarih, tarihin gündeminde yeniden yer almaya başlamıştır.

Sözlü tarih adına ilk önemli adım Amerika'da Allan Nevins tarafından Columbia Üniversitesinde sözlü tarih bölümünün 1948'de kurulmasıyla atılmıştır.¹⁷¹ Federal yazarlar projesinde ses kayıt ve görüntü cihazları olmadığından görüşmeler not tutularak kaydediliyordu. Bu yüzden doğruluğu ve güvenilirliği tartışılıyordu. Allan Nevins'in teybe kaydetme, saklama ve tarihsel önemi olabilecek koleksiyonları gelecekteki araştırmalar için kullanılabilir kılma konusunda sistematik ve disiplinli çalışmalar yapması, sözlü tarihin akademik anlamda gelişmesini sağlamıştır.¹⁷² *Oral History Reserch Office* adıyla kurulan bu bölüm de tarihe yine yukarıdan bakılmış, sıradan kişiler yerine Amerikan tarihinde önemli roller oynamış '*Büyük Adam*'ların sesleri kaydedilerek¹⁷³ anıları derlenmiştir.

Nitekim zengin beyaz adamın siyasi tarihinin araştırılmasını hedefleyen bu akım 1960'lı yıllara kadar etkili olmuştur.¹⁷⁴ 1960'lı yılların sonlarından itibaren tarihçiler aile ve topluluk tarihinin önemini fark etmeye başladılar ve giderek artan sayıda tarihçi, '*yeni toplumsal tarih*'le ilgilenmeye başladı. Bu dönemde ki bazı gelişmeler, özellikle de siyahların yurttaşlık hakları hareketi, yoksulların söz hakkı konusundaki bilincinin artması ve feminizmin doğuşu, Amerika'nın '*aşağıdan yukarı*' incelenmesi çağrılarını neden oldu. Açıkça görüldüğü gibi, ulusun tarihi, yalnızca lider konumundaki elitlere ve onların kararlarına bakılarak anlaşılamazdı. Diğer toplumsal grupların, özellikle de toplumu oluşturan isimsiz insanların deneyimlerinin incelenmesi gerekirdi. Kölecilik yalnızca Abraham Lincoln incelenerek anlaşılamazdı. Köle olmanın ne anlama geldiğini ortaya çıkarmak gerekirdi. 1930'lardaki Büyük Buhran, yalnızca Franklin D. Roosevelt analiz edilerek kavranamazdı, işlerini kaybeden işçilerin ailelerinin neler çektiği bilinmeliydi. Vietnam Savaşı Lyndon Johnson ya da Richard

¹⁷⁰ Danacıoğlu 2009, 135-136.

¹⁷¹ Somersan 1998, 383.

¹⁷² Sarı 2007, 54.

¹⁷³ Thompson 1999, 52.

¹⁷⁴ Danacıoğlu 2009, 137.

Nixon'ın perspektifinden bakarak anlaşılması; askerlerin, asker kaçaklarının ve evde kalan insanların bu savaş hakkında neler düşündüğü öğretilmeliydi. Başlangıçta, akademisyenlerin üzerlerinde çalışmaya alışık oldukları türden (mektup, konuşma, günlük, gazete öyküleri) fazla iz bırakmamış kimliği belirsiz kişi, örgüt ve topluluklarla ilgili bilgi toplamak konusunda tarihçiler şüpheye düşmüşlerdi. Ama bir kez ciddi bir ilgi ortaya çıkınca akademisyenler geleneksel yöntemlerini uyarlamaya ve geçmiş toplumları köklerinden araştırabilmek için yeni teknikler geliştirmeye başladılar.¹⁷⁵

Bu marjinal gurupların, kadınların, kölelerin, göçmenlerin, azınlıkların kısaca tarih yazımında dışarıda bırakılanların tarihe dahil olmasına, yerel tarihin önem kazanmasına ve tarihin aşağıdan yazılmasına dönük yönelimler sözlü tarihi, tarih yazımının gündemine tekrar getirmiştir.¹⁷⁶

1966 yılına kadar ortalama 90 sözlü tarih bürosu kurulmuştur. Sözlü Tarih birliği haber bültenleri, biyografiler, *The Oral History Review*¹⁷⁷ başlıklı bir dergi yayınlamıştır. Bu dergi Konferansları desteklemiş ve atölye çalışmaları düzenlenmiştir.

Bu gelişmelerle filizlenen sözlü tarih hareketi 1970'lerde atölye çalışmalarıyla iki kat büyürken, aynı zamanda resmî eğitimde de yerini almaya başlamıştır. Georgia dağlarında yer alan Rabun Gap Nacoochee okulunda çalışmaya başlayan Eliot Wigginton hiç bir şey yapamaz, asla yazamazlar denen liseli gençlerle 'Foxfire' adında okul gazetesi projesini oluşturarak tüm ilgiyi sözlü tarih üzerine çekmiştir. Gençler görüşmeler yoluyla bilgi topluyorlar, fotoğraf çekiyorlar, ölçümlü çizimler yapıyorlardı. Bu teknik becerilerinin yanında yaşlı insanlarla bir araya gelerek toplantılar yapıyorlardı.¹⁷⁸ Eliot Wigginton bu çalışmaları lise öğrencilerini sözlü tarih projelerine teşvik için kullanmıştır. *Foxfire* teknikleri sadece diğer Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin¹⁷⁹ Wigginton'u hemen taklit etmelerinden değil aynı zamanda kısıtlı imkânlara sahip okullardaki öğrencilere faydalı oldukları için ulusal boyutta yayılmıştır.

¹⁷⁵ Kyvig&Marty 2000, 5-6.

¹⁷⁶ Akçalı 2007, 60.

¹⁷⁷ Sarı 2007, 55.

¹⁷⁸ Thompson 1999, 155.

¹⁷⁹ Sarı 2007, 56.

Wigginton'un liseler için yaptığı çalışmalar 1970'lerin ortalarından itibaren kolejlerde ve üniversite kampüslerinde şekillenmeye başlamıştır. Pek çok tarihçi kişisel görüşmelerde aile tarihi üzerine yapılan sınıf çalışmalarını ulusun geçmişi hakkındaki çalışmalarda kullanmışlardır. Bu teknik yıllık atölye çalışmalarıyla desteklenmiş ve pek çok kampüsteki sözlü araştırma teknikleri üzerine yapılan çalışmalarla geliştirilmiştir.¹⁸⁰

Avrupa'da ise sözlü tarihin uyanışını sağlayan dinamik Amerika'dakinden farklıdır.¹⁸¹ Amerika'da sözlü tarih araştırmalarında temel dinamik *siyasi tarih* olurken, İngiltere'deki araştırmalarda dinamik *sosyoloji* ve *sosyal tarih* olmuştur.¹⁸²

En eski İngiliz tarihçileri sözlü geleneklere dayanmışlar ve en çok dolaysız şahitliğin tanıklığından emin olmuşlardır. Bu sözlü gelenek, sözlü tarih kanıtlarını bulduğumuz 18. yüzyıla kadar devam etmiştir.¹⁸³ Voltaire o dönemde iyi bir tarihçinin gelenekleri, kanunları, töreleri, ticareti, finansı, tarımı ve nüfusu daha fazla dikkate alması gerektiğinde akıllıca ısrar ediyordu. '*Matematikte ve fizikte durum nasılsa tarihte de öyledir. Kapsam müthiş genişlemektedir*'¹⁸⁴ diyordu.

19. yüzyılın satış açısından en popüler İngilizce tarih kitabı olan Macaulay'ın *History of England* (İngiltere Tarihi 1848–1855) adlı eserinde sözlü gelenekten oldukça ilginç bir şekilde yararlandığını görmekteyiz. Ülkenin soylularının yanında yoksul kentli ve köylüleri kapsayacak şekilde toplumsal arka planını anlattığı eserinde çalışmanın hammaddesini döneme ait araştırma, şiir, roman, günlük ve basılmış olan anılar oluşturmaktadır. Eserinin en sonunda da sermayeye karşı emeğin coşkulu ve acıklı çığılığı diye nitelendirdiği bir arka sokak şarkısına yer vermiş ve toplumsal tarih için bu tür kanıtlardan yararlanılması gerektiğini savunmuştur.¹⁸⁵

Avrupa'da yerel ve sözlü tarihin gelişme sürecinde edebiyat disiplini içerisindeki romanların katkısını göz ardı etmemek gerekir.¹⁸⁶ Balzac, '*İnsanlık Komedyası*'nın 1842 baskısına yazdığı önsözde kendini toplumun tarihçisi olarak tanımlamıştır. Balzac

¹⁸⁰ Somersan 1998, 370.

¹⁸¹ Danacıoğlu 2009, 137.

¹⁸² Somersan 1998, 384.

¹⁸³ Sarı 2007, 57.

¹⁸⁴ Thompson 1999, 27.

¹⁸⁵ Thompson 1999, 27.

¹⁸⁶ Sarı, 2007, 90.

modernleşmenin Fransa'da ki yüzünü sergilemek için, bütün toplumsal kesimleri birbiriyle ilişkileri içerisinde ele almış, yaşam biçimlerinin ve gelir düzeylerinin farklılığını mekân ve eşyada simgelemiştir. Avrupa'da gerçekçi edebiyat akımı yalnızca Balzac'ı değil, diğer romancıları da etkilemiştir.¹⁸⁷ Örneğin Dickens, romanlarının birçoğunu bilinçli olarak çocukluğundan hatırlayabildiği Londra ortamında tasarlamış, hatta *Hard Times* (Zor Zamanlar) adlı eseri için bir saha çalışması bile yapmıştır. Charlotte Bronte'nin *Shirley* öyküsünün dramatik öğelerinin büyük bir kısmı, yazarın Luddie ayaklanmasıyla ilgili yerel anılara dair bilgisinden kaynaklanmaktadır. George Moore'un *Esther Waters* adlı bir hizmetçinin hayat hikâyesinin gerçekçi yönünü yazarın kır evlerinde ayaküstü sohbetlerinden almaktadır. George Borrow da Doğu Anglia Çingenelerini yine böyle anlayabilmiştir. Fransa'da Emile Zola *Germinal*'i için gerekli malzemeyi Mons madencileriyle konuşarak derlemiştir.¹⁸⁸ Hiç şüphe yok ki Andre Malraux'un '*Umut*'u bunların içerisinde en çarpıcı örneklerinden birisidir. Malraux İspanya iç savaşı sürerken cephede tamamladığı bu romanı ile yaşanan anın tarihini yazma ayrıcalığına erişmiştir.

Roman ve tarih arasındaki ilişkinin temelinde, her iki disiplinde de zaman ve mekân üzerine inşa edilmesi ve geçmişin bir anını anlamlandırma isteği yatmaktadır. Belki de bu yüzden, başlangıçta tarih yazımı edebiyatın bir dalı sayılmıştır. Bu ilk dönemde tarih ve roman birbirinden ayrılmaz bir ikili olmuştur. Danacıoğlu bu konu hakkında '*Her roman tarihi bir tanıklıktır*'¹⁸⁹ demiştir. Ancak yanlış anlaşılacak için de, romanların tarihte ne olup bittiğini aktarmak açısından değil, o dönemlere ait bir yaşanmışlığı, bir atmosferi, insani ilişkileri, doğanın ve eşyanın dokusunu hissettirmesi açısından önemli olduğunun altını çizmektedir. Flaubert'in '*Salambo*'su veya Tolstoy'un '*Savaş ve Barış*'ı gibi klasik tarihi romanlara baktığımızda mekânın, eşyanın ve hareketin anlatımının, tarihi döneme vurgu yapmak açısından sahip olduğu önemi hepimiz fark ederiz. Ancak kendisi tanıklık etmemesine rağmen çok satmasından dolayı tarihi, gizemli ve çekici bir atmosfer olarak kullanan '*Postmodern*'¹⁹⁰ roman yazarlarının sayısı son yıllarda artmaktadır. Buna rağmen biz iki türünde yetkin örneklerini dikkate alırsak eğer, sözlü tarih ve roman birbirine çok yaklaşıyor.

---

¹⁸⁷ Danacıoğlu 2009, 42.

¹⁸⁸ Thompson 1999, 29.

¹⁸⁹ Danacıoğlu 2009, 39.

¹⁹⁰ Danacıoğlu 2009, 40.

Bu bilgilerden hareketle, edebî metnin ve sözlü kültür ürünlerinin çağdaş tarih araştırmacılığında muteber kaynaklar olduğu söylenebilir. Ancak her ne olursa olsun, tarihçinin edebi bir metni tarihi bir belgeye dönüştürme sürecinde, disiplinler arası bir bakış açısıyla, o metni tarih metodolojisinin eleştiri süzgecinden geçirmesi, ideolojik bağlanmışlıktan gelen subjektif kırılmaları tespit etmesi ve edebi gerçeklik ile doğrudan yaşanmışlık arasındaki ayrımı unutmaması gerekir. Sağlam bir iç ve dış tenkiti yapılan edebî eserlerin ait olduğu dönemin ve toplumun estetik tutumu ve değer yargıları, karşı duruşları, farklı statüleri norm ve davranışları hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Avrupa’da sözlü tarihin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan biyografilere de burada değinmek gerekir. 17. yüzyılın sonlarından itibaren biyografilerin popüler olması alana ilginç bir yelpaze sağlamıştır. Sadece istisnai kişiler değil de toplumsal grupları bütünüyle temsil etmeyi amaçlayan biyografi derlemesi yapanların arasında en bilineni John Aubrey’dir. ‘Yaşayan tarih’ olarak gördüğü yaşlı insanlarla sohbet ederek biyografik portreler oluşturmuş, *Brief Lives* (Kısa Yaşamlar) adlı eserinde bu hikâyelere yer vermiştir. Gough’un *Human Nature Displayed in the History of Myddle* (Myddle Tarihinde İnsanın Doğası) adlı eseri sözlü tarih açısından ilginç olmasının yanında dikkat çekicidir. Gough, eserine bütün binaları anlatarak başlıyor, kiliseye geldiğinde kilisede oturma sırasına sahip olan aileleri tek tek ele alıyor, kökenlerini, mesleklerini tartışıyor, başarılarını, ayıplarını (içki, rüşvet, fahişelik vb.) tadını çıkartarak anlatıyordu. Hoskins eserin ikinci basımında yazdığı ön sözünde ‘*Benzersiz bir kitap, 17. yüzyıl İngiltere’sinin, bildiğim hiçbir kitabın uzağından bile geçemediği kadar ayrıntılı ve muhteşem bir resmini çiziyor*’¹⁹¹ demiştir. Hoskins’in kitabı çok beğenmesinin nedeni kurumlar yerine kişilere odaklanması, dahası bilgilerin tasvir edici niteliğinin yanında toplumun temel demografik olguların tespit edilmesine sağladığı faydadır.

18. yüzyıl sonlarına doğru yeni tarih yazma biçimleri arasında bağımsız bir toplumsal tarih anlayışı gelişmiştir. Bu aşamada bilginin üretim süreçleri, toplumsal teorinin inşası ile tarihsel analiz arasında her hangi bir mesleki ayırım yapılmamış, bazen birlikte bazen ayrı kullanılmıştır. Sonuç olarak bir sözlü tarih yöntemi, sözlü kanıtların toplanması ve kullanılmasındaki gelişmelerden ayrı düşünülemez. 1781’de John Millar, tarihsel ve karşılaştırmalı bir eşitsizlik teorisini ortaya attığı *Origin of the Distinctions of Ranks* (Safların

---

¹⁹¹ Thompson 1999, 29–30

Ayrılmasının Kökeni) adlı eserinde, efendi-köle ilişkisindeki safları iktisadi örgütlenmeyle ilişkilendirmiştir.¹⁹²

19. yüzyıldan itibaren derinlemesine mülakat, anket, katılımcı gözlem gibi yöntemlerle işçi sınıfının tarihi ve yoksulluk araştırmaları yapılmış,¹⁹³ işçilerin otobiyografileri topluma ahlaki¹⁹⁴ birer örnek olarak basılmıştır.

İngiltere’de parlamentonun raporları, kraliyet komisyonlarındaki görüşmeler ve yapılan anketlerin ‘*Blue Books*’ (Mavi Kitap) adıyla yayınlanması birçok araştırmacıya kaynak sağlamıştır.¹⁹⁵ Mavi Kitap, Marx ve Engels içinde bir o kadar faydalı olmuştur. Marx’ın ‘*Kapital*’, Engels’in ‘*İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu*’ adlı eserlerini yazmada mavi kitap bir kılavuz olmuştur.¹⁹⁶

Bu konuda Thompson ise şöyle düşünmektedir; *Bu kitapta anlatılan yetmiş yıl diploması tarihçisi açısından ideal bir şahıdır. Bir İngiliz devlet adamının Mavi Kitap için arada bir yazdıklarının dışında bütün kayıtlar ileride yayımlanabilecekleri hiç düşünülmeden tutuluyordu. Bu, yazının altın çağıydı. Yakın mesai arkadaşları bile birbirleriyle, bazen günde iki üç kez yazıyorlardı. Bismarc bütün düşüncelerini yazıya geçiriyordu, böyle çalışan sadece o değildi. Bir tek III. Napolyon sırlarını kendine saklayıp gelecek nesillere aktarılmasına engel olmuştu. Bugün telefon konuşmaları ve özel toplantılar bilgi açısından asla doldurulamayacak bir boşluk yaratıyorlar. Her ne kadar diploması daha resmi bir hale gelmişse de, asıl karar alma sürecini göremiyoruz.*¹⁹⁷ Kısacası teknolojik aletlerdeki gelişme zamanla tarihin yapısında en az yazma metinler, matbaa ve arşivler kadar önemli bir değişiklik meydana getirmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa’da giderek artan bir sınıf ve statü anlayışı sözlü tarihin önünde engel teşkil etmekteydi. Ayrıca ikincil sözlü kaynaklarının hızla çoğalması da 19. yüzyıl ortalarında büyük bir tarihçinin her hangi bir *yaşayan belge*¹⁹⁸den yararlanmadan

---

¹⁹² Thompson 1999, 31.

¹⁹³ Sarı 2007, 58.

¹⁹⁴ Thompson 1999, 30.

¹⁹⁵ Sarı 2007, 37.

¹⁹⁶ Thompson 1999, 33.

¹⁹⁷ Thompson 1999, 48.

¹⁹⁸ Thompson 1999, 40.

yazılmasına olanak sağlamıştı. Bu yüzyılda saha araştırması yönteminde, tarihsel analizde ve toplumsal teori alanında hızlı bir değişim süreci yaşanıyordu. Bu değişimle birlikte alanlarda ayrılımlar ve uzmanlaşmalar oluştu. Tarihçiler dokümanları, sosyologlar görüşmeyi, antropologlar seyahatleri ön plana çıkardılar. Aynı zamanda tarihin odak noktası daha uzak olan Ortaçağ Avrupa'sına yöneldi. Her iki neden tarihçilerin görüşmeyi kullanmasını imkânsız hale getirmiştir. Buna rağmen politik biyografiler, yerel tarih ve işçi tarihi gibi bazı istisnalar da vardı. Örneğin, Sidney ve Beatrice Webb İngiliz birleşimini anlatan temel niteliğindeki yazılarında dokümanları ve görüşmeleri birleştirerek kullanmışlardır.¹⁹⁹

Yukarıda anlattığımız nedenlerden dolayı *'Tarihçi belgelerle çalışır... Hiçbir şey belgelerin yerine geçmez; belge yoksa tarihte yoktur'*²⁰⁰ anlayışı tarihçiler arasında hızla yayılmaya başladı. Belgelere dayanan, yeni tarih uzmanlığının ana disiplin olarak ortaya çıkmasında Alman tarihçi Leopold von Ranke ve onun yetiştirdiği öğrencileri olmuştur. Ranke romantizm akımının etkisiyle yazılan tarihi romanların güvenilmez olduğunu düşünmekteydi. Belgelere dayanmayan tarih ona göre uydurma ve kurgudan başka bir şey değildi.

Belgeye dayalı yöntem savunucularına göre; ideal bir eğitim temeli sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda tarih uzmanına üç önemli avantaj da sağlıyordu. Birincisi genç bir araştırmacının yeteneğinin ölçülmesi bir monografi yazımı, geçmişe ait bir köşenin araştırılması şeklinde olabiliyor ve küçükte olsa belgelere dayandığı için bu anlamda daha özgün oluyordu. İkincisi, sözlü kanıtların kullanımının aksine, belgesel yöntem başkaları tarafından kullanılamayacak bir uzmanlaşma gerektirdiğinden, uzmanlığını dışarıdan kişilerin yargılayamayacağı bir koruma sağlıyordu. Üçüncüsü, sıradan insanların içine karışmayıp, odalara kapanarak çalışmayı tercih edenler nesnel bir tarafsızlık iddiasında bulunuyorlardı. Bunun mesleki bir erdem olduğuna bile inanıyorlardı.²⁰¹

Avrupa'da Ranke gibi düşünmeyen tarihçilerde vardı. Bunların içlerinden en önemlisi Fransız Michelet'tir.²⁰² 1846'da *Halk* (Le Peuple) adıyla yayınlanan makalesinde makineleşmenin Fransa'da toplumsal sınıflar üzerinde ki etkisini araştırmıştır. On yıl boyunca

¹⁹⁹ Tunçay 1993, 3.

²⁰⁰ Thompson 1999, 44.

²⁰¹ Thompson 1999, 45.

²⁰² Danacıoğlu 2009, 136.

Paris dışında taşra kasabalarında yaptığı araştırma sonucunda yoksul ailelerin giderek daha fazla keten giysi kullandıklarını fark etmiş ve bundan aile yapısında ki önemli değişimi görmüştü. Michelet araştırması için *'Yaşayan belgeler arasında gerçekleştirdiğim araştırma bana istatistiklerimizde olmayan pek çok şey öğretti'*²⁰³ diyerek bu deneyimin hiçbir kitaptan öğrenilemeyeceğini savunmaktadır. Fransa ulusal arşivlerinin tarih bölümünün başına getirildikten sonra da belgelerle birlikte sözlü geleneği kullanmıştır.

20. Yüzyıla adım atıldığında, belgesel tarihçiliğin ideal dönemi sona ermiştir. Yorumun ve çözümlemenin olmadığı bir tarih anlayışı, günümüzün hızla değişen dünyasında sosyal bilimlerin karşısında güçsüz kalmıştır.²⁰⁴ Thompson, belgesel ekolün üzerinde durduğu zeminin kaymasını iki nedene bağlamaktadır. Birincisi, insanlar arasındaki temel iletişim artık belgelerle değil telefonla ya da toplantılarda sözlü olarak yapılması, ikincisi ise kayıtların gelecekte propagandaya dönüşme ihtimalinden dolayı masumiyetini yitirmesidir.²⁰⁵

Birinci Dünya Savaşı sonrası Rusya'nın gizli antlaşmaları yayınlamasıyla diğer ülkelerde buna karşılık verdi. Böyle bir hareket sonucunda diplomatik belgeler gerçeği değil de diplomatların aleyhinde kullanılmayacak biçimlerde hazırlanmaya başlandı. Bu konuda Richard Crossman'ın A.J.P. Taylor'a şöyle açıklama yapmıştır;

*'Katıldığım toplantılarla ilgili kabine kayıtlarının tümünü okuduktan sonra belgelerin genellikle gerçekte olanlarla hiçbir ilgisi olmadığını keşfettim. Şimdi biliyorum ki, Burke Trend (kabine sekreteri) kabine notlarını kabinde olanları aktarmak için değil, devletin belirli bir kararnamenin çıkabilmesi için öyle olduğuna inanılmasını istediği şekilde kaleme alıyor.'*²⁰⁶

Bundan dolayıdır ki Taylor Birinci Dünya Savaşı sonrası ele alınırken yazılı olmayan kaynakların kullanılmasını savunuyordu.

Birinci dünya savaşı sonrası W.I. Thomas ve F. Znaniecki göçü konu alan muazzam çalışmalar yapmışlardır. *'Avrupa ve Amerika'da Polonya Köylüsü'* adlı eserin bir cildi *'Bir Göçmenin Hayat Kayıtları'* başlığıyla yayınlanmıştır. Eserde Polonya'da ki toplumsal çözülme ve Chicago'ya göç eden Polonyalılar konu alınmıştır. Znaniecki anıları derleye bilmek için

²⁰³ Thompson 1999, 39.

²⁰⁴ Şahin 2009, 118.

²⁰⁵ Thompson 1999, 46.

²⁰⁶ Thompson 1999, 48.

halka açık yarışmalardan sistematik bir şekilde yararlandı. Bu çalışmalarıyla *'Hümanist Gelenegin'*²⁰⁷ kurucusu oldu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal tarih ve sosyoloji araştırmalarındaki büyük artış sözlü tarih araştırmalarına da yansdı.²⁰⁸ Kıta Avrupa'sındaki sözlü tarihin önemli bir kısmı İkinci Dünya savaşının perde arkasını görme çabasıyla ilgili olmuştur.²⁰⁹ Avrupa Devletlerinin çoğu İkinci Dünya Savaşı sırasında neler olduğu konusunda pek dürüst olmamışlardır. Savaşta çeşitli görevlerde bulunmuş olanlar işbirlikçi damgası yemişler ve işkenceye maruz kalmışlardır. Bu dönemde İtalya'daki Faşizm ve Almanya'daki Nazizm sözlü tarih çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yüzden İtalya ve Almanya'da sözlü tarih çalışmaları İngiltere'ye göre geç başlamıştır.

Bu konuda Caunce; *'Tarihin kapsamını genişletmek risklere girmek ve geniş çevrelerin hoşuna giden konularla olduğu kadar rahatsızlık kaynağı olan konularla da uğraşmak anlamına gelmelidir; yoksa tarihi çarpıtmış oluruz'*²¹⁰ diyerek tarihçiye sorumluluklarını hatırlatmıştır. Tarihçi olarak geçmişin gerçekleriyle yüzleşmezsek, hataları görmezden gelirsek en iğrenç suçların bile cezasız kalmasına seyirci kalırız. İşte o zaman tarihçi, insanlığa büyük zarar vermiş olur.

İkinci Dünya savaşı sonrası dünyada yaşanan siyasi değişim İngiltere'de sözlü tarihin canlanmasını sağladı. Afrika'nın sömürge olmaktan çıkıp bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte kıtadaki yeni uluslar kendilerine ait bir tarihe ihtiyaç duymaya başladılar.²¹¹

Sözlü gelenek üzerine Afrika'da çalışmalar yapan ve *'Oral Tradition: a study in historical methodology'* adlı klasik eserin yazarı Jan Vansina, sözlü gelenek açısından zengin bir Belçika köyünde yetişmişti. Köylülerin okullarda öğretilen resmi tarihe karşı çıktıklarını öğrendiğinde araştırmalarına başlamış, on altı yıl süren karşılaştırmalar sonucunda kendi aile tarihinin de yalnızca yarısının güvenilir olduğunu keşfetmiştir. Onun sözlü gelenek üzerinde

²⁰⁷ Thompson 1999, 50.

²⁰⁸ Danacıoğlu 2009, 137.

²⁰⁹ Caunce 2008, 76.

²¹⁰ Caunce 2008, 76-77.

²¹¹ Thompson 1999, 56.

çalışma yapmasında bu olay fazlaca etkili olmuştur.²¹² 1950'lerden itibaren Belçikalı araştırmacı Jan Vansina ve İngiliz John Fage ile Ronald Oliver'in öncülüğündeki antropologlarla birlikte tarihçilerde sahada kendi sözlü malzemelerini toplamaya başlamışlardır.

İngiltere'de işçi hareketinin 1945 işçi partisi hükümetiyle iktidara gelmesi toplumsal hayatta büyük değişimler meydana getirmiştir. İşçi sınıfının otobiyografileri ve sonrada sıradan insanların anılarına yer veren '*Yesterday's Witness*' (Dünün Tanığı) gibi televizyon dizilerine duyulan merak bu değişimin bir göstergesidir.²¹³ Bu dönemde yoksulluk ve işçi sınıfı kültürü üzerine sosyolojik çalışmalar yapılmıştır.

Bu toplumsal araştırmalar yerele olan ilgiyi artırmıştır. Bu ilgi araştırmacıları kırsal kesime yöneltmiştir. İngiltere'de kırsal toplumsal tarih alanında sözlü tarih çalışmalarının yolunu açan kişinin George Ewart Evans olduğunu söyleyebiliriz. Bu yaklaşımın öncülüğünü, bu tekniği kullandığı pek çok kitabından ilki olan *Ask the Fellow Who Cut the Hay* (Otu Kimin Biçtiğini Arkadaşlara Sorun)²¹⁴ adlı çalışmayla George Ewart Evans yapmıştır. Evans, el aletleri ve beygir gücüyle çiftçilik yapılan bir taşra bölgesindeki sabık kültür ile ilgilenmekteydi. Görüştüğü insanların hepsi Victoria döneminin sonlarında ise başlamıştı, dolayısıyla çok geç olmadan anılarını kaydetmek acil bir mesele olarak görünmekteydi. Herhalde hiçbir yazılı kaynak, eski çiftçilik sistemini kişisel anlatılar kadar açıklayamazdı. Evans'ın kitapları, kişisel anıların *söylentiler* diye dışlanamayacağını tüm açıklığıyla gösterdi. Çalışma alışkanlıkları ve ev düzeni gibi günlük yaşamla ilgili konular söz konusu olduğunda, bu tür anlatılar eşsiz birer kaynak konumundaydı.²¹⁵

Sıradan insanların, gündelik hayatlarının araştırılması tarihle sosyolojiyi birbirine yaklaştırdı. 1960'larda üniversitelerin sosyoloji bölümleri aile yaşantısı, iş ve toplulukları konu alan ve görüşmelere dayanan ulusal araştırmaları destekliyordu. 1973'te Sözlü Tarih Derneğinin kurulmasıyla bu araştırmalar daha da artmıştır. İşte '*tarih yazılırken dışarıda bırakılmış olanların*' tarihe dâhil edilmesine, yerel tarihin araştırılmasına ve tarihin '*aşağıdan yazılmasına*' yönelik talepler sözlü tarihin hem kapsamını genişletti hem de onu tarih yazımının

---

²¹² Sarı 2007, 89.

²¹³ Thompson 1999, 56.

²¹⁴ Thompson 1999, 58.

²¹⁵ Sarı 2007, 62.

gündemine getirdi.²¹⁶ Çünkü tarihçinin bu konuların çoğu ile ilgili belge bulması gerçekten zordu veyakın dönem siyaset tarihinin araştırılmasında sözlü görüşme en iyi bilgi toplama yöntemi idi.²¹⁷ Örneğin 19. yüzyılda bir devlet adamı her türlü haberleşmesini telgraf veya mektup gibi kalıcı araçlarla sağlarken bugün telefon, video, konferans gibi uçucu iletişim yöntemleriyle akan mesaj trafiği günümüz siyasetçi ya da yöneticilerinin karar alma süreçlerinin arka planını oluşturuyor.²¹⁸ Bu nedenle 1980 yılında İngiltere’de *School of Oriental and African Studies* bünyesinde ‘*Britanya Siyasi ve İdari Tarih Sözlü Arşivi*’ kuruldu.

Kısacası sözlü tarih, siyaset tarihi, işçi tarihi, yerel tarih gibi tarih içerisinde saha çalışması geleneğinin varlığını sürdürdüğü alanlarda ya da tarihçilerin sosyoloji, antropoloji ve folklor araştırmaları gibi farklı saha çalışması disiplinleriyle ilişki kurabildiği alanlarda gelişme göstermiştir. Sözlü tarih çalışmalarının coğrafi dağılımı ise saha çalışmasına para ayırabilen yerleri göstermektedir. Kuzey Amerika ve Kuzeybatı Avrupa’da yoğunlaşmanın sebebi de budur.²¹⁹

Günümüzde ise sözlü tarih dünyanın birçok ülkesindeki tarihsel araştırmalarda uygulanmaktadır. Her ülkede uygulandığı konuları tespit etmek zordur, ancak genel anlamda Batı ülkelerinde sözlü tarih resmi tarihin gösterdiği olayların iç yüzünü tespit etme, ön planda olmayanların sesini duyurma amaçlı olarak kullanılmaktadır.

2.2.4. Türkiye’de Sözlü Tarih

Batı’da sözlü gelenek ve sözlü tarih üzerine azımsanmayacak sayıda ve kapsamda çalışmalar yapıldığını yukarıda gördük. Peki, Türkiye’deki durum nedir? Türkiye’de sözlü tarih son yıllarda ortaya çıkan bir kavram gibi görünse de eski Türk tarihinde sıkça kullanılan bir yöntemdi.

Hafızaya dayalı ve içselleştirilmiş bilgilerin ne kadar objektif olduğu hep tartışılmışsa da hikâye anlatma geleneği Türk kültürünün önemli özelliklerinden birisidir. Destanların ve menkıbelerin Türk Tarih yazıcılığında geniş kullanımının yanında, toplum hafızamızda da

---

²¹⁶ Danacıoğlu 2009, 138.

²¹⁷ Tosh 1997, 192.

²¹⁸ Sarı 2007, 60.

²¹⁹ Thompson 1999, 59.

fikra, hikâye, destan, masal, kıssa geleneğinin güçlü olması sözlü anlatımı bir kültürel geleneğe dönüştürmüştür.²²⁰ Buna en güzel örnek, geleneksel Türk toplumunun ortak hafızası ve vicdanı olan ozanlardır. Söz konusu bu ozanlar milletin hafızasını aktaran bellek konumundaydılar ve toplumsal hayatta gerekli olan bilgiyi üreten dağıtan ve aktaran konumunda olmuşlar sosyal ve siyasi ihtiyaca göre tiplere ayrılarak kültürün, yayılımı ve sürekliliğini sağlama noktasında işlevler üstlenmişlerdir.²²¹ Kısaca Türk tarih yazıcılığında sözlü geleneklerden hep yararlanılmıştır.

Destanlar, menkıbeler, efsaneler, masallar, halk hikâyeleri gibi sözlü kültür ürünleri saray tarihçileri olan vakanüvisler tarafından Osmanlı tarih yazımında da kullanılmıştır. Osmanlı tarihini yazan vakanüvisler yazdıkları tarihlerin bir kısmını kendi tanıklıklarına dayandırmıştır.²²² Örneğin Âşık Paşazade, yazdığı tarihin bir kısmını başkalarının yazdıklarına dayandırmış; bazı olayları başkalarından dinlemiş ve diğer kısmını da kendi şahitliğine dayandırmıştır. Cevdet Paşa bile yazdığı tarihte geniş bir kaynak taramasının yanında yazdığı tarihi dönemin (1774 -1826) olayları içinde bulunmuş veya tanık olmuş kişilerden de bizzat bilgi almıştır.²²³ Diğer Osmanlı tarihlerinde de bu çeşitliliği görmek mümkündür.

Sözlü tarih formatına uymasa da bazı yakın döneme odaklanmış ve yazarların bizzat olayların içinde olduğu tarih çalışmaları da vardır. Örneğin, XX. yüzyılın ilk yarısında yazılmış ve yazıldığı dönem itibari ile XIX. yüzyılın son çeyreği ile II. Meşrutiyete kadar olan dönemi içine alan Ziyad Ebuziya'nın *Yeni Osmanlılar Tarihi* yazarın tanıklığına ve yazarın yakın arkadaşlarından edindiği bilgilerle kaleme alınmıştır. Aynı şekilde Ahmed B. Kuran'ın *İnkılâp Tarihimiz ve Jöntürkler* adlı eseri ağırlıklı olarak kendi tanıklığına dayanır. Ancak Kuran, genel tarihi bilgiyi, tanıklığının yanı sıra, birçok yazılı kaynağı kullanarak zenginleştirmiştir.²²⁴

Osmanlı Devletinde sözlü tarihe ait kaynak olabilecek asıl bilgiler Osmanlı göçmen bürolarının ve uluslar arası araştırma komisyonlarının yaptıkları mağdur insanlarla bire bir görüşme raporlarına dayandırmak daha doğrudur. Özellikle Osmanlı göçmen bürolarında yapılan görüşme raporlarının son dönem Osmanlı tarihinin aydınlatılmasında ve

²²⁰ Sarı 2007, 79.

²²¹ Ersoy, 2004, 107.

²²² Öztürk 2010, 15.

²²³ Sarı 2007, 79.

²²⁴ Sarı 2007, 80.

açıklanmasında büyük katkılar sağlayacağı açıktır. Osmanlı Devletinin dağılmasını bizzat yaşayan son dönem tarihçiler yazdıkları eserlerde ne yazık ki yaşayan tanıklara başvurma gereğini duymamışlardır; ancak kendi tanıklıklarını zaman zaman çalışmalarına yansıtmışlardır.²²⁵ Benzer biçimde Halkevlerinin derleme çalışmaları daha sonraki dönemlerde sürdürülememiş ve tarihçilerin ilgileri daha çok eski ve yeniçağlarla sınırlı kalmıştır.

Türkiye’de kurumsal anlamda sözlü tarihin kökleri Cumhuriyetin kuruluşundan sonra atılmıştır. Halkevlerinin çabaları bu noktada önemlidir.²²⁶ Halkevlerinin 1934–1950 yılları arasında folklor ürünlerini araştırma ve basım faaliyetleri sözlü tarihin Türkiye’deki gelişiminde ilk önemli adım olarak görülebilir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında 3B olarak bilinen Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes’in sosyoloji, kültür ve halkbilimi eksenli çalışmaları Türkiye’de sözlü tarihin kurumsal temellerinin atılmasında bir başka önemli adımdır.

Pertev Naili Boratav 1930- 1940 yılları arasında köylerde ve kasabalarda halkla iç içe yaşayarak sözlü kültür ürünlerini yazıya geçirmiştir. Niyazi Berkes ise 1942’de Ankara’nın 13 köyünde gerçekleştirdiği sosyolojik araştırmasında sözlü görüşmelerden yararlanmışır.²²⁷ Benzer nitelikli araştırma Behice Boran tarafından Manisa’nın dağ ve ova köylerinde karşılıklı toplum değişmelerini gözlemlediği araştırmasında sözlü kaynaktan sıkça yararlanmışır.

Bu çalışmalardan sonra ülkemizde sosyolojik ve antropolojik saha araştırmalarında sözlü kaynak kullanımı birçok çalışmada yer almıştır. Ancak Türkiye’de sözlü kaynakların tarih içinde kullanımı için gösterebileceğimiz örnek çalışmalar yok denecek kadar azdır.²²⁸

Cumhuriyet döneminde sözlü tarih çalışması olarak Yusuf Hikmet Bayur’un bir Atatürk biyografisi denemesi olan *Atatürk Hayatı ve Eseri* adlı çalışmasını gösterebiliriz. Tarihi bir şahsiyet olan Atatürk’ün yakınında bulunmuş ve yakınında bulunanların birçoğu ile kişisel dostluklar kurmuş olan Bayur yazılı belgelerin yanı sıra kendi şahit olduklarını ve

---

²²⁵ Danacıoğlu 2009, 13.

²²⁶ Danacıoğlu 2009, 13.

²²⁷ Öztürk 2010, 16.

²²⁸ Sarı 2007, 80.

başkalarından dinlediklerini / duyduklarını da çalışmasında kullanmıştır.²²⁹ Dipnotlarına düştüğü, filancadan duyulmuştur, bizzat söylemiştir, filancadan dinlenmiştir, Atatürk'ün ağzından dinlemiştik, falanca bize anlatmıştır, filancadan öğrenilmiştir gibi bilgiler sözlü kaynak kullanımının aslında bilindiği ancak fazla rağbet edilmediğini düşündürmektedir.

Türkiye'de tarih çalışmalarında sözlü kaynak kullanımı son yıllarda yerel tarihe artan ilgi ile bağlantılıdır. Özellikle çok partili siyasal hayat ve 1950'lerden sonra hızla değişen sosyal tarihin çeşitli yönleriyle ele alınıp yazılan tarihlerinde kişisel tanıklıklara başvurulmuştur. Bazı kurum, işyeri, göç, şehir ve bölge tarihi araştırmalarında da sözlü kaynak kullanımını görmek mümkündür. Özellikle popüler yakın dönem siyasal ve toplumsal olayları ve önemli kişilerin otobiyografilerinde bu tür kaynaklar mevcuttur. Benzer şekilde ülkemizde hep tartışılan Köy Enstitüleri deneyimi, 1960 Askeri Darbesi, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1980 öncesi anarşik olaylarla ilgili olarak yapılan belgesel ağırlıklı çalışmalarda kişilerin tanıklıklarına başvurulmuştur. Ancak bu tür çalışmaları yapanların büyük çoğunluğu tarihçi formasyonuna sahip olmadıklarından dolayı yazdıkları da tarih çalışması sayılamaz.²³⁰ Ancak yapılan çalışmaların tek yanlılığı ve güvenilirliğinden ziyade yansıttığı düşünce tarzı ve olayların günümüzde nasıl algılandığını göstermesi açısından önemlidir.

Bundan sonra duraksama dönemine giren sözlü tarih çalışmaları 1980'lerden sonra farklı bir boyutta canlanma göstermiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda Ermeni olaylarıyla ilgili sözlü tarih denemeleri gerçekleştirilmiştir.²³¹ Bu tür sözlü tarih denemelerinden olan Gürsoy Solmaz'ın '*Tanıkların Diliyle Ermeni Vahseti*' çalışması, 1983–1984 yıllarında Doğu bölgelerimizde Ermeni katliamlarını yaşamış ve hayatta olan 125 kişinin verdiği sözlü bilgilere dayanmaktadır. Yaşayan şahitlerin anlatımının tarihçi tarafından hiç kritik edilmeden veya kronolojiye uygunluğu sorgulanmadan alt alta sıralanan bu eser, sözlü tarih metodu açısından zayıf bir çalışmadır.²³²

---

²²⁹ Metin 2002, 291.

²³⁰ Sarı 2007, 84.

²³¹ Öztürk 2010, 16.

²³² Sarı 2007, 81.

Ayrıca başka belgeler yeterince incelenmeden sözlü tarihi merkeze koymak kendi içinde problemlerde taşımaktadır.²³³ Örneğin Leyla Neyzi'nin *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak* (1999) ve *Ben Kimim? 'Türkiye'de Sözlü Tarih Kimlik ve Öznellik'* (2009) adlı kitaplarında sözlü tarihi, yazılı belgeye dayalı tarihe karşı alternatif bir alan olarak görme eğilimindedir. Bunun yanı sıra sözlü tarihi farklı bir muhabbet olarak gören Neyzi'nin çalışmaları hayat hikâyelerinin çok renkliliği üzerine edebi bir anlatıma dönüşerek sözlü tarihin *geçmiş bellek yoluyla ve bugünün gözüyle yeniden okumak*²³⁴ olan hedefinden uzaklaşmaktadır. Ayrıca Neyzi çalışmasını kimlik ve aidiyet problemi üzerine inşa ederek hem sınırlamış ve hem de yönlendirmiştir. Neyzi'nin yukarıda sözü edilen kitaplarındaki her bir makalesinde sadece bir kişiyle görüşmesi ve buradan genellemeler yapması sözlü tarihi odağa koymanın problemlerinden sadece bir tanesidir.

Sözlü tarih bir kavram olarak Türkiye'de ilk kez 1990'lı yıllarda duyulmaya başlamıştır. Bu yıllarda çeşitli kurumların öncülüğünde sözlü tarih projeleri gerçekleştirilmiştir Tarih Vakfı ve Kadın Eserleri Kütüphanesi bu konuda öncü kurumlardır. Kadın Eserleri Kütüphanesi sözlü tarih koleksiyonu 14 kadınla yapılan görüşmelerden, Tarih Vakfı Sözlü Tarih Arşivi ise *Egebank, İşbankası, Tekel, İnterbank, Demirbank, Osmanlı Bankası* gibi kurum tarihlerinin yanında Cumhuriyetin anıları, *Yaşam Öyküsü, Sessiz Bir Geçmişten Sesler, Tarihe Bin Canlı Tanık* gibi sözlü tarih projelerinden oluşmaktadır.²³⁵ Tarih Vakfı'nın şimdiye kadar gerçekleştirdiği en büyük sözlü tarih projesi olan *Tarihe Bin Canlı Tanık projesi* kapsamında, 70 yaş ve üzeri 1000 kişi ile sözlü tarih çalışması yapılması planlanmıştır. Bu proje ile toplumun farklı sosyal ve kültürel guruplarından belli sayıda kişinin anı ve tanıklıklarının yer alacağı ulusal bir sözlü tarih arşivinin oluşturulması amaçlanmıştır.²³⁶ 2003 yılında başlayan bu proje tamamlandığında yapılan görüşmede elde edilen sonuçlar cumhuriyet tarihine ışık tutması açısından çok önemlidir.

Paul Thompson'un davetli olarak katıldığı ve Türkçe literatürde ilk kaynak olan Tarih Vakfı'nın *I. Sözlü Tarih Atölyesi* (6-7 Haziran 1993) adlı ders notları Türkiye'deki sözlü arşiv malzemelerinin durumu ve sözlü tarih çalışması olarak neler yapıldığı üzerine birçok bilgiyi

²³³ Öztürk 2010, 16.

²³⁴ Neyzi 2009, 10.

²³⁵ Danacıoğlu 2009, 48-49.

²³⁶ www.tarihvakfi.org.tr.

kapsamaktadır. Bu atölye çalışmasından sonra 1995 yılı sonuna doğru Kadın Eserleri Kütüphanesinde; 1996 yılı içinde Tarih Vakfında; 1998 yılı içinde sırası ile Belgesel Film Yapımcıları Birliği, Fransız Enstitüsü ve TÜYAP Kitap Fuarında farklı alanlardaki sözlü tarihle uğraşanlar bir dizi toplantıda bir araya gelmişler ve tecrübelerini paylaşmışlardır.²³⁷

Tarih Vakfının asıl önemli başarısı ve sözlü tarih çalışmalarına asıl katkısı sözlü tarih ile ilgili telif-tercüme yayınlarıdır.²³⁸ Başta Thompson'un, '*Geçmişin Sesi*' (1999), Caunce'nin '*Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*' (2008), Kyvig-Marty'nin '*Yanıbaşımızdaki Tarih*' (2000) ile son olarak Danacıoğlu'nun '*Geçmişin İzleri*' (2009) sözlü tarih çalışmaları için başvuru kitabı olan eserler bu vakfın yayınları arasından çıkmıştır. Bir kez de sözlü tarih atölye çalışması düzenlemiş olan vakıf, çeşitli sözlü tarih çalışmalarını projelendirmekte ve yürütmeye devam etmektedir.

Vakıf, Boğaziçi Üniversitesi ve Uluslar arası Sözlü Tarih Birliği ile ortaklaşa Haziran 2000'de 11. Uluslararası Sözlü Tarih Konferansını düzenlemiştir. Konferansa kırka yakın farklı disiplinlerden yerli araştırmacı katılmış; konferansta sunulan ve tartışılan konular Boğaziçi Üniversitesi tarafından aynı yıl içinde üç cilt olarak yayınlanmıştır.²³⁹

Son dönemlerde üniversitelerimizde ise sözlü tarih çalışmalarında gözle görülür bir canlanmadan söz etmek mümkündür. Yerel tarih çalışmalarına yönelik tezlere paralel olarak çeşitli gönüllü grupların sözlü kaynak derlemeleri vardır. Ege Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde tez çalışmalarının mikro alanlara yönlendirilmesi ile çok sayıda sözlü çalışmaya girişilmiş ve bazıları da yayınlanmıştır. Özellikle Ege bölgesinde Kurtuluş Savaşı öncesi ve sonrası ile toplumsal hafızadaki izlerin derlenmesi için yapılan pilot çalışmalar 1990'ların ortalarından itibaren sözlü tarih olarak birçok çalışmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır.²⁴⁰ Ayrıca Boğaziçi Üniversitesinde sözlü tarih ders olarak okutulmaktadır. Sabancı Üniversitesinin bünyesinde bir *Sözlü Tarih Topluluğu*²⁴¹ vardır ve internet sitesinde faaliyetlerini yayınlamaktadırlar.

²³⁷ Öztürkmen 2002, 118.

²³⁸ Sarı 2007, 85.

²³⁹ Öztürkmen 2002, 120.

²⁴⁰ Öztürkmen 2002, 118.

²⁴¹ www.sabanciuniv.edu.tr/sozlutarikh

Türkiye’de belge yoksa tarihte yok anlayışından dolayı son yıllara kadar sözlü tarih bilgilerinin toplanıp arşivlenmesi -gazete ve dergilerdeki röportajları saymazsak- pek düşünülmemiştir. Kurumların bırakalım sözlü tarih arşivlerini, yazılı tarih arşivlerinin bile son derece yetersiz olduğu hatta hiç olmadığı görülür. Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı gibi devlet kurumlarının ellerinde birçok görsel ve işitsel malzemelerin olduğunu bilmemizle birlikte bunların arşiv durumları veyakın dönem tarih çalışmalarında kullanılabilirliği konusunda herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.²⁴² Elimizde sözlü tarih diyebileceğimiz tek arşiv TRT 1970 yılında kurtuluş savaşımızı yaşamış insanlar hakka yürüdüktan sonra kalan on kişiyle yapılan çalışmadır.²⁴³ Ne yazık ki önemli tarih bilgisi içeren bu belgesellerde yayına hazırlandıktan sonra ham malzemelerin yok edilmesi nedeniyle bir daha kullanmak mümkün olmamıştır.²⁴⁴ Tuncay’ın bu tespitinin dışında kalan TRT’nin *‘Milli Mücadelede Son Tanıklar’* adlı yapıtı sözlü tarih için çok önemlidir. Bu çalışmal3 bölümden oluşmuş ve 7 CD şeklindedir ve çoğaltılarak pek çok kuruma gönderilmiştir. Adından da anlaşılacağı gibi *‘Milli Mücadelede Son Tanıklar’* sözlü tarih çalışması, Milli Mücadeleye katılmış ve sağ olan kişiler ile ölmüş olanların çocukları ve torunlarıyla yapılmıştır. Bu çalışma Milli Mücadele dönemini bölge bölge ele almaktadır ve görüşmelerin yanı sıra akademisyen tarihçiler ile yerel tarihçilerin de görüşlerine yer vermektedir.²⁴⁵

Ülkemizin ne yazık ki *görsel hafızasını*²⁴⁶ oluşturacak bir arşivi yoktur. Görsel malzemeler orada burada dağınık bir şekilde veya özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Ayrıca gazete ve özel TV kuruluşlarının da ellerinde yakın dönem tarihine ışık tutacak birçok sözlü-görüntülü arşiv malzemesinin mevcut olduğu düşünülmektedir. Türkiye’deki tarih çalışmalarının gelişme ve yönlendirilmesinde önemli rolü olan Türk Tarih Kurumunda başlı başına bir sözlü kaynak arşivi bulunmamakla birlikte son dönemlerde kurumun yaptığı veya desteklediği proje çalışmaları bünyesinde sözlü malzemelerin derlenmesi ve elektronik ortama aktarılması çalışmaları devam etmektedir. Özellikle Türk Tarih Kurumu’nda yürütülen Türkiye’nin Sosyal ve Kültürel Tarihi (TÜSOKTAR) Projesi çerçevesinde, *Kültür Varlıkları Envanteri Ekipleri*, kültür varlıkları ile ilgili sözlü verileri topladığı gibi, Sondaj Metodu ile

²⁴² Öztürk 2010, 17.

²⁴³ Sevindi 2007, 1.

²⁴⁴ Tuncay 1993, 38.

²⁴⁵ Sarı 2007, 82.

²⁴⁶ Danacıoğlu 2001, 176.

çalışan *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihini Araştırma Grubu* da incelediği bölgelerdeki sözlü verileri derlemekte ve elektronik ortama aktararak arşivlenmektedir.²⁴⁷ Ancak Atatürk Araştırma Merkezi ve Cumhuriyet Arşivi'nin bu tür bir sözlü kaynak toplama çalışması henüz bulunmamaktadır.

Bilimsel ya da akademik düzeyde sözlü tarih çalışmalarının ilk örneklerini 1990'lı yılların ortalarından itibaren popüler tarih dergilerinde görmekteyiz. Örneğin Tarih Vakfının çıkardığı *New Perspectives of Turkey*, *İstanbul* ve *Toplumsal Tarih* dergilerinde çok sayıda sözlü tarih çalışması yayınlanmıştır.²⁴⁸ 1980 sonrası dönemin uzun soluklu tarih dergilerinden olan *Tarih ve Toplum*²⁴⁹ dergisinin birçok sayısında da sözlü tarih ile ilgili çalışma mevcuttur. Çeşitli sosyoloji ve folklor dergilerinde sözlü tarih sayılabilecek çalışmalar yayınlanmıştır.

Bazı yüksek öğretim kurumlarının ders programlarına girmekle ve yerel tarih grupları içinde sözlü tarih toplulukları oluşturulmakla birlikte ülkemizde sözlü tarih çalışmaları, batılı ülkelerdeki çalışmalara bakarak, oldukça geridir. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz;

- Sözlü tarih ile ilgili çalışma metodu konusunda yeterli eğitimin verilmemesi,
- Sözlü tarih çalışması yapmak için sahada çalışmanın bazı zorlukları olması,
- Sözlü görüşmelerin ayarlanması ve yapılmasının fazla zaman alması,
- Kayıt cihazı temininin mali külfeti, kaydedilen bilgilerin deşifresinin çok zaman alması,
- Tarihçilerin bu tür çalışmalara fazla hevesli olmaması gibi nedenlerden dolayı ülkemizde sözlü tarih çalışmaları yeterli gelişmeyi gösterememiştir.

2.2.5.Sözlü Tarihe Yönelik Eleştiriler

Geçmişte arşiv belgelerine öncelik tanınmasını sağlayan, kanıtlanabilirlik konusundaki hâkim anlayıştı.²⁵⁰ 'Söz uçar yazı kalır' anlayışı teknolojik araçların gelişmesiyle ortadan kalkmıştır. Teyp, video, kamera gibi aletlerin sayesinde geçmişte yaşamış bir kişinin hem sesini hem görüntüsünü görebiliriz. İyi bir kayıt, film hariç, hiçbir tarihsel kaynakla karşılaştırılması

²⁴⁷ Metin 2002, 293.

²⁴⁸ www.tarihvakfi.org.tr.

²⁴⁹ Danacıoğlu 2009, 58.

²⁵⁰ Caunce 2008, 18.

mümkün olmayan bir kaliteye sahiptir. Birinin gerçek sesini duymak çok güzel bir şeydir. Teyp ya da kamera kaydında konuşmanın bazen sözcükler kadar önemli inceliklerinden gerçek aksanı duymak, konuşmayı olduğu gibi dinlemek sözlü görüşmenin daha sonra dönüşebileceği ürünler yelpazesini de genişletmektedir. Ses veya görüntü kayıtları belgesellerde, yöre ile ilgili tiyatro, film ve senaryo²⁵¹ çalışmalarında belli bir dönem, ortam ve insan ilişkilerinin canlandırılmasında çok değerli bir malzemedir.

Ancak bir yazılı belgenin tahribata ne kadar dayanıklı olduğu düşünülebilirse, ya da sahte bir belge olduğu kuşkusuz duyulabilirse, aynı şekilde sözlü malzemenin sorgulanabilirliği de ortadan kalkmaz. Anılar güvenilir ya da güvenilmez, ilginç veya sıkıcı, önemli ya da değersiz olabilir, anılara o nitelikleri veren teyp değildir. Teybin varlığı sadece koşulları daha eşit kılmıştır ve bu şekilde teyp sözlü tarihin sembolü haline gelmiştir. Ancak şunu da hemen belirtmek gerekir ki teyp sadece bir gereç, amaca hizmet eden bir araçtır. Araçla ürünü birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü sözlü tarih teyplerden öncede vardı.²⁵² Günümüz medyasının, belgesellerde ve haber programlarında yoğun bir şekilde röportajlara yer vermesi, sözlü kanıtın ciddiye alınmasını sağlamıştır. Böylece yazılı tarih ve sözlü tarih arasındaki bu kanıtlanabilirlik meselesi de ortadan kalkmıştır.

Klasik kaynak kullanıcılarının sözlü tarihe şüphe ile bakmalarının bir başka nedeni de *Öznellik-Nesnellik* meselesidir. Daha eski dönemler üzerine çalışan ve arşiv belgelerine öncelik veren birçok tarihçi bu yakın dönem tarih çalışmalarında kullanılan *yaşayan tanıklık yöntemi*²⁵³ küçümsemektedirler. İnsanların yaşarken de, anımsarken de olaylara, süreçlere, ilişkilere kendi penceresinden bakacağı düşüncesinden dolayı sözlü tarihin meşru kaynaklardan sayılmayacağını savunmaktadırlar. Ancak hiçbir belge tek başına gerçekliğin yalın belgesi değildir. Her yazılı belge onu kaleme alanın ürünüdür. Nasıl yazılı belge diğer kaynaklarla birlikte değer kazanıyorsa, sözlü tarih görüşmeleri de aynı süreçten geçirilebilir. Bu anlamda bir sözlü tarih görüşmesi yazılı bir belge kadar güvenilir veya güvenilmezdir.²⁵⁴ Üstelik neredeyse

---

²⁵¹ Danacıoğlu 2009, 148.

²⁵² Caunce 2008, 20-21.

²⁵³ Tosh 1997, 197.

²⁵⁴ Danacıoğlu 2009, 139.

tüm tarihçiler, insanların yazdığı mektuplar, günlükler, otobiyografiler ve çalışma notları gibi kaynakları kullanmaktadırlar.²⁵⁵

Ayrıca geleneksel tarihçilerinde sıkça kaynak olarak kullandığı anılar, otobiyografiler, mektuplar daha öznedir. Taylor yazılı anıları, tarihçileri aldatmak için hazırlanmış bir sözlü tarih türü olarak görmekte ve ortamı göstermelerinin dışında işe yaramayacaklarını savunmaktadır.²⁵⁶ Ancak sözlü tarih görüşmelerinin, otobiyografiler ve anılara karşı bazı üstünlükleri vardır. İnsanlar yazarken, konuşurken olduklarından daha kontrollüdürler. Ama bir sözlü tarih görüşmesinde anlatılmak istenenin ötesine geçmemizin biyografiye kıyasla çok daha çeşitli yolları vardır. Mesela, anlatıcının jest ve mimikleri, ses tonu, duraksamaları bize anlatılanların güvenilirliği hakkında ipuçları vermektedir.²⁵⁷ Üstelik sözlü bilgiyi sağlayanlardan söylediklerini açıklamalarını istemek veya söylenenlerden kuşku duyulduğunda müdahale etmek gibi bir avantaj da söz konusudur.²⁵⁸ Günümüzde mahkeme huzurunda tanıklık ve şahitliğe güvenilmesinin nedeni de, gerektiğinde o kanıt o anda müdahale edilebilmesidir.

Sözlü tarihin kritik edildiği bir başka nokta, yazılı belgenin değişmezliği, ama anıların değişebilirliği meselesidir. Kısaca insanların olayın üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra olayı nasıl anımsadıklarıyla ilgili olarak bellek meselesidir. Mutlaka hafıza-i beşer unutmakla maluldür. Ancak yapılan araştırmalarda insan belleğinin piramidal yapıda olduğu ve unutmanın temelden değil tepeden olduğudur.²⁵⁹ Bellek gücündeki bu azalma düşünülenenden daha azdır. Bellekteki kayıp tüm yetişkinlerde önce yakın tarih belleğini etkiler. İstatiksel bellek testleri, bazı yönleriyle metodolojik olarak şüpheli olsalar da, kelime çağrışımları incelendiğinde, yarısına yakınının çocukluk ve gençlik dönemlerine ait olduklarını, çok küçük kısmının ise yakın geçmişten kaldığını göstermiştir.²⁶⁰ Bu nedenle yaşlı insanlar bir önceki günü hatırlamazken çocukluk yıllarını çok iyi hatırlarlar. Askerlik anılarının gün be gün hatırlanması insanları etkileyen olayların bellekte kalıcı etki bırakması görüşünü desteklemektedir.

---

²⁵⁵ Caunce 2008, 18.

²⁵⁶ Thompson 1999, 93.

²⁵⁷ Danacıoğlu 2009, 139.

²⁵⁸ Caunce 2008, 18.

²⁵⁹ Danacıoğlu 2009, 140.

²⁶⁰ Thompson 1999, 103.

Belleğe ait her anlatım tarih değildir. Ama tarih belleğe dayanır. Bazen de belleği oluşturur. Her ikisinin kullandığı araçta dildir, anlatımdır.²⁶¹ Bazı modern tarihçiler belleği ve belleğe dayalı anlatıları ortadan kaldıracak bir tarih bilimi yaratma düşüncesindedirler. Bu pek mümkün görünmemektedir. Çünkü tarih gerçekleri anlatacaksa ve tarih yalnızca kurgu değilse, bellekten koparılamaz. Tarih yazımı daima belleğe dayalı öğeleri taşıyacaktır. Tarih ve bellek, her ikisi de gerçeklerle ve bu anlamda doğrularla ilgilidir. Oysa kurguda anlatının öznesi de, anlatılan olayda hayal ürünüdür yani gerçek değildir.²⁶² Ayrıca kimse bunu hatırd tutmaz, bunlar tek kişiye ait hayal ürünüdür. Bazen gerçekten daha gerçek gibi görünebilirler.

Tüm bunların dışında sözlü tarihin önündeki en büyük engel muhafazakâr tarih uzmanlarının konuya bakış açılarıdır. Örneğin A.J.P. Taylor, yazılı belgelerin değerinin azaldığının farkında olmasına rağmen görüşme yöntemine karşı koymayı sürdürmektedir. *'Bu konuda neredeyse tam bir şüpheciyim... Gençlikleri hakkında saçma sapan konuşan yaşlılar mı? Hayır'*²⁶³ diyerek sözlü kanıtlara muhalefetinden çok duygularıyla hareket ettiğini göstermiştir.

Gerçek şudur ki, bugün koltukları ve kesenin ağzını ellerinde tutan daha eski kuşak tarihçiler, yeni bir yöntemin ortaya çıkışına içgüdüsel olarak endişeyle yaklaşmaktadırlar. Bu, uzmanlık alanlarının bütün teknikleri üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmeleri anlamına gelmektedir. İşte bu yüzden sözlü tarih araştırmacıları hakkında küçültücü sözler söylemekte ve şüpheciliklerini haklı çıkarmak içinde ufacak şeylere sıkı sıkıya sarılmaktadırlar. Ancak, zaman bütün bu duyguları hafifletecek, eskinin yerini yeni alacak ve daha çok tarihçi, sözlü tarihin toplumsal ve entellektüel deneyiminin olumlu tarafını öğrenecektir.²⁶⁴

İşte bir sözlü tarih çalışmasında en önemli nokta bilgi toplama işidir. Sözlü tarihi diğer çalışma yöntemlerinden kesin olarak ayıran şey de budur. Çünkü sözlü tarihte bilgi toplayan kişi birincil kaynaklarını oluşturmada aktif bir role sahiptir. Bu, daha önceden mevcut olan belgeleri kullanmak, zaten var olan kanıtlar arasından bir seçim yapmak gibi değildir.²⁶⁵ Burada sözlü tarihçiler sözlü tanıklardan yararlanarak bir tarih oluştururken bu tanıkların verdiği

²⁶¹ Yılmaz 2000, 80.

²⁶² Yılmaz 2000, 80.

²⁶³ Thompson 1999, 61.

²⁶⁴ Thompson 1999, 62.

²⁶⁵ Counce 2008, 22.

bilgileri tartma sorumluluğunu da üzerine almalıdır. Her tanıklık aynı oranda kullanışlı değildir. Dolaysız deneyim kulaktan duyma bilgiden çok daha değerli olduğu unutulmamalıdır.²⁶⁶ Çünkü başkalarından duyularak aktarılan bilgi dedikodudan başka bir şey değildir.

Bu nedenle bir sözlü tarih görüşmesinde konu ne olursa olsun genel bir yaşam öyküsü kaydının yapılması hararetle tavsiye edilir. Görüşmeyi yapan ve anlatan ilişkisine gelince, neyin anımsandığı kadar önemli bir diğer hususta neyin nasıl sorulduğudur. Jest ve mimikler, anlatılana gösterilen tepkiler, yani beden dili de anlatı üzerinde etkili olmaktadır. Özetle, bir sözlü tarih görüşmesi sonucunda oluşan doküman, anlatılan olayın gerçekleştiği döneme değil, anlatıldığı döneme yani bugüne ait bir belge²⁶⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel çalışmalarda her zaman güç olan, genelleme ve ayrıntı, kuram ve yaşantı arasındaki bütünlüğü yakalayabilmektir. Sonuç olarak sözlü kaynaklardan yararlanarak kitap yazmak, tarihsel bir metni yazmaktan daha fazla bir beceri gerektirmez, ancak kimi yönleri ile farklıdır. Yazarken konuştuğunuz insanların kim olduklarını bilirsiniz, konuşanların sözlerine anlam verirken onların istemedikleri bir sonuç çıkarmaktan kaçınırsınız ve yaşadığınız canlılığı paylaşmak için can atarsınız. Çünkü insanlarla paylaştığınız yeni keşfettiğiniz bir şey değil, bir bakıma yaratılmasına yardım ettiğiniz bir malzemedir ve bu yönüyle diğer belgelerden oldukça farklıdır.²⁶⁸

Türkiye sözlü geleneğin güçlü olduğu bir toplumsal yapıya sahip olmasından dolayı sözlü tarih yöntemini kullanmak için ideal bir yerdir. Fakat Avrupa ve Amerika'nın dışında üçüncü dünya ülkelerinde bile kullanılmakta olan bu yöntem maalesef ülkemizde yeterli ilgi görmemektedir. Yetişmekte olan tarihçi ve tarih eğitimcilerinin bu alana beklenen ilgiyi göstereceği umut edilmektedir.

---

²⁶⁶ Counce 2008, 25.

²⁶⁷ Danacıoğlu 2009, 140.

²⁶⁸ Thompson 1999, 210.

III. BÖLÜM

3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE YEREL VE SÖZLÜ TARİH

3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretimi Programı

Öğretim programı, öğretilmesi istenilen ders ya da konuların amaçlar, yönergeler ve ders gereçleri ile birlikte koordine edilmiş bir etkinlikler düzeneği yoluyla öğrenme deneyimlerinin tasarlanmasıdır. Daha genel bir tanımlama yapacak olursak öğretim programı, öğrencilere bir plana göre kazandırılması istenilen öğrenim yaşantılarının tümünü içine alan faaliyetler olarak da tanımlayabiliriz.

Gelişmiş pek çok ülkede, okullarda uygulanan öğretim programları, değişen dünya ve toplumsal şartlara, bilim ve teknolojiye gelişmelere, konu alanlarındaki değişim ve gelişmelere paralel olarak gözden geçirilerek yeniden geliştirilmektedir.²⁶⁹ Ülkemizde de bu gelişmeler doğrultusunda 2004 yılında ilköğretim 4–7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler programı yeni bir yaklaşımla geliştirilmiş ve 2005–2006 öğretim yılında tüm Türkiye’deki ilköğretimlerde okutulmaya başlanmıştır.

Yeni Sosyal Bilgiler programının hazırlanma gerekçesi Bakanlıkça şöyle açıklanmaktadır. *Tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi; ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde, üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, bilgi teknolojisinde, iş ilişkileri ve iş gücünün niteliğinde, yerelleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişmeleri eğitim sistemimize ve programlarımıza yansıtma bir zorunluluk haline almıştır.*²⁷⁰

Milli Eğitim Bakanlığı 2005 yılında uygulamaya koyduğu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının amaçlarını da şöyle sıralamaktadır.

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin, ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.

²⁶⁹ Özdemir 2009, 18.

²⁷⁰ İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 2005b, 6–7. Sınıflar

3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.

4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.

5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.

6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.

7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.

10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

12. Bilimsel düşünmeyi temel referans kabul ederek bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.

13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.

14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.

17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim İlkeleri:

Yukarıda açıkladığımız amaçlara ulaşmak için uyulup uygulanan ilkeler, öğrenciyi güdülemek yoluyla, müfredat programının içeriğinin öğrenilmesini kolaylaştırır.

Sosyal Bilgiler dersinde yerel konularının öğretimi esnasında kullanılabilir çeşitli öğretim ilkelerinden yararlanılabilir. İşte son yıllarda eğitim programlarının ve ders kitaplarının hazırlanmasında esas alınan bu öğretim ilkelerine kısaca değinelim.

3.2.1. Somuttan Soyuta İlkesi: Çocuklar zihinsel gelişmeleri bakımından, somut şeyleri kavradıktan ve bu yönde bir süre alıştırmaya ve denemeler yaptıktan sonra soyut kavramlara ve genellemelere geçilmektedir.²⁷¹ İnsandaki zihin gelişimi somuttan soyuta doğru olmaktadır. İnsan her zaman somut olarak gördüğü, algıladığı şeyleri, onların soyut kavramlarla anlatılmasından daha kolay öğrenir.

Eğitim ve öğretime somut örneklerle başlanmalı giderek soyut konulara geçilmelidir. Soyut bilgilerin öğrenilmesi ve öğretilmesi zor olduğundan, somut kavramlardan başlanarak soyut kavram ve olaylara doğru bir eğitim ve öğretim sırası izlenmesi daha uygundur.²⁷²

Öğrenci ders konusuyla ilgili eşya, nesne, mekânlarla, vb. etkileşim halinde olmalıdır. Böylelikle sıkıcı, itici ve ezbere dayalı olduğu ileri sürülen dersler sevilen bir ders haline getirilebilir. Yerel tarih konularının ders konuları arasında kendine yer edinmesiyle soyut kavramlar somutlaşabilir.

3.2.2. Bilinenden Bilinmeyene İlkesi: Daha önce öğretilmiş ve ona dayalı yeni bilgilerin öğretilmesi ilkesidir.²⁷³ Öğrencinin o zamana kadarki bilgi ve tecrübelerinden hareket ederek, yeni bilgi ve tecrübelerin bunlar üzerine yapılandırılması çok daha kolay olacaktır.

²⁷¹ Büyükkaragöz&Çivi 1999, 55.

²⁷² Örtgen 2008, 36.

²⁷³ Örtgen 2008, 37.

Çocuk yeni bir şeyi daha önceden öğrendikleriyle bağlantı kurarak daha iyi öğrenir. Buradan yola çıkarak, öğretimde önce öğrencilerin ne bildiklerinden başlanmalı, daha sonra bilinmeyenlere geçilmelidir. Öğrencinin bildikleri kendisi için anlamlı ve kolaydır.²⁷⁴ Bu nedenle öğretimde çocukların yaşadıkları çevrenin göz ardı edilmemesi ve öğretimde ilk olarak bu noktadan hareket edilmesi önemlidir.

3.2.3. Yakından Uzağa İlkesi: İnsan, belli bir çevrede yaşamakta ve çevrenin, öznel ve nesnel özelliklerinden etkilendiği gibi yakın çevresini daha rahat algılar. Öğrenci, içinde yaşadığı ve ilgi kurduğu nesnel veya öznel olguları daha kolay öğrenir. Çünkü öğrenme, etkileyen ve etkilenen arasında kurulan bir iletişim sürecinin eserdir. Uzak çevre olgu ve süreçleri ele alınacak ise bunlara yakın çevreden mutlaka örnekler seçilmelidir.²⁷⁵ Yakından uzağa ilkesine uygun olan bir öğretim, çocuğun ailesinden başlayarak, mahallesine, köyüne, ilçesine, iline, yurduna ve dünyaya yönelmelidir.

3.2.4. Açıklık İlkesi: Derslerin işlenişi esnasında öğrencinin mümkün olduğu kadar fazla duyu organına hitap edilecek şekilde görsel malzeme ile öğretimin kolaylaştırılması gerekir. Öğrenci konuları somut olarak göremiyorsa görsel materyaller (harita, resim, grafik, model gibi) kullanılması ile konular açık ve kolay anlaşılmalı ve öğrenme de daha kalıcı olmaktadır.²⁷⁶ Bu sebeple, öğretim konularının işlenmesinde gözlem, deney gibi birçok duyuya hitap eden yöntemler kullanıldığı takdirde öğrenme kolaylaşacaktır.

3.2.5. Hazır Bulunuşluk İlkesi: Öğrencinin eğitim ortamına getirdiklerinin tamamı hazır bulunuşluk olarak değerlendirilebilir. Dersin işlenişi esnasında kullanılacak kavramlar, öğrencilerin bulunduğu *kültürel ortama*²⁷⁷ uygun olmalıdır. Verilecek örnekler öğrencilerin yakın çevrelerinde yer almalıdır. Kırsalda okuyan bir öğrenciye kavram ve ilkeler öğretilirken örnekler bulunduğu kültürel çevreden verilmelidir. Kent merkezinde ise, burada ki öğrencilerin kültürel ortamlarından örnekler seçilebilir.

3.2.6. Öğrenciye Görelilik İlkesi: Bu ilkeye *çocuğa uygunluk* veya *öğretimi bireyselleştirme ilkesi* de denmektedir. Ders programının hazırlanmasında ve dersin işlenmesi

²⁷⁴ Büyükkaragöz & Çivi 1999, 56.

²⁷⁵ Doğanay 2002, 150.

²⁷⁶ Örtgen 2008, 38.

²⁷⁷ Örtgen 2008, 39.

esnasında öğretimin şekli ve yönteminin, öğrencinin gelişim (fizyolojik ve psikolojik) özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları ile olayları algı gücünün göz önünde bulundurulmasıdır.²⁷⁸ Bu nedenle ilköğretim ders ve etkinlik planları hazırlanırken bu ilke mutlaka dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

3.2.7. Aktivite İlkesi: Bazı eğitim bilimciler tarafından bu ilke; yaparak ve yaşayarak öğrenme, öğrenci eylemi veya *iş ilkesi* olarak da adlandırılır. Derslerin işlenmesi esnasında, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin faaliyet halinde olmalarını ifade etmektedir.²⁷⁹ Öte yandan öğrencinin aktif öğrenmesinin daha etkili olduğu ortaya çıkınca öğretimde aktiflik ilkesinin önemi de artmıştır. Sadece dinleyerek anlamaya çalışan öğrenci yerine, derse aktif olarak katılan, soru soran, bazı konuları kendine özgü plân ve tekniklerle araştıran, bulduklarını sistemli hale getirip düzenleyen, karşılaştırmalar yapan, gözleyen, düşünüp sonuç çıkararak ve bu şekilde derse katılan öğrenci istenmektedir.²⁸⁰

3.2.8. Hayata Yakınlık İlkesi: Okul ve öğretim ortamı hayattan kopuk, yapay bir ortam olmamalı; hayata yakın, gerçeklikten uzak olmamalıdır. Ders konuları, anlatım sırasında verilen örnekler hayatın içinden seçilmelidir. Çocuklara öğretirken kullanılan dil, oluşturulan sosyal ortam vs. gerçek hayata yakın olmalıdır.

Teorik olarak öğrenilen bilgilerin pratikte de kullanılmasıdır. Konuların yaşanan hayattan alınması, öğrencilerin öğrendiği bilgileri hayata atıldığında kullanmasına yardımcı olacaktır.²⁸¹

3.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Vizyonu:

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının vizyonu; *21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin*

²⁷⁸ Doğanay 2002, 148.

²⁷⁹ Doğanay 2002, 148.

²⁸⁰ Örtgen 2008, 40.

²⁸¹ Örtgen 2008, 40.

*bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektedir.*²⁸²

2005 programının vizyonu, eski programın vizyonuyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Ancak yeni programın en önemli farkı, programın vizyonuna ait temel öğelerin, uygulanan *etkinlik* içerisinde öğrenenlere beceri ve değer olarak kazandırılmasının amaçlanmış olmasıdır.²⁸³

3.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Temel Yaklaşımı:

Bilgi, insanlık tarihinin her döneminde önemli olmakla beraber, iletişim olanaklarının küçülttüğü dünyamızda en önemli etken durumuna gelmiştir. Çağımızda tartışılmaz üstünlük bilgiyi üreten ve bilgiyi kullananlarıdır. Bilginin kazanılmasında, kullanılmasında ve donanımlı insan gücünün yetiştirilmesinde de en önemli görev eğitim sistemimize düşmektedir.

Millî Eğitim Şûrası ve benzeri platformlarda sıklıkla, öğretim programlarının, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Bu nedenle program, tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Bu yaklaşımla öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli, Sosyal Bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır.²⁸⁴

Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler Programı,

1. Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
2. Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.

²⁸² İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 2005a, 4–5. Sınıflar

²⁸³ Yazıcı&Koca 2008, 23.

²⁸⁴ İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 2005 b, 4–7. Sınıflar

3. Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
4. Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.
5. Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
6. Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
7. Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
8. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.
9. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
10. Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
11. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.
12. Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar.

Bu çerçevede Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının temel yaklaşımı; Bütüncül ve öğrenci merkezli bir bakış açısıyla bilginin kazanılmasında ve kullanılmasında aktif olan,²⁸⁵ içinde yaşadığı topluma uyum sağlayan demokratik vatandaşların²⁸⁶ yetiştirilmesi olarak ifade edilebilir.

3.4.1. Yapılandırmacılık (Constructivism):

Yapılandırmacı kuram, bir bireyin nasıl anladığını ve öğrendiğini açıklayan felsefi bir yaklaşımdır.²⁸⁷ Bu kurama göre, öğrenme, insan zihnindeki bir yapılandırma sonucu meydana gelir. Bilgi çevreden pasif bir şekilde alınmaz, öğrencinin kendisi tarafından oluşturulur. Kişinin önceki bilgisi yeni bilgiyi oluşturabilmesi için önemlidir.²⁸⁸ Yani, öğrenme, bireyin

²⁸⁵ Yazıcı&Koca 2008, 23.

²⁸⁶ Özdemir 2009, 21.

²⁸⁷ Saban 2002, 15.

²⁸⁸ Yeşilbursa 2006, 12.

zihninde oluşan bir süreçtir. Dolayısıyla, yapılandırmacı teoriye göre, her birey öğrenme sürecinde aktif hale getirilmeli ve kendi öğrenmesinden sorumlu olmalıdır.

Geleneksel eğitim anlayışı öğretmen merkezlidir. Öğrencilerin temel sorumluluğu kendilerine sunulan bilgileri hatırlamaktır. İletişim tek yönlü ve çoğu zamanda dönütsüzdür. İletişimin yönü öğretmenden öğrenene doğrudur. Öğrenci soruları ve öğrenci-öğrenci etkileşimi sınırlıdır. Öğrencinin, öğrenme görevine katılımında ve bilgide derinleşmesinde sıkıntılar bulunmaktadır. Sosyal olaylarda karşılaşılan sorunlara alternatif çözümler getirilmemekte, öğrencinin düşünmesi değil doğru yanıtı bulması beklenmektedir. Oysa yapılandırmacı öğrenme kuramına göre, öğrenciler sınıflara içleri doldurulacak vazolar olarak gelmezler. Onların kendilerine ait ön öğrenmeleri, yaşamları, bireysel farklılıkları vardır.²⁸⁹

Yapılandırmacı öğrenme kuramı bireyin nasıl öğrendiğine bakışıyla eğitim ortamlarında birçok değişikliklerin yapılmasına sebep olmuştur. Bu kurama göre öğrenciler sadece sınıflarında oturup öğretmenlerinin onlara anlattıklarını dinleyerek, ders kitaplarında yazılanları okuyarak öğrenmezler. Öğrenciler ön yaşantı ve deneyimleriyle sınıflarda bulunurlar, sosyal çevreleri onların öğrenmelerini etkiler.²⁹⁰ Bu anlayışta bilgi kişiye aittir. Ona ait izler taşır yani öznedir. Bilgi kişinin kendi yaşantısı sonucu oluşur. Bu nedenle, öğretmen sınıfta yöntem çeşitliliğine gitmeli, sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklere daha fazla yer vermelidir.

3.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Yapısı

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yapı olarak, öğrenim alanları, üniteler, kazanımlar, beceriler, değerler, kavramlar, Atatürkçülük konuları, İlişkilendirmeler, etkinlikler ve değerlendirme öğelerinden oluşmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretim programının yapısını daha iyi anlayabilmek için örnek bir program şemasını inceleyelim.

Aşağıda verilen tabloyu incelediğimizde ilk satırda öğrenme alanı verilmiştir. Tablonun ilk sütununda programın öğrenme alanıyla eşleşen ünitenin adı belirtilmiştir. İkinci sütunda ise öğrencinin bu üniteye ulaşmaları beklenen kazanımlar yer almaktadır. Üçüncü sütunda öğretmenlere yol göstermek amacıyla etkinlik örneklerine yer verilmiştir. Etkinlikler

²⁸⁹ İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı 2009,11.

²⁹⁰ Çulha 2006, 9.

hakkında bilgi notları ve etkinliklerin eşleştiği kazanımlarda bu sütunda gösterilmiştir. Dördüncü sütunda ise dersler ve üniteler arası ilişkilendirmeler, Atatürkçülük konuları ve ara disiplin kazanımlarının yanında doğrudan verilecek beceri ve değerler hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 1.1: Program Şeması Örneği

ÖĞRENME ALANI: KÜLTÜR VE MİRAS			4. SINIF
ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
GEÇMİŞİMİ ÖĞRENYORUM	Bu ünitenin sonunda öğrenciler; 1. Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur. 2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri fark eder. 3. Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnek verir. 4. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir. 5. Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Millî Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimler. 6. Millî Mücadele'nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilânında Atatürk'ün rolünü fark eder.	☛ “Aile Tarihi Çalışması” (Aileye ait nesnelere ile değişik yollardan edinilen bilgiler kullanılarak aile tarihine ait metin yazılır.) (1, 2. kazanım) ☛ “Onlar da çocuktu” (Büyüklerinin, çocukluk dönemine ait oyunları ve oyuncakları ile ilgili sözlü tarih çalışması yapılır.) (1, 3, 4. kazanım) ☛ “Kahve Fincanı” (Barış Manço'nun kahve fincanı adlı şarkısı, içerdiği kültürel özellikler açısından incelenir.) (2. kazanım) ☛ “Geçmişin İpuçları” (Gelenekler konulu yaratıcı drama çalışması yapılır.) (2, 4. kazanım) ☛ “Bir Zamanlar” (Büyüklerinin, çocukluk dönemlerinde Cumhuriyet Bayramı konulu sözlü tarih çalışması yapılır.) (4, 6. kazanım) ☛ “Bir Gezi Yapalım” (Tarihî mekân, müze ve anıtlara gezi düzenlenir. Ör: Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi gezisi.) (5. kazanım) ☛ “Millî Mücadele’de Türk Halkı” (Kurtuluş Savaşı döneminde Türk halkını ve savaş sürecini gösteren görsel materyaller okunur.) (5, 6. kazanım) ☛ “Kahramanıma Mektup” (Kurtuluş Savaşına ilişkin verilerden -mektup, temsili resim, istatistikî tablo ve şiir-yararlanılarak çıkarımlarda bulunulur.) (5, 6. kazanım) ☛ “Film İzliyoruz” (Atatürk ve Millî Mücadele temasını işleyen eğitsel film izlenir.) (5, 6. kazanım) ☛ “Sanal Alan Gezisi” (İnternet üzerinden sanal gezi yapılır.) (5, 6. kazanım)	☐ 1. kazanım için Türkçe dersi “Konuşma” öğrenme alanı; Kendini Sözlü Olarak İfade Etme. (11. kazanım) “Yazma” öğrenme alanı; Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma (12. kazanım) “Yazma” öğrenme alanı; Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma (4.kazanım) ☐ 5. kazanım için Türkçe dersi “Görsel Okuma” öğrenme alanı (6. kazanım) “Konuşma” öğrenme alanı, Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Konuşma (7. kazanım) ☐ Tüm kazanımlar için Türkçe dersi “Dinleme” öğrenme alanı, Dinlediğini Anlama. (2. kazanım) [!] Atatürkçülükle ilgili konular (5, 6 –1,4); (1.2.3.4–3); (5–6) [!] Çevredeki somut nesnelere hareket edilir. (2 ve 4. kazanımlar) [!] Yakın çevre ve Türkiye'nin betimlenmesi, kullanılan görsel materyallerin içeriği ve sözlü tarih çalışmaları ile sınırlandırılacaktır (4. kazanım) [!] Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan Cumhuriyetin ilânı dâhil olmak üzere geçen süreç Atatürk'ün liderlik rolü çerçevesinde ele alınacaktır (6. kazanım) [!] 5 ve 6. kazanımlar “Gazete Kupürlerinden Yararlanma” ile ilişkilendirilecektir. [!] 1, 2, 3, 5 ve 6. kazanımlar Müze İle Eğitimle ilişkilendirilecektir. ☞ Kariyer Bilinci Geliştirme (6- 18,19) ☞ Rehberlik ve Psikolojik Danışma (6–7) [!] Doğrudan verilecek beceri: Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama veyazma [!] Doğrudan verilecek değer: Türk büyüklerine saygı, aile birliğine önem verme ve vatanseverlik ☑ Bu üniteye gözlem, öz değerlendirme, sözlü tarih değerlendirme formu, açık uçlu sorular, proje, çoktan seçmeli, boşluk doldurulmalı testler kullanılarak değerlendirme yapılabilir.

Kaynak: (İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 4–5. Sınıf Programı)

3.5.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Alanları

Öğrenme alanı, birbiriyle ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi sınıflandıran bir yapı olarak tanımlanmaktadır.²⁹¹ Sosyal Bilgiler dersi sekiz öğrenme alanı olarak programlanmış ve her öğrenme alanı, diğer öğrenme alanlarıyla bağlantılı olarak yapılandırılmıştır. Her öğrenme alanı ise kendi içinde bir bütünlüğe sahip ünitelerden oluşmaktadır.²⁹²

Tablo 1.2: Sosyal Bilgiler Programında Öğrenme Alanları ve Üniteleri

ÖĞRENME ALANI	4. SINIF ÜNİTELER	5. SINIF ÜNİTELER	6. SINIF ÜNİTELER	7. SINIF ÜNİTELER
BİREY VE TOPLUM	Kendimi Tanıyorum	Haklarımı Öğreniyorum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	İletişim ve İnsan İlişkileri
KÜLTÜR VE MİRAS	Geçmişimi Öğreniyorum	Adım Adım Türkiye	İpek Yolunda Türkler	Türk Tarihinde Yolculuk
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Yaşadığımız Yer	Bölgemizi Tanıyalım	Yeryüzünde Yaşam	Ülkemizde Nüfus
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Üretimden Tüketime	Ürettiklerimiz	Ülkemizin Kaynakları	Ekonomi ve Sosyal Hayat
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	İyi ki Var	Gerçekleşen Düşler	Elektronik Yüzyıl	Zaman İçinde Bilim
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Hep Birlikte	Toplum İçin Çalışanlar	-----	-----
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	İnsanlar ve Yönetim	Bir Ülke Bir Bayrak	Demokrasinin Serüveni	Yaşayan Demokrasi
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Uzaktaki Arkadaşım	Hepimizin Dünyası	Türkiye'miz ve Dünya	Ülkeler Arası Köprüler

Kaynak: (İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 4–7. Sınıf Programı)

²⁹¹ İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı 2005, 4–7. Sınıf

²⁹² Özdemir 2009, 24.

3.5.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Üniteler

Programda ünite anlayışı önceki programlarda olduğu gibi devam etmekle birlikte, üniteler tarih, coğrafya, vatandaşlık disiplinleri şeklinde sıralamak yerine, öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. (Tablo 1,2.)

3.5.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazanımlar

Kazanım, öğrenme süreci içerisinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla, öğrencilerin edinmesi beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerler olarak tanımlanmıştır. Davranışçı yaklaşıma göre hazırlanmış eski programdaki hedeflerin yerini, yeni programda kazanımlar almıştır.²⁹³

Sosyal Bilgiler programında üniteler içinde yer alan konuların programın yapılandırmacı yaklaşımı doğrultusunda dördüncü sınıf için 46, beşinci sınıf için 47, altıncı sınıf için 43, yedinci sınıf için 39 kazanım belirlenmiştir.²⁹⁴ Kazanımlar, programda öğrencilerin gelişim düzeyine ve öğrenme alanının özelliğine uygun olarak hazırlanmaya çalışılmıştır.

3.5.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler

Beceri öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir. İlköğretimin her sınıfında bütün dersler için ortak olan dokuz genel beceri belirlenmiştir. Program, Sosyal Bilgiler dersinde genel becerilerin yanı sıra Sosyal Bilgilere ait altı beceriyi de öğrenciye kazandırmayı hedeflemiştir. 2005 programı, Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme, İletişim, Araştırma, Problem Çözme, Karar Verme, Teknolojiyi Kullanma, Girişimcilik, Türkçeyi Etkili ve Güzel kullanma becerilerinin yanında Sosyal Bilgiler dersinde de Mekânı Algılama, Zaman ve Kronolojiyi Algılama, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Sosyal Katılım, Empati ve Gözlem becerilerini öğrencilere kazandırmayı hedeflemektedir.²⁹⁵

²⁹³ Yazıcı&Koca 2008, 26.

²⁹⁴ Özdemir 2009, 25–26.

²⁹⁵ İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı 2005, 4–7. Sınıflar

Öğrencilerin, konuları öğrenmek için yaptıkları etkinlikler sırasında bilgiyi oluştururken, her öğrenme alanı için birer adet olmak üzere belirlenmiş doğrudan verilecek becerileri de öğrenmeleri planlanmıştır.

Tablo 1.3: Sosyal Bilgiler Programında Doğrudan Verilecek Becerilerin Öğrenme Alanlarına ve Sınıflara Göre Dağılımı

ÖĞRENME ALANI	4. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİLER	5. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİLER
BİREY VE TOPLUM	Kanıtı tanıma ve kullanma	Yazılı anlatım
KÜLTÜR VE MİRAS	Not alma	Görsel kanıt kullanma
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Mekânı algılama	Gözlem
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Tablo, diyagram ve grafik okuma	Basit istatistik verileri yorumlama
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Karşılaştırma yapma	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma	Olgu ve düşünceleri ayırt etme
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Sebepler-sonuç ilişkisini belirleme	Sosyal katılım
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Karar verme	Basılı ve görsel kaynakları kullanma ve değerlendirme

ÖĞRENME ALANI	6. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİLER	7. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİLER
BİREY VE TOPLUM	Bilimsel genelleme yapma	İletişim
KÜLTÜR VE MİRAS	Harita okuma ve atlas kullanma	Grafik hazırlama
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Girişimcilik	Tarihsel olguları ve yorumları ayır etme
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Araştırma	Tarihsel empati
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Çıkarımda bulunma	Zaman ve kronolojiyi algılama
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Sosyal katılım	Karar verme
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Yaratıcılık	Kalıp yargıları fark etme

Kaynak (Yazıcı ve Koca 2008, s.27.)

3.5.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ya da inançlardır. Değerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.

4. Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Değerlerin normlardan farkı normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.

Tablo 1.4: Sosyal Bilgiler Programında Doğrudan Verilecek Değerlerin Öğrenme Alanlarına ve Sınıflara Göre Dağılımı

ÖĞRENME ALANI	4. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞERLER	5. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞERLER
BİREY VE TOPLUM	Duygu ve düşüncelere saygı, hoşgörü	Sorumluluk
KÜLTÜR VE MİRAS	Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik	Estetik
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Doğa sevgisi	Doğal çevreye duyarlılık
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Temiz ve sağlıklı olmaya önem verme	Çalışkanlık
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Bilimsellik	Akademik dürüstlük
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Yardımseverlik	Dayanışma
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Bağımsızlık	Adil olma, Bayrağa ve İstiklal Marşına saygı
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Misafirperverlik	Tarihsel mirasa duyarlılık

ÖĞRENME ALANI	6. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞERLER	7. SINIF DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞERLER
BİREY VE TOPLUM	Bilimsellik	Farklılıklara saygı
KÜLTÜR VE MİRAS	Doğal çevreye duyarlılık	Vatanseverlik
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Sorumluluk	Estetik
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Yardımselverlilik	Dürüstlük
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Kültürel mirasa duyarlılık	Bilimsellik
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Hak ve özgürlüklere saygı	Adil olma
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Çalışkanlık	Barış

Kaynak (Yazıcı ve Koca 2008, s.28.)

3.5.6. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kavramlar

Sosyal Bilgiler Programı, bireyin kendinden yola çıkarak yaşadığı topluma ve dünyaya kabul edilebilir bir anlam yükleyebilmesinin yollarını belirlemeye çalışmaktadır. İnsan ya da kendine, hayata ve dünyaya verdiği anlamı dil aracılığıyla yapılandırır, ifade eder ve başkalarıyla yine dil ile paylaşır. Bu anlamın yapılandırılması, dört ana evreyi içermektedir. Bu evreler *olgu-kavram-genelleme* ya da *ilke-kuram* olarak belirlenebilirler. Sosyal hayatı oluşturan insan deneyimlerinin bütünlüğü, bu evrelerin tek başlarına ele alınmalarını engellemektedir. Sosyal Bilgiler Programında olgu, kavram, genelleme, ilke ve kuram, tek başına ele alınmamaktadır. Denilebilir ki bu dört evre, dünyaya bakan insanın, ona bütüncül bir anlam verebilmesi yolunda sergilediği hiyerarşik zihinsel etkinliklerdir. Olgular, kavramlarla

tanımlanmaya ihtiyaç duyarlar. Doğru belirlenen kavramlar genellemeler/ilkeler türetirler. İlkeler hayatın sürekliliği içinde anlamlı açıklayıcı yapılara dönüşerek kuramları oluştururlar.²⁹⁶

Kavramların öğretiminde kullanılabilecek yöntemlere bakıldığında ise karşımıza ilk olarak geleneksel yöntem çıkmaktadır. Bu yöntem, kavramları öğretmede yeterince etkili olmaz; çünkü birçok kavramda sıkıntı, kesin bir sözel tanım yapılamamasından doğar. Kavram öğretiminde uygulanan daha yeni sayılabilecek diğer bir yöntem de, öğrencinin kavramı en iyi anlatan örnekten hareket ederek bir genellemeye ulaşmasını sağlamaktır. Bu yüzden Sosyal Bilgiler Programı kavram öğretimi konusunda anlam çözümleme tabloları, kavram ağları ve kavram haritaları üzerinde özellikle durmaktadır.²⁹⁷

Tablo 1.5: Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Kavramların Sınıflara Göre Dağılımı

Giriş düzeyinde verilecek kavram					○	Görüş			○	⊙	Ortak miras		○	⊙	⊙
Geliştirme düzeyinde verilecek kavram					⊙	Grup	○	○	⊙	⊙	Ölçek				⊙
Pekiştirme düzeyinde verilecek kavram					⊙	Güç	○	⊙	⊙	⊙	Özgürlük		○	○	⊙
Kavramlar	4	5	6	7		Gümrük			○		Para	⊙	⊙	⊙	⊙
Afet	⊙	⊙	⊙			Haberleşme		○	⊙	⊙	Pazar	○	⊙	⊙	⊙
Aile	⊙	⊙	⊙			Hak			⊙	⊙	Reform				○
Akrabalık	⊙	⊙	⊙			Harita			⊙	⊙	Rol		○	⊙	⊙
Anayasa	○	⊙	⊙	⊙		Hava durumu	⊙	⊙	⊙	⊙	Saltanat		○	⊙	⊙
Bağımsızlık	○	○	⊙	⊙		Hava olayı	⊙	⊙	⊙	⊙	Sanat	○	⊙	⊙	⊙
Barış	○	○	⊙	⊙		Hoşgörü	○	○	⊙	⊙	Sanayi			⊙	⊙
Benzerlik ve farklılık	⊙	⊙	⊙	⊙		İslahat				○	Savaş	○	○	⊙	⊙
Beşeri ortam	⊙	⊙	⊙	⊙		İhracat		○	⊙	⊙	Seçim	○	○	⊙	⊙
Bildirge		○	⊙	⊙		İkinci elden kaynak		○	⊙	⊙	Sermaye				⊙
Bilim		⊙	⊙	⊙		İklim	○	⊙	⊙	⊙	Sivil Toplum Kuruluşu	○	⊙	⊙	⊙
Birey		⊙	⊙	⊙		İletişim		○		⊙	Siyaset				○
Birinci elden kaynak		○	⊙	⊙		İskân			○	⊙	Siyasî güç				○
Bölge	○	⊙	⊙	⊙		İsraf	○	○	⊙	⊙	Sorumluluk	⊙	⊙	⊙	⊙
Buluş			⊙	⊙		İstek ve ihtiyaçlar	⊙	⊙	⊙	⊙	Sosyal bilim				⊙
Bütçe	⊙	⊙	⊙	⊙		İş bölümü	○	⊙	⊙	⊙	Sosyal etkileşim	○	○	⊙	⊙
Coğrafi konum			⊙	⊙		İşsizlik		○	⊙	⊙	Sosyal örgüt	○	○	⊙	⊙
Cumhuriyet	⊙	⊙	⊙	⊙		İthalât		○	⊙	⊙	Sözleşme	○	⊙	⊙	⊙
Çağ			○	⊙		Kamu	○	⊙			Şehirleşme		○	⊙	⊙
Çevre	⊙	⊙	⊙	⊙		Kamuoyu	○	⊙	⊙	⊙	Tasarruf				⊙

²⁹⁶ İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı 2005, 4–7. Sınıflar

²⁹⁷ Yazıcı&Koca 2008, 30.

Çevre kirliliği	○	⊙	⊗	⊘	Kant	○	⊙	⊗	⊘	Teknoloji	○	⊙	⊗	⊘
Dağıtım	○	⊙	⊗	⊘	Kâşif		○		⊗	Telif ve patent			⊗	
Dayanışma	⊙	⊙	⊗	⊘	Katılım	○	⊙	⊗	⊘	Temel hak ve özgürlükler	○	⊙	⊗	⊘
Davranış	⊙	⊗	⊙	⊘	Kaynak	○	⊙	⊗	⊘	Teşkilât	○	○	⊗	⊘
Değer	○	⊙	⊗	⊘	Kentleşme		○	⊗	⊘	Tımar sistemi				○
Değişim	○	⊙	⊗	⊘	Keşif		○		⊗	Ticaret	○	○	⊗	⊘
Demokrasi	○	⊙	⊗	⊘	Kıta	○	○	⊗		Tören	○	○	⊗	⊘
Devlet	○	⊙	⊗	⊘	Kimlik	○	⊙	⊗	⊘	Turizm		○	⊗	⊘
Dil	○	⊙	⊗	⊘	Kişilik				○	Tüketim	○	⊙	⊗	⊘
Din	○	⊙	⊗	⊘	Kronoloji	○	⊙	⊗	⊘	Ulaşım	○	⊙	⊗	⊘
Doğal kaynaklar		○	⊙	⊗	Kurultay			○	⊗	Uygarlık			○	⊗
Doğal ortam	⊙	⊗	⊙	⊘	Kurum	○	⊙	⊗	⊘	Ücret	○	○	⊗	⊘
Duygu	⊙	⊙	⊗	⊘	Kut			○	⊗	Üretim	○	⊙	⊗	⊘
Düşünce	⊙	⊙	⊗	⊘	Kutup			○	⊗	Ürün	○	⊙	⊗	⊘
Egemenlik	○	⊙	⊗	⊘	Kültür	○	⊙	⊗	⊘	Vakıf		○		○
Ekonomi	○	⊙	⊗	⊘	Kültürel farklılık				○	Varsayım			○	
Ekonomik faaliyet	○	⊙	⊗	⊘	Küresel sorun			○	⊗	Vatan	○	○	⊗	⊘
Ekvator			○	⊙	Lâiklik		○	○	⊗	Vatandaş			⊗	⊘
Emek	○	⊙	⊗	⊘	Liderlik	○	⊙	⊗	⊘	Vergi	○	○	⊗	⊘
Enerji		○	⊙	⊗	Medya	○	○	○	⊗	Verimlilik		○	⊗	⊘
Estetik			⊙	⊗	Meslek	⊙	⊙	⊗	⊘	Yargı	○	⊙	⊗	⊘
Etkin yurttaş	○	⊙	⊗	⊘	Meşrutiyet			○	⊗	Yasa	○	⊙	⊗	⊘
Etkileşim			○	⊙	Milat			○	⊗	Yasama		○	⊗	⊘
Fetih			○	⊙	Millet	○	○	⊗	⊘	Yatırım		○	⊗	⊘
Gaza			○	⊙	Millî egemenlik	○	⊙	⊗	⊘	Yer		⊙	⊗	⊘
Gelenek	○	⊙	⊗	⊘	Millî kültür	○	○	⊗	⊘	Yerleşme	○	⊙	⊗	⊘
Gelenek	○	⊙	⊗	⊘	Monarşi			○	⊗	Yön	⊙	⊗	⊙	
Gelir ve gider	○	○	⊙	⊗	Nedensellik	○	⊙	⊗	⊘	Yönetim	○	⊙	⊗	⊘
Genelleme			○	⊙	Nüfus		○	⊙	⊗	Yürütme			○	⊗
Girişimci		○	⊙	⊗	Okyanus			○	⊗	Yüzyıl			⊙	⊗
Giyim	⊙	⊗	⊙	⊘	Olgu	○	○	⊙	⊗					
Göç		○	⊙	⊗	Oligarşi			○	⊗					

(Kaynak Sosyal Bilgiler Programı 4–7. Sınıf)

3.5.7. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Atatürkçülük Konuları

2005 Sosyal Bilgiler öğretim programını ile eski program arasında dikkat çekici farklardan biride Atatürkçülük konularının dağılımıdır. Eski programda Atatürkçülük konuları ünite sonlarında yer almaktaydı. Yeni programda ise Atatürkçülük konuları Sosyal Bilgiler kazanımlarıyla eşleştirilerek öğrenme alanlarının içeriğine ve öğrenci düzeyine göre

dağıtılmıştır.²⁹⁸ Bu eşleştirmeler ayrı bir tabloda gösterilmiştir. Böylece etkinlikler hazırlanırken hangi öğrenme alanında hangi kazanımların ve Atatürkçülük konularının dikkate alınacağı belirlenmiştir.

3.5.8. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında İlişkilendirmeler

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında üç şekilde ilişkilendirme yapılmıştır.

- *Üniteler arasında yapılan ilişkilendirme:* Bilinenden bilinmeye ilkesinin gereği olarak üniteler arasında bağlantı sağlanmıştır. Sonra işlenen ünitelerde önce işlenen ünitelerdeki konulara atıflarda bulunulmuştur. Örneğin 4. sınıf *İnsanlar ve Yönetim* ünitesi programda kendisinden önce yer alan *Hep Birlikte* ünitesiyle ilişkilendirilmiştir.²⁹⁹ Böylece insanlar ve yerler ünitesi işlenirken hep birlikte ünitesi de hatırlanmış olmaktadır.
- *Disiplinler arası ilişkilendirme:* Programda Sosyal Bilgiler, Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji dersleri arasında ilişkilendirmeler yapılmıştır. Örneğin, 6. sınıf İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında, *farklı ölçeklerde çizilmiş haritalardan yararlanarak ölçek değiştiğinde haritanın değişen özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur*, kazanımı için Matematik dersi ile ilişkilendirilmiştir.³⁰⁰
- *Ara disiplin kazanımları ile Sosyal Bilgiler kazanımları arasındaki ilişkilendirmeler:* Sosyal Bilgiler Programında, Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam, Girişimcilik, İnsan Hakları ve Vatandaşlık, Kariyer Bilinci Geliştirme, Özel Eğitim, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Sağlık Kültürü, Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim gibi sekiz tane ara disiplin yer almaktadır. Programda Sosyal Bilgiler kazanımları ve ara disiplin kazanımlarının ilişkilendirilmesi tablo halinde verilmiştir.

3.5.9. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Etkinlikler

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında belirlenmiş olan kazanımlar, beceriler ve değerlerin öğrenci tarafından yapılandırılması, sınıf içi ve sınıf dışı yapılacak olan etkinliklere

²⁹⁸ Yazıcı&Koca 2008, 31.

²⁹⁹ İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı 2005, 4–5. Sınıf

³⁰⁰ İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı 2005, 6–7. Sınıf

bağlı olduğu için programın odak noktası etkinlikler üzerinde yoğunlaşmıştır. Etkinliklerde amaç, güncel konu ve günlük yaşamla ilişkiler kurarak öğrencinin bilgi, beceri ve gelişim düzeyini en üst seviyeye çıkarmak, öğrencinin sınıf içi ve sınıf dışı uygulamalarına aktif katılımını sağlamaktır. Etkinliklerin uygulanmasında grup rehberliği, eğitici drama, grup çalışmaları, demokratik sınıf yönetimi, sosyal beceri eğitimi, yaratıcılık eğitimi konularında yeterlik sahibi olmak öğretmene çok yardımcı olacaktır.³⁰¹

Sosyal Bilgiler programının amaçlarına uygun olarak hazırlanmış etkinliklerde aranması gereken bazı temel özellikleri şöyle sıralayabiliriz.³⁰²

- Etkinlikler öğrenci/öğrenme merkezli olarak hazırlanmalıdır.
- Güncel bilgi ve teknolojik araç-gereçler etkinliklerin önemli bir parçasıdır.
- Etkinlikler öğrenmeyi sağlarken aynı zamanda eğlendirmelidir.
- Bireysel öğrenme stilleri dikkate alınmalıdır.
- Etkinlikler öğrenci yaratıcılığını ortaya çıkarmalıdır.
- Etkinlikler süreç değerlendirmesi yapmaya elverişli olmalıdır.

Programda yer alan etkinlikleri 2 gruba ayırarak inceleyebiliriz.

Bunlardan ilki sınıf/okul içi etkinliklerdir. Program incelendiğinde sınıf/okul içi etkinlikler fotoğraf, tablo, grafik, harita kullanma, resim yapma, film, internette sanal alan gezileri, drama gibi görsel materyal destekli olduğu görülmektedir. Böylelikle sınıf ortamını sadece bilgi öğrenilen sıkıcı bir yer olmaktan çıkarılarak eğlenerek öğrenmeye uygun hale getirmek amaçlanmıştır.

Sosyal Bilgiler programında yer alan etkinliklerden ikinci grubu sınıf/okul dışı etkinlikler oluşturmaktadır. Sınıf/okul dışında yerel tarih çalışması (müze ve tarihi mekânlara düzenlenen geziler, inceleme gezileri), sözlü tarih çalışması (aile tarihi oluşturma, soyağacı oluşturma, günlük tutma, yaşlı veya meslek sahipleriyle yapılan görüşmeler) etkinlikleri yapılarak çocuğun sınıfın kapalı ortamından çıkarak sosyal-kültürel ve ekonomik hayat hakkında ilk elden bilgi edinmelerini sağlamak amaçlanmıştır.

³⁰¹ Polat vd. 2009, 23.

³⁰² Yazıcı&Koca 2008, 32.

Sosyal Bilgiler programında yer alan etkinlikler öğretmenlere uygulama konusunda yol göstermesine rağmen, etkinlikler programlanmadığı ve birçok konuda öğretmenin maharetine bırakıldığından bu etkinlikler tam anlamıyla amacına ulaşmamaktadır. Bu nedenle yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanması Sosyal Bilgiler öğretmenlerine yol göstermesi açısından önemlidir. Üçüncü bölümde 4–7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanmasına değinilecektir.

3.5.10. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirme

Sosyal Bilgiler Programı, bireysel farklılıkları dikkate alan öğrenci merkezli öğretme ve öğrenme stratejileri benimsenmiş olduğu için, ölçme ve değerlendirmede de öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumlarını sergilemeleri için çoklu değerlendirmeyi gerektirir. Bu nedenle sadece yazılı ve sözlü sınavlarla öğrenci başarısının ölçülmesi ve değerlendirilmesi uygun değildir. Çocukların tarihsel ve coğrafi becerileri uygulama düzeyleri farklıdır. Bazı çocuklar geçmişteki bir karakterin kararlarının tartışıldığı sırada sebep sonuç ilişkilerini başarılı bir şekilde kullanırken, olayları kronolojik olarak yerleştiremeyebilir. Yine bazı çocuklar harita çalışmalarında, bazıları da sözlü sunumda daha iyi olabilirler. Değerlendirme teknikleri öğrencinin tüm yeteneklerini değerlendirilmesini sağlamalıdır.³⁰³

Bu amaçla, hazırlanan *Program Uygulama Kılavuzunda*, eğitim–öğretim sürecini destekleyici nitelikte çeşitli değerlendirme araç ve yöntemlerine yer verilmiştir. Örneğin gözlem formları, görüşmeler, öz değerlendirme formları, öğrenci ürün dosyası, dereceli puanlama anahtarları, performans ödevleri, projeler gibi araç ve yöntemleri kullanarak öğrencilerin süreç içerisinde gösterdikleri gelişmeleri değerlendirir.³⁰⁴ Ayrıca öğretmenler, program kılavuz kitabında verilen ölçme ve değerlendirme örneklerinden esinlenerek, ünitelerdeki kazanımlar göz önünde bulundurularak kendi öğrenci seviyelerine uygun değerlendirme yöntemi de geliştirebilirler.

³⁰³ İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı 2005, 4–7. Sınıf

³⁰⁴ Yazıcı&Koca 2008, 33.

3.6. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yerel Tarih

Yukarıda değindiğimiz Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programındaki amaçlara ulaşmada yerel tarih ve sözlü tarih vazgeçilmez bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu gereksinimi Milli Eğitim Bakanlığı da görmüş, 2004 yılında hazırladığı Sosyal Bilgiler öğretim programında -istenilen düzeyde olmasa da- yerel ve sözlü tarihe de yer vermiştir. Program incelendiğinde Müze ile Eğitim faaliyetleri göze çarpmaktadır. Öğretim programında ele alınan *Müze ile Eğitim* başlığı ile sadece müzeler kastedilmeyip kavram içinde tabiat ve kültür varlıklarını kapsayan mekânlar da anlaşılmalıdır.

Programda yer alan bazı kazanımların açıklamalar kısmında belirtilen *müze ile tabiat ve kültür varlıklarının gezilmesi, incelenmesi ve buralarda etkinlik yapılması* ifadesi ile amaçlanan; müze, tabiat ve kültür varlıkları ile eğitim içerikleri arasında bilgi transferinin gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla müze, tabiat ve kültür varlıkları ile eğitim ilişkisini, işlevini ve öğrenme sürecinde bireye katkısını ortaya çıkarmak, her ders için verimli şekilde kullanılacak uygulama alanları olduğunu ortaya koymaktır.³⁰⁵

Ancak müze ile eğitim faaliyetlerinin planlanması ve programlanması yapılmadığından istenilen amaca ulaşamamaktadır.

3.6.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yerel Tarihin Yeri ve Önemi

Sosyal Bilgiler dersinde tarih konuları çok ilgi çekici olması gerekirken öğrenciler tarafından çoğunlukla sıkıcı olduğu ifade edilmektedir. Bunun nedeni, ilköğretim çağındaki çocuğun somut düşünce döneminde olmasıdır. Soyut birçok kavramı içinde barındıran tarih konuları bu dönemdeki çocuklar için sıkıcı ve anlamsız konular bütünü olarak algılanmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse tarih çocuğa çok uzaktır.

Bu durumun olumsuz yönlerini ortadan kaldırmak için yenilenen Sosyal Bilgiler Programı'nda üniteler arasında, disiplinler arasında, kazanımlar arasında ilişkilendirilmeler

---

³⁰⁵ Meb 2008, 10.

yapılmıştır.³⁰⁶ Ancak bu ilişkilendirmelerde kavramsal düzeyde kalmış, çocukların yaşantıları ve deneyimleriyle bağlantı tam anlamıyla kurulamamıştır. Yerel tarihin cazibesi de büyük oranda bu noktada başlamaktadır. Yerel tarihin, Sosyal Bilgiler dersi tarih konularıyla ilişkilendirilmesiyle dersin kuru bilgi sunumundan ibaret olan görüntüsü ve sıkıcılığı giderilmiş olacaktır.³⁰⁷ Böylece öğrenci yerel tarihin doğası gereği çalışmaya aktif olarak katılımı sağlanacaktır.

İlköğretimde Sosyal Bilgiler dersinde tarih konuları çoğunlukla paketlenmiş hazır ürünlerin kişiye sunulmasına benzemektedir. Oysaki öğrenci kendi başına çalışmaya daha çok ihtiyaç duyar. Yerel çalışmaların ise dolaysız tecrübe avantajı ve cazibesi vardır, öğrencilerin sorgulama ve keşif girişimleri ve fikirleri bu çalışmalarla geliştirilebilir. Meraklı olmaya, sabırla ve doğru gözlemlemeye, bazı bağlantıları kurabilmek için uygun yerde soru sormaya, sınıflandırma yapmaya teşvik edilebilirler. Bu sorgulama hevesi daha sağlıklı bir öğrenmeyi destekler, yalnızca sözcüklerden oluşan bilgilerin aksine daha gerçek bir kazanım sağlar ve çoğunlukla da mantıklı bir düşünce tarzının gelişimine yardımcı olur.³⁰⁸

Bu konuda Beem, '*Sınıfta yerel tarihin kullanılmasıyla öğrencilerin sadece gerçekleri öğrenmekten ziyade tarih yapmayı öğrendiklerini*'³⁰⁹ söylemektedir. Bundan dolayıdır ki yerel tarih öğretimi doğrudan doğruya bir gözlem ve yaşama öğretimidir.³¹⁰ Bunun için yerel tarih öğretimi program maddelerinden değil, çocuktan yola çıkarak, bir kitabın çizdiği planı, programdaki müfredatın sırasını değil, çocuk alâkalarının gösterdiği yolu takip etmelidir. Öğretimde yerel tarihi işlemek isteyen, yaşanılan çevredeki kaynaklardan faydalanmak isteyen bir öğretmen her şeyden önce o çevrede çocukların ve halkın nelere ihtiyacı olduğunu araştırmalıdır. Yerel tarih öğretimini kullanmak için önce öğretmenin çevreyi bütün imkânları ile tanınması gerekir.³¹¹

Makro veya daha bilinen adıyla genel tarihçilik evrensel insanlığın tarihidir. Daha ziyade ulaşılamayan büyük kahramanlık hikâyelerini anlatır. Mikro diye tabir edilen yerel

---

³⁰⁶ Yazıcı & Koca 2008, 31.

³⁰⁷ Akçalı 2007, 77.

³⁰⁸ Douch 1967, 8.

³⁰⁹ Beem 1994, 76.

³¹⁰ Durlu 1962, 11.

³¹¹ Işık 2008, 203.

tarihçilik ise insanın yani bireyin tarihidir ve bizim hayatımızı etkileyen, evimizde, çevremizde, mahallemizde yaşanan olayları konu alır. Mikro tarihçilikle yaşanan, hissedilen ve dokunulabilen bir tarih ortaya konur ve bu da çocukların ilgisini daha fazla çeker. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi müfredatında yerel tarihe yer verilmesinin pozitif bir değer sağlaması beklenebilir. Bu da bilinen yerlere ve kişilere, daha önce işitilmiş olaylara yakınlığın öğrencide ilgi uyandırması ve ulusal, bölgesel ve uluslararası tarih çalışmalarına bir başka boyut kazandırmasıyla alakalıdır.³¹²

İngiltere’de ortaöğretimini 15 yaşında noktalamış ve pop müziğe eğilimli dokuz bin genç arasında yapılan bir araştırmada tarih yararlı ve ilginç konuların yer aldığı bir listede en sonlarda yer alırken, en sıkıcı ve yararsız konuların bulunduğu listede ikinci sırada yer almıştır. Araştırmada bu kötü sonuçların sorumlusu olarak öğretmenler görülürken, başarısızlığın temel nedeni öğretmenlerin çocukların hayal gücünü canlandırarak konuyu yeterince ilginç kılabilecek bir içerik ve yöntem geliştirememiş olmalarına bağlanmıştır. Gillian Preston ise bu araştırmanın sonuçlarını değerlendirmiş ve yerel tarihi ‘*okuldaki bir çocuk için ilginin anahtarı*’ olarak göstermiştir. Bu değerlendirmeyi Jacquetta Hawkes’in ‘*hiçbir insan yoktur ki çocukluğunda yaşadığı yerlere, topraklara ilgi duymasın ve oralar için heyecanlanmasın*’³¹³ şeklindeki sözlerine dayandırmıştır.

Öğrencilerin öğrenme sürecine öncelikle en yakınlarındaki konulardan başlayarak, ulusal ve evrensel konulara doğru genişleyen bir çizgi izlemeleri, yerel tarih içinde bir çıkış noktası olmuştur. Ulusal veya evrensel boyutlu kimi konuların açıklanmasında yerel örnekler oldukça aydınlatıcı olmaktadır. Yerel örnekler bireylerin daha önce dikkat etmedikleri şeyleri görmelerine ve daha da önemlisi daha önce anlayamadıkları şeyleri anlamayı başarmalarına yardımcı olmaktadır. İnsanlar önce aşına oldukları şeylere ilgi duyarlar. Çünkü onlar tanıdıklarıdır.³¹⁴

Çocukların, kendilerinin ve ailelerinin tarihlerini anlamaları önemlidir. Tarihin, her gün okula gidip gelirken yolları üzerinde gördükleri bina ve işaretleri kapsadığını öğrenmeleri öğrencileri heyecanlandırmaktadır. En iyi temel kaynağımız, toplumdaki en yaşlı kimselerdir.

³¹² Akçalı 2007, 78.

³¹³ Yeşilbursa 2006, 52.

³¹⁴ Aslan 2000, 203.

Resimler, eski haritalar, basılmış mektup ve günlükler de kullanılabilir. Toplumdaki insanların genellikle yerel tarih hakkında yardımcı olmak istedikleri görülmüştür.

Öğrenciler tarihle ilgilendiklerinde ve onun gerçek insanlarla ilgili olduğunu fark ettiklerinde, doğal olarak geçmişteki diğer insanları da merak ederler. Aile tarihi projesi tamamlandığında, *Neden bunu yapmışlar?* Şeklinde sorular sorarlar. Daha sonra hangi tarihsel konunun öğretildiğine bakmayarak, ilgili tarihsel döneme ait otantik materyallerle tanıştırılan çocukların, geçmişe merakları arttırılabilir. Çocuklar geçmişteki materyalleri anlayınca, atalarının sosyal değerleri, inançları ve yaşam tarzları hakkında düşünceler geliştirirler. Materyal ve deneyim olmamasına rağmen, örneğin 1905'ten 2005'e kadar olan yüzyıllık dönemlik bir çalışmada, kullanılmış eşyalar üzerine odaklanılabilir.³¹⁵

Tarihi geçmişin yeniden kurgulanması olarak ele aldığımızda, yaşanmış ve bitmiş olayların öğretiminde çok büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. İlköğretim öğrencilerinde zaman ve mekân algısı farklı olduğundan bu zorluk daha da artmaktadır. Ancak iyi bir Sosyal Bilgiler öğretmeni tarihi yeniden canlandırarak sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerle öğrencilerin önüne serebilir. Bu da hiç şüphesiz yanı başımızdaki tarih yani yerel tarihle mümkündür.

Yerel tarihin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılması öğrencilerin bakış açılarını değiştirmeyi ve genişletmeyi de sağlar. Yerel tarih çalışması ve kullanılan kaynaklar öğrencilerin farklı zamanların ve mekânların kendi yaşadıkları zaman ve mekândan farklı olabileceğini anlamaları konusunda bir hassasiyet kazanmalarını ve farklı dünyaların varlığını düşünmelerini sağlar. Öğrenciler yerel tarih çalışması sayesinde bazı kaynakları ve gerçekleri elekten geçirerek ve de olayların nasıl ve niçin o şekilde gerçekleştiğini açıklayabilmek için kaynakları yorumlayarak birer tarihçi gibi hareket ederler.³¹⁶

Sosyal Bilgiler dersinde konuların yerel tarihle ilişkilendirilmesiyle, geniş konuların üstünkörü incelenmesinin ve genellemelerin aksine gerçek insanları ve durumları derinlemesine inceleme olanağı sunulmaktadır. Böylece üzerinde çalışılan kimselerle aradaki bariyerler yıkılır ve yerel tarih coğrafya, sanat, edebiyat ve ekonomiyle bağları nedeniyle ortaya çıkan akademik

³¹⁵ Sosyal Bilgiler programı 2005b, 6-7. sınıf

³¹⁶ Beem 1994, 74.

tarih görüntüsünden kurtulur.³¹⁷ Bilgi kaynağı ve aktarıcıları olarak çalışmada yer alan ailelerle yakın ilişkiler kurulur. En önemlisi de okul ile dış dünya arasındaki sınırların aşılmasına yardım etmektedir.

Ayrıca yerel tarih öğretimi aracılığıyla öğrencilerde önemli davranış değişiklikleri meydana getirmek mümkündür. Douch yerel tarihin faydalarını *eğitimsel, psikolojik* ve *tarihsel*³¹⁸ olmak üzere üç ana başlık altında toplamaktadır.

Eğitimsel Açı: Yerel tarih, güncel hayatla yaşamı bir araya getirir. Sınıfın dışında yerel tarih çalışması yürüten bir öğrenci, okul dışında pek çok insanla temasa geçmekte, araştırma yapmakta ve sorgulamaktadır. Bu etkinlik aracılığıyla sınıf içinde kazanılması mümkün olmayan pek çok beceri ve niteliği kazanabilmektedir.

Psikolojik Açı: Öğrenci bu alana dayalı çalışmalar neticesinde, ait olduğu topluluğa daha fazla bağlanmakta ve öğrencide aidiyet duygusu gelişmektedir. Böylece öğrenci ait olduğu topluma manevi olarak bağlanmakta ve o toplumun bir üyesi olma bilinci kazanmaktadır.

Tarihsel Açı: Yerel tarih çalışmalarıyla her şeyden önce geçmiş günümüze getirilmektedir. Bilindiği üzere, günümüzden çok uzun bir zaman önce yaşanan olayların, bugüne getirilerek anlatılmasında problemler yaşanmaktadır. Yerel tarih bu zorluğun aşılmasına yardımcı olduğu gibi, öğretilmesi çok zor olan pek çok tarihsel kavramın rahatlıkla öğretilmesine de yardımcı olmaktadır.³¹⁹

Tarih çalışmaları için zengin bir kaynak sağlayan yerel çevrenin değeri, öğretim programlarında ulusal ve uluslararası tarihe verilen önemden dolayı genellikle göz ardı edilir. Geçmişin kanıtları ve önceki yaşam şekilleri caddelerde, çeşitli binalarda, abide ve anıtlarda ve farklı peyzajlarda bulunabilir. Bunların hepsi de kolayca erişilebilecek ve dolayısıyla çalışılabilecek şekildedir. Yerel çevre farklı insanlar, toplumlar (cemaatler) ve olaylarla şekillendirilmiştir. Yerel tarih çalışmaları bize kendi çevremizi sorgulama ve her gün gördüğümüz yerlerle yerel çevremiz hakkında kendi anlayışımızı geliştirme fırsatı sunar. Yerel

---

³¹⁷ Douch 1967, 7.

³¹⁸ Douch 1967, 6–7

³¹⁹ Demircioğlu 2010, 118–119.

tarih, bize saha çalışmaları ve tarih öğretiminde buluş yoluyla öğrenme yaklaşımını uygulama imkânı sunar. Bu bağlamda öğrencilerin ilgisini de fazlasıyla çeker.³²⁰

2005 yılından itibaren bir çok revizyon geçirerek günümüze kadar gelen yeni Sosyal Bilgiler programı yapılandırmacı öğrenme yaklaşımını temel almaktadır. Bu yaklaşımın temelinde ise öğrenene sunulan etkili uyarıcılar ile öğrenenin kendi öğrenmelerini yapılandırması yer almaktadır. Sosyal Bilgiler programında öğrenci merkezli bir anlayışın yansıtılmaktadır. Öğrencilerin konuları sadece kitaptaki şekliyle ve öğretmenin anlattıklarıyla değil, aynı zamanda farklı kaynaklar ve yollardan öğrenmelerine imkân tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır. Öğrencilerin öğrenmesinde ve bilgiyi yapılandırmasında etkinliklere ağırlık verilmiş ve sadece ürüne yani öğrencilerin davranışlarına değil, öğrencilerin nasıl öğrendiklerine ve süreç içerisindeki gelişimlerine de önem verildiği görülmektedir.³²¹

Çağdaş eğitimin başlıca özelliklerinden birisi öğrenciyi merkez almasıdır. Öğrenci eğitimin odak noktasında yer almaktadır. Çağdaş eğitime bu özelliğin kazandırılmasında önemli rolü olan Dewey, öğretimde çocuğun psikolojik özelliklerinin esas alınması görüşünü temel olarak *çocuğa göre öğretim* ilkesini geliştirmiş ve bu ilkenin en önemli öğretim ilkesi olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Böylece eğitimin öğrenciyi merkez alan özelliği, öğretimde uygulanmaya geçirilmiştir. Bu ilkeye göre, çocuğun ne öğreneceğini onun ihtiyaçları ve istekleri belirler. Yani, çocuklar ilgi, ihtiyaç, özellik ve yeteneklerine uygun bir eğitim programı içinde yetişmelidir.³²² Öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini göz önünde bulundurmadan hazırlanacak bir programın uygulamada başarılı olması mümkün değildir.

O halde Sosyal Bilgiler programının amacına ulaşabilmesi için öğretmenler, öğrenciye en doğru ve etkili uyarıcıları sunabilecek sınıf-içi ve sınıf-dışı eğitim etkinliklerini planlamaları ve programlamaları gerekmektedir.

---

³²⁰ Harnett 2009, 153.

³²¹ Özdemir 2009, 43.

³²² Büyükkaragöz&Çivi 1999, 46-47.

3.6.1.1 Yerel Tarih Öğretiminde Sınıf-İçi Etkinliklerinin Önemi:

Okullarımızda geleneksel sınıfı tasvir ederek konuya başlarsak sınıf-İçi etkinliklerin aktif öğrenmedeki önemini daha iyi anlamış oluruz. Okullarımızda geleneksel bir sınıf nasıldır? Sorusunu şöyle cevaplayabiliriz:

Öğretmen tahtada dersini anlatır, öğrenciler dizilmiş sıralarda otururlar. Görevleri ses çıkarmadan öğretmeni dinlemek ve tahtada yazılı olanları sessizce defterlerine geçirmektir. Öğrenciler söz almadan konuşamazlar, izinsiz yerlerinden kalkamazlar, arkalarına bakamazlar, gülemezler. Öğretmen canı isterse sınıfı dolaşabilir ama öğrencilerin buna hakkı yoktur.³²³

Yukarıda tasvir etmeye çalıştığımız bu durum aslında öğretmen merkezli bir eğitim anlayışında kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü öğrenciler bilginin tek kaynağı olan öğretmeni sessizce izlemezlerse, dinlemezlerse öğretmenin direktiflerine uymazlarsa pek çok bilgiyi kaçırmalarıdır. Burada şu soru aklımıza gelmektedir. Sınıfta bu ortamda kaç kişi öğrenmektedir?³²⁴ 30 kişilik bir sınıfta küçük bir grup belki 5 kişi belki 10 kişi ama geri kalan büyük bir grup ne olup bittiğini dahi fark edemeyeceklerdir.

İşte Sosyal Bilgiler dersi işlenirken yapılacak sınıf içi etkinliklerinin aktif öğrenmede ki önemi ortaya çıkmaktadır. Burada en önemli görev öğretmene düşmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmeni sınıfta bir rehber ve öğrenme ortağı konumunda olması gereklidir. Sosyal Bilgiler öğretmeni öğretim yöntem ve tekniklerinin yanında, yapacağı sınıf içi etkinliklerini -örnek etkinliklerden faydalanarak- çevre imkânlarına göre planlama ve programlama yapmasını da bilmelidir.³²⁵ Zaten öğretmenlerin geliştirilmiş olan programları, ilkelerine uygun olarak uygulama sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak bir program ne kadar ideal boyutlarda geliştirilmiş olursa olsun sonuçta programın uygulama sürecindeki en uç ve en önemli unsuru öğretmen olmaktadır. Bizde tezimizde yerel tarih konuları işlenirken sınıf içinde yapılacak etkinlikleri programlayarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ışık tutmak istedik.

Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulanması ile ilgili genel açıklamalar başlığı altında 15. maddede şöyle denilmektedir; Öğretmen fotoğraflar, haritalar, filmler, CD-

³²³ Boydak 2008, 65.

³²⁴ Boydak 2008, 66.

³²⁵ Özdemir 2009, 40.

ROM'lar, tarih ve Sosyal Bilgiler benzeşim (simülasyon) programları, çoklu ortam (multimedya) ve hipermedya gibi araçlar; telekomünikasyon hizmetlerini (internet gibi) imkânları ölçüsünde Sosyal Bilgiler dersinin bir parçası yapmalıdır. Gezi düzenleyemediği mekânlara, sınıf içinde internet yardımıyla, sanal alan gezileri yaptırmalıdır.³²⁶ Görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinden, görsel ve işitsel araçları Sosyal Bilgiler dersinin bir parçası yapmaları istenmektedir.

Öğrenme ortamları, her bir öğrenen için hiçbir zaman aynı ve mükemmel değildir. Her bir bireye uygun öğrenme ortamı oluşturulabilmesi için, öğrenme ortamı düzenlenirken öğrencilerin öğrenme biçimleri, zekâ, yetenek, hazır bulunuşluk ve diğer bireysel farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.³²⁷ Dolayısı ile öğretim etkinliğinin uygulanması sırasında öğrenenlerin sahip olduğu bireysel farklılıklar değişik sınıf içi etkinliklerinin öğrenme ortamında gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.

Bu amaçla öğrencilerin konuları kalıcı, aktif ve yaparak yaşayarak öğrenmelerine yardımcı olmada sınıf içi etkinliklerin kullanılması önemli yer tutmaktadır. Yaşadığımız çevreden elde edilen tarihi kalıntıların ve eserlerin bulunduğu müzelere çocuklar götürülmelidir. Eğer müzelere veya tarihi mekânlara maddi imkânların eksikliği ya da mesafe gibi engeller yüzünden gezi yapılamıyorsa, çare çevreyi okula taşımaktır.³²⁸ Çevreyi nasıl okula taşırız? Tarihi dramatize edip, olayları yaşayarak, günümüz teknolojiye bağlı olarak bilgisayar ve projeksiyon cihazlarıyla sanal ortamda müze ve tarihi mekan gezileri yaparak öğrencinin duyu organlarını etkileyip beyinde kalıcı izlenimler meydana getirerek çevreyi okula taşımış oluruz. Ayrıca filmlerde öğrenme sürecini destekleyen önemli araçlardan biri olarak sınıf ortamında kullanılmalıdır. Çünkü filmler, sınıfa getirilmesi mümkün olmayan, ders süresinde gidilip görülemeyecek kadar uzakta olan geçmiş yaşantı mekânlarının sınıf ortamına getirilmesi açısından önemlidir. 1951 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri filmlerin eğitim ve öğretim açısından önemi hakkında şöyle söylemiştir; *Filmle eğitim ve tedrisatın maarifteki önemi malumdur. Filmle eğitim ve öğretim maarifimizde bir inkılâp yaratacaktır.*³²⁹

³²⁶ Meb 2005, 5.

³²⁷ Yel, Taşdemir, Yıldırım, 2008, 38.

³²⁸ Meydan & Akdağ 2009, 147.

³²⁹ Öztaş 2009, 342.

Bilgisayarda sanal gezi etkinliği veya film gösterimi olsun etkinlik öncesi, etkinlik sırası ve etkinlik sonrası programlanmadığında istenilen amaca ulaşmak mümkün olmayabilir. Bu nedenle etkinliğin her aşaması öğrencilerle birlikte planlanıp programlanmalıdır. Öğretmenin bu konuda çalışma kâğıtları hazırlaması öğretimi tamamlayıcılığı açısından çok önemlidir.

Genel olarak eğitimde sınıf içi etkinliklerin kullanılmasının önemini şöyle sıralayabiliriz.

- Öğrencilerin soyut kavramları algılamalarını sağlar.
- Öğrencinin derse olan ilgisini uyandırır, ilgiyi devam ettirir.
- Sınıfın monotonluğunu giderir, sınıfa canlılık getirir.
- Öğrenmede zamanı kısaltır.
- Unutmayı azaltır, hatırlamayı kolaylaştırır.
- Bilgiyi pekiştirir.
- Okuma ve araştırma arzusu uyandırır.
- Öğrencilerin derse aktif olarak katılımını sağlar.
- Öğrencilerin bilgiyi yorumlamalarını kolaylaştırır.
- Geçmişe gidilemeyeceğine göre geçmişü günümüze getirir.
- Kavramların karışmasını önler.

3.6.1.2. Yerel Tarih Öğretiminde Sınıf-Dışı Etkinliklerinin Önemi:

Sınıf-dışı etkinlikler, eğitimsel amaçlarla, bir lider ya da eğitimcinin rehberliğinde, genellikle küçük gruplar halinde, kişisel gelişim için, sınıf duvarlarının dışında yapılan etkinliklere³³⁰ denir. Kısaca sınıf dışı etkinlikler, eğitim programını zenginleştiren kaynakların kullanılmasına yönelik bir öğretim metodudur.

İşte Sosyal Bilgiler dersinde yerel tarih çalışmaları bize sınıf dışında öğrenme için fırsatlar sunar; müzeleri ve tarihi binaları ziyaret etmek veya belli caddeler ve yollar üzerinde yürümek ve çevredeki farklı özellikteki şeyleri incelemek gibi. Bu, çocukların yerel çevrelerindeki birçok bilgi kaynağının farkına varmalarına, gözlem, değerlendirme, sınıflama

---

³³⁰ Altın & Demirtaş 2009, 509.

becerilerini ve kavramlara ait bilgilerini geliştirmelerini,³³¹ bu bilgileri sentezlemelerine ve o bölgenin geçmişi hakkında bazı çıkarımlarda bulunmalarına imkân tanır. *Tüm Deneyimler Önemlidir*³³² inisiyatifi için gerçekleştirilen araştırma, sınıf-dışı öğrenme deneyimlerinin genellikle öğrenciler açısından en kalıcı öğrenmeyi sağladığını göstermektedir. Yine bu araştırmanın sonuçlarına göre sınıf-dışı etkinlikler, çocukların daha iyi öğrenmesine; onların duygusal ve fiziksel gelişimine ve çevreye karşı daha duyarlı olmaları sağlamak açısından katkı sağlamaktadır.

Sınıf-dışı etkinliklerin amaçlarını şöyle sıralayabiliriz.

- Etkin öğrenmeyi sağlamak
- Araştırma becerilerini geliştirmek
- Sosyal becerileri desteklemek
- Çalışmaya ilgiyi arttırmak
- Bireysel ilgilerle uğraşmaya olanak sağlamak
- Sınıf-içi çalışmalara farklı eşitlemeler katmak
- Güdülenmeyi arttırmak
- Çevre ile ilgili olumlu duygu ve düşüncelerin oluşmasını sağlamak
- Vatandaşlık eğitimine destek olmak
- Gözlem, raporlaştırma ve analizle ilgili birçok anahtar becerinin gelişmesini sağlamak.³³³

Ayrıca 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun temel ilkeler bölümünün her yerde eğitim başlığı altında ki 17. maddesi şu şekildedir:

*Milli eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.*³³⁴

Bu madde, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sadece okullarda ve dört duvar arasında değil, okul dışında da sürdürülmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

³³¹ Şahan 2005, 490.

³³² Harnett 2009, 153.

³³³ Altın & Demirtaş 2009, 514.

³³⁴ <http://mevzuat.meb.gov.tr>.

3.6.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Sınıf-Dışı Eğitim Etkinliklerinin Önemi

Eğitim programları incelendiğinde, tek disiplinli, çok disiplinli ve disiplinler arası yaklaşım olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler programı çok disiplinli ve disiplinler arası yaklaşıma dayalıdır. Bu durumun nedeni, Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini birçok bilimin oluşturmasıdır.³³⁵ Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimleriyle eş güdümlü bir çalışma sağlar. Görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler tüm disiplinlerin bir araya gelmesi sonucu oluşmuş bir alandır. Temel amacı ise, çocuğu ileride üyesi olacağı topluma hazırlamaktır. Bunun içinde sosyal bilimler ve doğa bilimlerinin verilerinden yararlanır. Bu nedenle, gerçek kaynakların, sınıf dışında olduğu bir konu alanında öğrencileri sadece sınıf içinde tutmak, bu amacın gerçekleştirilmesinde yeterli olmayacaktır.³³⁶ Bu yüzden Sosyal Bilgiler dersi sınıfın sınırlarını aşmalıdır. Ancak bu yolla öğrenciler bu dersi sever ve anlar duruma gelebilirler.

Bu görüşlere paralel olarak Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulanması ile ilgili genel açıklamalar başlığı altında 13. maddede şöyle denilmektedir; Öğretmen, inceleme gezilerine önem vermelidir. Bu geziler pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazılara, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları) yönelik olabilir. Bu geziler, sadece eğlenceli bir gün geçirme olarak düşünülmemeli, her aşaması planlanmalı ve değerlendirilmelidir. Öğrenciler için çalışma kâğıtları hazırlanmalı ya da müzelerin çalışma kâğıdı kullanılmalıdır. Öğrencilerin doğal ve tarihî çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirmeleri sağlanmalıdır. Tarihî bir kişilikten söz ediliyorsa, bu kişi de okulun bulunduğu çevrede doğmuş, bulunmuş ya da ölmüş ise bu yönden değerlendirilmelidir. Bu kişinin medrese, cami, kütüphane, imaret, han, türbe, mahalle, sokak ve ev gibi herhangi bir eserde kitabesi varsa, bu kişi ve eserleri ile ilgili öğrencilere araştırma projeleri verilebilir. Öğretmen, sınıfta ya da müzede drama etkinlikleri ile geçmiş yaşantıların canlandırılması ve öğrencilerin tarihî kişilikler ile empati kurmasını sağlamalıdır. Öğrencilere verilen ödevler gerçek (otantik) hayat problemlerinden seçilmelidir. Örneğin antik bir şehirden asfalt karayolu geçirilmek isteniyor.

³³⁵ Safran 2009, 10.

³³⁶ Altın & Demirtaş 2009, 516.

“Siz bu şehrin neden korunması gerektiğini açıklayan dilekçe yazınız”. “Ya da TRT için çalışan bir program yapımcısısınız. Safranbolu evleri ile ilgili bir belgesel yapmanız isteniyor. Bu belgeselin senaryosunu yazınız.” Bu tür etkinliklerle öğrencilerin dinleme, okuma, konuşma ve özellikle yazma becerileri geliştirilmelidir.³³⁷

Sosyal Bilgiler dersinin amacı öğrenciye üzerinde yaşadığı toprakların coğrafi ve doğal özelliklerini öğretmekse doğaya gidilmeli, tarihini öğretmekse bunun canlı kaynakları olan müzeler ve tarihi alanlara gidilmelidir. Aksi takdirde, sınıf içinde gerçekleşen öğrenmeler soyut bir düzeyde kalacak ve sadece bilgi edinmenin ötesine geçemeyecektir. Oysa öğrencinin edindiği bilgiyi kullanabilmesi için olanaklar sunulması, onun birçok beceriyi edinmesinde ve duyuşsal öğrenmelerini gerçekleştirmesinde en önemli yoldur. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde her fırsatta sınıf dışına çıkılmalı ve öğrenciye gerçek ortamlarda öğrenme olanakları sağlanmalıdır.

Genel olarak bakıldığında öğretmen sınıf dışına çıkmak istediğinde, iki farklı çevreye çıkabilmektedir. Bunlar doğal çevre ve sosyal çevredir.

1. **Doğal çevre:** Doğada yapılan çalışmalardır. Bu tür çalışmalara arazi çalışmaları adı verilmektedir. Arazi çalışmalarında üç farklı yaklaşımdan söz edilebilir. Bak ve gör (gözlem) yaklaşımı, araştırmacı yaklaşım ve soruşturmacı yaklaşım.
  - a) *Bak ve gör yaklaşımı:* Bu yaklaşım klasik gözlem metoduyla aynıdır. Bu yaklaşımda öğretmen bir bilgi sağlayıcı olarak görev yapar. Öğretmen öğrencilerin geliştireceği bilgi ve beceriyi sıkıca denetler. Bu tür yaklaşım daha çok öğretmen merkezlidir. Bu yaklaşımda etkinlikler daha çok rehberli bir tur, konuşma ve izlemeyle sınırlıdır. Öğrenciler bu yaklaşımda pasiftirler.
  - b) *Araştırmacı yaklaşım:* Bu yaklaşımda öğrenen daha fazla sorumluluğa sahiptir. Öğretmen öğrencilerin yapacakları etkinlikleri planlar ve öğrenciler bu etkinliklere katılırlar.
  - c) *Soruşturmacı yaklaşım:* Bu yaklaşımı uygularken, öğrenci öğrenme etkinliklerinin planlanmasında ve yapılacak etkinliklerin belirlenmesinde söz

---

³³⁷ Meb 2005, 5.

sahibidir. Süreç öğretmenle birlikte planlanıp programlanır ve öğrenciler yapacaklarını belirleme hakkına sahiptir.

- 2. Sosyal çevre:** İnsan üretimi olan müze, ören yerleri ve tarihi mekânlarda yapılan çalışmalardır.³³⁸

Doğal çevrede yapılacak çalışmalar sosyal bilimlerin coğrafya disiplini veya doğa bilimleriyle daha çok ilgili olduğundan tez alanımızın dışındadır. Yerel tarihle ilgili olan müze ile eğitim konusuna değinilecektir.

3.6.1.4. Sosyal Bilgiler Dersinde Müze ile Eğitim Faaliyetleri

Yaşam boyu eğitim sürecinde çok yönlü öğrenme ve yaşam alanları olarak müzelerin, yaşantılara dayalı etkin kullanımını içeren müze eğitimi, tarih ve kültürel zenginlikleriyle Türkiye için yeni ve ihtiyaç duyulan bir alandır. Müze eğitimi, amacı ve konuları, sergileri, objeleri, ortamı, çevresi, insanı merkez alan ve disiplinler arası yönleriyle müzenin, temel eğitim kuramları ve ilkeleri ışığında aktif bir öğrenme ve gelişme alanı olarak kullanılmasını içermektedir. Müze eğitimi belli öğrenme ilkelerine dayanmaktadır.³³⁹ Bunlar;

1. Öğrenme aktif bir süreçtir.
2. İnsanlar görürken öğrenir.
3. Anlamlı öğrenme bilişsel bir süreci gerektirir.
4. Öğrenme dili kullanmayı gerektirir.
5. Öğrenme sosyal bir faaliyettir.
6. Öğrenme ortamla bağlantılıdır.
7. Öğrenmek için bilgiye ve zamana ihtiyaç vardır.
8. Güdülenme öğrenmenin temel ögesidir.

Müzeler, tarihi çevreye ait taşınabilir pek çok materyali saklama, koruma ve sergilemenin yanında, toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel gelişmelerine de ışık

³³⁸ Altın&Demirtaş 2009, 517–518.

³³⁹ Şahan 2005, 489.

tutar. Bu mekânlar, barındırdıkları objeler çok çeşitli olduğundan çeşitli sınıflamalar yapılmıştır. Müze türlerini beş sınıfa ayırabiliriz,³⁴⁰

1. Koleksiyonlarına Göre Müzeler: (Genel Müzeler, Arkeoloji Müzeleri, Sanat Müzeleri, Etnografya Müzeleri, Bilim Müzeleri, Doğa Tarihi Müzeleri v.b.)
2. Bağlı Oldukları Kurumlara Göre Müzeler: (Devlet Müzeleri, Belediye Müzeleri, Vakıf Müzeleri v.b.)
3. Hizmet Alanlarına Göre Müzeler: (Bölge Müzeleri, Halk Müzeleri, Eko müze, Çocuk ve Gençlik Müzeleri gibi.)
4. Koleksiyonları Sergiledikleri Mekânlara Göre Müzeler: (Açık Hava Müzeleri, Anıt Müzeler, Müze Evler)
5. İşlevlerine Göre Müzeler: (Tek Kişilik veya Bir Nesneyi Konu Alan Müzeler, Atatürk Müze Evleri, Devrim Müzeleri, Sanal Müzeler)

Müzelerin saklama, koruma ve sergileme faaliyetlerinin yanında son yıllarda eğitim öğretim faaliyetlerinde de sıkça kullanılan mekânlar olmuştur.

Öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmeleri gerektiğini savunan bilim adamları, özellikle Sosyal Bilgiler dersleri için, müzelerin aktif öğrenmeye en uygun öğretim alanlarından biri olduğunu iddia etmektedirler. Bütün bu gelişmeler, müzelerin aktif öğrenme alanı olarak kullanımını içeren *müze pedagojisini*³⁴¹ doğurmuştur.

Ülkemiz, pek çok medeniyete beşiklik yapmış, zengin bir tarihî ve kültürel birikime sahip coğrafyada yer almaktadır. Bu nedenle yurdumuzda açık ve kapalı, değişik işlevlere sahip çok sayıda müze bulunmaktadır. Ancak bu müzelerin çoğunun atıl durumda olduğu da bilinen bir gerçektir. Müzeler birer tapınak gibi saygın, dokunulmaz, sadece turistik amaçla ziyaret edilen, daha çok da yabancı ziyaretçilere ve elit kesime hizmet veren birer kültür kurumları olarak kalmamalıdır. Ayrıca müzeler, sadece tarihî değerlerin korunduğu yerler olmaktan çıkarılmalıdır; bunun yanında birer eğitim merkezleri işlevini de üstlenmelidir. Tüm bunları dikkate aldığımızda müze ile eğitim anlayışının hayata geçirilmesini eğitimimiz için önemli bir adım olarak görmekteyiz

³⁴⁰ Buyurgan&Mercin 2005, 44.

³⁴¹ Demircioğlu 2010, 131.

Müze Pedagojisi'nin ortaya koyduğu yeni anlayış, müzeleri, sadece gezilip hoşça vakit geçirilen alanlar olmaktan kurtarmıştır. Bu mekânlar, özellikle tarih ve Sosyal Bilgiler dersleri çerçevesinde, önemli bir aktif öğrenme alanı haline gelmiştir. Yeni yaklaşıma göre Sosyal Bilgiler derslerinde yapılacak müze ziyaretleri; öğrencilere, sorgulama, problem çözme, analitik ve eleştirel düşünebilme becerileri kazandıracaktır. Buna ilaveten, bu ziyaretler, geçmişle günümüz arasında bağ kurabilme, kendi kültürünü ve yabancı kültürleri tanıma, tarihi ve kültürel mirası koruma ve hoşgörülü olabilme gibi çağımızda ihtiyaç duyulan pek çok beceri ve niteliği de kazandırabilecek bir yapıdadır.³⁴²

Yapılan araştırmalar, ilköğretim öğrencilerinin, tarihsel kavram ve kelimeleri tam olarak algılayamadıklarını, öğrenciler kavramlara farklı anlamlar yüklediklerini göstermektedir. Müze ziyaretlerinin tarihsel kavramların öğretilmesinde vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu konuda İngiltere'de John West tarafından yapılan bir çalışmada, 7 yaş ve üstü çocukların tarihsel nesnelere kullanımı aracılığıyla çağ ve kronoloji kavramlarını kolayca algıladıkları tespit edilmiştir.³⁴³

Öğrenciler sınıfı bırakıp müzeye geldiklerinde ilk olarak kendilerini gerçek nesnelere çevrili bir alanda bulurlar. Bu, onlara okulda edindikleri bilgiye yeni bir boyut kazandırmaktadır. Müzelerde fikirler ve kavramlar sınıfta olandan daha farklı bir dilde sunulmaktadır; bununla birlikte öğrencinin verdiği tepki veya karşılık da farklı olmaktadır. Harrison ve Neaf'e göre müzelerde doğru veya yanlış yanıtlar yoktur. Bunun yerine neler olabileceğine dair varsayımlar vardır. Bir grubun tepkilerinin farklılığı oranında öğrenme deneyiminin başarısı söz konusudur. İngiliz müze eğitimcisi Dow müzedeki deneyimlerine dayanarak okulda ve müzede öğrenmeye ilişkin görüşünü şöyle ifade etmektedir: *Okulda öğretmenler soru sorarlar, bense müzede sadece onlara yanıt veririm.* Bu görüşe dayanarak, yetişkinlerin çocuklarına veya öğrencilerine neyi öğrenmek istediklerine fırsat vermeden öğretme çabasına girdikleri söylenebilir.³⁴⁴

Müzeler eğitimsel açıdan şu faydaları sağlayabilir:

---

³⁴² Demircioğlu 2010, 131.

³⁴³ Ekelik 2010, 109.

³⁴⁴ Şahan 2005, 494.

- Bir ek tarihsel bilgi kaynağı işlevini görebilirler.
- Geniş bir zaman dilimini – ve hatta bazen tek bir yüzyılı- kapsamı halinde, insanların yaşamındaki değişime ve sürekliliğe ilişkin açık bulgular sunabilirler.
- Verilen bir dönemde insanların yaşam biçimi konusunda, alışlagelmiş ders kitabı yaklaşımına oranla daha canlı ve hatırdaki kalabilir iç görüler sunabilirler.
- Ziyaretçilerin belli bir dönemde belli bir yaşam biçimini sürdüren insanları anlamalarını sağlarlar.
- Hem grup çalışmalarına, hem de bireysel öğrenmeye dönük fırsatlar sağlayabilirler.
- Öğrenci projeleri ve araştırmaları için yararlı bir kaynak olabilirler.
- Ziyaretçi öğrencileri sorgulamaya ve kafa yormaya dayanan bir yaklaşıma özendirilebilirler.
- Taranabilecek ve analiz edilebilecek diğer tarihsel kaynaklar bir bulgu kaynağı olma özelliği taşırlar.³⁴⁵

Müzelerden iyice faydalanmak için, öğretmenin müzede inceleyeceği eserler üzerinde kâfi derecede bilgisi olması icap eder. Sosyal Bilgiler öğretmeni, öğrencilerini götüreceği müzenin hususiyetlerini, tanıtacağı materyalleri bilmiyorsa, müzede kendisine yardım edecek uzmanlar yoksa müzeye gitmekten sakınmalıdır.

Sınıf-dışı çalışmalardan müze gezileri aslında okullarımızda okul gezileri şeklinde uygulanmaktadır. Ancak, yeterli planlama ve programlamanın yapılamaması yüzünden daha çok öğrencilerin bakıp geçtikleri ya da öylece gezdikleri bir etkinliğin ötesine geçememektedir. Pek çok öğrenci müzeye götürülmektedir. Ancak çocuklar müzede vitrinler önünden bakarak geçmekte ve en fazla öğretmenin bu konudaki bilgisi ve çabası oranında veya müze görevlilerinin sözel açıklamalarıyla yetinmektedir.³⁴⁶ Birde çevredeki tarihi alan veya mekânlara yapılan geziler tamamen piknik havasında ve fotoğraf çektirmenin ötesine geçememektedir. Oysa yapılan bu etkinlikler eğitsel amaçlı bir geziler olmalıdır.

Bu sebepten müze gezisinden önce öğretmen, müzenin gezilecek kısmını iyice etüt etmeli, neleri inceleyeceğini tespit etmeli, buna göre bir plan ve çalışma kâğıtları hazırlamalıdır.

³⁴⁵ Stradling 2003, 146.

³⁴⁶ Altın&Demirtaş 2009, 520.

Bu planı en geç bir hafta önce öğrencilerine dağıtmalıdır. Müzeye ellerindeki plan ve çalışma kâğıtlarıyla giden öğrenciler, neleri ve nereleri inceleyeceklerini açık olarak bilmelidirler. Bu suretle müzede öğrenciler muayyen eserler üzerinde incelemeler yaparlar ve müşahedelerini çalışma kâğıtlarına yazarlar. Dönüşten sonra ilk derste gezinin münakaşası yapılmalı; bu arada karanlık noktalar aydınlatılmalı, yanlış yorumlanan bilgiler düzeltilmelidir.³⁴⁷ Bu tür tarihi alan ve müze gezilerinin eğitsel amaçlı bir etkinlik olması için, gezi öncesi, gezi sırası ve gezi sonrasında iyi bir şekilde planlanıp programlanması gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı eğitim programlarında bu eksikliği görmüş Talim ve Terbiye Kurulu Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Fen ve Teknoloji derslerinde 1–8. sınıflar için *Müze ile Eğitim*³⁴⁸ programı yayınlamıştır. Bu Programda bazı kazanımlar için yapılmış olan müze, tabiat ve kültür varlıkları ile ilgili önerilen eşleştirmelerin dışında; zümre öğretmenlerinin ve dersler arası zümrenin kararı ile okul ve çevre şartları, öğrenci seviyesi vb. durumlar göz önünde bulundurularak yeni eşleştirmeler ve etkinliklerin yapılması üzerinde durulmuştur. Kalıcı ve anlamlı öğrenmeler oluşturmak, zamanı ve gezi yerinden (müze, tabiat ve kültür varlıkları) en etkin ve verimli biçimde yararlanmak için sınıf öğretmenleri kendi aralarında, branş öğretmenleri kendi aralarında veya sınıf ve branş öğretmenleri birlikte (Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, Sosyal Bilgiler vb.) koordinasyonun sağlanması istenmiştir. Müzeler ile tabiat ve kültür varlıklarında yapılacak etkinlikler için okullarda *Gezi Günü*³⁴⁹ uygulamasına geçilmesinin daha verimli olacağına dikkat çekilmiştir.

Bu amaçla birden fazla dersin içeriği dikkate alınarak etkinlikler tasarlanmalı ve tasarlanan etkinliğin gezi yerinde mi yoksa sınıfta mı olacağına karar verilmelidir. Müzeler ile tabiat ve kültür varlıklarının bulunduğu mekânlarda yapılacak etkinlikler önceden belirlenmelidir. Bu mekânlar için tasarlanacak etkinlikler imkânlar doğrultusunda gerçek etkinlikler olarak düzenlenmelidir. Bunun çeşitli nedenlerle gerçekleşmemesi durumunda sanal ortamda gerçekleştirilecek etkinlikler tasarlanmalıdır.

³⁴⁷ Yeşilbursa 2006, 56.

³⁴⁸ Meb. ‘1–8. Sınıf Müze ile Eğitim’ 2008.

³⁴⁹ Meb. ‘1–8. Sınıf Müze ile Eğitim’ 2008.

Görüldüğü gibi Müze faaliyetleri Tarih veya Sosyal Bilgiler dersinde yapılacak bir etkinlik değil, bütün dersleri de ilgilendiren ve okulca planlı ve programlı yapılması gereken bir faaliyet olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

IV. BÖLÜM

4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması

Araştırmamın bu bölümünde sınıf-içi etkinliği olarak resim-fotoğraf ve Film gösterimi, sınıf-dışı etkinlikleri olarak da müze ve tarihi mekânlara yapılacak gezi-gözlem gibi etkinliklerin programlanması yapılmıştır.

4.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi 4. Sınıf Etkinliklerinin Programlanması

ÖĞRENME ALANI: KÜLTÜR VE MİRAS - ÜNİTE: GEÇMİŞİMİ ÖĞRENİYORUM	
Doğrudan Verilecek Beceri : Bilgiyi Kullanılabilir Biçimde Planlama ve Yazma Doğrudan Verilecek Değer : Türk Büyüklerine Saygı, Aile Birliğine Önem Verme	
KAZANIMLAR	SINIF-İÇİ VE SINIF-DIŞI ETKİNLİKLER
1. Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur. 2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri fark eder. 3. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir. 5. Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak Millî Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimler. 6. Millî Mücadele'nin kazanılmasında ve cumhuriyetin ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder.	Aile Tarihi Çalışması Aileye ait nesnelere ile değişik yollardan edinilen bilgiler kullanılarak aile tarihine ait metin yazılır. (1. Kazanım) Onlar da çocuktu Büyüklerinin, çocukluk dönemine ait oyunları ve oyuncakları ile ilgili sözlü tarih çalışması yapılır. (2. Kazanım) Bir Zamanlar Büyüklerinin, çocukluk dönemlerinde Cumhuriyet Bayramı konulu sözlü tarih çalışması yapılır. (3. Kazanım) Millî Mücadele'de Türk Halkı Millî Mücadele içerisinde Türk halkını ve Millî Mücadele sürecini gösteren görsel materyaller okunur. Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyet müzesine gerçek veya sanal gezi düzenlenebilir. (5-6. Kazanım)

4.1.1.1. Aile Büyükleriyle Görüşme (Sözlü Tarih):

Öğrenciler kendi tarihlerini anladıklarında ve bir zaman şeridinin neresinde olduklarına dair bir fikir oluştuğunda, bir önceki kuşakta dünyada neler olduğunu araştırmanın zamanıdır. Öğrencilerden, büyükbabaları ve büyükanneleriyle geçmişte onların yaşamlarının nasıl olduğu hakkında görüşmeleri istenebilir. Örneğin; kullandıkları teknoloji, moda eğlence tarzı, günlük işler ve kaygılar vb. bu çocuklarının kendi dünyalarından çıkmalarını ve kuşak farklarını görmelerini sağlar. Bu süreç çok zaman gerektirmesine rağmen, çalışmaya değerlidir. Öncelikle, çocuklar bulduklarını paylaşma heveslisidirler. Kayda değerdir ki, tartışmalar aile büyüklerinin neden belirli şeyler yaptıklarına dair yeni soruların ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu çocukların, değer ve inançların zamanla nasıl değiştiğini anlamaları açısından çok önemlidir.

Öğrencilere soy ağacı hazırlatmak, farklı nesilleri gösteren aile köklerinin kopyasını yaptırmak anlamına gelir. Çocukların, ebeveynlerinin ya da büyükanne ve büyükbabalarının doğum günü olan tarihlere odaklanarak, on yıl ve yüzyıl gibi zaman kavramlarının somutlaştırılmasına başlanabilir. Bu kavramların tamamen kavramlaştırılması birbirinden farklıdır, ancak temelinin farkına varmak ve anlamak mümkündür.³⁵⁰

Aile soy ağaçları, çocuğun kuşaklar arası geçişleri anlamasını desteklediği için popüler bir konudur. Ancak, evlat edinilmiş veya kimsesiz çocuklar için bu etkinlik bir bakımdan üzücü olabilir. Göçmen ve soyadlarını değiştirmiş aileler içinde sonuçları itibariyle yararlı olmayabilir. Aile soy ağaçları ve sözlü tarih, karışık zaman terim ve kavramlarını insanların hayatlarına taşıyarak daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırabilir.³⁵¹

³⁵⁰ Naylor&Diem 1987, 305.

³⁵¹ Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı 2005, 71–72.

TARİH YAZIYORUM

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 4
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: GEÇMİŞİMİ ÖĞRENİYORUM
TEMEL BECERİLER	: Not alma, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, araştırma
KAZANIMLAR	: Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur.
MATERYALLER	: Sözlü tarih çalışma kâğıdı

SÜREÇ

1. Büyüyünce tarihçi olmak ister misiniz? Sorusunu yönelterek öğrencilerin dikkatini çekiniz.
2. Aile tarihimizi yazmak niçin önemlidir? Sorusunu yöneltiniz. Yeterli sayıda cevaplar alarak, bunları tahtaya yazınız.
3. Ailenin tarihini yazarken hangi kanıtlardan faydalanabilirsiniz? Sorusu yöneltilir. Birincil kaynaklar, canlı tanıklar kavramlarını öğrencilere buldurunuz.
4. Sınıftan iki öğrenciyi seçerek aile çalışması etkinliğindeki diyalogları okutunuz.
5. Öğrencilerin bu konuşmadan neler hatırlayabildiklerini sorunuz. Böylece öğrencilerin not alma becerileri ölçmüş olursunuz. Not alma becerisinin üzerinde durulduktan sonra çalışma tekrarlanabilir.
6. İstekli olan öğrencilerden birine konuşmada geçen önemli olayları kronolojik sıralatınız.
7. Kronolojinin ne anlama geldiğini ve kullanımın faydaları öğrencilere sorunuz. Yeterli sayıda cevaptan sonra, konu hakkında öğrencilere bilgi veriniz.
8. Her öğrencinin evde aile tarihini ve kronolojisini hazırlayarak bir sonraki derse getirmelerini isteyiniz.

DEĞERLENDİRME

Öz değerlendirme formu ve sözlü tarih değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

Aile Tarihi Çalışması Etkinliği ³⁵²

Mehmet: Babaanne sen ne zaman doğdun?

Babaanne: 1945 yılında doğdum.

Mehmet: Dedemle kaç yaşında evlendin?

Babaanne: On yedi yaşında evlendim. Bizim zamanımızda kızlar erken evlenirdi.

Mehmet: Babam ne zaman doğdu?

Babaanne: Baban 38 yaşında yani 1973 yılında doğdu.

Mehmet: Peki Emine halam hangi yılda doğdu?

Babaanne: Halan 1963 yılında doğdu.

Mehmet: Dedem o zamanlar ailesini geçindirmek için ne iş yapıyordu.

Babaanne: Deden yıllarca köyümüzdeki tarlaları ekip biçti. Hayvanlarımıza baktı. Bende ona yardımcı oldum. 1971 yılında Şehre taşınana kadar hep bu işlerle uğraştık.

Mehmet: Peki dedemin babası da mı aynı işle uğraşmış?

Babaanne: Evet yavrum, dedenin babası da dedenin dedesi de çiftçiydi. Dedenin dedesi 1915 yılında I. Dünya Savaşında şehit olunca, bütün işlerle dedenin babası tek başına uğraşmış.

Mehmet: Dedemin dedesi nerede şehit olmuş Babaanne?

Babaanne: Çanakkale'de şehit düşmüş. Babanın babası onun yokluğunda çok zor zamanlar geçirmiş. Okula bile gitmemiş.

Mehmet: Dedemin babası ne zaman ölmüş.

Babaanne: Dedenin babası 1985 yılında öldü. Deden, babasının tütün tablasını halen hatıra olarak saklar yavrum. Bende annemin iğne oyacı yemenilerini halen sandığımda saklarım.

Mehmet: Babam ne zaman okula başladı babaanne?

Babaanne: Babanı 1979 yılında Cumhuriyet İlkokuluna yazdırdık.

Mehmet: Babam ilkokuldan sonra hangi okulları okudu?

Babaanne: Baban ilkokuldan sonra karma ortaokulda okudu. Daha sonra liseyi bitirdi. Öğretmen olmayı çok istediği için. Eğitim fakültesinde okudu. Annenle de o yıllarda tanıştı.

Mehmet: Babamla annem ne zaman evlendiler?

Babaanne: Babanla anneni 1998 yılında evlendirdik.

Mehmet: Babaanne ablam dünyaya ne zaman geldi.

Babaanne: Ablan, 1999 yılında dünyaya geldi.

Mehmet: Öyleyse ablamdan iki yıl sonra da ben dünyaya gelmişim.

NOT: Bu sözlü tarih çalışması *Aile Tarihi* kronolojisi oluşturmada kullanılacak bir etkinliktir. Bu etkinlikte değişiklik yapılarak, büyüklerin, çocukluk dönemlerinde Cumhuriyet Bayramı konulu *Bir Zamanlar* adlı sözlü tarih çalışmasına da uyarlanabilir.

³⁵² Kolukısa vd. 2008, 36–37.

ONLARDA ÇOCUKTU

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 4
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: GEÇMİŞİMİ ÖĞRENİYORUM
TEMEL BECERİLER:	Eleştirel düşünme, empati kurma, araştırma
KAZANIMLAR	: Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnekler verir. Ailesinde ve çevresindeki kültürü yansıtan öğeleri fark eder. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir.
MATERYALLER	: Sözlü tarih çalışma kâğıdı

SÜREÇ

1. Öğrencilerden görüşme yapılacak kişileri belirlemelerini isteyin.
2. Görüşme sorularını sizin kılavuzluğunuzda hazırlamalarını sağlayın.
3. Görüşmenin gerçekleştirilmesini sağlayın.
4. Öğrencinin görüşmeden elde ettiği verileri düzenlemesine, gerekirse, yardım edin.
5. Görüşme sonucunun sınıfta sunulmasını isteyin.

DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları değerlendirme amaçlı kullanabilirsiniz.

1. Sen bu oyuncaya sahip olmak ister miydin?
  2. Kendi sevdiğin bir oyuncayla anne-babanın oyuncayını karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları söyler misin?
  3. Günümüzde bu oyunlar oynanıyor mu? Sen oynuyor musun?
  4. Oynanmıyor ise nedeni ne olabilir? Arkadaşlarınla tartışır mısın?
- Öz değerlendirme formu ve sözlü tarih çalışması değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI

Sevgili Öğrenciler, ailedeki bir büyüğünüzle onların çocukluklarında oynadıkları oyunlar hakkında bilgiler elde etmek için aşağıdaki soruları sorunuz.

1. Çocukluğundaki ilk oyuncağını tarif eder misin?
2. Çocukluğundaki ilk oyuncağının adı nedir?
3. Bu oyuncağına nasıl sahip olmuşsun?
4. Bu oyuncağını kullanarak hangi oyunları oynardın?
5. Bu oyunları yalnız mı, arkadaşlarınla mı oynardın?
6. Oyuncaksız oynadığın oyunları anlatır mısın? Ne zaman(kış, yaz, özel günler, okul zamanı vb.) ve kimlerle oynardın?
7. Arkadaşlarınla oynadığında onların oyuncakları nelerdi?
8. Arkadaşlarının oyuncaklarına sahip olmak ister miydin? Neden?
9. İlk oyuncağına ne oldu?

4.1.2. Sosyal Bilgiler Dersi 5. Sınıf Etkinliklerinin Programlanması

ÖĞRENME ALANI: KÜLTÜR VE MİRAS - ÜNİTE: ADIM ADIM TÜRKİYE	
Doğrudan Verilecek Beceri : Görsel Kanıt Kullanma Doğrudan Verilecek Değer : Estetik	
KAZANIMLAR	SINIF-İÇİ VE SINIF-DIŞI ETKİNLİKLER
1. Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve yapıtları tanır. 2. Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir. 3. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır. 4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar.	Yerel tarih çalışması Çevredeki tarihî mekân, nesne ve yapıtlarla ilgili araştırma raporu hazırlanır. (1. Kazanım) Sanal Alan Gezisi Ülkemizdeki doğal varlıklar, tarihî mekânlar, nesnelere, yapıtlar hakkında internet araştırması yapılabilir. (2. Kazanım) Bir Gezi Yapalım Tarihî mekân, müze ve anıtlara gezi yapılır. Anıtkabir örnek çalışma olarak alınmıştır. Tarihi bir mekân veya müze gezisine uyarlanabilir. (2. Kazanım) Kültürel Zenginliklerimiz Öğrenciler tarafından yaşadıkları yerdeki giyim, yemek, el sanatları, halk oyunları ile ilgili araştırma raporu hazırlarlar. Buldukları illerde etnografya müzesi varsa müze gezisi düzenlenebilir. (3-4. Kazanım)
ÖĞRENME ALANI: KÜRESEL BAĞLANTILAR - ÜNİTE: HEPİMİZİN DÜNYASI	
Doğrudan Verilecek Beceri : Olgu ve Düşünceleri Ayırt etme Doğrudan Verilecek Değer : Tarihsel Mirasa Duyarlılık	
KAZANIMLAR	SINIF-İÇİ VE SINIF-DIŞI ETKİNLİKLER
4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir. 5. Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder.	Sanal Alan Gezisi İnternette ortak miras konulu sanal alan gezisi yapılabilir. (4. Kazanım) Bir Gezi Yapıyoruz Ortak mirasımızı tanıtmak amacıyla gerçek ya da sanal müze gezisi düzenlenebilir. (4. Kazanım) Mimar Sinan'ın Eserlerini Tanıyoruz Ortak mirasımızdan tarihi eserleri tanıtmak amacıyla sanal gezi düzenlenebilir. (5. Kazanım)

4.1.2.1. Müze ile Eğitim³⁵³

Öğretmenler gezi öncesi, gezi sırasında ve gezi sonrası yapacaklarını planlamalıdır. Aşağıda bu konu ile ilgili çeşitli öneriler yer almaktadır. Bu öneriler öğretmenler tarafından imkânlar dikkate alınarak geliştirilebilir.

Gezi Öncesi

- Müzede işlenecek dersinizle ilgili kazanımı ve bu kazanımla birlikte hangi derslerle işbirliği yapılacağını belirleyiniz. Programın kazanım tablosundaki Açıklamalar sütununda müze ile ilişkilendirilen açıklamaları inceleyiniz. Bu eşleştirmeler dışında dersin içeriğine ve müze gezisi ile kazandırmayı düşündüğünüz becerileri dikkate alarak yeni eşleştirmeler yapabilirsiniz. Programdaki önerilerin ışığında kazanımlara ilişkin öğrencilerinizden araştırma yapmalarını isteyebilirsiniz. Bazı derslerde ise önceden edinilmiş kazanımları pekiştirmeye ve gerçek yaşamla ilişkilendirmeye yönelik etkinlikler düzenleyebilirsiniz.
- Müzede gerçekleştirilecek etkinlikte kullanılacak yöntem ve teknikleri belirleyiniz.
- Okul yöneticilerinizi müze ile eğitim etkinliği konusunda bilgilendirerek, yöneticilerin de sizinle birlikte hareket etmelerini sağlayınız.
- Mümkünse gezi yapılacak yer ile ilgili ön inceleme yapınız. Müzelerdeki görevliler ile iletişim kurunuz. Müze yetkilileri ile görüşerek eğitim çalışmasının amacını ve içeriğini anlatınız. Onlardan da katkı alarak dersinize konu edilebilecek nesnelere belirleyiniz. Varsa öğretim programının kazanım tablolarındaki Açıklamalar sütununu da dikkate alarak belirlediğiniz nesnelere ders veya derslerin kazanımları ile ilişkilendiriniz. Daha sonra gezi planı ve çalışma kâğıtları için bir taslak hazırlayınız.
- Gezinin düzenlenebilmesi için gerekli izinleri alınız. Gidilecek müze için rezervasyon yaptırınız. Hazırladığınız plan dâhilinde en az 2–3gün önceden bu bilgiyi müze yetkililerine veriniz.
- Öğretmen Gezi Kontrol Listesi oluşturunuz.

³⁵³ İlköğretim 1–8. Sınıflar Öğretim Programlarında Müze ile Eğitim bölümünden aynen alınmıştır.

Gezi Sırasında

- Geziye katılan öğrencileri 10–15 kişilik gruplara ayırınız. Her grup için bir öğretmenin bulunması müzede yapılacak çalışmanın verimliliği açısından önemlidir.
- Gezi boyunca öğrencilerinizi yalnız bırakmayınız.
- Öğrencilerinize müzede atölye çalışmaları için ayrılan alanlar dışında nesnelere dokunmamaları; bariyerleri ya da camlı bölmeleri geçmemeleri gerektiğini, müze içinde koşmanın ve bağırmanın uygun olmayacağını hatırlatınız.
- Müzeyi ziyaret için ayrılan zamanı nasıl kullanacağınızı belirleyiniz.
- Müze ziyareti sırasında geçen zamanın belli bir dilimini belirle bir nesne inceleme ya da drama çalışmalarına ayırabilirsiniz. Geri kalan zamanda da müzenin diğer bölümlerini geziniz.

Gezi Sonrası

- Müze gezisi sonrasında gezi ile ilgili edinilenlerin sınıf veya okul ortamına taşınması müze ile eğitim etkinliğinin önemli halkalarından biridir. Müze ziyareti sırasında yapmış olduğunuz etkinliklerden yola çıkarak ilgili kazanımlara yönelik sınıf-içi metin yazma, resimleme, sunu hazırlama, drama vb. etkinlikler düzenleyebilirsiniz.
- Müzeden alınan ya da müzede oluşturulan materyallerle okul sergileri düzenleyebilirsiniz.
- Müze gezisi sırasında ve sonrası etkinlikler sonucunda elde edilen ürünler, eserler hakkında okul gazetesinde varsa okulun internet sitesinde bilgi verebilirsiniz.
- Her öğrencinin çıkarımlarının yer aldığı ve kendilerinin düzenlediği broşürlerle okul içerisinde gezi ve gözlem köşesi oluşturabilirsiniz.

YAŞADIĞIMIZ YERİ TANIYORUZ

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 5
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40' +40'
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: ADIM ADIM TÜRKİYE
TEMEL BECERİLER:	Sosyal katılım, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, araştırma
KAZANIMLAR	: Çevresinde ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile, tarihi mekanları, nesnelere ve yapıtları tanıyabilir.
MATERYALLER	: Konu ile ilgili çeşitli fotoğraf ve resimler.

SÜREÇ

- 1.Tarihi mekân, doğal varlık ve tarihi nesnenin tanımlarını yapınız.
- 2.Yaşadığınız ilin internet adresini ziyaret ederek ilinizde bulunan tarihi mekân ve doğal varlıkları gösteriniz. İnternet yoksa fotoğraflardan, resimlerden ve kartpostallardan faydalanabilirsiniz.
- 3.Öğrencilere, yakın çevrenizdeki tarihi mekân ve nesnelere hangilerini bildiklerini sorunuz. Bunları listeleyiniz.
- 4.Doğal varlıklar, tarihi eser, tarihi nesne adlı etkinliği yaptırınız.
- 5.Çevrenizde bulunan doğal varlıklar, tarihi mekânlar veya müzelerden birine gezi düzenleyebilirsiniz. Geziden elde edilen bilgi, belge ve fotoğraflar kullanılarak bir broşür hazırlatabilirsiniz.
- 6.Tarihi ve doğal varlıkların korunması ile ilgili bir kompozisyon yazdırabilirsiniz.

DEĞERLENDİRME

Öz değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

Doğal Varlıklar, Tarihi Eser, Tarihi Nesnelere Tespit Formu³⁵⁴

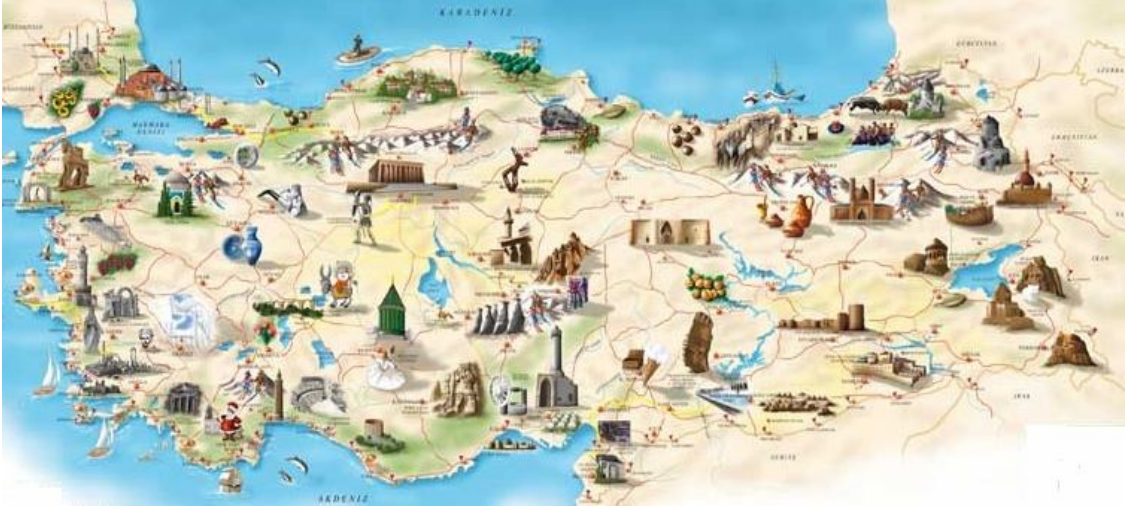
Aşağıdaki listede yer alan doğal varlık, tarihi eser ve nesnelere çevrenizde olanları işaretleyiniz. Bunları adlarıyla birlikte formun altındaki tabloya yazınız.

	Var
Anıf Tiyatro	
Anıt	
Büst	
Cami	
Çeşme	
Dergâh	
Dikili taş	
Gravür	
Hamam	
Han	
Harita	
Havra	
Heykel	
Höyük	
İmaret	
Kale	
Kapalı çarşı	
Kaplıca	
Göl	
Orman	
Milli park	
Akarsu	
Mesire yeri	
Konak	

	Var
Kumsal	
Kümbet	
Kütüphane	
Medrese	
Mezar	
Minyatür	
Saat kulesi	
Saray	
Silah	
Şifahane	
Tarihi ev	
Tarihi ev eşyası	
Tarihi okul binası	
Tarihi fotoğraf	
Temsili resim	
Kervansaray	
Kilise	
Dağ	
Kitabe	
Köprü	
Kule	
Dağ	
Ova	
Vadi	

Doğal Varlıklar	Tarihi Mekânlar	Tarihi Nesnelere

³⁵⁴ Gülcan 2008, 28.

(Kaynak: www.turizm.gov.tr)

Tarihi ve Doğal Değerlerimizin Hangi İlimizde Olduğunu Bulalım.

Aşağıda verilen ülkemizin Tarihi ve Doğal mekânlarını haritadan da yararlanarak hangi ilimizde olduğunu karşısına yazalım.

Tarihi ve doğal değerlerimiz	Bulunduğu ilimiz	Tarihi ve doğal değerlerimiz	Bulunduğu ilimiz
Anıtkabir		Lületaşı	
Selimiye Cami		İhlara Vadisi	
Ayasofya		Nasrettin Hoca	
Safranbolu Evleri		Kız Kulesi	
Nemrut Milli Parkı		Meryemana Kilisesi	
Mevlana Türbesi		Peribacaları	
Truva Atı		Ani Harabeleri	
İshakpaşa Sarayı		Manyas Kuş Cenneti	
Hacıbektaş Müzesi		Gök Medrese	
Cacabey Medresesi		Erciyes Dağı	
Çifte Minareli Medrese		Uludağ Kayak Merkezi	
Alanya Kalesi		Efes Antik Tiyatro	
Harran Evleri		Sarıkamış Kayak Merkezi	
Deyrul Zafaran Manastırı		Nuh'un Gemisi	
Pamukkale Travertenleri		Şehitlik Anıtı	
Efes Antik Kenti		Mozaik Müzesi	
Çatalhöyük		Yivli Minare	
Yeşil Türbe		Side Antik Tiyatro	
Ahi Evran Türbesi		Akdamar Kilisesi	

BİR GEZİ YAPALIM

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 5
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40' +40'
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: ADIM ADIM TÜRKİYE
TEMEL BECERİLER:	Sosyal katılım, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, araştırma
KAZANIMLAR	: Çevresinde ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile, tarihi mekanları, nesnelere ve yapıtları tanıyabilir.
MATERYALLER	: Öğrenci çalışma kâğıtları

SÜREÇ

- 1.Öğrencilerinize çevrelerindeki tarihi mekânları, nesnelere ve yapıtları tanıtmak amacıyla bir gezi yapılacağını bir hafta önceden duyurunuz.
2. Geziden önce öğrencilerinize gideceğiniz yer hakkında kısa bir bilgi veriniz.
3. Geziden önce mutlaka bir gezi planı hazırlayınız. (gezinin hangi gün yapılacağı, kimlerin katılacağı, nasıl gidileceği, gezi süresi, öğrenci gruplarının yapılması, öğrenci çalışma kâğıtlarının oluşturulması vb.)
4. Öğrencilerinize müzede uymaları gereken kuralları hatırlatınız.
5. Müze gezisinin eğitsel amaçlara uygun olması için mutlaka geziden önce müzedeki yetkililerle görüşerek yardımlarını isteyiniz.
6. Öğrencilere çalışma kâğıtları dağıtarak onları yönlendiriniz.
7. Geziden sonra öğrencilerinizle müzede gördükleri hakkında tartışma yapınız. (En çok etkilendikleri nesnenin resmini çizdirerek açıklamalarını isteyebilirsiniz.)

DEĞERLENDİRME

Öz değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

ANITKABİR GEZİSİ ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI ³⁵⁵

Geziden önce bunları araştıralım:

1. Sütun, kaide, figür, mozole sözcüklerinin anlamlarını öğrenelim.
2. Anıtkabir kaç bölümden oluşmaktadır?
3. Atatürk'ün naşı hangi tarihte Anıtkabir'e nakledilmiştir?
4. Anıtkabir Ankara'nın hangi semtindedir?

Gezi sırasında bunlara dikkat edelim:

1. Anıtkabir'in yeri belirlenirken nelere dikkat edilmiştir?
2. Çevrenizde farklı türlerden pek çok ağaç görüyorsunuz. Anıtkabir'in bu farklı ağaçlardan oluşan parkın içine yapılmasının bir anlamı olabilir mi? Düşüncelerinizi yazar mısınız?
3. Şu anda Aslanlı Yoldasınız; aslanları inceleyin, dokunun ve size neler hissettirdiklerini yazar mısınız?
4. Kaç tane aslan var? Bu sayı neyi ifade etmektedir, yazar mısınız?
5. Aslanlı Yoldaki aslanlar neyi ifade etmektedir? Açıklar mısınız?
6. Müzede hangi savaşlara ait resimler bulunmaktadır?
7. Savaşlara ait canlandırmalarda, cephede askerler dışında insanlar var mı? Ne yapıyorlar?
8. Çanakkale Savaşı'nda hangi iletişim ve ulaşım araçları kullanılmıştır?
9. Atatürk ne tür kitaplar okumuştur? Söyleyebilir misin?
10. Atatürk'e hangi ülkelerden hediyeler gelmiştir? Söyleyebilir misin?
11. Anıtkabir'de en beğendiğiniz üç şeyi nedenleriyle yazabilir misin?
12. Hitabet Kürsüsü'ne bir söz yazmanız istense ne yazardınız?
13. Anıtkabir'de en sevdiğiniz sözü ve yeri yazabilir misin?
14. Anıtkabir'i siz yapsaydınız, nasıl planlardınız? Resmini çizer misin?
15. Gezi sırasında neler hissettin? Anıtkabir'e tekrar gelmek ister misin? Buraya tekrar gelerseniz neler yapmak istersin? Açıklayabilir misin?
16. Anıtkabir'de gördüğün bir nesnenin resmini çizersin ve nesnenin ne olduğunu açıklayabilirsin.

Gezi sonrası unutmayalım:

1. Yapmış olduğunuz bu çalışma kâğıdını rapor veya sunu şeklinde hazırlayıp gezi gözlem panosunda sergileyiniz.

---

³⁵⁵ Murat Kaynak'ın örnek etkinlik çalışması

KÜLTÜREL ZENGİNLİKLERİMİZ

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 5
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40' +40'
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	:ADIM ADIM TÜRKİYE
TEMEL BECERİLER:	Araştırma, gözlem, görsel kanıt kullanma, değişim ve sürekliliği algılama
KAZANIMLAR	: Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar.
MATERYALLER	: Öğrenci çalışma kâğıtları

SÜREÇ

- 1.Öğrencilere, yaşadığımız çevredeki kültürel özelliklere örnekler vermelerini isteyiniz. Verilen cevapları tahtaya yazınız
- 2.Daha sonra **Kültür** ve **kültürel öğenin** tanımını yapınız. (*Bir toplumun maddi, manevi değerleri ile o topluma özgü düşünce ve sanat ürünlerinin tümüne kültür denir. Giyim tarzı, yemekler, müzik aletleri, el sanatları, konuşulan dil, mimari vb. kültürü oluşturan öğelerdir.*)
- 3.Yaşadığınız ilin internet adresini ziyaret ederek ilinizde bulunan kültürel öğeleri gösteriniz. Diğer illerin internet sayfaları da ziyaret edilerek örnekler verilebilir. İnternet yoksa fotoğraflardan ve resimlerden faydalanabilirsiniz.
- 4.Ülkemizde farklı bölgelerde farklı kültürel özellikler görüldüğünü belirtiniz. Öğrencilerden buna örnekler vermelerini isteyiniz.
- 5.Kültürün en önemli özelliğinin ne olduğunu sorunuz. (Milli-Ulusal olması cevabını buldurunuz)
- 6.Bir milletin aynı olay karşısında sevinmesi-üzülmesinin ne anlama geldiğini sorunuz. (Kültür birliği cevabını buldurunuz)
- 7.Kültürel zenginliklerimiz adlı öğrenci çalışma kâğıdını dağıttınız. Bir sonraki derse araştırarak gelmelerini isteyiniz.

DEĞERLENDİRME

Öz değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI

Sevgili öğrenciler, Yaşadığınız bölgenin dışında bir bölgeden bir il seçiniz. Kendi yaşadığınız il ve seçtiğiniz ilin kültürel öğeler bakımından benzer ve farklı yönlerini aşağıya yazınız. Bu çalışmayı yaparken kütüphanelerdeki il rehberlerinden ve internetten yararlanabilirsiniz.

Yaşadığım il:

Seçtiğim il:

Kültürel Öge	Benzerlikler	Farklılıklar
Giyim		
Yemek		
Müzik		
Halkoyunları		
El sanatları		
Mimari		

4.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Etkinliklerinin Programlanması

ÖĞRENME ALANI: İNSANLAR, YERLER ve ÇEVRELER ÜNİTE: YERYÜZÜNDE YAŞAM	
Doğrudan Verilecek Beceri : Harita Okuma Ve Atlas Kullanma Doğrudan Verilecek Değer : Doğal Çevreye Duyarlılık	
KAZANIMLAR	SINIF-İÇİ VE SINIF-DIŞI ETKİNLİKLER
6.Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. 7.Anadolu'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile siyasal ve sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.	Yüzyıllar Boyunca Yerleşme Örnek inceleme yoluyla tarih öncesi ilk yerleşmelerden günümüze yerleşmeyi etkileyen faktörler belirlenir. (6. Kazanım) Çatalhöyük'te Yaşam Çatalhöyük örneği üzerinden yerleşmeyi etkileyen faktörler günümüzle karşılaştırmalı olarak belirlenir. (6. Kazanım) Anadolu'da İz Bırakanlar Anadolu Medeniyetleriyle ilgili verilen bilgiler incelenerek bu medeniyetlerin ekonomik, siyasî ve sosyal özellikleri belirlenir. (7. Kazanım) Bir Yaşam Bir Uygarlık Günlük yaşamla ilgili Örneklerden yola çıkarak Anadolu medeniyetlerinin siyasî sosyal ve ekonomik özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunulur. (7. Kazanım) Hititler döneminde Anadolu'yu anlatan film izlenir.
ÖĞRENME ALANI: KÜLTÜR ve MİRAS - ÜNİTE: İPEKYOLUNDA TÜRKLER	
Doğrudan Verilecek Beceri : Çıkarımda Bulunma Doğrudan Verilecek Değer : Kültürel Mirasa Duyarlılık	
KAZANIMLAR	SINIF-İÇİ VE SINIF-DIŞI ETKİNLİKLER
8.Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir. 9.Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterir.	Geçmişin İzleri Düğün ve bayram kutlamalarındaki kültürel öğeler değişim ve süreklilik açısından incelenir. Kilim Görsel ve yazılı materyaller kullanılarak geleneksel Türk sanatları değişim ve süreklilik açısından incelenir.

4.1.3.1 Sosyal Bilgiler Dersinde Görsel Materyallerin Kullanımı

Sosyal Bilgiler öğretiminde görsel materyallerin kullanılması öğrenmenin gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir. Öğrenme ile ilgili yapılan araştırmalar öğrenmelerin çoğunun görsel betimlemeler yoluyla gerçekleştiğini göstermektedir. Bu nedenle öğretim etkinlikleri programlanırken öğrencilere kazandıracığımız hedef ve davranışları hangi öğrenme ortamında kazandıracığımız önem kazanmaktadır. Öğrenmelerin kalıcı olması için çok duyu organına hitap eden bir ortamın oluşturulması gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretiminde resim, fotoğraf, karikatür, minyatür, gravür, gazete vb. görsel malzemelerin yanında bilgisayar, projeksiyon cihazı, filmler ve internet gibi teknolojik araçlar³⁵⁶ son yıllarda vazgeçilmez öğretim materyalleri olmuştur. Teknoloji, günümüzde yenilikçi bir anlayışa sahip Sosyal Bilgiler öğretiminde yapılandırmacı yaklaşımın uygulanması için en önemli araçlardan birisidir.

Ancak, öğretim etkinliklerinde bir görsel öğenin kullanılması öğrenmenin gerçekleşeceğinin garantisini de vermez. Bu nedenle ders kitaplarında yer alan görsel destekleyici malzemelerin değerli ve kullanışlılığı, yalnızca onların kendi nitelikleri ile ilişkili değildir. Bu tür malzemeler, öğretim sürecinde öğretmen tarafından etkili kullanılmasıyla değer kazanabilir. Öğretmen etkili öğretim etkinlikleri ile kullanışsız bir malzemeyi değerli kılabilir.³⁵⁷

O halde öğretmenin dijital ve teknolojik ürünleri derslerde etkili bir şekilde kullanması gerekmektedir. Türkiye’de neredeyse tüm okullarımızda ADSL bağlantısı vardır. Derslerde internet sayesinde sanal tarihi alan ve müze gezileri yapılabilir. Konuyla ilgili fotoğraf, resim gibi görsel malzemeler derslerde fazla zaman gerektirmeden kullanılabilir.

---

³⁵⁶ Uğurlu 2009, 245.

³⁵⁷ Akbaba 2009,284.

YÜZYILLAR BOYUNCA YERLEŞME

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 6
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: İNSANLAR YERLER VE ÇEVRELER
ÜNİTE	: YERYÜZÜNDE YAŞAM
TEMEL BECERİLER:	Araştırma, empati ve gözlem becerisi
KAZANIMLAR	: Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.
MATERYALLER	: Yerleşme ile ilgili çeşitli fotoğraf ve resimler.

SÜREÇ

1. Öğretmen yerleşmelere ait fotoğraf ve resimler göstererek öğrencilerin ilgi ve dikkatleri derse çekilir. (Bulunulan çevreden resimler seçilmesi daha uygun olur)
2. Resim ve fotoğraflar incelenerek İlk yerleşmelerden günümüze yerleşmeleri etkileyen faktörleri birlikte belirlenir. Bunlar tahtaya listelenir. (Özellikle okulun bulunduğu –köy, kasaba, ilçe, il- yerleşim faktörleri incelenir.)
3. Öğrencilerin geçmişte kurulmuş yerleşmelerin temel özellikleri ile günümüzde yaşadığı yerleşmelerin özelliklerini fark edip aynı zamanda karşılaştırma yapmaları istenir. Yeterli sayıda söz hakkı verilir. Değişimlere dikkat çekilir.
4. Yerleşmeleri etkileyen faktörlerin bazılarının süreklilik arz ettiği, bazılarının ise insan faaliyetleri ile ihtiyaçlarına bağlı olarak değişebildiği üzerinde durunuz.

DEĞERLENDİRME

Açık uçlu sorular sorularak değerlendirilebilir. Veya Öz değerlendirme formu ile de değerlendirebilirsiniz.

ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI³⁵⁸

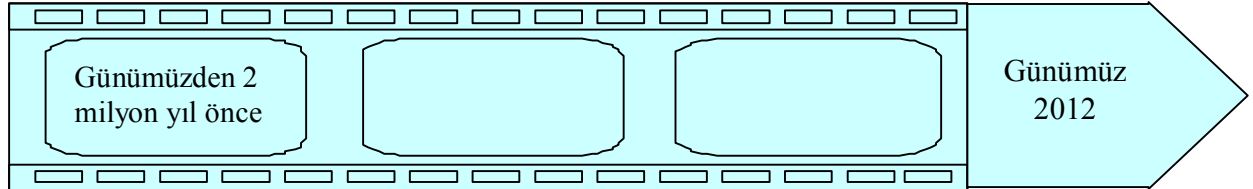
1. Yandaki resimde gördüğünüz yerleşme neden vadi boyunca uzanmıştır?

2. İnsanların burada yerleşmelerinin nedenleri neler olabilir?

3. Resme bakarak olumlu ve olumsuz olabilecek yeryüzü şekillerini doğal şartları söyleyiniz.

Günümüz insanları farklı yerleşmelerde yaşamaktadırlar. Giysileri, yiyecekleri ve evleri de birbirinden farklı görünümindedir. Ama geçmişte de böyle miydi? Hiç düşündünüz mü?

Gelin birlikte biraz geriye gidelim. Örneğin; seksen yıl önce televizyon ve bilgisayar yoktu. Peki, daha geriye gidersek örneğin 2 milyon yıl öncesine.

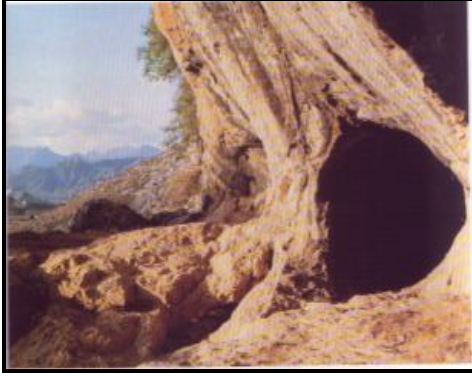
İnsanların geçmişlerini merak etmelerinin pek çok nedeni olabilir. Bu nedenlerden üç tanesini yazabilir misiniz?

1. ....
2. ....
3. ....

Bizler bugün ulaştığımız medeniyete nasıl kavuştuk? Atalarımızın yaşantıları nasıldı? Bu soruların cevaplarını nasıl bulabiliriz?

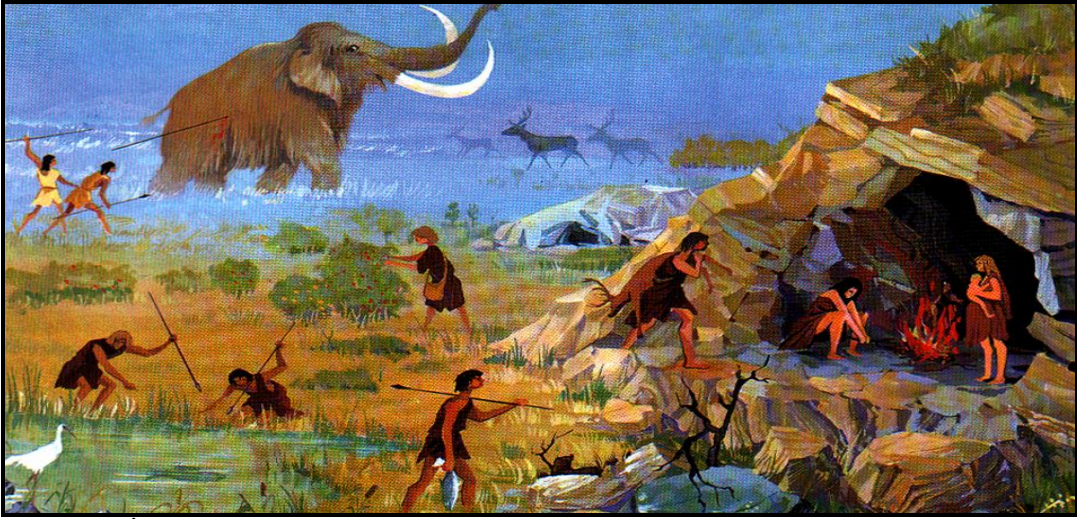
İnsanların dünya üzerinde görülmeye başladıkları zamandan bu güne kadar geçen zaman nasıl sınıflandırılmıştır? Bir zaman şeridini inceleyin. Milat ve yüzyıl kavramlarını araştırın.

³⁵⁸ Sosyal Bilgiler 6. sınıf programı örnek etkinlikler 2005, 191–194.

- Yandaki fotoğraf Antalya'nın 30 kilometre kuzeybatısında bulunan Karain Mağarasına aittir. Mağarada ilk insanlara ait pek çok kalıntı bulunmuştur.
- Yandaki resimden yararlanarak ilk insanların bu mağarayı hangi amaçla kullanmış olabileceklerini nedenleriyle söyleyiniz.

Aşağıdaki resimleri inceleyerek soruları cevaplayın.

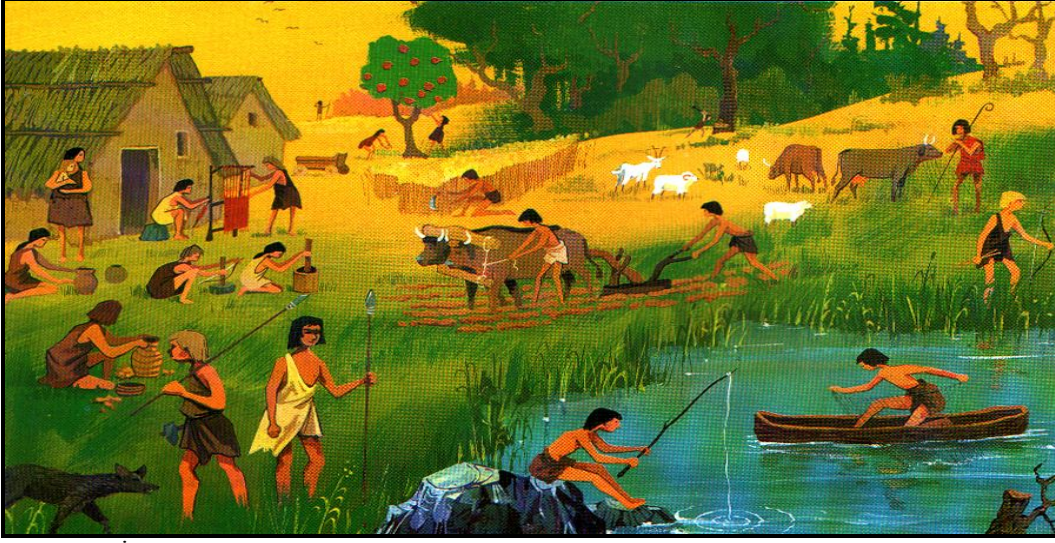
Resim1: İlk barınak mağara

Yukarıdaki resimde gördükleriniz ile ilgili kısa bir hikâye yazınız. Hikâyenizde resimde görülen her insana bir isim vererek yaptıkları işleri anlatın.

Aşağıdaki soruları cevaplayın.

1. Resmi çizilmiş olan dönemde insanlar nerelerde yaşıyorlardı. Neden?
2. Resimdeki hava şartları için neler söyleyebilirsin? Farklı hava koşulları insanların yaşamlarını nasıl etkilerdi?
3. Doğada buldukları meyvelerle beslenen insanlar topladıkları meyveler tükendiğinde başka yerlere giderler. Bu duruma göre hava şartlarının uygunluğu dışında dönem insanları için yaşayacakları alanda olması gereken diğer şartlar neler olabilir?

İnsanlar zekâları ve merak duyguları sayesinde çevrelerindeki doğal unsurları kendi çıkarlarına göre kullanmaya başlamışlar ve tüm öğrendiklerini geliştirerek sonraki nesillere aktarmışlardır.

Resim2: İlk yerleşim yeri

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Resimdeki insanlar hangi işlerle uğraşıyorlar?
2. Resimdeki hayvanlar ne için kullanılıyor, resim 1 deki insanların hayvanlarla ilişkisi ile karşılaştırınız?
3. İnsanlar geçimlerini sağlamak için neler yapıyorlar? Bu faaliyetleri yaşadıkları yerin özelliklerini etkiliyor mu?
4. Resim 1 ile resim 2 arasında yaşanan yerler açısından hangi farklılıklar var?
5. İnsanlar toprağı işlemeye başladıktan sonra pek fazla yer değiştirmediler. O zaman dönem insanı için yaşanacak yer seçiminde önemli olan şartlar nelerdir?
6. Yaşadığınız yerleşmenin bulunduğu yerin yeryüzü şekilleri, iklim özellikleri ve ekonomik faaliyetlerini genel olarak listeleyiniz. Size göre listeledikleriniz arasında insanların tercih ettikleri en önemli özellik nedir?
7. Geçmiş ile günümüz arasında yerleşmeleri etkileyen faktörler açısından benzerlik ve farklılıklar var mı? Neler?

Yukarıdaki resim ve fotoğraflardan öğrendiklerinden yararlanarak, insanların bir alanı yaşamak için seçmelerinde etkili olabilecek faktörleri yazabilir misiniz?

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

ÇATALHÖYÜKTE YAŞAM

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 6
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: İNSANLAR YERLER VE ÇEVRELER
ÜNİTE	: YERYÜZÜNDE YAŞAM
TEMEL BECERİLER:	Araştırma, empati ve gözlem becerisi
KAZANIMLAR	: Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.
MATERYALLER	: Konu ile ilgili çeşitli fotoğraf ve resimler.

SÜREÇ

- 1.Öğrencilerinizle çalışma kâğıdındaki fotoğraf ve resimlerdeki yerleşme örneklerini inceleyiniz.
- 2.Verilen örneklerden yerleşmeyi etkileyen doğal ve beşeri unsurlar hakkında çıkarımlarda bulunmalarını sağlayınız.
- 3.Öğrencilere kendi yaşadıkları yerleşmeleri de incelemelerini isteyebilirsiniz.

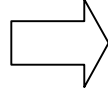
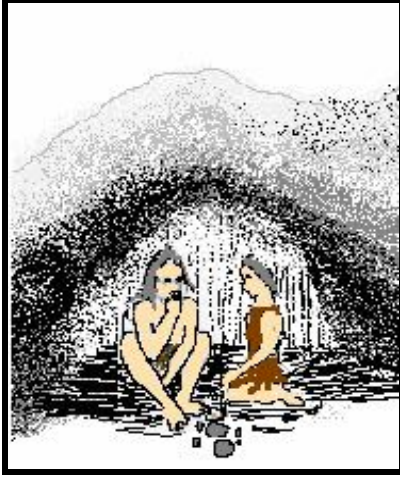
DEĞERLENDİRME

Öz değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

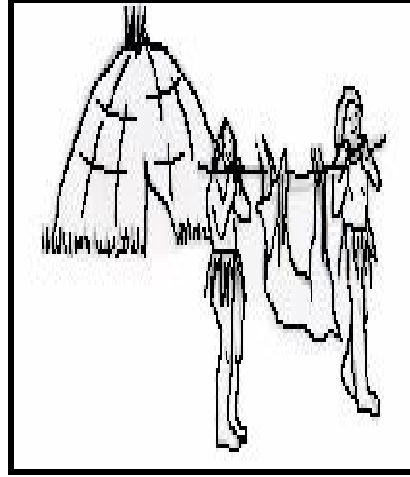
ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI³⁵⁹

İnsanların değişmeyen temel ihtiyaçları beslenme, barınma ve giyinme ihtiyacıdır. Zaman içinde insanın ihtiyaçları değişmemiştir ama bunları gidermenin yolları değişmiş ve çeşitlenmiştir.

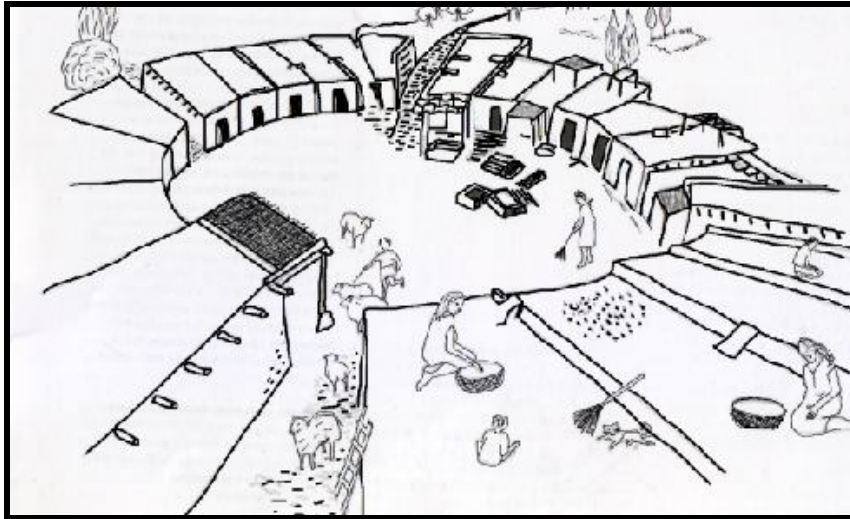
1. İlk barınak: Mağara

2. Sazlardan yapılan ilkel kulübeler

3. İlk şehirler

³⁵⁹ Sosyal Bilgiler 6. sınıf programı örnek etkinlikler, 185–190.

Yukarıdaki resimleri inceleyiniz.

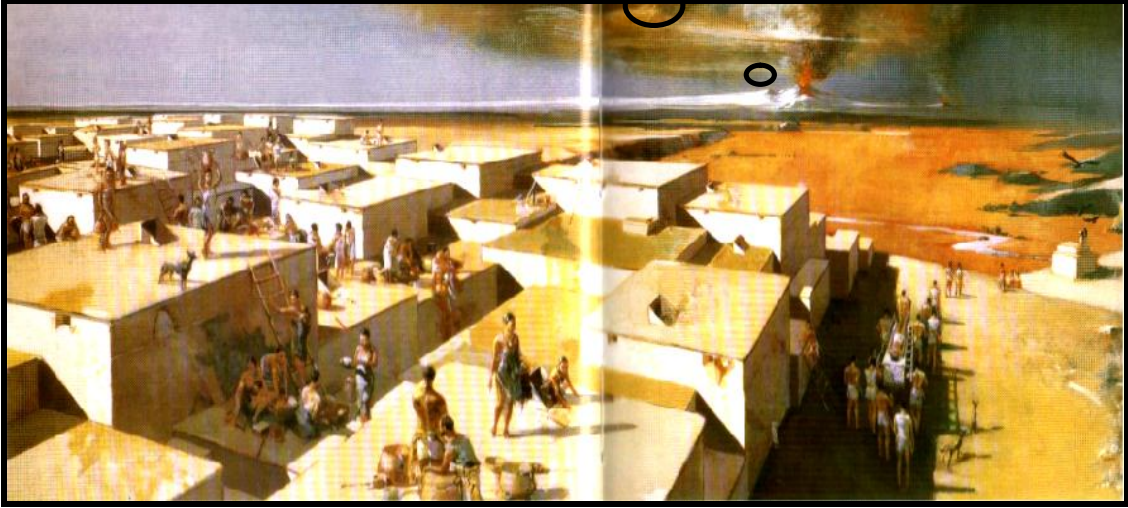
1. Resimlerdeki barınaklarda neler değişmiştir? Bu değişimin nedenleri ne olabilir?
2. Resimden yararlanarak insanların yiyeceklerini nasıl elde ettiklerini söyleyebilir misiniz?
3. Resimdeki insanlar neler yapıyorlar? Bu resimdeki hayvanlardan nasıl yararlanılıyor olabilir?

Yukarıdaki üç resim insanların yerleştikleri alandaki faaliyetlerinin gelişimini gösteriyor. Bu gelişim sürecinde değişen ve gelişen özellikleri aşağıya sıralayın.

1. İnsanlar barınak olarak önce doğada var olan mağara ve ağaç kovuklarını kullanıyorlardı.
2. Daha sonra ..... kullandılar.
- 3.....
- 4.....
- 5.....

ÇATALHÖYÜK

Çatalhöyük yakınlarındaki Hasandağı volkanının faaliyeti evlerin duvarına çizilmişti.

M.Ö.8000'ler.

Çatalhöyük kazı alanı.

Bilgi Notu:³⁶⁰

M.Ö. 6300'den başlayıp 5600 yıllarına kadar süren bir dönemde insanlar Anadolu topraklarında yerleşik hayata geçmişlerdir³⁶¹. Yukarıdaki resim yerleşik hayatın ilk örneklerinden biri olan Çatalhöyük yerleşmesine aittir. Çatalhöyük Konya İli'nin Çumra İlçesi sınırları içindedir. Çarşamba Irmağı'nın kıyısı yer yer bataklık ve sazlıklardan oluşmasına rağmen yerleşik hayata geçmek için ideal bir yerdi. Çünkü evlerini inşa etmek için kil ve kirece, tarım yapabilmek için verimli toprağa ve suya, yakın çevrede avlanabilmek için zengin bir yaban hayatına, araç gereç yapımı için taşlara, (obsidyen gibi) ağaca ve çeşitli madenlere ihtiyaçları vardı. Seçtikleri alan bu ihtiyaçlarını sağlayacak kadar zengindi.

Burada yaşayan insanlar evlerini kendi yaşam tarzlarına göre inşa etmişler, evlerin duvarlarına günlük hayatları ile ilgili ipucu verebilecek resimler çizmişlerdir.

Buluntular, bitki kökleri ve sebzelerle beslenmiş olduklarını gösterir. Ama avcılık ve toplayıcılık da hayatlarının önemli bir parçası halindedir. Sığır, eşek, koyun, keçi, geyik, gazel tilki, kurt, leopar, kuş ve balık avlamışlardır. Çoğunlukla bezelye, mercimek, saz kökü, buğday, arpa gibi tahıl ve sebzelerin yanı sıra, armut, meşe palamudu, badem gibi meyveleri tüketmişlerdir.³⁶²

Yemek pişirmeye yarayan ocakları, yemek taşımaya ve saklamaya yarayan kilden yapılmış çanak çömlekleri, sazlardan yapılmış sepetleri, tahtadan oyulmuş tabakları, kemikten yapılmış kaşık ve çatalları vardı.

Hayvan yünü ve bitki liflerini dokuyabiliyorlar, deri ve kürklerden giysiler üretiyorlardı.

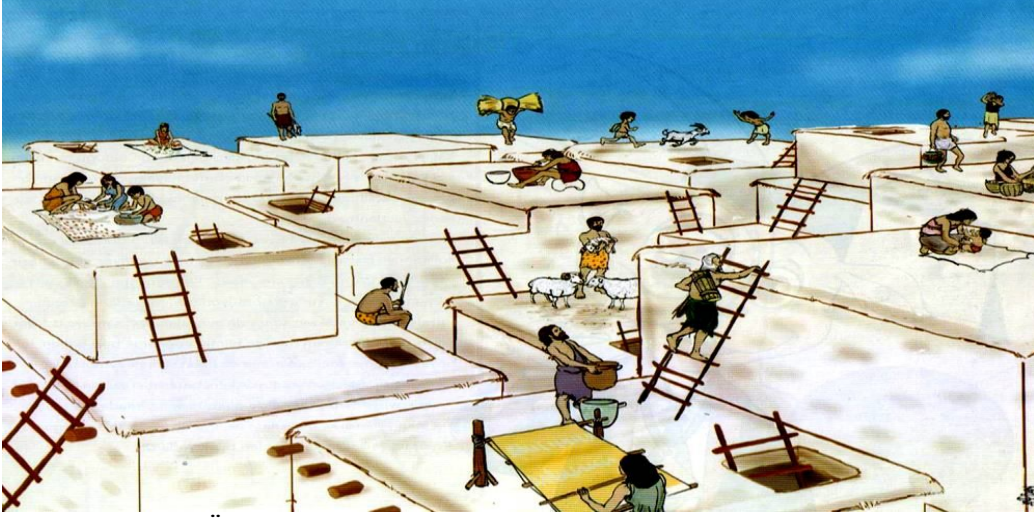
Çatalhöyüklüler ihtiyaçları olan her şeyi kendileri üretiyorlardı. Ancak bulgulara göre çevrelerinden deniz kabukları ve kurşun³⁶³ olarak obsidyen ile takas ediyorlar böylece zaten zengin olan hammaddelerini çeşitlendiriyorlardı.

³⁶⁰ Bilgi notu Sosyal Bilgiler Programı örnek etkinliklerden aynen alınmıştır. Bilgi yanlışlıkları dipnotlarla düzeltilmiştir.

³⁶¹ İnsanlar Neolitik dönemle birlikte yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu tarih yukarıda ifade edilen tarihler arasında değil İ.Ö. 8000-5500 yılları arasını kapsar.

³⁶² Bu hayvan ve bitkilerin tamamının bu dönemde yetiştirilmesi ve evcilleştirilmesi tartışmalı bir konudur.

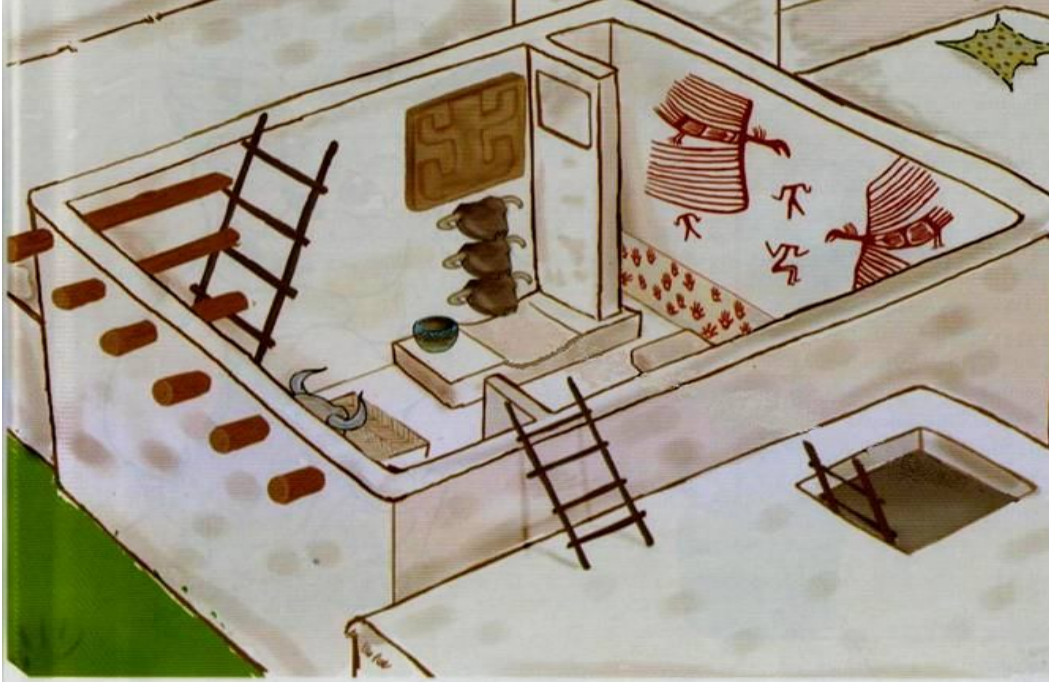
³⁶³ Bu dönem kurşunun değil az da olsa bakır madeninin kullanıldığı bir dönemdir.

Çatalhöyük. M.Ö. 8000'ler.

Yukarıdaki resmi inceleyerek soruları cevaplandırınız.

- Resimdeki araç gereçleri bulun.
- Resimde Çatalhöyük'teki yaşam canlandırılmıştır. Resimdeki çocuklardan biri olduğunuzu düşünün. Anne ve babanız hangi işleri yapıyorlar?
- Sizin oyun alanınız neresi olabilirdi? Bu alan dışında hangi tehlikelerle karşılaşılabilirdiniz?
- Oyuncaklarınız neler olurdu? Nelerden yapılırdı?
- En sevdiğiniz yemekler ne olurdu? Bir günlük yemek listesi yapar mısınız?
- Alış veriş listeniz nasıl olurdu?
- Günlük yaşamda ihtiyaç duyacağınız en önemli araç gereçler neler olurdu? Bunları nasıl ve nereden sağladınız?
- Giyecekleriniz nasıl olurdu? Nelerden yapılırdı?

M.Ö. 8000'ler.

- Evleri inceleyin.
- Evlerin pencereleri yoktur. Girişler neden çatılardadır?
- Evlerin yapımında hangi malzemeler kullanılmıştır.
- Bu evlerde yaşamının olumlu ve olumsuz yönlerini söyleyin.
- Evin içinde hangi eşyalar görülüyor?

Çatalhöyük'teki evlerin duvarlarında çeşitli resimler yapılmıştır. Bu resimler bize o dönemdeki yaşantı ile ilgili önemli ipuçları verir.

- Yukarıdaki resimde ne anlatılmak istenmiş olabilir?
- O dönemde yaşayan bir ressam olsaydınız siz ne çizerdiniz? Neden?

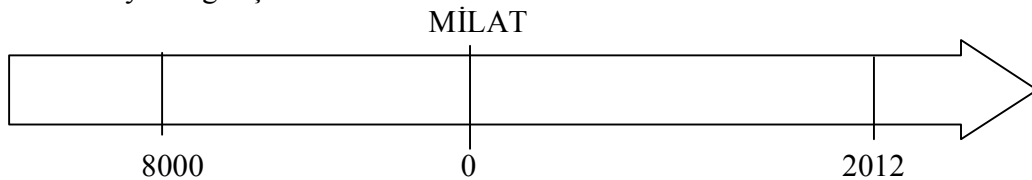
Yerleşme; En geniş anlamıyla yerleşme insanların oturduğu, faydalandığı bölgedir. (İzbırak, R. 1992, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Ankara)

Yaşadığınız yerde yaşamı güçleştiren olumsuz bir doğa koşulu var mı? Varsa nedir ve hangi açıdan yaşamı zorlaştırır? Buna rağmen neden bu alanda yaşamaya devam ettiğiniz sorusunu sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız. Tartışma sonucunda ortaya çıkan fikirleri listeleyiniz.

Öğrendiklerinizden yola çıkarak yerleşmeyi etkileyen faktörleri doğal ve beşeri faktörler şeklinde listeleyiniz.

Aşağıdaki olayların yaşandığı yüzyılları tarih şeridi üzerinde gösterin.

1. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinerek göçebe yaşam
2. İlk yerleşik hayat ve tarım
3. İlk devletler
4. Kale şehirleri
5. Topların savaşta kullanılması
6. Kurtuluş Savaşı
7. Aya ilk gidiş

ANADOLU'DA İZ BIRAKANLAR

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 6
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'+ 40'
ÖĞRENME ALANI	: İNSANLAR YERLER VE ÇEVRELER
ÜNİTE	: YERYÜZÜNDE YAŞAM
TEMEL BECERİLER	: Empati, araştırma, gözlem
KAZANIMLAR	: Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile siyasal ve sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.
MATERYALLER	: Anadolu uygarlıklarına ait kalıntıların fotoğraf veya resimleri.

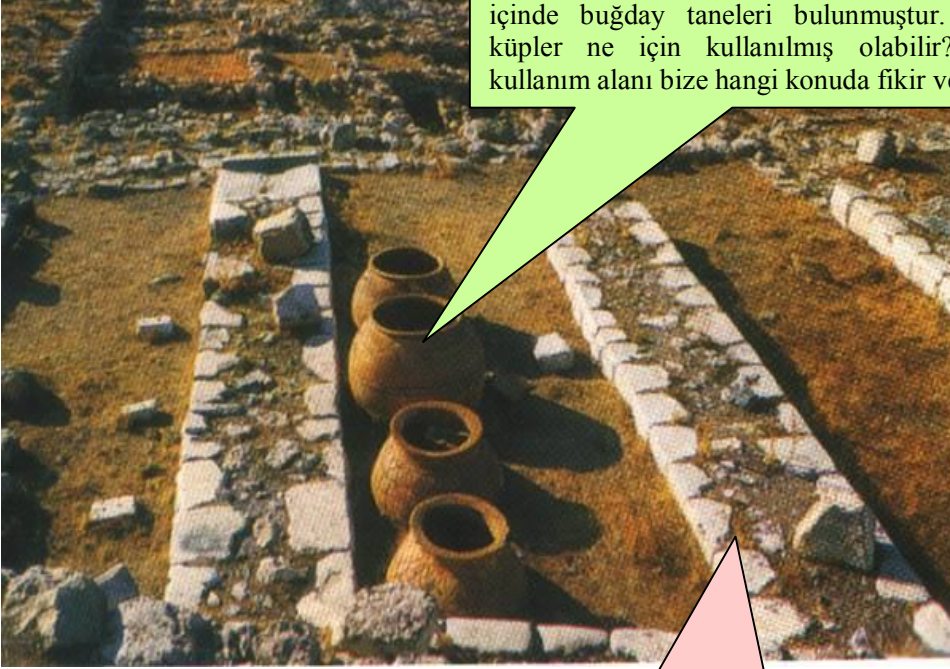
SÜREÇ

1. Öğrencilere günlük hayatları ile ilgili sorular sorunuz. (Ne yedikleri, neler giydikleri, nerelerde nasıl yaşadıkları gibi)
2. Öğrencilerin verdikleri cevapları birbirleri ile karşılaştırmalarını isteyiniz.
3. Aynı yerlerde yaşayan insanların yaşam tarzlarının birbirine çok benzediğini fark etmelerini sağlayınız.
4. Anadolu'daki ilk uygarlıklar döneminde insanların yaşamları ile ilgili kısa bilgiler ve kalıntı fotoğrafları vererek, öğrencilerden bu insanların yaşam biçimleri hakkında fikir üretmelerini isteyiniz.
5. Sınıfın ortak fikirlerini tahtaya yazınız.
6. Daha sonra bu uygarlıklar ile ilgili araştırmalar yaptırarak uygarlıkların genel özellikleri ile ilgili bir tablo oluşturunuz.
7. Her uygarlığın yaşam biçimi ve bu yaşam biçimine ait ifadeleri bu tabloda eşleştirmelerini sağlayınız.
8. Etkinlik sonunda kazanıma uygun olarak her uygarlığın temel ekonomik faaliyeti bu faaliyetin gerektirdiği yerleşme özellikleri, sosyal hayat ve siyasi ilişkiler üzerinde durunuz

DEĞERLENDİRME

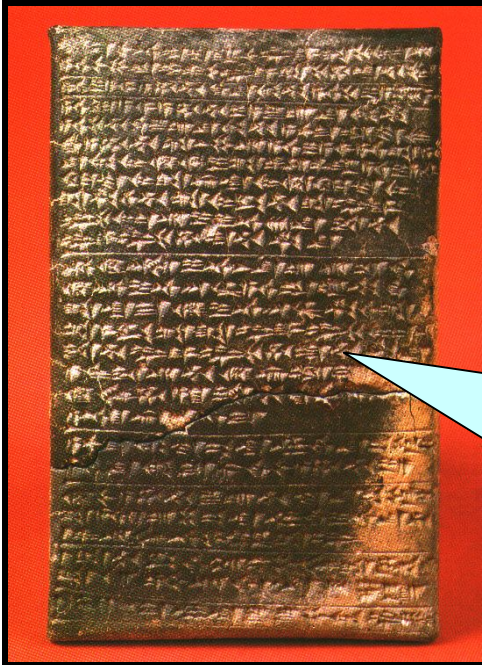
Öz değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

Aşağıda bu uygarlıklara ait buluntuların resimleri var. Bu resimleri inceleyiniz ve soruları cevaplayınız.

Fotoğrafta büyük küpler görülüyor. Bu küpler içinde buğday taneleri bulunmuştur. Sizce bu küpler ne için kullanılmış olabilir? Küplerin kullanım alanı bize hangi konuda fikir verebilir?

Fotoğraf 1: Hitit, Boğazköy, Yukarı şehir, Büyük Kale.

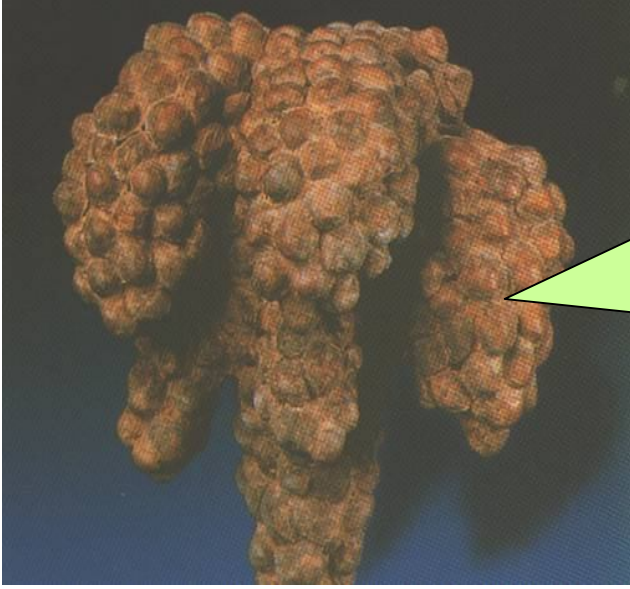

Kalıntılardan yararlanarak bu yerleşmede ev yapımı için hangi malzemenin kullanıldığını söyleyebilirsiniz? Nedenini açıklayabilir misiniz?

Hitit halkının çoğu okur-yazar değildi. Yanda Mısır kralının eşinden Hitit kralının eşine gönderilmiş bir dostluk mektubu görülüyor. Mektubun pişmiş toprak tablet üzerine yazılmasının nedeni ne olabilir? Kullandıkları alfabeyi inceleyin. Bu Hititlerin kullandığı çivi yazısıdır.

Fotoğraf 2: Hitit, pişmiş tablet, mektup.

Fotoğraf 3: Hititler. Üzüm salkımı biçiminde Pişmiş Toprak.

Hititlerin yetiştirdiği tarım ürünleri içinde üzüm önemli yer tutar. Bununla birlikte tahıl ve sebze de yetiştirmişlerdir. Bu ürünler ile yaşadıkları ortamların doğal özelliklerini ilişkilendirin.

Hititler için bazı hayvanlar gücün sembolü olmuştur. Resimdeki hayvanın evcilleştirildiğini nereden anlayabiliriz?

Fotoğraf 4: Hitit, Boğa başı, Tokat.

Fotoğraf 5: Hititler, Kargamış, Savaş arabası.

Hititler çevrelerindeki toplumlarla ticareti geliştirmişler. Ancak zaman zaman savaşlar da yapmışlardır. Savaşlardaki güçlerini kendilerine has olan savaş arabalarından alıyorlardı. Resme bakarak, dönemin teknolojisi hakkında neler söyleyebilirsiniz.

Urartular taş işçiliğinde ileri gitmişlerdir. Özellikle kalelerinin duvarlarında aşağıdaki gibi kabartmalara çok rastlanır. Kabartmada ne anlatılıyor olabilir? Taşlar üzerine yazdıkları yazılar bize o dönem ile ilgili bilgiler veriyor.

Fotoğraf 6: Urartu, Taş kabartma

Fotoğraf 7: Urartu çivi yazısı

Fotoğraf 8:
Urartu, Tunç iğne

Fotoğraf 9:
Urartu, Tunç kazan, Altın tepe

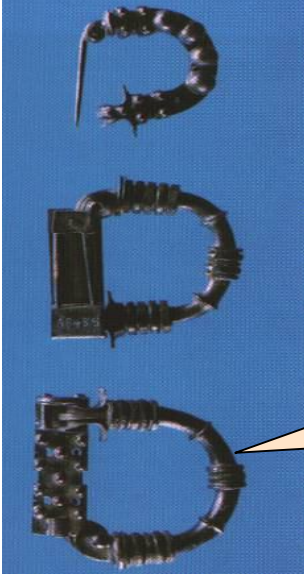
Urartularda madencilik ve maden işçiliği gelişmiştir.

Fotoğraf 10:
Urartu, Bakır-altın kazan

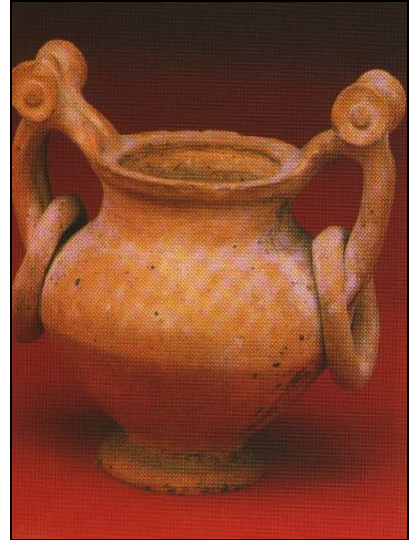
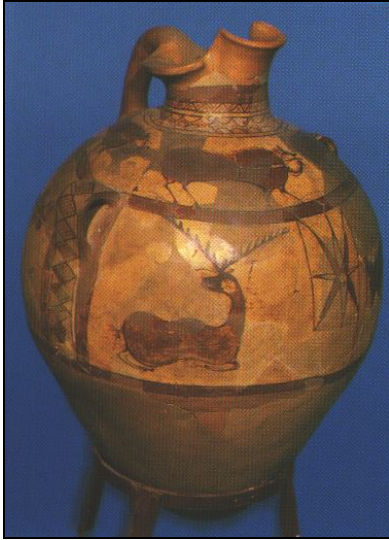
Fotoğraf:11 Urartu devletini simgeleyen kırmızı toprak çömlek, bakır ve bronz olanlar ile birlikte

Kırmızı boyalı çömlekler Urartu krallığının simgesiydi.

Fotoğrafta görülen çengelli iğneler dönemin en önemli teknolojik buluşlarından. Çengelli iğnelerdeki ayrıntılar bize ne gösteriyor?

Fotoğraf12- Frig Çengelli iğneler

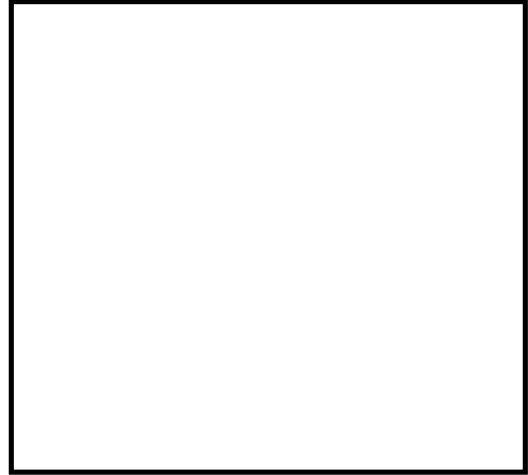
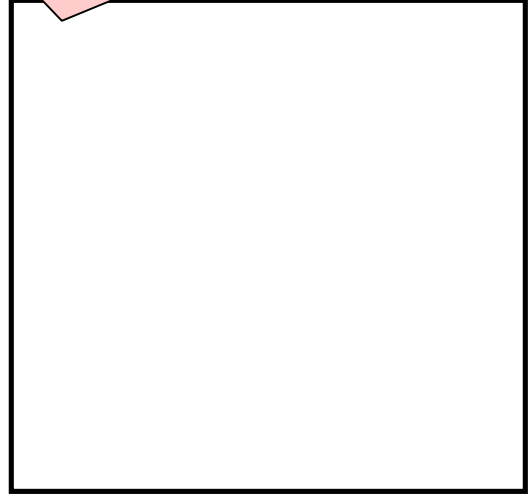
Fotoğraf 10 : Firig, Pişmiş toprak, Gordion

Fotoğraf: 11- Firig Pişmiş toprak vazo

Yukarıdaki eşya ne için kullanılmış olabilir? Üzerindeki resimleri inceleyin. Resimler bize o dönem ile ilgili hangi ipuçlarını verebilir.

LİDYALILAR

Yanda gördüğünüz aslan başını buraya çiziniz.

Fotoğraf 13: Lidya paraları

Lidyalılar parayı ilk kullanan uygarlıktır. Paralarının üzerindeki simgeye dikkat edin. Paranın üzerindeki aslan başı neyi simgeliyor? Paranın altından yapılmış olması size ne düşündürüyor?

Lidya ekonomisinin bu kadar güçlü olmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Aşağıda Anadolu uygarlıklarının genel özellikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgileri eşleştirme tablosunda yazarak ilgili Anadolu Medeniyeti ile eşleştiriniz

UYGARLIKLARI EŞLEŞTİRELİM

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 6
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: İNSANLAR YERLER VE ÇEVRELER
ÜNİTE	: YERYÜZÜNDE YAŞAM
TEMEL BECERİLER:	Zaman ve kronolojiyi algılama, değişim ve sürekliliği algılama, empati
KAZANIMLAR	:Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile siyasal ve sosyal yapılar arasındaki etkileşimi fark eder.
MATERYALLER	: Mukavva, Fon kâğıdı, Zarf, Renkli Kalem, Makas, Yapıştırıcı

SÜREÇ

Öğretmen bugün konumuz Anadolu'da ve Mezopotamya'da kurulan ilk uygarlıklar, bu uygarlıkların önemli siyasi olaylarını ve dünya medeniyetine katkılarını işleyeceğiz diyerek öğrencilerin dikkatini derse çeker. Bir hafta önce belirlenen Materyaller masaya konularak işleme başlanır.

Mukavva üzerine 8 adet zarf düzenli bir şekilde yapıştırılır. Renkli bir fon kâğıdı, zarflara sığacak biçimde kesilir. Küçük parçalar haline gelen bu fon kâğıtlarının üzerlerine Anadolu'da ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları hakkında bilgiler veren kısa notlar yazılır.

Örneğin: (Başkentleri *Hattuşaş* 'tır. *Pankuş* adı verilen meclisleri vardır.) gibi.

Her uygarlıkla ilgili kısa notlar yazılır. Mukavva üzerine yapıştırdığımız zarfların üzerilerine de uygarlık isimleri yazılır. Fon kâğıtları karıştırılır ve sıra ile öğrencilere verilerek öğrencilerin bu kâğıtlarda yazan bilgi notlarına göre uygarlıkları bulmaları istenir.

Örneğin: *Tarihte İlk Kez Parayı Kullanmışlardır*, yazılı bilgi notunu gören öğrenci bu kâğıdı Lidyalılar yazan zarfın içine koymalıdır.

Bu şekilde oyunlaştırılarak ve öğrenciler yönlendirilerek öğrencilere uygarlık bilgileri kolayca öğretilmektedir. 1 ders saatinde hazırlanan bu çalışma diğer ders saatlerinde de zaman kaldıkça pekiştirme amacıyla kullanılmalıdır.

Oyun kartı örneği:

ANADOLU VE MEZOPOTAMYA'DA İLK UYGARLIKLAR		
HİTİTLER	İYONLAR	ASURLULAR
URARTULAR	LİDYALILAR	SÜMERLER
FRİGLER		BABİLLER

Ziggurat adı verilen tapınakları vardır.

DEĞERLENDİRME

Öz değerlendirme formu ile değerlendirilebilirsiniz.

HİTİTLER

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 6
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: İNSANLAR YERLER VE ÇEVRELER
ÜNİTE	: YERYÜZÜNDE YAŞAM
TEMEL BECERİLER:	Zaman ve kronolojiyi algılama, Değişim ve sürekliliği algılama, empati
KAZANIMLAR	: Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile siyasal ve sosyal yapılar arasındaki etkileşimi fark eder.
MATERYALLER	: Hitiler adlı belgesel film
KAYNAK	:

SÜREÇ

Belgesel önceden izlenerek özellikle yerleşme-sosyal ve siyasi hayat-ekonomi çerçevesinde önemli olan bölümler belirlenir. Bu bölümler gösterilerek, izledikleri kısım ile ilgili sorular sorulabilir. Sorular da önceden hazırlanmalıdır.

Film izlendikten sonra Anadolu'da kurulmuş olan Frig, Lidya, Urartu ve İyonların da genel özellikleri üzerinde durulur. Bu uygarlıklar ile ilgili araştırma yapmaları istenebilir veya öğretmenin sınıfta verdiği kısa bilgiler üzerinden bu uygarlıkların genel özellikleri belirlenebilir. Kazanımın istediği ilişkilendirmeler göz önünde bulundurulur.

ÖNERİ VE DEĞERLENDİRME

1-Etkinliği üç şekilde yapabilirsiniz.

- 1.1. Film gösterimi konu anlatımından önce yapılabilir.
- 1.2. Film gösterimiyle beraber konu anlatımı yapılabilir.
- 1.3. Film gösterimi konu anlatımından sonra yapılabilir.

2-Karakter Çözümlemesi: Filmdeki bir karakterin gözlem yoluyla bulunabilen bir özelliği belirtilir. Bu etkinliği uygun gördüğünüz karakterlerle yaptırabilirsiniz.

Karakterin bulunan bir özelliğine zıt bir özelliğin öne çıktığı bir sahnenin anlatılması istenebilir. Örnek çözümlenmeler: Geveze ama akıllı; kuvvetli ama korkak gibi.

Bu etkinliği benzer özelliklere ulaşılabilen sahnelerle de yaptırabilirsiniz.

Örnek çözümlenmeler: Kuvvetli ve cesur; güçsüz ve korkak gibi.

3-Çalışma kâğıtlarındaki sorular sınıfta cevaplanırken bir soru cevaplanmadan diğerine geçmeyiniz.

4-Filmde geçen yer adlarını haritada buldurabilirsiniz.

5-Filmde geçen kavramları cümle içinde kullanabilirsiniz.

6-"Filmde yer alan şehirleri, ülkeleri gördünüz mü?" sorusunu cevaplandırmalarını isteyebilirsiniz.

7-Filmle ilgili bir tartışma yaptırabilirsiniz.

8-Öğrenciler tarafından çizilen resimler ve yazılan şiirlerle bir köşe hazırlayabilirsiniz.

9-Filmdeki mekânlara gezi düzenleyebilirsiniz.

10-Çalışma kâğıdındaki sorulara ek sorular sorabilir, gereksiz gördüğünüz soruları çıkarabilirsiniz.

ÖĞRENCİ FİLM ÇALIŞMA KÂĞIDI³⁶⁴

Öğretmenler seyrettirecekleri filmle ilgili olarak öğrenci çalışma kâğıdı hazırlamalılar. Filmi seyrettikten sonra öğrencilere dağıtılacak olan bu çalışma kâğıtlarının öğrenciler tarafından doldurulmasını istemelidirler. Aşağıda bir öğrenci film çalışma kâğıdı bulunmaktadır.

FİLMİN ADI: HİTİTLER
FİLMİN KONUSU: HİTİTLER

- Filmde ilk sahne nasıl başlıyor? Bu sahnede gördüklerinizi yazar mısınız?
- Filmde hangi tarihi mekânlar var?
- Filmde Hititlerin komşu devletlerle ilişkileri nasıl anlatılmış?
- Filmde devlet kimler tarafından yönetiliyordu?
- Hititlerin inançları nasıldı? Neden bin tanrılı ülke deniliyordu?
- Kralın oturduğu tahtı inceleyin. Nelerin dikkatinizi çektiğini yazar mısınız?
- Halkın geçim kaynakları nelerdi?
- Yerleşim yerlerinin özellikleri nelerdir?
- Ticaret ülkeler arası ilişkileri nasıl etkilemiştir?
- Hititlerdeki teknoloji filmde nasıl anlatılmıştır?
- Yazının Hititler için önemi ne olabilir? Yazıyı ne amaçla kullanmışlardır?
- Hitiler nasıl yıkılmıştır?
- Filmdeki insanların kıyafetlerini tanımlar mısınız? Bunlarla günümüz kıyafetleri arasında fark var mı? Varsa bu farkları yazınız.
- Filmde tespit ettiğiniz kötü davranışlar (saygısızlık, yalan, hoşgörüsüzlük vb.) nelerdir?
- Filmde yardımseverlik, hoşgörü, adalet, çalışkanlık vb. ile ilgili neler öğrendiniz?
- Film sizde ne ile ilgili merak uyandırdı? Filmde sonra neyi merak ediyorsunuz?
- Filmi seyrettikten sonra aklınıza takılan sorular oldu mu? Varsa bu sorularınızı yazınız.
- Filmle ilgili duygularınızı resim yaparak, şiir veya düz yazı yazarak anlatır mısınız?

NOT: Yukarıdaki sorulara benzer sorular oluşturabilirsiniz. Film uzun olduğu için önceden izleyerek öğrencilerinizin görmelerini istediğiniz bölümleri belirleyebilir ve bunları not olarak doğrudan bu bölümleri inceleyebilirsiniz. Örneğin;

16–18. dakikalar arasında komşu devletlerle ilişkiler üzerinde duruluyor.

20–25. dakikalar arasında sanat, inanış üzerinde duruluyor.

34–35. dakikalar arasında dış politika,

35–38. dakikalar arasında sosyal hayat, yerleşme ve ekonomik faaliyetler üzerinde durulmaktadır. Şeklinde kendiniz için notlar alarak bu bölümler üzerinde durabilirsiniz.

³⁶⁴ Sosyal Bilgiler 6. sınıf programı örnek etkinlikler 2005, 208.

FİMLERİN SEÇİMİNDE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR ³⁶⁵

Öğretmenlerimizin her filmi sınıfta kullanmaları eğitim ve öğretim bakımından uygun olmayabilir. Çünkü bazı filmler kazandıracığımız davranışları içermelerinin yanında öğrenciler için gösterimi uygun olmayabilir. Bu yüzden öğretmenlerimizin film seçerken göz önünde bulundurmaları gereken bazı kriterler olmalıdır. Aşağıda bu kriterleri içeren bir film kontrol listesi bulunmaktadır.

ÖĞRETMEN FİLM KONTROL LİSTESİ

		EVET	HAYIR
1	Film, Türk Millî Eğitimi'nin ve ilköğretimin genel amaç ve ilkelerine uygun mu?		
2	Filmin içeriği kazanımların edinilmesini destekliyor mu?		
3	Filmde yer alan sahneler, genel ahlâka uygun mu?		
4	Filmin dili öğrencilerin seviyesine uygun mu?		
5	Filmde kullanılan dil genel ahlâka uygun mu?		
6	*Filmde gerçek dışı olaylardan/durumlardan kaçınılmış mı?		
7	*Film tarihî gerçeklerle örtüşüyor mu?		
8	*Filmdeki zaman, işlediğiniz konunun geçtiği zamanla örtüşüyor mu?		
9	Filmin süresine dikkat ettiniz mi? Süresi yapacağınız plana uygun mu?		
10	Filmde sebep-sonuç ilişkisi iyi işlenmiş mi?		
11	Film hakkında yazılan (gazetede, film dergisinde vb.) yazıları okudunuz mu?		
12	Adalet, ahlâk, erdem gibi kavramların önemi vurgulanıyor mu?		
13	Öğrencilerde, konuyla ilgili merak duygusu uyandırıyor mu?		

• 1. 2. 3. 4. ve 5. maddeler de “**Evet**” cevabının verilmesi durumunda gösterimi uygun olup; “**Hayır**” cevabı var ise film gösterim için uygun değildir.

* Tarihi filmler için geçerlidir. 6.7. ve 8. maddelerde ise, tarihî filmler için “**Evet**” cevabının verilmesi zorunludur.

• 1. 2. 3. 4. ve 5. maddelerde evet cevabının verilmesinin **zorunlu** olmasının yanında (tarihi filmler için ise 6,7 ve 8. maddeler de dâhil) *diğer maddelerde ise evet cevabının aranması tavsiye edilmektedir.*

³⁶⁵ Öztaş 2009, 354.

GEÇMİŞİN İZLERİ

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 6
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: İPEK YOLUNDA TÜRKLER
TEMEL BECERİLER:	Araştırma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, sosyal katılım
AZANIMLAR	: Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir.
MATERYALLER	: Çalışma kâğıtları, fotoğraflar

SÜREÇ

1. Öğrencilerinize bir hafta önceden düğünle ilgili sözlü tarih çalışması yaptırınız.
2. Orta Asya ilk Türk devletlerindeki düğün ve kutlamalarla ilgili aşağıdaki çalışma kâğıdındaki bilgileri günümüzle karşılaştırmalarını isteyiniz.
3. Düğünlerde yapılan faaliyetlerin kültürümüzü oluşturan unsurlarla (din, dil, edebiyat, müzik, gelenekler vb.) ilişkisi üzerinde durunuz.
4. İslamiyet'in kabulü ve zamanla değişen şartların kutlama ve törenlere etkisi üzerinde durunuz.
5. Etkinlik sonunda öğrencileri iki gruba ayırarak düğünle ilgili bir rol yapma etkinliği yaptırınız. Gruplardan biri eski geleneklere göre diğeri ise yeni geleneklere göre düğünün aşamalarını canlandıracaklar.
6. 'Sağdıç, çeyiz, nişan, saç, türkü' gibi kelimelerin anlamları için sözlük çalışması yaptırınız.

DEĞERLENDİRME

Öğrenci çalışma kâğıdı ve öz değerlendirme formlarıyla değerlendirebilirsiniz.

ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI ³⁶⁶

Aşağıda Orta Asya ilk Türk toplumlarının düğünlerine ve kutlamalarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgileri yapmış olduğunuz sözlü tarih çalışmasında elde ettiğiniz bilgilerle karşılaştırınız.

Kız isteme: Her ne suretle olursa olsun, evlenecek erkek için bir kız istemek gerektiğinde, genellikle bugün de olduğu gibi kız evine dünürücü gönderilmektedir. Kız istemeye giden bu dünürçülere veya görücülere sawçı (sözcü-elçi) da denirdi. Sawçı: Güveyler, kayınlar, dünürler arasında gelip giden, elçilik yapan kişidir. Çünkü sawçı onun sözünü buna, bunun sözünü ona anlatan kişidir.

Günümüzde de yukarıda anlatılanlarla benzerlikler var mıdır? Yazınız.

Söz Kesme: Söz kesimi Türklerde, çok değer verilen bir antlaşmadır. İlk Türk topluluklarında evlilik bununla başlar denilebilir. Türklerin eski geleneklerine göre söz kesim antlaşması at üzerinde yapılırdı: Kız ve oğlan tarafı at üzerine binmiş olarak karşılaşır ve böylece antlaşırlardı. Ayrıca İlk Türk devletlerinde de önemli antlaşmalar at üzerinde yapılırdı ki bu da bize Türklerin evlilik antlaşmasına verdiği önemi gösterir.

1. Türkler söz kesimi ve önemli antlaşmalarını neden at üzerinde yapıyorlar?

2. Günümüzde evlenmeden önce söz kesimi yapılıyor mu? Yapılıyorsa yukarıdaki bilgilerden farklı olarak neler yapılıyor?

3. Orta Asya'da ve günümüzdeki düğün merasimlerini gösteren resimler bularak sınıfa getiriniz.

Nişan: Nişan, evlenme için bir vaat ve aynı zamanda bir, ön akid'dir. Kaynaklara göre nişan âdetinin Orta Asya uluslarında çok eskiden beri olduğu anlaşılmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde de nişan yüzüğünün takıldığı belirtilerek, önemi vurgulanmıştır. Dede Korkut Hikâyelerinde nişan törenine küçük düğün de denilmiştir.

4. Yukarıdaki bilgilerde görüldüğü üzere nişan ilk Türk toplumlarında düğünden önceki aşamalardan birisidir. Günümüz nişan törenlerinde olan ve yukarıdaki bilgiler arasında olmayan şeyler nelerdir?

³⁶⁶ Sosyal Bilgiler 6. sınıf programı örnek etkinlikler 2005, 262–264.

Çeyiz: Türklerde babanın kızına çeyiz yapması bir yükümlülük olarak görülüyordu. İlk Türk topluluklarında, gelin giden kızın çeyizine, sep derlerdi. Kaşgarlı Mahmut'un verdiği bilgiye göre gelinin akrabaları çeyizi hazırlamak için aralarında yardımlaşmaktadırlar. Bugün Anadolu'da çeyiz, bir süs eşyası ve dürü olarak anlaşılır. Hâlbuki Dede Korkut Hikâyelerinde de belirtildiği gibi ilk Türk topluluklarında çeyiz, hayvan sürüleri, yardımcı insanlar vs.den oluşmaktaydı. Daha çok düğünlerde, gerek gelin ve gerekse güveyi, hısımlarına armağanlar gönderme âdeti, bugün yurdumuzun çok yerinde, gelinle damadın karşılıklı olarak birbirlerinin hısımlarına giyecek göndermesi şeklinde yaşamaktadır.

5. Günümüzdeki çeyizde bulunan eşyalar ile eski zamanlardaki çeyizde bulunan eşyalar aynı mıdır? Değişiklikler varsa bunların nedenleri neler olabilir?

6. Günümüzde çeyiz hazırlanırken yardımlaşma olmaktadır mıdır?

Düğün: Dede Korkut Hikâyelerinde nişan toyuna küçük düğün, evlenme toyuna ise ulu düğün denmiştir. Aynı zamanda büyük düğüne ağır düğün denirdi. Düğüne bugün de olduğu gibi, düğün (tüğün) deniliyordu. Türklerde eskiden de günümüz adetlerine benzer güzel adetler ve sosyal dayanışma örnekleri görülmektedir.

Düğün bayrağı: Düğünü başlatmak, kız evinin hakkı idi. Düğün kız evinde başlar erkek

evinde biterdi. Toy veya düğün bayrağı da bütün Türklerde görülen yaygın bir gelenektir.

Düğüne davet: Davetlere ve düğüne çağırma işine de bugün Türkiye'nin birçok yerinde söylendiği gibi okumak denilmekte idi. Okumak kelimesi genel olarak her türlü Çağırma anlamını da ifade ediyordu. Geline kelin, güveye ise küzegü denilmekte idi. Düğün aşısı ve açları doyurma anlayışı da, bütün Türkler de yaygın bir inanç hâlinde idi. Kök Türkler düğün için törün sözünü kullanmışlardı. Toylarda Türkler yarışlar düzenleyerek, güreşler yaparak, kopuz(günümüzde kullanılan bağlamanın benzeri) eşliğinde türküler söyleyerek eğlenirdi.

Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra da düğünlerdeki eğlence gelenekleri devam etmiştir. Aşağıda Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in düğünü ile ilgili bilgilerde bu geleneklere rastlanmaktadır:

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Tuğrul Bey'in halifenin kızıyla evlenmesi dolayısıyla yapılan düğünde, Tuğrul Bey ve diğer ileri gelenler neşe içinde raks etmişlerdir. Tuğrul Bey, daha önce aralarında yapılan sözleşme gereği Abbasi Halifesinin kızıyla nikâh ve düğün yapmak için 1063 tarihinde Azerbaycan'dan Bağdat'a hareket etti. Tuğrul Bey ordusu ve devrin büyük adamlarıyla birlikte Bağdat'a ulaştı. 18 Şubat'ta başlayan muhteşem düğün bir

hafta sürdü. Sultan düğün esnasında ziyafetler verdi. Eğlenceler düzenleyerek değerli hediyeler dağıttı. Sultan da dahil olmak üzere bütün Selçuklu Beyleri sarayın salonunda müzik seslerinin ahengine uyarak ve Türkçe şarkılar söyleyerek dans ediyor, dizlerini yere vurup kalkıyor ve eğleniyorlardı. Gelin altın bir tahtta oturmuş idi. Düğünden sonra Tuğrul Bey Bağdat'tan eşiyle birlikte ayrılarak ülkesine hareket etti. Sultan gelinin çeyizinin nakli için 100 bin dinar göndermişti.

7.Yukarıdaki bilgilerle günümüzde yapılan düğünlerdeki etkinlikleri karşılaştırınız. Benzerlik ve farklılıkları yazınız? (Eğlence şekilleri, kullanılan müzik aletleri, söylenen türküler açısından)

Gelin alma: Gelin evden ayrılırken, baba ocağına ve ateşine saygı gösterir. 7 atadan izin istenir; Müslüman Türklerde ise 7 evliyadan izin istenir ve dua edilirdi. Önceden Türklerde gelinin, babası evinden alınarak, kocasının evine götürülüşü esnasında üzerine didek denilen bir örtü (duvak) örtülüyordu.

8.Yukarıdaki bilgiye göre Türkler neden önceleri 7 atadan izin alırlarken sonraları 7 evliyadan izin istemeye başlamışlardır?

9.Günümüzdeki gelin alma ile eski gelin alma merasimi arasında ne gibi farklılıklar olabilir?

Gelin indirme, saç ve kurban: Gelin indirme Türklerde büyük bir tören olarak görülürdü. Gelin indirmelerde görülen ve en eski Türk özlerini taşıyan gelenekler ise şunlardır; —**Saçı:** Orta Asya ilk Türk topluluklarında, gelinin atının, yele ve kuyruğuna kırmızı saçarlarmış. İslamiyet'ten sonraki, ikinci gelişme de, un serpmeye yaygınlaşmıştır. Para, çörek, şeker ise daha geç çağlarda ortaya çıkmıştır. Anadolu'da saç sırasında dua da edilirdi. — **Kurban kesme:** Türk toplumlarında çok görülürdü. Anadolu'da da buna uğur kesme denirdi.

10. Düğün esnasında yapılan saç, kurban kesme gibi merasimlerin nedeni ne olabilir? Saçta kullanılan malzemelerdeki değişimin sebebi nedir?

SÖZLÜ TARİH ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI

Sevgili öğrenciler, bir aile büyüğünüzle (dede, babaanne) veya çevrenizdeki yaşlı birisine aşağıdaki soruları sorarak aldığınız cevapları yazınız. Görüşme yapmadan önce mutlaka izin isteyiniz. Uygun olduğu zamanı belirleyiniz. Görüşmeyi bir kayıt cihazıyla kaydedebilirsiniz. Görüşme bittikten sonra mutlaka teşekkür ediniz.

1. Gelin/damat adayının aileleri evlilikle ilgili kararlar almak amacıyla ne zaman bir araya geldiler?
2. Nerede toplandılar?
3. Neler konuşuldu?
4. Hediye alıp verdiniz mi?
5. Nişan yaptınız mı?
6. Nişan töreninizi nerede yaptınız?
7. Nişan alışverişi yaptınız mı? Yaptıysanız neler alındı?
8. Nişan töreninizde misafirlere neler ikram edildi?
9. Nişan töreninize kimler katıldı?
10. Nişan töreninizde ne giyindiniz?
11. Kına gecesi yaptınız mı?
12. Kına gecesi yaptıysanız, nerede yapıldı?
13. Kına gecenize kimler katıldı?
14. Kullanılan müzik nasıldı? Örnek verir misiniz?
15. Kına gecesinde neler ikram edildi?
16. Kına gecenizde oynanan oyunlar var mı idi? Hatırlayabildiğiniz neler vardı?
17. Kına gecesinde ne giymiştiniz?
18. Düğünden önce evli çiftlerin kendi evlerinde kullanabilecekleri eşyaları hazırladınız mı? Özellikle kız tarafının küçük yaşlardan itibaren hazırladıkları bu eşyalara ne denir?
19. Bu hazırlıkta ne tür eşyaların aldığınızı söyler misiniz?
20. Düğününüz nerede yapıldı?
21. Düğününüzü kaydettiğiniz CD ya da kaset var mı?
22. Düğününüzde ki kıyafetlerinizi anlatır mısınız?
23. Düğününüzde kullanılan müzik aletleri ve oynanan oyunlar nelerdi?

GEÇMİŞİN İZLERİ

DERS	: SOSYAL BİLGİLER
SINIF	: 6
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: İPEK YOLUNDA TÜRKLER
TEMEL BECERİLER	: Araştırma, eleştirel düşünme, karar verme, değişim ve sürekliliği algılama
KAZANIMLAR	: Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterir.
MATERYALLER	: Çalışma kâğıtları, resimler

SÜREÇ

Etkinliğe başlamadan önce bilgi notunu öğrencilere okutabilirsiniz.

1. Bir ders önceden halı ve kilim gibi nesnelerin yapılışı ile ilgili araştırma yapmalarını, konuyla ilgili resimler toplamalarını isteyiniz.
2. Dersten önce Fatih Kısaparmak'ın *Kilim* türküsünün sözlerinin tahtaya yazılmasını sağlayınız. İmkânlarınız varsa ise öğrencilerinize türküyü dinletiniz. Daha sonra ilgili soruları cevaplamalarını isteyiniz.
3. *Kilim, halı ve nakış* kelimelerinin anlamları ile ilgili sözlük çalışması yaptırınız.
4. Resimlerle ilgili soruları cevaplamalarını isteyiniz.
5. Kilimden başka Orta Asya ilk Türk devletleri ve İlk Türk İslam devletlerinin Türk kültürüne katkılarını göstermek amacıyla aşağıdaki etkinliği gerçekleştiriniz.
6. Bir hafta önceden öğrencilerinizi gruplara ayırarak her grubun daha önceden derste öğrendikleri devletlerden birisini seçmelerini isteyiniz. (Asya Hun, Kök Türk, Uygur, Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu Devleti).
7. Gruplara seçtikleri devletle ilgili tanıtım broşürleri hazırlayacaklarını söyleyiniz.
8. Broşürlerde aşağıdaki bilgilerin yer almasını isteyiniz.
  - Seçtiği devletin tarihini anlatan bir bölüm
  - Bu devletle ilgili önemli kişilerden birisini tanıtan bölüm
  - Bu devletin yaşadığı bölgeleri ve önemli şehirlerini gösteren bir harita
  - Günümüzde bu devletin bulunduğu yerleri ve devletleri gösteren bir harita
  - Bu devletin kültürel özelliklerini tanıtan bir bölüm
  - Bu devletlerin günümüze kadar gelmiş olan kalıntılarını anlatan bir bölüm
9. Hazırlanan bu broşürleri sınıf panosunda sergileyebilirsiniz.

DEĞERLENDİRME

Öğrenci çalışma kâğıdı ve öz değerlendirme formlarıyla değerlendirebilirsiniz.

ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI

KILIM

Sevdiğine sözü olan bir kilim dokur.
Kilimin dilinden ancak anlayan okur.
Sırlarımı verdim sana, sevgimi verdim.
Şu gönlümü kilim yaptım yoluna serdim.

Kilim kalbin aynasıdır, gönlün sesidir.
Her nakışı bir duygunun ifadesidir.
Kilim sevgiliye çağrı, aşka davettir.
Kimi renkler şikâyettir, kimi hasrettir.

Ben şu gönül tezgâhında kilim dokudum.
Erenlerin dergâhında aşkı okudum.
Töremizde kilim demek, ilim demektir.
Kilim sevdadır, özlemdir, derttir, istektir.

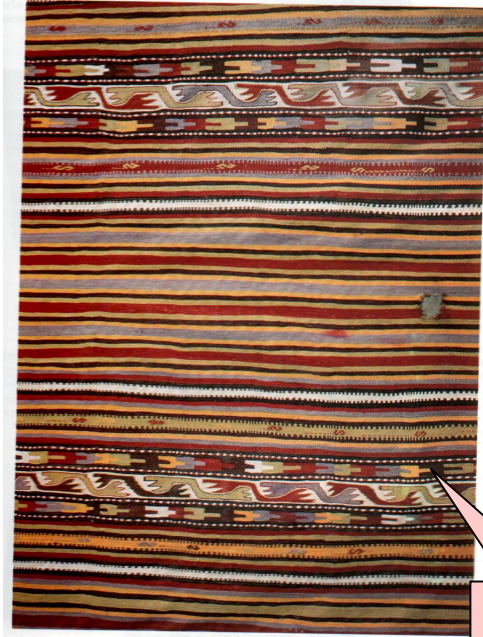
Fatih KISAPARMAK

1. Evinizde kilim ya da halı var mı? Varsa evinizde hangi amaçla kullanıyorsunuz?
2. Yukarıda kilim ile ilgili yazılmış bir türkü bulunmaktadır? Bu türkünün yazılış amacı hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. *Kilimin dilinden ancak anlayan okur.* ifadesiyle ne anlatılmak isteniyor?
4. Türküye göre kilimde kullanılan renkler hangi duyguları yansıtmaktadır?

Resimlerden yararlanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Yanda gördüğün bir tezgâhın resmidir. Bu tezgâhın hangi amaçla kullanıldığını söyleyebilir misin? Bu tezgâhı daha önceden gördüysen anlatabilir misiniz?

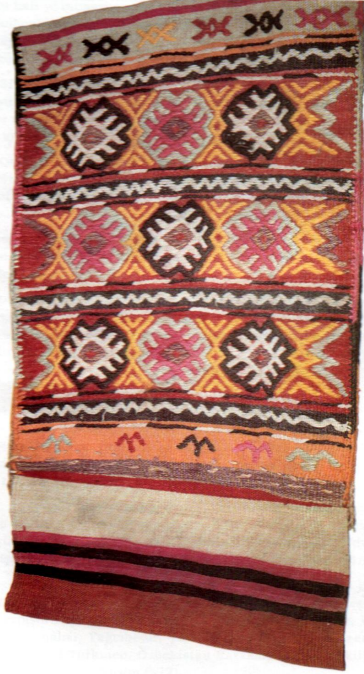
Resim 15 - Nakış sularının kenarları, yaba yanışları ile süslü kilim.
Van (Orj. 1968).

2. Yandaki kilim resmini inceleyiniz. Kilimin üzerinde kaç değişik figür var? Bu figürlerin resimlerini çiziniz.

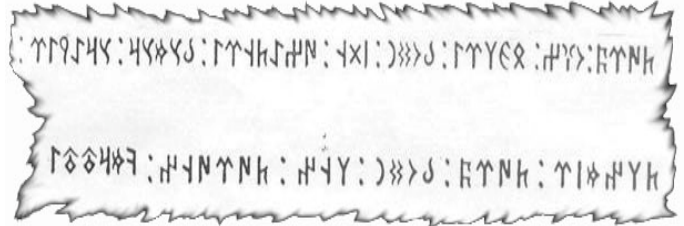
3. Bu şekiller neye benziyor, bu şekillerin bir anlamı olabilir mi?

4. Kilimde en fazla rastlanan aşağıdaki şekil yabaya benziyor. *Yaba* kelimesinin anlamını sözlükten bularak, bu şeklin kilimde yer almasının nedenini söyleyebilir misiniz?

Orhun alfabetinden R sesi veren * ʏ * harfin benzeri, Anadolu zili ve Cecim dokumalarına da işlenmiştir. Batı Anadolu'da Çanakkale'den bir zili dokumada, dokumanın iki ucuna sıra halinde işlenmiştir (Resim 73).

Resim 73 - Orhun alfabetinden * ʏ * harfinin benzeri yanışların işlendiği zili dokuma.
Çanakkale (Orj. 1994).

5. Yukarıdaki satırlar Orhun Yazıtları'ndan alınmıştır. Orhun yazıtlarındaki alfabe ile yandaki kilimdeki şekiller arasında benzerlik var mı?

6. Türklerin yaşam şekillerini de düşünerek Türk kültüründeki halı ve kilimciliğin önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

7. Hayalinde canlandırdığınız ve dokumak istediğiniz bir kilim resmi yapar mısınız?

Öğretmen Bilgi Notu: Kilimin Tarihçesi ³⁶⁷

Halı ve kilim denince bütün dünyada yaylacı Türkler akla gelir. Yaylacı Türkler hayvanları ve yaşama gelenekleri bakımından yaylak ve kışlak arasında yaşamayı gerekli görüyorlardı. Bunun içindir ki, onların en tabii mobilya ve döşemeleri bile kolaylıkla taşınabilir halı ve keçeler idi.

Türk boylarının çadırlarının zeminlerini daha kalın ve sıcak bir hale getirme gayretleriyle ortaya çıkan halı sanatı, Anadolu'nun en gelişmiş sanatıdır. Halının Anadolu'ya girmesi Türkmen ve Yörük aşiretleriyle olmuştur. En az dört bin yıldan bu yana ince ve derin bir zevkle yeteneğin ve ustalığın harmanlandığı halılarda her rengin, her motifin, halıların çerçevesini oluşturan çizgilerin ayrı bir anlamı, ayrı bir mesajı var. Anadolu halılarında **kırmızı** renk dostluğun ve sevginin; **mavi** umudun; **yeşil** ayrılığın; **sarı** nazarın ifadesidir.

Daima Türkler' in yaşadığı ülkelerde ortaya çıkan halının tarihi, sıkı sıkıya Türklere bağlı olduğu gibi, Büyük Selçuklu Sultanlığı devrinde kurulan devletlerle, bunun tekniğini önce İslam âlemine sonra bütün dünyaya tanıtan da Türkler olmuştur. Bununla beraber Büyük Selçuklulardan günümüze halı kalmamış, Türkiye Selçuklularından günümüze kalan Konya halıları 20. yüzyıla kadar gelişen halı sanatının temeli olmuştur.

Türklerin daha Hunlar devrinde milattan önceki yıllarda çok gelişmiş, halı tekniğine sahip oldukları Altay Dağları eteklerinde Güney Sibiry, Pazırık kurganları kazılarında ele geçen eşsiz halı ile ortaya çıkmaktadır. Altaylarda Pazırık kurganında buzullar içinden çıkarılan en eski halı Asya Hunları bölgesinde bulunmaktadır. Pazırık'ta bulunan bu halı inanılmaz inceliği, yüksek kalitesi, motiflerinin zenginliği ve özellikleriyle dikkat çeker. Buzul hâline gelmiş bir kurgan odasında, mumyalanmış ölü at, dört tekerlekli araba ve diğer ev eşyaları arasında bulunan bu halı 1953'te dünyaya tanıtılmıştır. Bu halı üzerinde süvari, geyik figürleri ve zeminde 24 kare halinde çiçekler vardır.

Türk kökenli toplumlarda halı yapımı geleneksel yaşantılarına bağlı olarak gelişmiştir. Hayvancılıkla uğraşan Türkler, kendilerine kültürel ve sanatsal bütünlüğü edindiren, geleneksel alışkanlıklarını bu yönde kazanmışlardı. Özellikle ulaşım olanaklarının zor olduğu yörelerdeki halkın, geleneksel dokuma sanatı aracılığı ile en azından bir zanaat edindiği açıktır.

³⁶⁷ Sosyal Bilgiler dersi programı örnek etkinlikler 2005, 265–268.

Geleneksel Sanatlarda Renk, Desen, Boyamacılık

Desen (bezeme):

Bir kültür dili olan simgeler, yaşam biçimi, çevre şartlarına göre oluşan biçimsel sanatın kaynağı olmuşlardır. Halkbilim çalışmalarında çok önemli yeri olan bu sembolik biçimler, yer aldığı toplumun kimlik göstergeleridir. Simgeler çeşitli şekillerde yaşamış, değerlendirilmişlerdir.

Türkler Anadolu'ya geldikten sonra da Orta Asya'da sahip oldukları birçok geleneği, kullandıkları motifleri devam ettirmişlerdir.

Süslemede temel öge, ana tema motiftir. Anadolu'da motif; im, yanış, nakış gibi bölgelere göre değişik isimler almaktadır.

Geleneksel sanatların hemen her dalında kullanılan yere, amaca, iletilmek istenen mesaja göre; bitkisel (ağaçlar, çiçekler, meyveler vb.), hayvansal (kuşlar, kelebek, at, yırtıcı, yılan, akrep vb.), nesneli (günlük kullanım araç - gereçleri vb.), figüratif (organlar, günlük olaylardan, kişilerden esinlenilerek vb.) bezemeler görülmektedir.

Renk - Boyama:

Doğadan elde edilen maddeleri kullanmak suretiyle boya yapımı, renkli satırların elde edilmesi, tarihin çok eski dönemlerinden beri bilinen bir sanattır.

İnsanların canlı, cansız doğanın renkleri karşısında büyük hayranlık duyduğu bir gerçektir. İnsan, bitki ilişkilerinin başlangıcının oldukça eski olduğu bilinmektedir.

Suda çözünmeyen maddeler ile tekstil elyafının boyanmasının mümkün olmadığını anlayan insanlar, bitkilerin çiçek, yaprak, meyve, kök, gövdelerinden faydalanmışlardır. Bitkisel boyarmaddeler yanında, bazı hayvanlardan da boyalar elde edilmektedir.

Anadolu'da özellikle halı dokunan bölgelerde boya maddeleri konusunda çok az bilgiye rastlanmaktadır. Bunun nedeni boyacılıkla uğraşan ailelerin bu işlemi sır olarak saklamalarıdır.

Boyaların sabitleştirilmesi için boyanacak malzemeyi boya alacak şekle sokan, mordan adı verilen maddelerdir. Türkiye'de en çok kullanılan mordan, mazıdır. Yapılan kazılarda elde edilebilen bilgilere göre en çok kullanılan; kırmızı, yeşil, sarı, mavi renklendir.

4.1.4. Sosyal Bilgiler Dersi 7. Sınıf Etkinliklerinin Programlanması

ÖĞRENME ALANI: KÜLTÜR ve MİRAS -ÜNİTE: TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK	
Doğrudan Verilecek Beceri : Tarihsel Olguları Ve Yorumları Ayırt Etme	
Doğrudan Verilecek Değer : Estetik	
KAZANIMLAR	SINIF-İÇİ VE SINIF-DIŞI ETKİNLİKLER
1. Türkiye Selçuklular Döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir. 5. Şehir incelemesi yoluyla. Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir. 6. Osmanlı- Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder. 7. Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir	Selçuklu Kervansarayları Bir tur operatörü olarak Selçuklu kervansaraylarının gezilebileceği bir gezi planı hazırlanır. (1. Kazanım) Medresenin Sırrı Cacabey Medresesi ve Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi örnekleri ile tarihi yapılara düzenlenen gezilerde, bu yapıların nasıl inceleneceği üzerinde durulur. (1. Kazanım) Şehirlerin Dili Konya, Bursa, Edirne, İstanbul vb. şehirlerin mimari yapıları ve şehirlerin gelişim süreçleri incelenir. (5-6. Kazanım) Seyyahların Gözüyle Çeşitli dönemlere ait seyahatnamelerden alınmış metinler üzerinde inceleme yapılır. (7. Kazanım)

Tarihi Mekânlarda Tarihi Konularının Öğretimi

Ülkemizde ilköğretim düzeyinde öğretimi yapılan Sosyal Bilgiler dersine, bazı öğrenciler istenilen ilgiyi göstermemektedir. Bunun sebeplerinin başında, tarihin güncel yaşamdan kopuk ve öğretmen merkezli bir anlayışla öğretilmesi gelmektedir. Tarihi mekânlar öğrenci merkezli tarih öğretimi açısından önemli bir çalışma alanıdır.³⁶⁸ Bu mekânlar, geçmiş ile bugün arasında diyalog kurmanın ve öğrencilerde bu şekilde tarih anlayışı geliştirmenin en iyi yollarından birisidir. Tarihi mekânlar öğrencilerin dokunabilecekleri ve görebilecekleri, teneffüs edebilecekleri ve duyabilecekleri kadar somut ve gerçektir. Hiçbir kelimenin yapamayacağı kadar eğitim ve öğretimde etkilidir. Tarihi mekânlar geçmişin aynasıdır ve öğrencilerde tarih bilinci oluşturmada en önemli araçlardan birisidir.

Tarihi mekânlar; geçmişin şahitleri olarak, tarihi şekillendiren gerçek olayları ve bu durumla karşı karşıya kalan kişileri hatırlatır. Tarihi mekânlar zaman üzerinde bağlantılar kurarak, bu bağlantılarla geçmişteki olayların neden ve nasıl olduğu, empatik anlayış ve öğrencilere özel bir yetenek kazandırır. Bu yerler çocukların basit ve daha yüksek düşünme becerilerini etkiler. Çocuklar; gözlemlene, veri toplama, benzetme ve karşılaştırma, analiz ve sentez yapma, delil kaynaklarını değerlendirme, hipotez kurma ve sonuca varma gibi düşüncelerini geliştirir. Bu yerler bilginin yanında beceriyi de öğrettiği için Sosyal Bilgiler dersinde müfredat programını gerçekleştirmeye yardımcı olur.³⁶⁹

O halde bir Sosyal Bilgiler öğretmeni, eğitim amaçlı olarak tarihi yapıları nasıl kullanabilir? Tarihi mekânların eğitim amaçlı kullanılabilmesi için okul ile çevrenin sıkı bir işbirliği içerisinde olması gerekir. Yaşanılan yerlerdeki tarihi mekânlara ilişkin doğru bilgiye Kültür Bakanlığı veya müze görevlileri aracılığıyla ulaşılabilir, fakat programdaki konu ile ilişkilendirme, planlama ve programlama yine Sosyal Bilgiler öğretmenin işidir. Araştırmamızda Sosyal Bilgiler öğretmenlerine örnek teşkil etmesi açısından bu kısımda tarihi mekânların eğitim öğretimde nasıl kullanılacağına ilişkin etkinlik örneği verilmiştir.

³⁶⁸ Demircioğlu 2010, 138.

³⁶⁹ Yeşilbursa 2009, 484.

SELÇUKLU KERVANSARAYLARI

DERS	: Sosyal Bilgiler
SINIF	: 7
YAKLAŞIK SÜRE	: 40 + 40
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK
TEMEL BECERİLER	: Karar verme, araştırma, zaman ve kronolojiyi algılama, eleştirel düşünme, empati
KAZANIMLAR	:Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasi mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir.
MATERYALLER	: Çalışma kâğıdı, harita, fotoğraflar, renkli kalemler

SÜREC

1. *Sultan Han'da Bir Gün* başlıklı metni öğrencilere dağıtınız ya da sınıf içinde okuyunuz.
2. Metin, Tablo 1, Tablo 2, Harita 1'den yararlanarak soruları cevaplandırmalarını isteyiniz.
3. Öğrencilerinize Tablo 1, Tablo 2, Harita 1'den yararlanarak aşağıda belirtilen görevleri verebilirsiniz.

Görev 1: Türkiye Selçukluları zamanında Türkiye'de ticaret yapan bir tüccar olarak; Antalya limanından aldığınız pamuk, şeker, ipek, biber ve Selçuklu halılarını Kırım'a götürmek. Size bir yol önerimiz var. Antalya-Eğridir, Eğridir-Konya, Aksaray-Kayseri, Kayseri-Sinop yolunda ilerleyebilirsiniz. Elinizdeki haritada uğradığımız kervansarayların her birini işaretleyin. Bunları çizgilerle birleştiriniz.

İkinci ders için öğrencilerinize *bir tur operatörü* olarak yeni bir görev aldıklarını belirtiniz.

Görev 2: Bir tur operatörü olarak bir grup turiste Selçuklu kervansaraylarını görebilecekleri bir tur programı hazırlamak. Turunuzda hangi güzergâhı izleyeceksiniz? (kuzey-güney, doğu-batı) haritada gösteriniz. Başlama ve bitiş yerlerini neden seçtiğinizi açıklayan bir metni tur sırasında turistlere anlatmak için metin hazırlayınız.

1. Öğrenciler bireysel ya da grup halinde hazırladıkları turu tanıtıcı bir broşür, afiş v.b görsel malzeme de hazırlayabilirler.
2. Öğrenciler çevrelerinde bulunan bir Selçuklu han ya da kervansarayını yukarıdaki çalışmalardan yararlanarak tanıtıcı broşürünü hazırlayabilirler. Bu tarihi mekânının yaşadıkları kasaba, şehir, il için önemini açıklayabilir, geçmişte ve günümüzdeki faaliyetini karşılaştırabilirler. Bu çalışmada öğrencilerin mutlaka değinmeleri gereken konular olduğunu belirtiniz.
3. Öğrencilerinize metinde geçen *Türkler Anadolu'da pek çok cami, medrese, hastane, kervansaray, köprü, kale yapmışlardır.* cümlesinden sonra öğrencilerinizden Anadolu'da XI. ve XII. yüzyıllarda yapılan eserlerden örnekler getirmelerini isteyebilirsiniz. Örneğin; Sivas Divriği Turan Melik Hatun Darüşşifası, Niğde Alâeddin Camii, Konya Karatay Medresesi, Ahlat Ulu Kümbet, Malabadi Köprüsü gibi.

SULTAN HAN'DA BİR GÜN³⁷⁰

Sosyal Bilgiler öğretmeni: *'Bir sonraki dersimizde Selçuklu kervansaraylarını gezebileceğimiz bir tur hazırlayacağız ve bununla ilgili bir harita çizeceğiz.'* dediğinde Gökçe'nin bir önceki yaz Aksaray'da amcası ile gezdikleri Sultan Han' (Kervansaray)da tuttuğu notlar aklına gelir. Çektiği fotoğrafları ve gezi notlarının olduğu defteri bulmak için okul çıkışında hemen evin yolunu tutar.

Eve geldiğinde Gökçe gezdiği yerlerle ilgili notlar tuttuğu defterini, eskilerin deyimiyle Seyahatname'sini, fotoğraf, kame, ödül belgelerini de sakladığı kutunun içinden alır.

Sultan Han'da geçirdikleri günün notlarının olduğu sayfayı açar ve okumaya başlar. Defterde yazılanları okurken kervansarayın giriş kapısındaki taş işlemleri gözünün önüne gelir. *'Ne kadar muhteşem görünüyorlardı. Taşı sanki bir kumaş gibi işlemişlerdi.'* der.

Fotoğraf 1 : Sultan Han (Aksaray)

Fotoğraf 2: Hanın giriş kapısı

Fotoğraf 3: Kapıda taş İşlemciliği örneği

Tur rehberinin Sultan Han'ın giriş kapısında söylediği şu sözlerle geziye başlarlar;

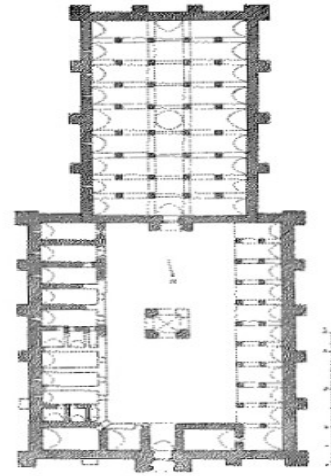
1071 Malazgirt Savaşı'nın ardından Türkler Anadolu'da kısa zamanda büyük devletler kurdular. Bunlardan biri de, Süleyman Şah tarafından kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'dir. Haçlı Seferlerinin ardından 1176 yılında Bizans'a karşı kazanılan Miryokefalon Savaşı Türklerin Anadolu'da kalıcı olduklarının göstergesi idi. Türkler Anadolu'da pek çok cami,

³⁷⁰ Sosyal Bilgiler 7. sınıf programı örnek etkinlikler 2005, 461-467.

medrese, hastane, kervansaray, köprü, kale yapmışlardır. Bu eserler arasında ticaret yolları üzerinde yolcuların ve tüccarların can ve mallarını korumak amacıyla yapılan kervansaraylar önemli yer tutuyordu. Kervansaraylar hem ticaretin hem de sosyal ve kültürel hayatın izlerini taşıyordu.

Anadolu’da 11. ve 13. yüzyıllarda iki yüze yakın kervansarayın bulunduğunu duyduğunda şaşkınlığını gizleyememişti. Kervansarayların Anadolu’yu bir ağ gibi sardığı için ıssız yerler hakkında ‘*Kuş uçmaz kervan geçmez.*’ deyiminin kullanıldığını geziye onunla birlikte katılan amcası da söylemişti. Hanlar genellikle yaya yürüyüşü ile 8–10 saati geçmeyen, deve ile de bir gün süren 30–40 kilometrelik mesafelerde inşa edilmişlerdi. Türkler, Orta Asya’dan, Türkiye’ye getirdikleri pamuk ile elde edilen ürünler de Selçuklu ihracatının ana maddelerinden biri olmuştur.

Gezdikleri Sultan Han, dönemin Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad tarafından 1229’da yaptırılmıştı.

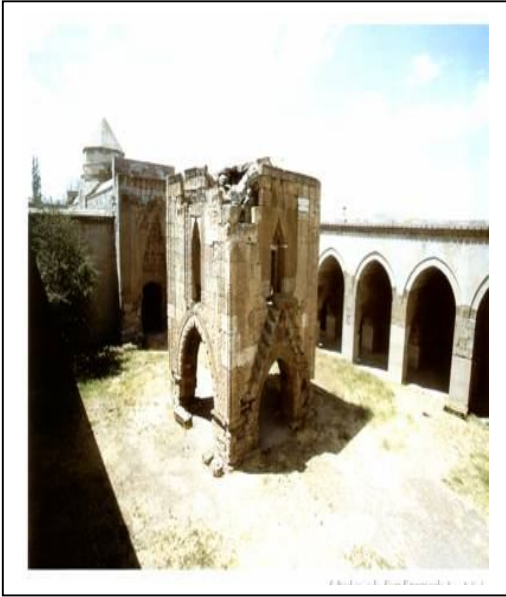

Han’a ilk girdiklerinde sanki yeni gelen bir kervandaki atların sesini duymuştu. Tur rehberine: “*Bu kadar büyük, taş bir binada insanlar nasıl geçiniyorlardı?*” diye sormaktan kendini alamamıştı. Rehber ise: ‘*Kalın taş duvarların içinde yaşam küçük bir kasabadaki gibidir. Han ve kervansaraylarda konaklayan yolcular din, dil, ırk fark gözetilmeden üç gün kalabilir, hasta olanlar tedavi edilebilirdi. Günde iki öğün yemek verilen, banyo ihtiyaçları karşılanan, hayvanlarına bakılan ve yem temin edilen, yolculardan üç gün süreyle hiçbir ücret alınmaz, tüm giderler vakıftan karşılanırdı. Bunun içinde tacirlerin ya da yolcuların yatmaları*

için odalar, mescit, yıkanma yerleri, çeşmeler ile nalbant, doktor, veteriner, araba ve koşum onarım hizmetleri de yer almaktaydı. Hatta Selçuklu sultanları ticareti geliştirmek için kara ve deniz yollarında çeşitli sebeplerle tüccarın uğradığı zararı bir çeşit sigorta sistemi uygulayarak karşılamışlardı Kervanlar, hana ulaştığında yolcular, onların ulaşımını sağlayan hayvanlar, tüccarlar ve han görevlileri ile burası bir pazar yeri gibi olurdu. Alışverişler bitince yemek, temizlik ve diğer ihtiyaçların ardından akşam bir araya gelerek insanlar sohbet ederlerdi.’ cevabını vermişti.

Ardından şöyle devam etti: *‘İçinde bulunduğumuz han Moğol istilası sırasında bir kale görevi üstlenmiştir. Burayı 20.000 askeri ile iki ay kuşatan Moğol kumandanı burayı ele geçirememiştir.’* diye eklemişti.

Tura katılanlardan birisi Anadolu’da kuzeyden güneye, doğudan batıya uzanan kervansarayların olduğunu bildiğini ancak neden bugüne kadar bir kısmının kaldığını sormuştu. Tur rehberi bu kervansarayların bazılarının Anadolu’da meydana gelen savaşlar sırasında yıkıldığını ya da tahrip olduğunu söylemişti.

(Fotoğraf 4: Sultan Han avlusundan görünüm)

Osmanlı Devleti zamanında ticaret yollarının değişmesi kervan ticaretinin önemini kaybetmesine neden oldu. Bununla birlikte, Osmanlılar döneminde yapılan pek çok hanın yanında Selçuklu kervansaraylarından büyük ölçüde yararlanılmıştır. Bunların bazıları, bugün hâlâ ülkemizin çeşitli yerlerinde tarihî anıtlar olarak ayakta durmaktadır.” demişti.

Sultan Han’da geçirdiği ilginç günün ödev hazırlamakta kendisine ne kadar büyük katkısı olacağını o gün hiç düşünmemişti. Şimdi ertesi günü ipe çekiyordu.

SELÇUKLU KERVANSARAYLARI ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI ³⁷¹

Türkiye Selçuklularının kervansarayların yapımına ve işleyişine önem vermesinin sebebi nedir?

.....

Sinop, Antalya ve Alâiye şehirlerinin ortak yönü nedir? Araştırınız.

.....

Sinop ve Alâiye şehirlerindeki limanlara getirilen mallar hangi yollardan taşınabilirdi? Neden kara yolu tercih edilmiştir?

.....

Sinop ve Alâiye'nin fethedilmesinin temel sebebi nedir?

.....

Anadolu'nun her köşesinde bir Selçuklu kervansarayına rastlamak mümkündür. Özellikle Haçlı Seferleri ve Miryokefalon Savaşından sonra sayıları hızla artmıştır. Bunun sebepleri nelerdir?

.....

Kervansaraylar uzaklık bakımından hangi aralıklarla yapılmıştır?

.....

Kervansaraylardan kimler yararlanmıştı?

.....

Kervansarayların etrafının kalın taş duvarlarla çevrili olmasının sebebi ne olabilir?

.....

Kervansaraylarda Türk kültürünü yansıtacak hangi özellikleri bulabiliriz?

.....

Kervansaraylarda konaklayan tüccarlar hangi ürünleri taşıyor olabilirler?

.....

Kervansaraylar ne zaman önemini kaybetmiştir?

.....

Kervansarayların hizmetlerini günümüzde hangi kurum, kuruluş ya da hizmet sektörü vermektedir? .....

³⁷¹ 7. sınıf Sosyal Bilgiler öğrenci çalışma kitabı, 59.

Tablo I: Bazı Selçuklu Kervansaraylarının adı ve yeri:

KERVANSARAYIN ADI	KERVANSARAYIN BULUNDUĞU YER
Ertokuş Han	Eğridir-Gelendost-Akşehir yolu 62.km
İncir Han	Antalya-Burdur yolu üzerinde
Susuz Han	Antalya-Burdur yolu üzerinde
Kırkgöz Han	Antalya-Burdur yolu üzerinde
Evdır Han	Antalya-Korkuteli yolunda
Sarafşa Han	Alanya'nın 15 km. Batısında
Alara Han	Eski Antalya Alanya yolu üzerinde
Kargı Han	Antalya'nın kıyısındaki Taş ağılın 20 km kuzeyinde
Kızılören Han	Konya-Beyşehir yolunun 43-44 km'sinde
Kuruçeşme Han	Konya-Beyşehir yolunun 34,5 km'sinde
Dokuzun Han	Konya-Akşehir yolunun 25. km'sinde
Horozlu Han	Konya'nın 6 km kuzeyinde
Zazadin Han	Aksaray-Konya yolu üzerinde Konya'nın 20 km doğusunda
Obruk Han	Aksaray-Konya arasında Konya'ya 74 km uzaklıkta
Ağzıkara Han	Aksaray-Nevşehir arasında Aksaray'ın 15 km doğusunda
Öresin Han	Aksaray-Nevşehir yolu üzerinde
Alay Han	Aksaray-Konya yolu üzerinde Aksaray'ın 15 km. batısında
Sarı Han	Kayseri-Aksaray yolu üzerinde Avanos'un 5 km doğusunda
Sultan Han (Kayseri)	Kayseri-Sivas yolu üzerinde 47. km'de
Karatay Han	Kayseri'nin 50. Km doğusunda
Eshab-ı Keyf Han	Afşin'in 5 km batısında
Hekim Han	Malatya-Sivas arasında
Hatun Han (Pazar Hanı)	Tokat-Pazar yolunda Pazar'a 1 km uzaklıkta
Ezinepazar Han	Amasya-Tokat yolu üzerinde
Sultan Han (Aksaray)	Konya-Aksaray arasında Aksaray'a 40 km uzaklıkta
Akhan	Denizli-Afyon yolu üzerinde Denizli'nin 7 km kuzeyinde

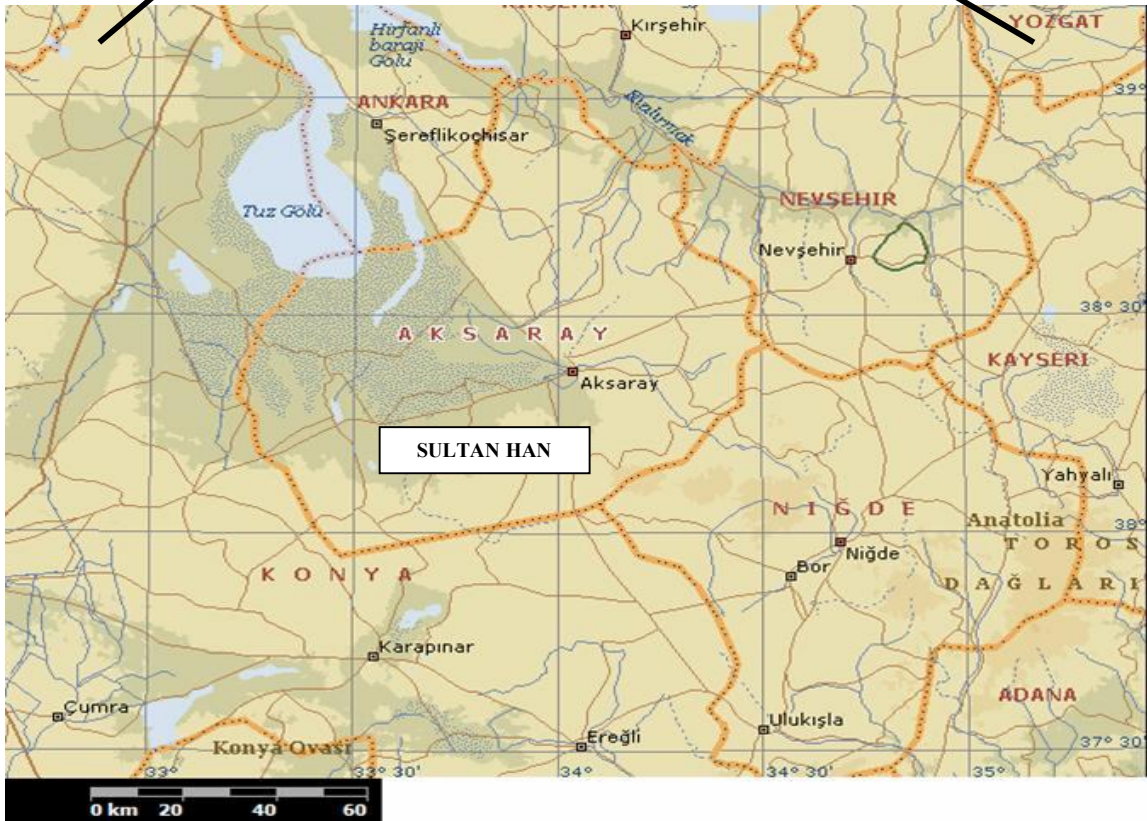
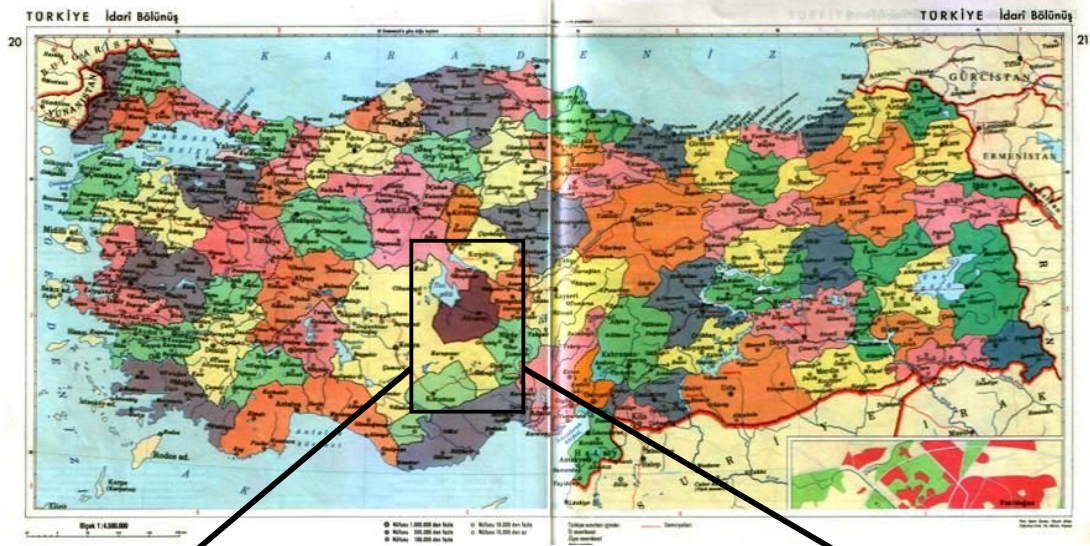
- Tablo- I'de kervansarayların hangi iller çevresinde toplandığına dikkat ediniz.
- Harita-1'den yararlanarak kervansarayların birleştirdiği yollara dikkat ediniz.

Tablo 2: Bazı Selçuklu Kervansaraylarının yapıldığı tarih ve dönemin Selçuklu Sultanlarının isimleri:

KERVANSARAYIN ADI	TARİH	SELÇUKLU SULTANI
Alay Han	1190 öncesi	II. Kılıç Arslan
Kızılören Han	1205–6	I. Gıyaseddin Keyhüsrev
Kuruçeşme Han	1207–10	I. Gıyaseddin Keyhüsrev
Dokuzun Han	1210	I. Gıyaseddin Keyhüsrev
Evdir Han	1215	I. İzzeddin Keykavus
Hekim Han	1218	I. İzzeddin Keykavus- I. Alâeddin Keykubad
Ertokuş Han	1223–4	I. Alâeddin Keykubad
Sultan Han (Aksaray)	1229, 1278	I. Alâeddin Keykubad
Eshab-ı Kehf Han	1230–40	I. Alâeddin Keykubad
Alara Han	1231	I. Alâeddin Keykubad
Ağzıkara Han	1231–37	I. Alâeddin Keykubad -II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Sultan Han (Kayseri)	1232–36	I. Alâeddin Keykubad
Karatay Han	1235–41	I. Alâeddin Keykubad -II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Zazadin Han	1236–37	I. Alâeddin Keykubad -II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Kırkgöz Han	1237–46	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Şarafsı Han	1237–46	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
İncir Han	1238	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Ezinepazar Han	1238	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Hatun Han (Pazar Hanı)	1238–46	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Kargı Han	1242	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Susuz Han	1244–46	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
Obruk Han	1245–50	IV. Kılıç Arslan
Horozlu Han	1249	II. İzzeddin Keykavus
Sarı Han	1249	II. İzzeddin Keykavus
Ak Han	1253–54	II. İzzeddin Keykavus
Öresin Han	1270	III. Gıyaseddin Keyhüsrev

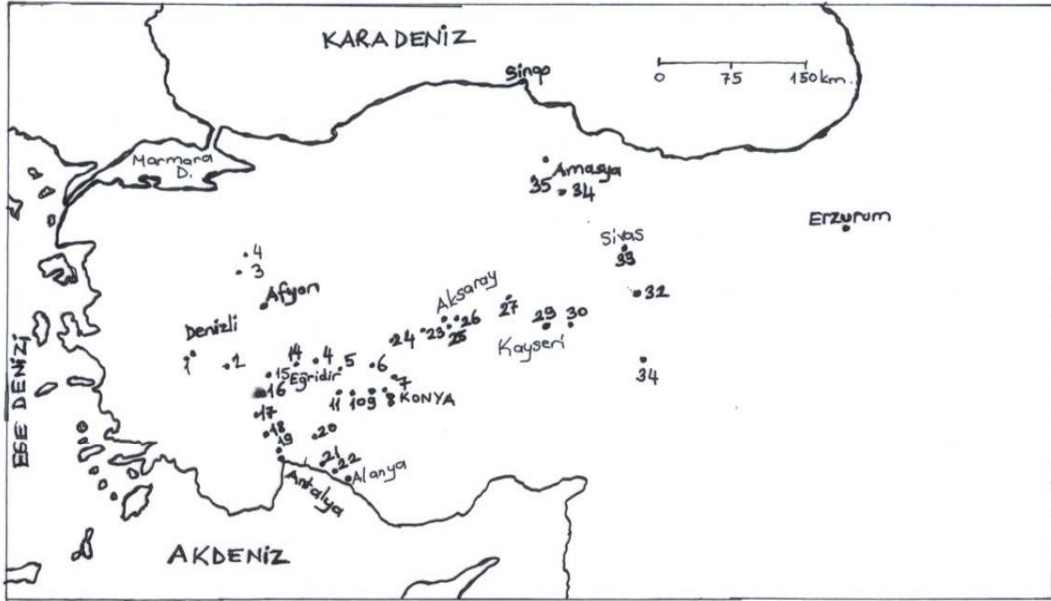
- Tabloyu incelerken özellikle hangi Selçuklu Sultanları zamanında kervansarayların yapıldığına dikkat ediniz.
- Belli dönemlerde kervansarayların çok yapılmasının sebeplerini araştırınız.

AKASARAY İLİ'NİN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ YERİ

Faik Sabri Duran, Büyük Atlas

Aşağıdaki Türkiye haritasında numaralar Selçuklu Kervansaraylarının yerini göstermektedir.

1. ÇARDAK HAN
2. PINARBAŞI HAN
3. EĞRET HAN
4. ARGIT HAN
5. KADIN HANI
6. HACI HAN
7. ZAZADIN HAN
8. DERBENT HAN
9. ALTINAPA HAN

10. KURUÇEŞME HAN
11. KIZILOREN HAN
12. ELİ KESİK HAN
13. KİRELI HAN
14. ERTOKUŞ HAN
15. EĞİRDİR HAN
16. İNCİR HAN
17. SUSUZ HAN
18. KIRKGÖZ HAN

19. EVDİR HAN
20. KARGI
21. ALARA HAN
22. SARAFSA HAN
23. ZALMANDA HAN
24. AKBAŞ HAN
25. SULTAN HAN
26. AĞZIKARA HAN
27. ALAY HAN

28. DOLAY HAN
29. SARI HAN
30. KARATAY HAN
31. SULTAN HAN
32. HEKİM HAN
33. PAŞA HAN
34. HEKİM HAN
ESHAB-ı KEHF
35. TAHTAOBA HAN.

MEDRESENİN SIRRI

DERS	: SOSYALBİLGİLER
SINIF	: 7
YAKLAŞIK SÜRE	: 1 HAFTA
ÖĞRENME ALANI	: KÜLTÜR VE MİRAS
ÜNİTE	: TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK
TEMEL BECERİLER	:Araştırma, zaman ve kronolojiyi algılama, eleştirel düşünme, gözlem, empati
KAZANIMLAR	:Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir. Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir. Osmanlı- Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder.
MATERYALLER	: Fotoğraflar, çalışma kâğıtları

SÜREÇ

Etkinliğin amacı; tarihi bir yapının öğretim aracı olarak nasıl kullanılacağı konusunda yol göstermektir. Bu amaçla, Kırşehir Cacabey Medresesi örnek olarak alınmıştır. Kırşehir Cacabey Medresesi için; *Cacabey Medresesi Çalışma Kâğıdı* hazırlanmıştır. Bu örnek etkinliğin sonu yer alan Tarihi Mekânlarda Tarih Öğretimi bilgi notundan yararlanarak bulunduğunuz şehirlerde yer alan ya da gezi düzenlenmesi düşünülen tarihi yapıların incelenmesi amacıyla uygun bir çalışma kâğıdı hazırlayabilirsiniz. (Kayseri Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Sivas Gök Medrese, Tokat Yağıbasan Medresesi, Konya Karatay Medresesi vb.)

DEĞERLENDİRME

Öz değerlendirme formu ile değerlendirebilirsiniz.

CACABEY MEDRESESİ ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI ³⁷²

Medreseye düzenlenecek gezinin ardından sorulacak sorulardan bazıları şunlardır:

1. Cacabey Medresesi kim tarafından yaptırılmıştır?
2. Cacabey Medresesi ne amaçla yaptırılmıştır?
3. Cacabey Medresesi neden Selçuklunun NASA'sı olarak adlandırılmaktadır?
4. Medrese hangi malzemeden yapılmıştır?
5. Medresenin duvarlarının kalın ve yüksek olmasının nedeni nedir?
6. Cacabey Medresesinin yapıldığı dönem öncesi ve sonrası dönemlere ait eserleri inceleyerek aradaki farkları bulmaya çalışınız. Kubbe, kemer yapı içerisinde hangileri olabileceğini gösteriniz. Basit çizimlerini yapmaya çalışın.

Fotoğraf 1: Cacabey Medresesi yandan görünüş

Fotoğraf 2: Cacabey Medresesi ön cepheden görünüş

³⁷² Şimşek 2004, 495.

7. Cacabey Medresesinde kubbe ortasının açık ve kubbenin tam 90 derece dikeyinde bir kuyu bulunmaktadır. Bunun nedenlerini açıklar mısın?
8. Cacabey Medresesi günümüzde inşa edilseydi hangi malzemeler kullanılırdı?
9. Medresesinin kuzey doğu ve kuzey batı köşeleri ile batı cephesinde yer alan sütunlar neyi temsil ediyor olabilir?

Fotoğraf 3: Cacabey Medresesi kuzey batıdan görüntü

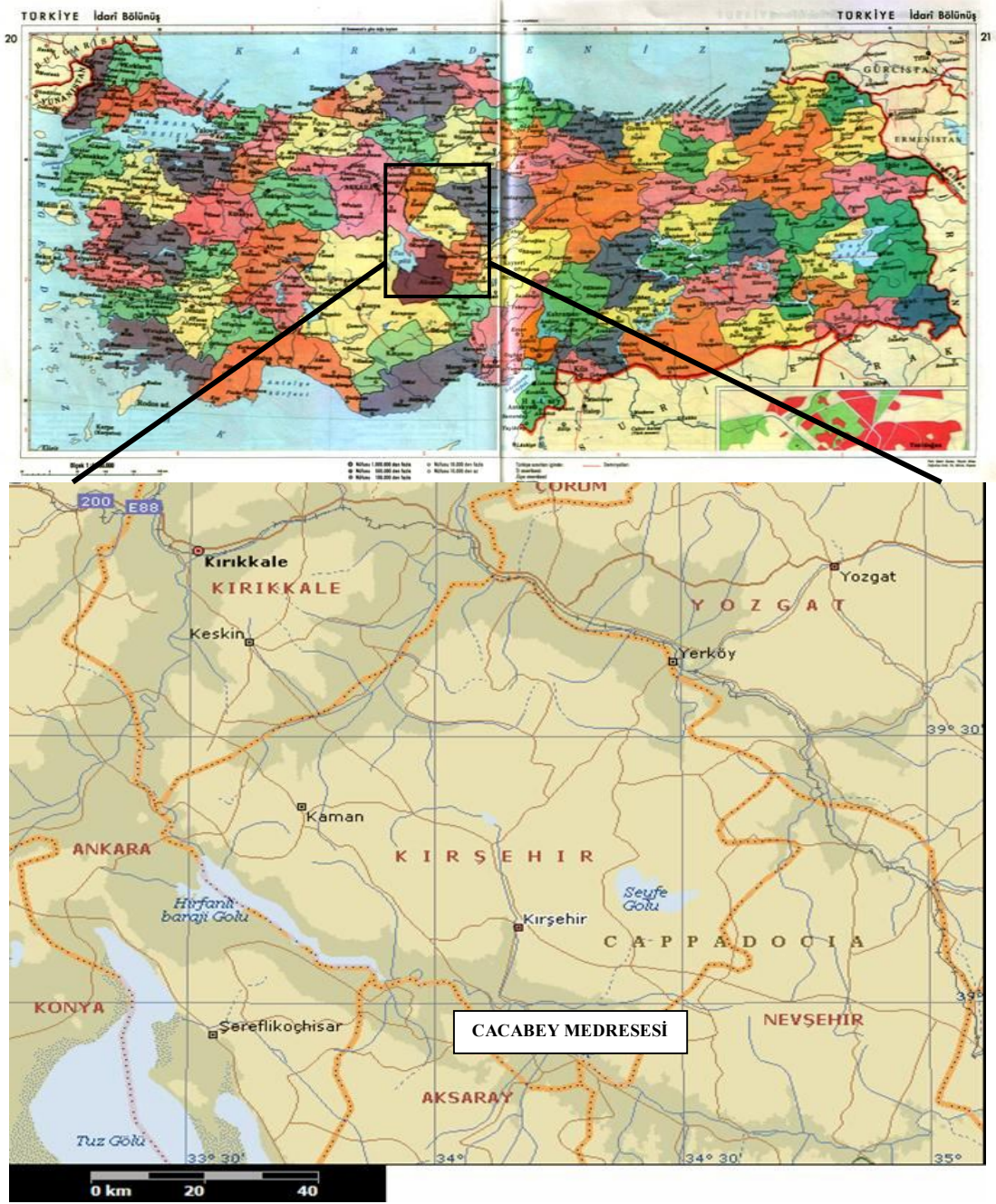
10. Cacabey Medresesinin Kırşehir için önemi ne olabilir?
11. Cacabey Medresesi'nin yapılma hikâyesini ya da medresede okuyan bir öğrencinin hissettiklerini yazınız.

Fotoğraf 4: Cacabey Medresesi kuzey doğudan görüntü

KIRŞEHİR İLİ'NİN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ YERİ

SONUÇ VE TARTIŞMALAR

İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinde yer alan tarih konuları, yerel ve sözlü tarihle ilişkilendirilerek, sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerin programlanmasının yapıldığı bu araştırmanın birinci safhasında, yerel ve sözlü tarih kavramsal boyutlarıyla tartışılmıştır.

Yerel tarih, geniş manada bir ülkenin; dar manada bir beldenin veya bölgenin kendine özgü niteliklerinin öne ya da ortaya çıkarılmasıdır.³⁷³ Bazı tarihçiler yerel tarihin dar manada ki tanımını ön plana çıkartarak yerel tarihin bütünü yansıtamayacağı görüşünü savunmaktadırlar. Oysaki yerel tarih, içerisinde aktörü olduğumuz bir film gibi etrafımızda serpilmektedir. Yerel tarih, ailemizin, mahallemizin, köyümüzün ve şehrimizin de tarihidir. Bütün tarihler bir dereceye kadar yerel nitelik taşımaktadır. Mesela Konya tarihi Türkiye tarihine göre, Türkiye tarihi Avrupa tarihine göre, Avrupa tarihide Dünya tarihine göre yereldir. Yerel tarihi genel tarihle kıyasladığımızda, her ne kadar yerel tarih sınırları belli bir alanı ifade etse de yerel tarihin sadece mikro tarih ile ilgilenmediği, ulusal tarihin küresel ve evrensel ölçekte yaşanan olay ve olgularının sonuçlarının değerlendirilmesine de katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Sözlü tarih ise, yazılı belgelere ek olarak, yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatıları aracılığıyla tarihi yazma ve sıradan insanları, gündelik yaşamı ve özneliği tarihin araştırma alanına dâhil etme dürtüsüyle şekillenen ve ses kaydetme teknolojilerinin gelişmesiyle de desteklenen disiplinler arası bir çalışma alanı ve araştırma yöntemidir. Bu yönüyle sözlü tarihi ayrı bir araştırma alanı değil, yerel tarihin içerisinde alternatif bir araştırma ve malzeme toplama yöntemi olarak ele alınmıştır.

Yerel ve sözlü tarih ülkemizde batılı ülkelerle kıyaslandığında çok geç kalınmış bir çalışma alanıdır. Bu geç kalmanın sonucunda yerel tarihin metodolojisi gelişmemiş ve bu alan amatörler bırakılmıştır. Yerel tarih metodolojisinin tam olgunlaşmadığı bu ortamda, yerel tarihçiyim diye ortaya çıkan kişilerin yaptıkları hatalar tarihi çarpıtmaktadır. Bu kişiler her alanda ayrı ayrı uzmanlardan yararlanılarak yazılması gereken bölge tarihlerini, tek başlarına yazma cüretini de göstermişlerdir. Ne yazık ki bu kaleme aldıkları uydurma eserler bir süre sonra başvuru kaynakları olmaya başlamıştır.

---

³⁷³ Karağuz 2011, 15.

Bu hengâme içerisinde yanî başımızdaki tarihin ne olduğu ve bunun tarih olup olmadığı tartişması başlamıştır. Bu noktada şu soru akla gelebilir. Yerel tarih çalışmalarında amatörlerin konumu ne olmalıdır? şüphesiz amatörlerin de yerel tarih çalışmalarında katkıları olmalıdır, ama bu katkı, sadece olaylara tanıklık noktasından öteye geçmemelidir. Unutulmamalıdır ki, orijinal bir eser ancak tarihçinin sahip olduğu kabiliyetler ile onun metot bilgisinin sentezi sonucunda ortaya çıkabilir.

Yerel tarihe, kuşku ile bakan bazı tarihçilerin ne sürdüğü argümanlardan bir tanesi de öznellik-nesnellik sorunudur. Yerel tarihçi ele aldığı dönemde yaşamasından dolayı objektif olamayacağı n yargısız sonuçlara ulaşamayacağı görüşüdür. Kuşkusuz araştırma kişisel bir deneyimdir. Ancak içinde buldukları ortam ne kadar yalıtılmış görünürse görünsün herkes gibi tarihçiler de kendi toplumlarının kabullerinden ve değerlerinden etkilenirler. Tarih yorumunun bireysel değil toplumsal deneyimle şekillendiğini düşünmek daha aydınlatıcı olacaktır. Toplumsal değerler değiştikçe tarih yorumunun sürekli gözden geçirilip değişikliğe uğrayacağı açıktır.

Yerel tarihçilere, nesnellik konusunda kuşku ile yaklaşanların hassasiyetlerini anlamakla birlikte, objektif olamama ve n yargılı olma meselesi sadece yerel tarihçiler için değil, her araştırmacı için geçerli olduğunu göz ardı etmemek gerekir. O halde akademik tarihçilik anlayışına sahip bir araştırmacı, her türlü sübjektifliğin ve n yargının üzerinde olması gerektiğini unutmamalıdır.

Yukarıda yerel tarihin önünde engel olarak görülen öznellik-nesnellik meselesi sözlü tarihinde karşısına çıkmaktadır. Bir kısım tarihçiler, yakın dönem tarih çalışmalarında kullanılan yaşayan tanıklık yöntemini kmsemektedirler. İnsanların yaşarken de, anımsarken de olaylara, süreçlere, ilişkilere kendi penceresinden bakacağı düşüncesinden dolayı sözlü tarihin meşru kaynaklardan sayılamayacağını savunmaktadırlar. Ancak hiçbir belge tek başına gerçekliğin yalın belgesi değildir. Her yazılı belgeyi de bir kişi kaleme almıştır. Nasıl yazılı belge diğer kaynaklarla birlikte değer kazanıyorsa, sözlü tarih görüşmeleri de aynı süreçten geçirilebilir. Bu anlamda bir sözlü tarih görüşmesi yazılı bir belge kadar güvenilir veya güvenilmezdir. Üstelik neredeyse tüm tarihçiler, insanların yazdığı mektuplar, günlükler, otobiyografiler ve çalışma notları gibi kaynakları kullanmaktadırlar.

Sözlü tarihin kritik edildiği bir başka nokta, yazılı belgenin değişmezliği, ama anıların değişebilirliği meselesidir. Yaşlı insanların belleklerinin zayıfladığı ve hatırlamada sorunların olabileceği düşüncesi sözlü tarihin önündeki en büyük engel gibi görünmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda insan belleğinin piramidal yapıda olduğu ve unutmanın temelden değil tepeden olduğudur. Bellek gücündeki bu azalma düşünülenden daha azdır. Bellekteki kayıp tüm yetişkinlerde önce yakın tarih belleğini etkiler. Bu nedenle yaşlı insanlar bir önceki günü hatırlamazken çocukluk ve askerlik yıllarını çok iyi hatırlarlar. Ayrıca bunama hastalığına yakalanan kişilerin büyük bir kısmı kendilerini gençlik yıllarında gibi görmeleri, insanları etkileyen olayların bellekte kalıcı etki bırakması görüşünü desteklemektedir.

Bu araştırmada yerel ve sözlü tarih kavramsal boyutuyla ele alınırken amacımız, bu tarih türüne kuşku ile yaklaşanların görüşlerini ve uyarılarını yok saymak değil, tam aksine bu kaygıları dikkate alınır buluyor ve çözüm noktasında faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu tartışmaların çözümü noktasında üniversitelerimize büyük sorumluluklar düşmektedir. Örneğin, üniversitelerimizde tarih eğitimi ana bilim dalına bağlı yerel tarih bilim dalı kurulabilir veya bazı üniversitelerimizde yüksek lisans düzeyinde okutulan yerel tarih dersinin, lisans düzeyinde de okutulması sağlanabilir. Üniversitelerimizde yerel tarih bilim dalı olarak kurulduğunda, üniversitemizin bulunduğu ilin yerel tarihi akademik olarak araştırılmasını sağlayacaktır. Zaten üniversitelerimizin bulunduğu yörenin sosyal, kültürel, siyasal ve iktisadi kalkınmasında öncü olması asli görevi değil midir?

Araştırmamızın ikinci safhasında Sosyal Bilgiler programı incelenerek, Sosyal Bilgiler programında yerel tarihin yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. 2005 yılında tüm yurtda uygulanmaya başlayan Sosyal Bilgiler müfredat programının vizyonu ve temel yaklaşımında devrim niteliğinde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliğin sebebi, öğretmen merkezli öğretimden yeterli verimin alınamaması ve dünyada eğitim öğretime bakış açılarında ortaya çıkan yeni yaklaşımlardır. Eğitimciler arasında '*Ne Öğretelim?*' yerine '*Nasıl öğretelim?*' sorusu sorulmaya başlanmış, buna da cevap olarak öğrenciyi aktif kılan, öğrenci merkezli, yapılandırmacı öğrenmeyi temel alan etkinlik merkezli öğretim uygulanmaya başlanmıştır.

Sosyal Bilgiler dersinde tarih konularının öğretimi özel bir önem taşımaktadır. Çünkü bu dönemdeki çocuklar somut düşünceye sahiptirler. Soyut birçok kavramı içinde barındıran tarih, bu dönemdeki çocuklar için sıkıcı ve anlamsız konular bütünü olarak gelebilir.

İşte öğrencilerin tarih ile kendi hayatları arasında bir ilişki kurabilmelerini sağlayabilecek yöntem yerel ve sözlü tarihtir. Amerika ve Avrupa’da uygulanan bu yöntem, tarihi alan ve mekânlara ziyaret veya tarihin canlı bir tanığından derste yararlanmayı öngörmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin, kitaplardaki tarih bilgisinin nasıl oluştuğuna ilişkin bir fikir kazanmasını sağlayabilecek olan yerel ve sözlü tarihin, onlara teoriksel zamanın içinde yer aldıklarını, dolayısıyla tarihle ilk elden ilişkili olduklarını da fark ettirmesi açısından önem arz etmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinde konuların yerel tarihle ilişkilendirilmesiyle, konuların üstünkörü incelenmesinin aksine gerçek insanları ve durumları derinlemesine inceleme olanağı sunulmaktadır. En önemlisi de okul ile dış dünya arasındaki sınırların aşılmasına yardım etmektedir. Bu nedenle yapılandırmacı yaklaşımın öğretim uygulamalarını en iyi yansıtan yöntemin yerel ve sözlü tarih etkinlikleri olduğu kanaatindeyiz.

Ancak batıda yerel ve sözlü tarih uygulamalarının eğitim ve öğretim uygulamalarında yaygın olarak kullanılmasına rağmen ülkemizde bu seviyede olmadığını söyleyebiliriz. Bunun başlıca iki nedeninin olduğunu düşünmekteyiz. İlki batılı ülkelerde öğretmenlerin üniversite öğrencisi iken derslerinde bu yöntemi öğrenmeleri ve uygulamalı olarak kullanmalarındır. Daha sonra öğretmen olan bu öğrenciler görev yaptıkları ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileriyle birlikte yerel ve sözlü tarih etkinliklerini düzenlemektedirler. İkinci neden ise batıda ki öğretmenlerin müfredat programı ve ders kitaplarına sıkı sıkıya bağlı olmamalarıdır. Batılı ülkelerde müfredat programları ve ders kitapları eyaletlere veya bölgelere göre farklılıklar daha doğru bir ifade ile yerellikler içermektedir. Batılı ülke öğretmenleri müfredat programını bitirme ve öğrencileri bir sınava hazırlama gibi bir kaygıları olmadığından derslerini yerel ve sözlü tarih etkinlikleriyle işleyebilmektedir.

Ülkemizde ise ne yazık ki yukarıda söylediklerimizin tam tersi bir uygulama vardır. Ülkemizde Sosyal Bilgiler veya tarih eğitiminde lisans düzeyinde yerel ve sözlü tarihle ilgili dersin olmaması öğretmenlerimizi bu konuda donanımsız bırakmaktadır. Son yıllarda

yapılandırmacı eğitim anlayışı ile yerel ve sözlü tarih konuları ilk ve ortaöğretim tarih kitaplarında yer almaya başlasa da bu yetersizdir. Gelecekte yapılacak olan yeni ve yakın geçmişi içine alacak programların sonucunda, ülkemizde akademik tarihçilikte yerini almış olan yerel ve sözlü tarih, Sosyal Bilgiler eğitiminde de daha kapsamlı bir şekilde uygulanabileceği ümit edilmektedir.

İlköğretim öğrencilerinin zaman ve mekân algısı farklı olduğundan tarih konuları işlenirken çeşitli zorluklarla karşılaştığı hepimiz tarafından bilinmektedir. Bu zorlukları aşmak için, Sosyal Bilgiler öğretmeni tarihi yeniden canlandıracak sınıf içi ve sınıf dışı etkinlikler yapmalıdır. Bu tezdten hareket ederek araştırmamızın üçüncü safhasında, ilköğretim 4.5.6. ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler programında yer alan tarih konuları yerel tarihle ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmeden sonra, yerel tarih konularının sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerle nasıl işleneceğine örnekler verilmiştir. Araştırmamızın etkinliklerin programlanması safhasında, *Aile Büyükleriyle Görüşme* yöntemi, *Müze ile Eğitim* yöntemi, *Görsel Materyallerle Öğretim* yöntemi, *Tarihi Alan ve Mekânlarla Öğretim* yöntemi gibi dört yöntem dikkate alınmıştır.

Bu tez çalışmasının başta Sosyal Bilgiler öğretmeni olmak üzere eğitim programcılarına, ders kitabı hazırlayanlara ve üniversitelerdeki Sosyal Bilgiler alanında araştırma yapanlara faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Araştırmamızın sonucunda elde ettiğimiz bilgi ve bulgulardan hareket ederek şu önerilerde bulunabiliriz.

1. Yerel tarihin gereken değeri bulabilmesi için üniversitelerimizde yerel tarih bilim dalı kurulmalı veya yerel tarih lisans düzeyinde ders olarak okutulmalıdır. Üniversitelerde okuyan tarih ve Sosyal Bilgiler öğretmeni adaylarına, eğitimleri sırasında yerel tarih öğretimi konusunda gerekli eğitim verilmelidir.

2. Üniversitelerimiz yerel tarih projelerini desteklemeli bu alanda süreli yayınlar çıkarmalı, konferans ve seminerler düzenlemelidir.

3. Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerimizin yerel tarih konusunda ki eksiklerini gidermek için hizmet içi eğitim seminerleri düzenlemelidir.

4. Müzeler, sadece tarihî değerlerin korunduğu yerler olmaktan çıkarılmalıdır; bunun yanında birer eğitim merkezleri işlevini de üstlenmelidir. Kent müzeleri, tarihi alan ve mekânlar öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir. Kent müzeleri yerel müzelere dönüştürülmelidir.

5. Müzelerde öğrencilere gerekli bilgileri verecek ve rehberlik edecek görevliler olmalıdır. Müze ziyaretleri bu görevlilerin olmaması yüzünden daha çok öğrencilerin bakıp geçtikleri ya da öylece gezdikleri bir etkinliğin ötesine geçememektedir.

6. Sosyal Bilgiler dersinin 1 ders saati mutlaka müzede işlenmesi sağlanmalıdır. Bunun içinde okullarda müze günü oluşturulmalıdır. Okul idaresince zümre öğretmenlerinin işbirliği içerisinde sene başında müze günü belirlenmelidir.

7. İlköğretimde zorunlu hale getirilen proje ve performans görevi Sosyal Bilgiler dersinde yerel tarih öğretimi amacıyla kullanılabilir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, öğrencilerine buldukları yörenin tarihi geçmişiyile ve yöredeki tarihi eserlerle ilgili proje veya performans görevleri vererek çocukların araştırmacı yönünü geliştirmelidir.

8. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yöreye özgü özelliklere yer verilmelidir. Hatta gazetelerde olduğu gibi ders kitapları da bölgelere göre bölgenin yerelliklerini ön plana çıkaracak şekilde basılmalıdır.

EKLER

SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI DEĞERLENDİRME FORMU ³⁷⁴

Görüşme Konusu:	Çok İyi	İyi	Orta	Zayıf
	4	3	2	1
Kayda Giriş				
Kendini tanıtmaya				
Görüşmenin amacını tanıtmaya				
Görüşme yapılan kişiyi tanıtmaya				
Görüşmenin yerini tanıtmaya				
Görüşmenin tarihini verme				
Görüşme Teknikleri				
Görüşmeci konu hakkında ön bilgiye sahiptir.				
Görüşmeci açık, anlaşılır bir dil kullanılır.				
Görüşmeci amacına uygun sorular sorar.				
Görüşmeci yönlendirici sorular sormaktan kaçınır.				
Gerektiğinde görüşmeci ayrıntı sormak için istekli görülür.				
Görüşmeci ön yargılı yorumlar yapmaktan kaçınır.				
Görüşmeci anlatıcının sözünü kesmekten sakınır.				
Görüşmeci anlatıcıyı görüşlerini söylemesi için yüreklendirir.				
Görüşme sürecini amacına uygun kullanır.				
Kayıt Niteliği				
Görüşmeci, ortamı dikkati dağıtıcı unsurlardan arındırır.				
Kaydın işitilmesi çözümleme için uygundur.				
Görüşme Sonucunda Elde Edilen Verileri Değerlendirme ve Sunu Hazırlama				
Amacına uygun metin hazırlama				
Konuyu destekleyici materyal hazırlama				
Konuyu dinleyicilerin ilgisini çekecek şekilde sunma				
Hazırladığı materyalleri etkin bir şekilde kullanma				
Sunuda akıcı bir dil ve beden dilini kullanma				
Verilen sürede sunuyu yapma				
Toplam				

Değerlendirme: Sözlü tarih yöntemini kullanarak yaptıracağınız bir etkinlikte öğrencilerinizin yeterliğini görmek için bu ölçeği kullandığınızda, öğrencilerinizin bu ölçekten aldıkları puanların aritmetik ortalamalarını kullanarak ya da her bir ölçüt düzeyinde durumlarını belirleyebilirsiniz. Her ölçüt düzeyinde belirlediğiniz eksikliklere göre gereken önlemleri alınız.

³⁷⁴ Polat vd. 2009, 47.

ETKİNLİK ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU ³⁷⁵

Bu form kendinizi değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmalarınızı en doğru yansıtan seçeneğe (x) işareti koyunuz.

Öğrencinin:

Adı ve Soyadı:

Sınıfı :

No :

ÖĞRENCİLERİN DEĞERLENDİRECEĞİ DAVRANIŞLAR	DERECELER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
1. Başkalarının anlattıklarını ve önerilerini dinledim.			
2. Yönergeyi izledim.			
3. Arkadaşlarımı incitmeden teşvik ettim.			
4. Ödevlerimi tamamladım.			
5. Anlamadığım yerlerde sorular sordum.			
6. Grup arkadaşlarıma çalışmalarında destek oldum.			
7. Çalışmalarım sırasında zamanımı akıllıca kullandım.			
8. Çalışmalarım sırasında değişik materyaller kullandım.			

9. Bu etkinlikten neler öğrendim?

.....
 .....
 .....

10. Bu etkinlik sırasında grubumdaki arkadaşlarıma nasıl yardım ettim?

.....
 .....
 .....

11. Bu etkinlik sırasında en iyi yaptığım şeyler:

.....
 .....
 .....
 .....

³⁷⁵ Polat vd. 2009, 44.

.....İLKÖĞRETİM OKULU MÜDÜRLÜĞÜNE
(Ek13:2.3.2008/26804 RG)

Ayrıntıları aşağıdaki gezi planında belirtilen bir gezi düzenlemek istiyorum/istiyoruz. Aşağıda belirtilen gezi yeri/yerleri, gezinin amacı ile geziden beklenen öğrenci kazanımları/hedef ve davranışların gerçekleştirilmesi açısından okulumuza mesafe olarak en yakın yer/yerler durumundadır.

Söz konusu gezinin yapılabilmesi için gerekli planlama ve organizasyonun gerçekleştirilmesi hususunda,

Gereğini arz ederim. ..../...../2012

İmza
Adı Soyadı

GEZİ PLANI

Gezinin konusu			
Gezinin amacı			
Gezinin hangi ders veya sosyal etkinlik kapsamında planlandığı			
Geziden beklenen öğrenci kazanımları/hedef ve davranışlar			
Gezinin başlama ve bitiş tarihi			
Gezi yeri/yerleri			
Geziye gidilecek yol güzergâhı			
Geziye dönüş yol güzergâhı			
Gezi sırasında alınacak güvenlik önlemleri			
Geziye katılacak toplam öğrenci sayısı			
GEZİYE KATILACAK SINIFLAR VE ÖĞRENCİ SAYILARI			
ŞUBE	ERKEK	KIZ	TOPLAM

Ek: Geziye Katılacak öğrencileri gösterir liste

KAYNAKÇA ve KISALTMALAR

Altın, B.N. & Demirtaş, S.

- 2009 *Sosyal Bilgiler Dersinde Sınıf Dışı Eğitim Etkinlikleri*, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara, 508–538

Altun, A.

- 2009a *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı 6*, (Komisyon; Y. Doğan, E. Uzun) İstanbul.

- 2009b *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı 6*, (Komisyon; Y. Doğan, E. Uzun) İstanbul.

- 2009c *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6*, (Komisyon; Y. Doğan, E. Uzun) İstanbul.

Akçalı, Avcı. A.

- 2007 *Yerel Tarih ve Tarih Eğitimine Katkısı*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) İzmir.

Akbaba, B.

- 2009 *Sosyal Bilgiler Öğretimi, Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı*, Ankara, 284–319

Aslan, E.

- 2000 *Yerel Tarihin Tanımı, Gelişimi ve Değerleri*, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar. Küreselleşme ve Yerelleşme, Üçüncü Uluslararası Tarih Kongresi, Tarih Yazımı ve Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve yerelleşme, İstanbul, 195–204

Beem, R. R.

- 1994 *Using Local History in the Secondary School Social Studies Curriculum*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Illinois State University.

Boydak, H.A.

- 2008 *Öğrenme Stilleri*, İstanbul.

Buyurgan, S.& Mercin, L.

2005 *Görsel Sanatlar Eğitiminde Müze Eğitimi ve Uygulamaları*, Ankara.

Büyükkaragöz, S.& Çivi, C.

1999 *Genel Öğretim Metotları*. İstanbul.

Yediyıldız, B.

1991 *Tarih; Yazarak Yapmak veyaşarken Yazmaktır*. Milli Kültür Dergisi, S.81, İstanbul.

Calkin, H.L.

1942 *Local History: A Means Of Better Under Standing United States History*. The School Review. Sayı:50

Caunce S.

2008 *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, Oral History And The Local Historian*, (Çeviri: Bilmez Bülent Can-Alper Yalçınkaya) İstanbul.

Collingwood R.G.

1996 *Tarih Tasarımı* (Çeviri Kurtuluş Dinçer) İstanbul.

Çelebi, F.

2001 *Yerel Tarih Ekseninde Yerel Tarih Grupları Projesi, Yerel Tarihçilik, Kent Sivil Girişim, Yerel Tarih Grupları Deneyimi*, İstanbul. 4–10.

Çetin, A.

2009 *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı 5*, (Komisyon; U. Varoğlu, O. Bulkan, S. Levendoğlu) Ankara.

Çulha, B.

2006 *Tarihsel Mekânlarda Keşfederek Öğrenme Yoluyla Sosyal Bilgiler Öğretimine yönelik Öğrenci Görüşleri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Danacıoğlu, E.

2009 *Geçmişin İzleri, Yanı başımızdaki Tarih İçin bir Kılavuz*, İstanbul.

- 2001 *Yerel Tarih Çalışmalarında Kaynak Kullanımı, Yerel Tarihçilik, Kent Sivil Girişim, Yerel Tarih Grupları Deneyimi, İstanbul. 172–179.*
- Demir, F.
- 2000 *Bir Algılama ve Uygulama Alanı Olarak Türkiye’de Tarih Lisans Programlarında Tarihsel Özne, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme, İstanbul. 137–141.*
- Demir, S.B. & Akengin H.
- 2010 *Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması, e-İnternational Journal Of educational research volüme:1 issue:1 summer, 26–40.*
- Demircioğlu, İ.H.
- 2010 *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar, Tarih Bölümü Özel Öğretim Yöntemleri, Ankara.*
- Doğanay, H.
- 2002 *Coğrafya Öğretim Yöntemleri, Erzurum.*
- Douch R.
- 1970 *Local History,(Ed.) Ballard M., New Movements in The Studying and Teaching Of History, Londra.*
- 1967 *Local History And The Teacher, Londra.*
- Durakbaşa, A.
- 2001 *Tarih Yazımının Yeni Olanakları, Aile Tarihi ve Yerel Tarih, Yerel Tarihçilik, Kent, sivil Girişim, Yerel Tarih Grupları Deneyimi, İstanbul. 156–172.*
- Durlu, R.
- 1962 *Gözlem veyakınyurt, İlköğretim Dergisi, Ankara.*
- Eyrice, N.
- 2005 *Tarih Eğitiminde Yerellik: 1952–1950 Döneminde Menemen Kazası (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.*

Ergün, M. & Özdaş, A.

1997 *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, İstanbul.

Ersoy, R.

2004 *Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi üzerine Bazı Notlar*, Milli Folklor, sayı:61. İstanbul. 102–110

Gökçen, İ.

1946 *16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*, sayı:16, Manisa.

Gökdemir, O.

2001 *Küreselleşme Bağlamında Türkiye'de Cumhuriyet Tarihi Yazıcılığının Sorunları*, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme, İstanbul. 205–213.

Gülcan, M.G.

2008 *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı 5*, (Komisyon; Ö. Bayram, Z. Kılıç, F.M. Karakaya, A. Midilli) Ankara.

Harnett, P.

2009 *Yerel çevreden ne öğrenebiliriz? Çok kültürlü bir Avrupa için tarih ve Sosyal Bilgiler eğitimi*, Ankara

Hoskins, W.G.

1984 *Local History in England*, Addison Wesley Longman Limited, Newyork.

Işık, H.

2008 *İlköğretimde Tarih Konularının Yerel Tarih ile İlişkilendirilmesinin Öğrenci Başarısı Üzerinde Etkisi*, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

İlyasoğlu, A.

2001 *Yerel Tarih Gruplarıyla Tanışırken: Konular, Sorunlar*, Yerel Tarihçilik, Kent, sivil Girişim, Yerel Tarih Grupları Deneyimi, İstanbul. V-VIII

Karauğuz, G.

2011 *“Yerel tarih” bakış Açısı ile Osmanlı Döneminde Devrek ve Çevresi (Zonguldak, krd. Ereğli, Çaycuma, Safranbolu, Bartın). Tarihi*, Konya. 13–28.

Karasar, N.

2005 *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara

Kelley, R.D.

2000 *Tarih Akademisyenliğinde Kültürel Dönemeç, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme*, İstanbul. 61–73.

Kolukısa, E.

2009a *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı 4*, (Komisyon; Ş.Oruç, B. Akbaba, H. Dünder), Ankara.

2009b *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı 4*, ((Komisyon; Ş.Oruç, B. Akbaba, H. Dünder), Ankara.

2009c *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4*, ((Komisyon; Ş.Oruç, B. Akbaba, H. Dünder), Ankara.

Köymen, M.A.

1991 *Türk Tarihinde Araştırma Metodu*, Milli Kültür, sayı:81

Kütükoğlu, M.S.

1995 *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul

Kyvig, D.E. & Marty, M.A.

2000 *Yanı başımızdaki Tarih* (Çeviri: Nalân Özsoy) İstanbul.

Lefebvre, H.

1968 *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, İstanbul.

Martal, A.

- 2000 *Yerel Tarih Yazımında Kaynak Kullanımına ilişkin sorunlar*, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme, İstanbul 248–259.

MEB.

- 2005a *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu* (4–5. Sınıflar), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- 2005b *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu* (6–7. Sınıflar), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- 2008 *İlköğretim 1–8. Sınıfla Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Hayat bilgisi ve Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programlarında Müze ile Eğitim*, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Metin, C.

- 2002 *Sözlü Tarih ve Türkiye'deki Gelişimi*, Türk Kültürü, sayı: 469. Ankara 288–298

Meydan, A. & Akdağ, H.

- 2008 *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Ed. Bayram Tay, Adem Öcal), Ankara. 146–187.

Naylor, D.T & Diem, R.

- 1987 *Elementary and Middle School Social Studies*. New York.

Neuman C. K.

- 2001 *Yerel Tarih Çalışmalarının Kentlerin Bugünleri ve Gelecekleri ile İlişkilendirilmesi*, Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim, Yerel Tarih Grupları Deneyimi, İstanbul. 105–113.

Neyzi, L.

- 2009 *Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*, (Çev: Hande Özkan) İstanbul.

Örten, H.

2008 *Yerel Tarih Konularının Sosyal Bilgiler Üniteleri ile İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma, Tokat Örneği*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Tokat.

Özbalkan, M.& İrik O.

2003 *Tarih Ülkesi Aydın, Yerel Tarih Araştırmaları Rehberi; Aydın, Aydın.*

Özbaran, S.

1997 *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul.

Özbaran, S.

1992 *Tarih ve Öğretimi*, İstanbul.

Özçelik, İ.

2001 *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Ankara.

Özdemir, S.M.

2009 *Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı ve Değerlendirmesi*, Sosyal Bilgiler Öğretimi, (editör: Mustafa Safran) Ankara. 18–44.

Öztaş, S.

2009 *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Filmlerin Kullanımı*, Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Editör: Mustafa Safran) Ankara. 342–359.

Öztürk, S.

2010 *Türkiye’de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar*, Milli Folklor, Ankara.

Öztürkmen, A.

2002 *Yeni Bir Disiplin Olarak Sözlü Tarih*, Toplum ve Bilim, sayı: 91 İstanbul 115 –121.

Polat, M.M.

2009 *Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı*, (Komisyon; N. Kaya, M. Koyuncu, A. Özcan, Ed. Mustafa Safran) Ankara.

Sevindi, N.

2007 *Yerel Tarihe Sahip Çık*, Zaman Gazetesi, 20 Mart 2007 Salı, Ankara.

Saban, A.

2002 *Öğrenme-Öğretme Süreci*, Ankara.

Sarı, İ.

2007 *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* (Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara.

Somel S.A.

1998 *Yerel Tarih ve Tarihte Yerellik*, Yerel Tarih Dergisi S.6, İstanbul.

Somersan, S.

1998 *Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım*, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları Sempozyumu (Haz: Salih Özbaran) İzmir.

Stradling, R.

2003 *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli?* (Çev: Ayfer Ünal) İstanbul.

Şahan, M.

2005 *Müze ve Eğitim*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt:3, Sayı:4, Ankara. 487–501

Şahin, Ö.

2009 *Geçmiş, Tarih ve Sözlü Tarih*, Mülkiye cilt. XXVIII. Sayı:244. İstanbul. 110–126

Şimşek, A.

2004 *Tarih Öğretiminde Çevre İncelemeleri Kapsamında Tarihi Yapılardan Faydalanmaya Bir Model: Cacabey Medresesi I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildiriler*, Kırşehir

Tekeli, İ.

1986a *Türkiye’de 19.yy. Ortalarından 1950’ye Kadar Kentsel Araştırmaların Gelişimi*, Ankara.

- 1998b *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Ankara.
- 2000c *Tarih Yazımında Gündelik Yaşam Tarihçiliğinin Kavramsal Çerçevesi Nasıl Geliştirilebilir?* Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme, İstanbul. 42–61.
- 2001d *Yerel Kavramı Üzerine Bazı Yorumlar*, Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim, Yerel Tarih Grupları Deneyimi, İstanbul. 186–189.
- Thompson, P.
- 1999 *Geçmişin Sesi*, (The Voice Of The Past: Oral History, Çev. Şehnaz Layikel), İstanbul.
- Tosh, J.
- 1996 *Tarihin Peşinde*, İstanbul.
- Turan, N.S.
- 2011 *Sıradan İnsanın Tarihi*, Haber Türk Gazetesi Eğitim Sayfası, (17 Eylül 2011 Cumartesi) Ankara.
- Tunçay, N. (Ed.)
- 1993 *Sözlü Tarih Atölyesi*, İstanbul.
- Türkdoğan, O.
- 1991 *Tarih Araştırmalarında Metod Tartışmaları*, Milli Kültür Dergisi, S. 81, İstanbul.
- Uğurlu, N.B.
- 2009 *Sosyal Bilgiler Öğretimi, Sosyal Bilgiler Eğitiminde Teknoloji Araçlarının kullanımı*, Ankara (244–265)
- Uluçay, Ç.
- 1944 *17. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, S.11 İstanbul.
- Yalçın, E.S.
- 2004 *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kaynakları I*, Ankara.

Yazıcı, H & Koca, M.K.

- 2008 *Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı, Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed. Bayram Tay, Âdem Öcal), Ankara. 22–36.

Yeşilbursa, C.C.

- 2006 *Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihi Yerleri Kullanarak Tarih Konularının Öğretimi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- 2009 *Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihi Yerleri Kullanarak Tarih Konularının Öğretimi*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C.7 S.2 Ankara. 483–506

Yel, S.& Taşdemir, A.& Yıldırım K.

- 2008 *Sosyal Bilgilerde Öğretim Strateji, Yöntem ve Teknikleri, Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed. Bayram Tay, Âdem Öcal), Ankara. 38–90.

Yılmaz, L.

- 2000 *Tarih Nasıl Yazılmalı? Ya da Yazılmalı mı? Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme*, İstanbul. 73–83.

İ.Ö.= İsa'dan önce

İ.S.= İsa'dan sonra

T. C.
KONYA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü
Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Emrullah ÖZER	İmza:	
Doğum Yeri:	Çiçekdağı		
Doğum Tarihi:	05/07/1974		
Medeni Durumu:	Evli		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Aşıkpaşa İlkokulu	-----	Kırşehir	1980–1985
Ortaöğretim	Cacabey İlköğretim Okulu	-----	Kırşehir	1985–1988
Lise	Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	Elektrik	Kırşehir	1988–1991
Ön Lisans	Ankara Üniversitesi Kırıkkale MYO.	Elektrik	Kırıkkale	1991–1993
Lisans	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Kastamonu	1994–1998
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi Eğt. Bil. Enstitüsü	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Konya	2009–2012
Becerileri:	Eğitim Yönetimi ve Denetimi			
İlgi Alanları:	Seyahat etmek, Bahçe işleriyle uğraşmak, Voleybol oynamak			
İş Deneyimi:	1998–2006 yılları arası Aksaray Merkez Gençosman İÖO. 2006–2010 yılları arası Kırşehir Merkez Tev Zahide Zehra Garring İÖO Sosyal Bilgiler Öğretmenliği yaptım. Halen Mucur Anadolu Sağlık Meslek Lisesinde Müdür Yardımcısı olarak görev yapmaktayım.			
Aldığı Ödüller:	Milli Eğitim Müdürlüğünden Teşekkür Belgesi			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:	0 505 707 28 95			
Adres:	Yenice Mah. 208. Sok. Seyfelioglu Apt. B Blok 5–1/7 40200 Merkez/ Kırşehir			